

Gerard Haddad
Născut a doua oară,
din tată psihiatrist
Traducere din limba franceză de

Mariana Petrisor
A
EDITURA TREI

Editori:
MARIUS CHIVU
SILVIU DRAGOMIR
VASILE DEM. ZAMFIRESCU

Redactor:
ALIZA ARDELEANU

Coperta colecției:
DINU DUMBRĂVICIAN

Tehnoredactarea computerizată:
CRISTIAN CLAUDIU COBAN

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
HADDAD, GÉRARD

Născut a doua oară, din tată psihanalist / Gérard Haddad ;
trad.: Mariana Petrișor. - București : Editura Trei, 2003
(Romane Psy)
ISBN 973-829L-72-0

I. Petrișor. Mariana (trad.)

821.133.L-31 = 135.1
159.9

Această carte a fost tradusă după *Le jour où Lacan m'a adopté*, de Gérard Haddad,
Bernard Grasset, Paris, 2002

© Éditions Grasset & FasqueUe, 2002

© Editura Trei, 2003
CP. 27-40. București
Tel./Fax: +4 021 224 55 26
e-mail: editura-trei@fx.ro
www.edituratrei.ro
ISBN 973-829L-72-0

În memoria tatălui meu

Observațiile mele despre bolnavi
se lasă citite ca un roman.

S. Freud

Nu voi avea discipoli. Nu sunt
un maestru. Nu sunt decât un mar-
tor. Martorul rămâne solitar.

Aimé Pallière

Memorii în marginea unui transfer

„Porți în tine o lucrare importantă, îmi repeta el aproape de fiecare dată când ne întâlneam, care ar studia locul ocupat de iudaism în gândirea și în opera lui Jacques Lacan.”

Multă vreme am rezistat, aveam alte planuri, iar ideea acestei lucrări mă agasa din motive pe care ar fi trebuit să le analizez. Vechi amintiri, răni vechi, neînchise încă, de pe vremea când dam cu bâta în baltă - la un moment nepotrivit și scoțând o notă falsă în concertul ideilor psihanalitice acceptate - afirmând: există un text iudaic în culisele psihanalizei. Nu un text cabalistic, ezoteric, fascinant prin misterul lui, ci un simplu text talmudic, maimonidian, strămoș al discursului Luminilor. Ceea ce Lacan întrevăzuse înaintea mea și îmi transmisese. Teză pe care am afirmat-o și am dezvoltat-o în două și fi scris vreodată aceste pagini fără insistențele prietenului meu Richard Figuiet, maestru în ale maieuticii?

Gérard Haddad

lucrări, scrise în cea mai mare parte în timpul vieții lui Lacan și sub îndrumarea lui¹.

Pe de altă parte, de ce, într-un secol în care chestiunea evreiască ocupă locul pe care îl cunoaștem în Europa, în cultura și în tragediile ei, în care autori importanți (de la Sartre la Hannah Arendt) i-au consacrat reflecții care au marcat un moment important, de ce psihanaliza - și în mod special Lacan, care nu ezită să citeze lucrarea lui Sartre pentru a o critica - ar rămâne în afara acestei mișcări istorice a ideilor? În ce univers și-ar găsi locul?

Dincolo de disputele deșarte ale unor vremi revoluate, alte motive m-au împiedicat, și ele, pentru un timp, să mă lansez în acest studiu anevoios. Deși își traversează astăzi propriul purgatoriu, opera lui Lacan a constituit totuși, de-a lungul anilor, subiectul unui număr impresionant de comentarii, lecturi savante, teze universitare foarte bine documentate. Nici una dintre aceste analize autorizate nu pune în lumină, după câte știu eu, un cât de mic interes al lui Lacan față de iudaism și, cu atât mai puțin, o adevărată relevanță a chestiunii, teză pe care insist să o susțin.

Și atunci, cu ce drept aș veni eu să comit „această insuportabilă greșală de gust”? Ce mă autorizează să fac această ciudată lectură? Nu am decât o singură justificare, foarte puțin universitară: propria mea analiză, legătura mea personală cu Lacan, legătură cotidiană, continuată de-a lungul a doisprezece ani.

Mi-am dat seama foarte repede că era necesar - ca un preambul la studiul academic al textelor, al ansam-

¹ L'Enfant illégitime, Hachette Littérature, 1981; Manger le Livre, Grasset, 1984, Hachette Pluriel, 1998.

blului de douăzeci și patru de seminarii, al importantului volum *Ecrits* și al altor câtorva publicații, studiu indispensabil și pe care, de altfel, îl începusem - să povestesc această analiză. Analiza mea cu Lacan, analiză pe care o consider încă, în ciuda timpului care se scurge, drept evenimentul magic al vieții mele. Voi povesti, așadar, metamorfoza mea din inginer agronom, pentru care sensul și traiectoria vieții păreau definitiv trasate, în psihanalist. La început, sunt un tehnician recunoscut în cultura orezului ca mijloc de apărare împotriva foametei în lume, solid ancorat, din punct de vedere ideologic, în marxism-leninism - versiunea tropicală, pe deasupra -, complet detașat de orice interes, sub orice formă s-ar manifesta el, pentru iudaism, particularitate desuetă în ochii universalismului proletar. Și iată-mă călăuzit, în efervescența de idei a teoriilor freudiene, nu numai să parcurg, în totalitate, programa cursurilor de medicină, inclusiv a specializării - ceea ce nu cere, în fond, decât multă perseverență -, ci și să traversez o răsturnare ideologică totală ale cărei manifestări exterioare vor fi studiul ebraicii, stagii în școli talmudice, câțiva ani buni de ședere în Israel precum și întoarcerea în locul nașterii mele subiective - iudaismul. Metamorfoză care nu m-a privit decât pe mine, dar al cărei ecou a tulburat la fel de mult și familia pe care o întemeiasem. Pot fi ușor ghicite încercările colective care au trebuit traversate, ceea ce vine să verifice acea contribuție a psihanalizei potrivit căreia familia reprezintă infrastructura, de cele mai multe ori incomodă, a vieții noastre psihice și, din când în când, și a producțiilor noastre teoretice.

Pentru acest preambul la studiul iudaismului în opera lui Lacan - povestea analizei mele, cu alte cuvinte -

Gérard Haddad

câteva zeci de pagini păreau să fie a priori suficiente, opinie pe care a împărtășit-o și editorul. Numai că, o dată începute, aceste prolegomene au proliferat pe sute de pagini și au sfârșit prin a dobândi o autonomie deplină în raport cu proiectul inițial. Încercare memorialistică a unei experiențe trăite cu treizeci de ani în urmă, ale cărei repere temporale și cronologice deveniseră neclare, adevărată muncă de istoric pe documente de arhivă - în cazul de față, hârtii personale, note de plată, chitanțe de chirie, date de înscriere la facultate - care se străduia să umple numeroasele goluri ale memoriei. Nu am luat, e adevărat, niciodată nici un fel de note în timpul analizei mele; eram prea implicat în ea, pradă unei imersiuni totale care împiedica acel recul subiectiv ce îți permite să te gândești să ții un jurnal.

Freud a notat de mai multe ori că este imposibil să povestești, integral, o analiză. Cu atât mai imposibil când trebuie să povestești ceea ce este impropriu desemnat drept „analiză didactică” - mai precis traseul particular la capătul căruia cineva devine, el însuși, psihanalist.

Povestea unei analize, relatarea efectelor ei reprezintă, așa cum au demonstrat-o unele mari succese de librărie și de scenă, un gen literar de sine stătător, foarte bine venit uneori. Nu ascunde el oare întotdeauna ceva din parfumul unei anchete polițiste, al unui roman, ceva care captează interesul?

După câte știu, nici un analist, până în ziua de azi, nu a îndrăznit totuși să povestească, în detaliu, propria analiză. Ar însemna să se lipsească de aura de mister și, prin urmare, de distanța pe care trebuie să o păstreze față de pacienții săi, să decadă din propriul său imaginar. „Alcătuiesc o lucrare cum n-a mai fost alta la fel și a cărei

Memorii în marginea unui transfer

12

înfăptuire nu va avea imitator"², scria J.-J. Rousseau la începutul Confesiunilor; iar eu, la rândul meu, cred că sunt primul care încearcă această experiență.

Sunt, fără îndoială, încurajat să o fac de exemplul fondatorului, Sigmund Freud însuși, care nu a ezitat să-și folosească propriile vise, propriile acte ratate, propriile simptome drept material privilegiat de analiză. Numai că, după aceea, toți au preferat să tragă cortina, iar haina lui Noe nu mai ascunde slăbiciunile părintelui nostru, ci propriile noastre slăbiciuni. Această atitudine îi aranjează pe reprezentanții „ortodocși” și austeri ai confreriei. Într-o epocă obscenă, în care exhibiționismul pare să nu cunoască limite, confesiunea sinceră, pudică, mărturia să fie oare singurele considerate ca deplasate?

Timpurile pe care le trăim, crepuscul probabil al psihanalizei, par să impună această dezvăluire. Încă de la primii ei pași, psihanaliza a stabilit o alianță strânsă cu ansamblul culturii epocii sale, iar Lacan a contribuit magistral la întărirea acestei legături. Legătură care, astăzi, pare puțin slăbită, dacă nu chiar ruptă. Psihanaliza nu prea mai dialoghează cu celelalte discipline impropriu numite „științe umane”, ca, de altfel, nici cu literatura sau filosofia. Nu mai înțelegem ceea ce încearcă să spună în discursul ei, care ezită între cuvânt inefabil și accesoriu paramedical. Această legătură, am încercat, în fiecare dintre lucrările mele și după puterile mele, să o refac; iar aici continuu această ambiție. Chiar destinată unui oarecare eșec, propriu oricărei opere, încercarea pe care urmează să o citiți mi-a apărut ca inte-

2 Jean-Jacques Rousseau, Confesiuni, traducere de Pericle Martinescu, Editura pentru Literatură, București, 1969, p. 5 (N. t.).

Gérard Haddad

resantă și folositoare. Veți afla astfel în mod concret că există o practică ciudată și eficientă, care poate schimba radical un destin sau chiar alina unele suferințe particulare.

Am încercat într-o zi, puternic încurajat de Lacan, să depun mărturie în fața confrăților mei despre experiența pe care tocmai o trăisem, ceea ce el însuși a numit pasă. Nu am fost înțeles. Douăzeci de ani mai târziu, îl transform pe cititor în depozitarul acestei confesiuni.

Înainte de toate însă, această povestire este un omagiu adus psihanalistului care a fost Jacques Lacan, om admirabil pe care o biografie josnică³ L-a tratat, de curând, ca pe un câine mort, o mărturie trăită despre arta lui, despre stilul lui. Lacan a fost, cu siguranță, un personaj iritant, opțiunile sale tehnice par insuportabile, scandaloase chiar în ochii unora (nu voi ascunde nici una în paginile tare urmează). Nu este însă mai puțin adevărat că a fost, în Franța, promotorul unei experiențe intelectuale unice, autentice, în care era greu să trișezi, în care îți jucai viața, uneori chiar cu riscul de a muri. În ceea ce mă privește, am găsit în ea drumul pe care doream și pe care trebuia să-L urmez, drum pe care îl voi putea, într-o zi, părăsi fără prea mari regrete, pentru că voi fi „sătul de zile”. Astfel de aventuri nu sunt cu miile, chiar dacă ele mai există încă în Franța zilelor noastre.

Iată de ce această încercare inedită de a dezvălui intimitatea unui proces singular care a făcut din mine, spre marea mea surpriză, un psihanalist reprezintă o lovitu-

3 Singura existentă, din păcate, până în acest moment, scrisă de Elisabeth Roudinesco, psihanalistă care, în timpul vieții lui Lacan - și am fost, nu doar o dată, martor ocular -, a avut față de el un comportament extrem de servil.

ră de forță exotérica împotriva ezoterismului care domnește până acum în acest domeniu. Mintea iscoditoare va ghici, în spatele romanescului unei povestiri, o intervenție teoretică, în orice caz un omagiu, poate ultim, adus unei discipline iubite cu pasiune, căreia îi datorez multe și pe care mi se pare că o pândește pericolul dispariției.

O vocație precocă

*>ifi psihanalist - o hotărâre pe care am luat-o
1 S foarte devreme, în Tunisia, acolo unde m-am
f născut, în primele ore dureroase ale adoles-
cenței mele. Tatăl meu luase o hotărâre, fără îndoială
chiar înainte să mă nasc: fiul cel mare va fi medic, va fi
revanșa socială a unui umil funcționar. Multe povestiri
evreiești, de-a lungul și de-a latul lumii, povestesc
aceeași întâmplare. Îmi însușisem această alegere fără
ezitare, cu bucurie și plin de seriozitate, încă din școala
primară. Mă vedeam atât de bine în acest personaj, încât
ai mei mă tachinau adesea spunându-mi „doctorașule”.

Trebuia totuși să-mi impun tânăra singularitate peste
această voință paternă împotriva căreia voi ridica foarte
curând stindardul revoltei. Nu voi fi un simplu medic,
ci un psihiatru, „doctor de nebuni”, cum se spunea, ceea
ce aducea deja cu o provocare, cu o devalorizare a fru-
mosului titlu. Era însă prea devreme pentru a lua în se-
rios scornelile unui adolescent dificil.

Adevărul este că alegerea își avea rădăcinile în stră-
fundurile sufletului meu, în intimitatea durerii mele psi-

hice pe care nimeni nu o lua în seamă în ciuda numeroaselor ei semne exterioare. Din fragedă copilărie sufeream, traversând unele faze acute torturante, de ceea ce am învățat mai apoi să numesc nevroză obsesională. Mic evreu de o sinceră pioșenie, plin de fervoare religioasă, eram uneori bântuit de gânduri blasfematorii care mă țintuiau la zidul mental al rușinii și al disperării. Ajuns la adolescență și după ce am descoperit ateismul, mi s-a părut foarte elegant să mă proclam ateu, ceea ce, într-o logică perfectă, golea de sens orice gând blasfematoriu.

Nu câștigam mare lucru din această schimbare. De altfel, între timp, o altă tematică obsesională se suprapusese peste prima - reprezentări, de data aceasta, cu conținut sexual care, la rândul lor, mă lăsau pradă unei rușini greu de exprimat și unei insuportabile dureri. Copil precoc, eram coleg de clasă cu adolescenți mult mai mari decât mine, supus tirului de glume deochiate cu substrat homosexual specifice fondului cultural mediteranean. „Identitatea” mea sexuală s-a văzut amenințată de sugestii scabroase care îmi transformau viața într-un calvar și care aveau, de acum înainte, să ocupe întregul spațiu canceros al nevrozei. Pentru că provocam astfel de afirmații și pentru că aveam astfel de gânduri eram, în propriii mei ochi, un monstru scârnav.

Imposibil să-mi împărtășesc suferința cuiva, fie chiar și unui coleg. Despre părinți, nici nu putea fi vorba. Sexul era un subiect tabu în ipocritul discurs familial. Nu trebuia ca monstruozitatea mea, în mod sigur deja destul de transparentă, să fie descoperită. Aveam convingerea că eram singura ființă umană care nutrea asemenea gânduri înspăimântătoare. Cum aș fi putut mărturisi această tortură? Lupta pe care o duceam împotriva unor asemenea reprezentări mă epuiza și alternam momente-

Gérard Haddad

le de strălucite reușite școlare cu momente severe de depresie pe care nimeni, în anturajul meu, nici nu părea, nici nu voia să le înțeleagă.

Într-o zi însă am descoperit, cu o ușurare imposibil de exprimat, cu o bucurie inimaginabilă, numele lui Freud și primele elemente ale gândirii lui. Și, mai ales, ideea că, foarte devreme, copilul este marcat de sexual ca de un fier roșu. Se putea, prin urmare, vorbi despre aceste lucruri, nu eram acel monstru unic în orărea lui. Ba mai mult, descopeream în această veste bună posibilitatea de a mă vindeca de suferință. Și atunci a încerca o psihanaliză a devenit un vis, un ade-vărat tărâm al făgăduinței unde speram să ajung într-o bună zi.

Așa a fost făcută alegerea mea. Sub pretextul unor studii de medicină și psihiatrie, aveam să-mi realizez propria analiză, care mă va elibera din nenorocire. L-am ales pe Freud folosind ușa simptomului.

Lumea se va mira, poate, că o asemenea idee a putut să se nască în mintea unui puști dintr-o țară mică, subdezvoltată și slab populată, cum era Tunisia acelor vremi. Cum ajunsese numele lui Freud pe țărmurile colonizatei Ifriqya și încă atât de strălucitor, încât să devină steaua care mi-a călăuzit existența?

Istoria și hazardurile ei și-au avut, și ele, rolul lor.

O seară de sâmbătă a anului 1954. Sabatul¹ s-a sfârșit, așa că aprindem radioul ca de obicei. O voce nazală, pe care nu o mai auzisem niciodată, spune lu-

1 Transcrierea termenilor iudaici s-a făcut conform Jean-Christophe Attias, Esther Benbassa, Dicționar de civilizație iudaică, trad. de Șerban Velescu, Univers Enciclopedic, București, 1997 și Dagobert D. Runes, Dicționar de iudaism, trad. de Viviane Praeger, Editura Hasefer, București, 1997 (N. t.).

cruri ciudate. Pierre Mendes France tocmai a aterizat la Tunis și anunță faptul că Franța recunoaște autonomia internă a țării. Doi ani mai târziu, această autonomie va deveni independență. Nu aveam cum să ghicim în ce măsură acest discurs neașteptat ne va schimba viețile. Mendes France era evreu, fapt care ne dădea încredere și ne flata, iar noi iubeam cu o dragoste egală Tunisia, țara noastră, și Franța, de acum înainte reconciliate.

Un vânt nou a început în curând să bată deasupra fostului protectorat care s-a trezit din somnolența-i colonială. Țara ieșea brusc din cochilia ei și, urmând orientarea impusă de vizionarul ei conducător, Bourguiba, s-a deschis către lume și către modernitate. Au sosit în număr mare noi profesori și noi tehnicieni, veniți pentru a ajuta la modernizarea țării. În consecință, atmosfera din țară, climatul ei cultural au scăpat de apăsătoarea murgă colonială care domnise până atunci. Epocă a neocolonialismului. În acei ani, Tunis a cunoscut o adevărată efervescență intelectuală, la care a participat elita populației locale, indiferent de etnie. Se succedau concertele simfonice, reprezentațiile teatrale date adesea de trupe locale care strângeau laolaltă profesori și elevi de liceu, strălucite conferințe. Anii aceia au fost anii adolescenței mele torturate.

Îmi făceam pe atunci studiile secundare, începute într-o școală a Alianței israelite, continuate la colegiul Alaoui, frecventat de o majoritate de tunisieni musulmani și arabofoni. Liceul Carnot, instituție controlată în continuare de Franța și care cu greu accepta elevi autohtoni, și-a deschis brusc porțile, în special pentru copiii evrei. Am refuzat să fac această alegere din fidelitate față de sentimentele mele naționale și pentru

Gérard Haddad

că mă simțeam foarte bine în acel colegiu unde cunoscusem atâtea profesori excelenți. Unul dintre ei, Sicard, a jucat un rol aparte în formarea mea. Chiar în ziua în care a început anul școlar (eram în clasa a X-a, prima de liceu), cuprins de o febră ciudată, ne-a făcut următoarea declarație surprinzătoare: secolul al XX-lea este unul dintre cele mai importante secole ale istoriei literaturii. De aceea, își propusese să reducă orele consacrate de program lui Moliere, Racine, Corneille, cu siguranță mari genii, și să-i acorde locul care i se cuvenea.

Or, tot în acei ani, un alt eveniment aparent minor, editorial de această dată, avea să contribuie la efervecența culturală a Tunisului: apariția colecției „Livre de Poche”, numărând deja sute de titluri, totul la un preț accesibil.

Sicard ne-a propus să creăm o bibliotecă a clasei, compusă exclusiv din opere contemporane. Fiecare trebuia să-și dea obolul, el însuși având o contribuție generoasă. Intr-o după-amiază însorită de octombrie, ne-am dus cu toții, în frunte cu profesorul nostru, la marea librărie din oraș ca să cumpărăm zeci de astfel de cărți, fascinați de copertele lor lucitoare, viu colorate. O adevărată razie culturală.

Așa i-am descoperit pe Malraux și Camus, pe Bernanos și Sartre, dar, mai ales, așa am descoperit Introducerea în psihanaliză a lui Freud. Lectura acestei cărți, chiar de la primele ei pagini, m-a tulburat profund. Am știut că destinul meu va fi de acum înainte legat de această nouă disciplină.

Profesorul nostru avusese și o altă idee trăsnită, aceea de a consacra o oră, în fiecare luni dimineața, lecturii marilor săptămânale literare, atât de numeroase în acei ani -

O vocație precocă

20

Les Lettres françaises, Le Figaro littéraire, Arts et Spectacles -, alese fără nici un fel de a priori ideologic. Am luat astfel cunoștință cu ultimele producții ale gândirii pe cale de a se constitui - literatură, poezie, eseuri.

Cu capul plin de aceste lecturi de-abia descoperite, insuficient asimilate, dar care ne provocau o stare de febrilitate, câțiva dintre noi - în cursul unor nesfârșite plimbări, prelungite până la ore târzii din noapte, sub coroanele stufoase ale ficușilor de la Șosea și în piuitul strident al vrăbiilor - refăceam filosofia, literatura, politica și economia, dar și lumea în ansamblul ei, lume pe care o speram socialistă. Aruncam în sus - jongleri lipsiți de experiență - toate aceste idei. Gândirea lui Camus mă sedusese, prietenul meu Dédé apăra poziția lui Sartre. Războiul din Algeria era deja în toi.

Sigur că majoritatea tinerilor evrei din generația mea gustau mai degrabă farmecul plajei, emoția primelor flirturi și a partidelor de pocher. Avantajul nevrozei, pentru că are și ea unele avantaje, a fost că m-a ferit de această trândăvie sterilă.

Febra adolescenței mele a fost să trăiesc în simbioză cu dezbaterile din parizianul Cartier Latin, pentru care Tunisul era o imaginară periferie nu prea îndepărtată. Astfel încât, debarcând la Paris câțiva ani mai târziu, mi-am găsit foarte repede reperele, fără să trăiesc senzația exilului.

Am descoperit, de asemenea, datorită festivalurilor „Jeunesses musicales”, audițiilor de discuri organizate în fiecare vineri seara într-un confortabil auditoriu amenajat într-o aripă a liceului Carnot, marea muzică clasică, de la Beethoven la Schönberg și Stravinski, muzică pe care am început să o iubesc cu pasiune și care însoțește, de atunci, fiecare zi a vieții mele.

Gérard Haddad

Metamorfoza estetică pe care m-a făcut să o cunosc muzica clasică a jucat un rol important - sunt convins² - în devenirea mea intelectuală.

Dar efervescența de idei, aceste emoții zilnice atât de puternice, conflictele de toate felurile care mă bântuiau - cele legate de identitatea mea, de nevroza mea -, prăpastia din ce în ce mai adâncă ce se căsca între mine și familia mea, toate îmi puneau nervii la grea încercare. Traversam momente dificile pe care părinții le puneau pe seama muzicii, a noilor mele lecturi, sursă a unei similitudini din ce în ce mai evidente; doreau, dar în zadar, să mă priveze de toate.

Îmi era teamă că voi înnebuni. Cu toate acestea, studiile mele, în ciuda unor inevitabile dezordini, erau mai degrabă strălucite. Bacalaureatul nu mi se părea un obstacol. Peste câteva luni, urma să-mi încep atât studiile de medicină cât și o analiză: mă voi elibera de toate aceste frământări. Întințam pe o cale regală, unde nu întâlneam nici un obstacol, cu excepția forțelor mele psihice care păreau într-o continuă gâlceava. Dar n-a fost să fie așa; drumul meu avea să ajungă curând la o răspântie neașteptată.

Cu un an înainte, în timpul unei călătorii la Paris pe care tata mi-o oferise drept recompensă pentru rezultatele obținute la prima parte a bacalaureatului, întâlnisem o tânără nemțoaică. Am trăit alături de S. prima mea emoție de dragoste împărtășită, dar complet neprihănită. După câteva plimbări mână în mână pe străzile din Cartierul Latin, ne-am întors fiecare în țara sa, jurându-ne să ne scriem și să ne revedem în vara ur-

² Cf. cartea mea *Freud en Italie*, Albin Michel, 1994. Pictura Renașterii italiene a jucat, pentru Freud, același rol.

O vocație precocă

22

mătoare pentru a petrece, împreună, o vacanță în Bavaria.

Correspondența noastră s-a dovedit a fi dintre cele mai sumare. S. nu avea decât vagi noțiuni de franceză, iar germana mea, pe care am început să o învăț la Institutul Goethe din Tunis, a rămas destul de aproximativă.

Către vară, scurtele misive pe care le primeam de la S. au devenit din ce în ce mai bizare, mai neliniștitoare. „Ia-ți gândul de la frumoasa noastră vacanță în comun” - acesta a fost conținutul ultimei ilustrate pe care am primit-o de la ea. Îmi făcusem atâtea speranțe legate de această călătorie, încât am refuzat să renunț la ea; cu diploma de bacalaureat și câțiva gologani în buzunar, am plecat spre mica localitate Weiden, de lângă Nürnberg, unde locuia S.

Nu e simplu să ajungi de la Tunis la Nürnberg, traversând Mediterana și având buzunarele aproape goale. Dar dificultățile nu mi s-au părut de neînvins și, în câteva zile, făcând autostopul, am parcurs distanța de câteva mii de kilometri. Am aflat atunci, de la tatăl ei, că S. fusese internată la spitalul de psihiatrie din München. Vestea m-a doborât. Mi-am luat din nou rucsacul în spinare și am plecat, tot cu autostopul, la München, unde am ajuns noaptea. Am tras la Kolpinghaus, un fel de cămin pentru călători săraci, cu dormitoare cu paturi suprapuse. N-am închis ochii toată noaptea. Așteptam, plin de anxietate, să pot merge la acel spital de psihiatrie și orele mi se păreau nesfârșite. Am ajuns, în cele din urmă, în impozanta clădire gri, austeră, unde domnea o curățenie neliniștitoare, carcerală, atât de diferită de spitalele de psihiatrie franceze pe care aveam să le cunosc mai târziu.

Tatăl lui S. îmi dăduse un bilețel cu câteva cuvinte adresate medicului care îi îngrijea fiica, așa încât mi s-a

Gérard Haddad

Îngăduit să o vizitez. Se afla, din greșeală sau din lipsă de locuri, în pavilionul furioșilor, care urlau ca din gură de șarpe. A fost pentru mine o încercare îngrozitoare, un șoc.

După ce am ieșit sub cerul liber, m-am așezat pe o bancă în fața spitalului și am rămas așa, prostrat, ore întregi. Din când în când, hohotele de plâns erau mai tari decât mine.

A doua zi, ca și în zilele următoare, am trecut, la fel, de la vizita la spital la ore de prostrație petrecute pe aceeași bancă. Starea asta a durat o săptămână. Între timp, obținusem ca S. să fie mutată din pavilionul furioșilor. Iar eu îmi găsisem un refugiu la Hanul tineretului din Miinchen. Am cunoscut acolo o gălăgioasă echipă de italieni cu care m-am împrietenit. Vara era superbă. Încetul cu încetul, tristețea a dispărut. Dacă vizitele de după-amiază, de la spital, au continuat cu sfințenie, îmi rămânea destul timp și pentru a frecventa, într-o companie plăcută, berăriile din Miinchen.

Simțeam totuși că un hău se deschisese în mine. Această primă confruntare cu boala mentală, nebunia pe care fiecare om o poartă în el, mă terorizase. Am căpătat convingerea că nu aveam forța necesară pentru o astfel de luptă și am renunțat la bătălie înainte ca ea să înceapă. Beam mult, râdeam, tachinam, cu o falsă veselie, tinerele nemțoaice, dar mă trăiam pe mine, interior, ca pe un mort, o fantomă.

Trebuia totuși să iau o hotărâre: ce cale să aleg, ce studii să urmez? Așezat pe banca mea, în fața sinistrului spital, am hotărât să-mi sacrific aspirațiile intelectuale pe altarul sănătății mele mentale. Am renunțat, cu lacrimi în ochi, la medicină, dar mai ales la psihanaliză, la filosofie, la toate ambițiile mele la urma urmei, pentru a

O vocație precocă

24

mă îndrepta spre o viață mai umilă, mai sănătoasă.

Urma să mă înscriu la școala pentru tehnicieni agricoli din Tunis, insulă de pace la periferia orașului, cu plantațiile ei de portocali și cu frumoșii ei măslini.

De unde îmi venea această neașteptată atracție pentru agricultură? De la anii în care militasem în mai multe mișcări sioniste de tineret, unde mi se repetase la nesfârșit că munca agricolă era, de acum înainte, noul ideal al evreului, calea lui spre mântuire. Gânditori sioniști obscuri proclamaseră că regenerarea omului evreu - ca și cum acesta ar fi fost un degenerat - trecea prin munca agricolă în cooperativă. Așa să fie! Viața în aer liber, în contact cu lumea rurală simplă și robustă, îmi va aduce cu siguranță acea pace a sufletului pe care speculația intelectuală mi-o luase. Nu mai eram sionist, ci patriot tunisian convins. Urma să mă pun, cu umilință, în slujba tinerei republici, luptând în același timp pentru instaurarea socialismului, soluția tuturor problemelor omeniirii și a problemelor mele în mod special. Pe moment, dar și în anii care au urmat, această schemă mi-a adus pacea lăuntrică.

Timpul acordat acestei vacanțe ciudate se apropia de sfârșit. M-am întors acasă. Tata mă aștepta în portul din Tunis. „E timpul să te înscrii în primul an la medicină”, mi-a spus.

I-am adus la cunoștință, fără menajamente, hotărârea pe care o luasem: renunțam la medicină și îmi propuneam să mă înscriu la Școala de agricultură din Tunis. A fost, pentru el, o lovitură teribilă, prăbușirea visului său care era și al meu. Nu a încercat să înțeleagă ce a putut provoca acest gen de sinucidere mentală. A preferat să dea frâu liber celei mai violente dintre mâinii. Timp de

Gérard Haddad

mai multe zile, a fost un adevărat infern. Doreau să revin asupra hotărârii mele, să „cedez”. Părinții mei nu înțelegeau că tocmai cedasem, că eram la pământ, incapabil să mă ridic. Într-o seară, mi-am luat inima în dinți și, știind că tata ședea singur la masa unei cafenele, m-am dus să-i vorbesc. „Războiul ăsta este inutil, i-am spus. Este peste puterile mele. Fratele meu va putea, peste un an, să înceapă medicina. Renunță, nu mă mai chinui.”

Discursul meu a avut un oarecare efect. A doua zi după-amiază m-am dus să mă înscriu la Școala de agricultură din Tunis.

O ciudată providență mi-a temperat întotdeauna cele mai grave rătăcirii. Am fost primit de o persoană pe care o întâlnisem de mai multe ori în ultimele luni, persoană care anima activitatea auditoriului Jeunesses Musicales Françaises, pe care îl frecventam cu asiduitate, un meloman pasionat de muzica lui Ravel. Nu știam însă cu ce se ocupa în realitate. Descopeream dintr-o dată că acest om, afabil și cultivat, era un inginer agronom, unul dintre acei cooperanți tehnici debarcați de curând. După ce mi-a studiat dosarul, rezultatele mele strălucite la bacalaureat, m-a privit cu un surâs. „Școala asta nu-i de dumneata, mi-a spus. Ea pregătește buni tehnicieni agricoli, însă dumneata trebuie să te pregătești pentru Agronomie.” Ce era această Agronomie? Mi-a explicat. Îmi putea acorda o bursă care să-mi asigure autonomia financiară. Trebuia să merg în Franța și să țintesc spre nivelul cel mai de sus.

Simpatia lui m-a mișcat, m-a scos din starea mea de însingurare. Mi s-a părut ceva cu totul magic să devin agronom, iar convorbirea avută, relatată familiei, a acționat ca un balsam peste rana morală a tatei, care și-a regăsit surâsul. Resimțise ideea de a avea un fiu țăran,

fellah, ca pe o insuportabilă umilință. Se interesase între timp și informațiile pe care le obținuse făcuseră să renască mândria lui de tată. Trebuia acționat foarte repede. Trebuia găsită, în primul rând, dat fiind că bursa era sigură, o clasă pregătitoare într-un liceu francez. Am scris la mai multe licee din Paris și din marile orașe de provincie. Răspunsurile mi-au sosit unele după altele, negative. Unele licee îmi propuneau clasele lor pregătitoare pentru școlile veterinare, adică din nou pentru medicină. Refuzurile erau întemeiate. Pregătindu-mă pentru studii de medicină, nu considerasem necesar să pregătesc un bacalaureat în matematică.

Am primit totuși, în cele din urmă, răspunsul la care nu mai speram. Liceul Montaigne, din Bordeaux, mă accepta în clasa pregătitoare pentru Agronomie. Era și timpul. Eram la jumătatea lui octombrie și cursurile începuseră deja. Am luat primul vapor spre Marsilia, apoi trenul spre Bordeaux. Părăseam Tunisia pentru câteva luni, fără să știu că această plecare era definitivă.

Agronom în devenire
m ajuns la internatul liceului Montaigne, din
Bordeaux, într-o noapte de la jumătatea lu-
nii octombrie 1958. Duceam după mine o
valiză grea, jerpelită, din carton și un obiect care nu prea
era la locul lui - o vioară. De câțiva ani îmi încercam,
fără succes, talentele la acest instrument și nu mă putu-
sem resemna cu ideea de a-L lăsa la Tunis.

Astfel echipat, nu puteam cădea mai prost: perioada
„botezului focului” pentru cei nou sosiți era în toi, obi-
cei practicat cu o brutalitate cu totul specială în acest
internat. Cu șase luni mai devreme avusese loc puciul
de la Alger, în urma căruia generalul de Gaulle, consi-
derat la acea epocă partizan al Algeriei franceze, ajunse-
se la putere. În ceea ce mă privea, eram trup și suflet
pentru cauza Algeriei independente și în curând aveam
să-mi afirm sus și tare această poziție.

La drept vorbind, nu aveam nici cea mai mică idee
despre locul și conjunctura în care picasem ca din cer.
Stângăcia mea, provocările mele derizorii au transfor-
mat întoarcerea mea la realitate într-un coșmar.

Am întâlnit însă, în acest liceu, și persoane deosebite, buni colegi, care au încercat să mă ajute recomandându-mi, cu delicatețe, un plus de diplomatie: Michel Jarige, colegul meu de clasă, care m-a ajutat să recuperez lecțiile pentru cele cincisprezece zile în care lipsisem, Mounoulou, care va deveni un savant strălucit, De Robert care, după ce a fost admis la Agronomie, a renunțat pentru a se consacra teologiei. M-am împrietenit mai ales cu Salah El Ammami, „nașul” meu de promoție, viitor agronom tunisian pe care boala îl va secera înainte de vreme. În cele din urmă, fiii acestei aspre și generoase Gascogne m-au adoptat. Dar primele săptămâni ale vieții în internat au fost deosebit de dificile.

Intensitatea și ritmul îndrăcit al studiilor au fost totuși lucrul cel mai teribil. Eram departe de a poseda nivelul mediu de cunoștințe necesare la matematică, disciplină care mă interesa totuși mult. Am luat meditații, m-am încăpățânat. Trebuia să lucrez zi și noapte, fără pauze, fără week-end, fără vacanțe. Cine nu a frecventat o clasă pregătitoare nu-și poate imagina efortul cerut acestor tineri în schimbul promisiunii că, într-o zi, vor face parte, dacă sunt admiși în școala visurilor lor, din elita societății.

Această tensiune m-a făcut să mă simt adesea pierdut. Așa încât, la sfârșitul fiecărui trimestru, mă întorceam epuizat, în dragul meu Tunis, ca să îmi revin. Tata profita de confuzia în care mă aflam ca să mă îndemne să renunț la planul meu nesăbuit și să revin la prima mea vocație, cea de medic. Nu am acceptat însă niciodată să mă declar învins atunci când circumstanțele mi-au fost potrivnice.

Am reușit, de bine, de rău, să duc la bun sfârșit primul an pregătitor. Ritmul celui de-al doilea s-a dovedit

Gérard Haddad

Însă și mai îngrozitor. Nu mai suportam internatul, adevărată cazarmă militară. Am devenit elev extern, numai că, fără emulația studiului colectiv, rezultatele mele au scăzut amenințător. M-am întors la internat grație indulgenței directorului, care m-a primit în biroul lui, încercând să afle ce mă frământa: „Nu mai suport bătaile ceasului din internat, i-am spus. Cu fiecare bătaie, cu fiecare oră care trece, îmi dau și mai bine seama de întârzierea uriașă pe care am acumulat-o.”

Prin martie, cu două luni înainte de concurs, am abandonat. Nu mai puteam. În timp ce colegii mei depuneau un ultim efort, eu am descoperit... frumusețea literaturii americane. Am citit, cu pasiune, Zgomotul și Furia, de Faulkner, ceea ce îi scotea din sărite pe colegii mei.

Eram însă incapabil să învăț sau să rețin ceva. Pluteam într-o stranie vacuitate a memoriei. Singurul lucru care mă mai interesa era matematica. Să studiez o funcție, să rezolv o ecuație diferențială îmi apăreau, acum, ca un amuzant joc al minții.

La toate aceste dificultăți obiective se adăugau problemele mele nevrotice, agravate de o legătură furtunoasă. Dragostea, de la care așteptam un ajutor, nu a făcut decât să-mi accentueze chinurile.

Cu toate acestea, când concursul a devenit iminent, parcă am înviat. Am început să lucrez din nou, cuprins de o adevărată febră, am studiat, la întâmplare, unele părți ale cursurilor și am hotărât mai ales „să mă bat, să-mi vând scump pielea”, fără să știu prea bine ce însemna acest lucru pentru mine.

Am abordat primul concurs, cel de admitere la Școala de la Grignon (fuziunea cu Agronomia nu avusese încă loc), cu acest paradoxal moral de învingător.

Cele două teze de franceză, cotate cu un coeficient foarte mare, mi-au asigurat un mic capital de puncte, la care s-au adăugat cele obținute la teza de matematică. Am evitat eșecul la fizică și la biologie scotocindu-mi prin memorie, dar și... ajutându-mă de câteva ocheade aruncate, peste umăr, în teza vecinului meu.

O săptămână mai târziu, pentru concursul de la Agronomie, am repetat aceeași strategie, în ciuda dificultății extreme a probelor.

După o lună, rezultatele ne-au fost telegrafiate. Spre surpriza generală, și mai ales spre marea surpriză a directorului, amestecată cu o oarecare mânie, eram declarat admisibil la ambele concursuri, ceea ce îmi permitea să mă prezint la probele orale. Cum nu mi se putea reproșa nici o manevră necinstită, nici că aș fi „furat”, fiecare și-a înăbușit ciuda și am primit câteva felicitări prietenești.

Trebuia acum să merg la Paris pentru probele orale. Primele erau cele de la școlile de agricultură. Am simțit din nou acel moral de învingător care mă însufletea în perioada tezelor, acea energie care mă făcea capabil să folosesc cea mai mică parcelă de memorie, cele mai neînsemnate cunoștințe. Clasat pe un loc foarte bun, aveam posibilitatea să intru la cea mai bună școală, cea de la Grignon.

Numai că, după ce mi-am folosit și ultimii stropi de energie, oboseala a început să-și spună cuvântul, însoțită și de obișnuții mei demoni. Prestația mea la proba orală de la Institutul agronomic a fost mediocră și am terminat concursul pe un loc nu prea bun. În realitate, eram supus ritmului oscilant pe care nevroza îl imprima capacităților mele, făcând să alterneze momentele de energie dezlănțuită cu cele de apatie, un fel de „mon-

tagnes russes" ale minții mele pe care, mai târziu, analiza avea să le elimine fără ajutorul nici unei terapii chimice.

* * *

Grignon constituia totuși o frumoasă consolare. Trei luni mai târziu, m-am prezentat la acea școală liniștită, ghemuită în pitoreasca ei vale, cu castelul, cu pădurea ei stăbănută de alei frumos desenate, cu lanurile de grâu și de lucerna care cufundau pe dată într-o blândă visare bucolică sufletul cel mai puțin rural.

Mi-a plăcut mult această școală și ceea ce am învățat acolo. Pentru mine, studiile de agronomie rămân printre cele care dau o formație solidă, prin bogăția și varietatea lor; ele pun laolaltă biologia, sub toate aspectele ei, economia, industria și mănuierea uneltelor, recunoscând ca valoare dominantă primatul bunului-simț, de care aveam mare nevoie. Influența adâncă a acestor studii nu m-a părăsit niciodată. Voi fi totuși surprins, câțiva ani mai târziu, citind, în introducerea la Seminarul XI pe care Lacan L-a ținut în 1964, că psihanaliza prezintă similitudini cu... agronomia, pentru că amândouă interrelaționează cu un număr mare de discipline foarte diferite, dar pe care psihanalistul trebuie să știe să le mănuiască. Cred că ținea foarte mult la această idee pentru că o va repeta, în 1972, într-una dintre conferințele pe care le-a prezentat la capela spitalului Sainte-Anne sub titlul *Le Savoir du psychanalyste*. Dar în acest an 1960, când m-am instalat la școala din Grignon, numele lui Lacan îmi era complet necunoscut, iar imaginația mea, oricât de nebunească ar fi fost, nu m-ar fi putut face să ghicesc care îmi va fi, în curând, destinul.

Mă întrebam dacă pacea naturii, la care visam și care a fost hotărâtoare în alegerea profesiei mele, va reuși să aline zbuciumul sufletului meu. Nu a fost să fie așa. Nevroza, care se exprima prin dispoziții schimbătoare, printr-un comportament stângaci și enervant, și-a reintrat repede în drepturi. Perioade de muncă intensivă, pasionată, alternând cu momente de abulie, mai ales în preajma examenelor.

Trăiam un sentiment de insatisfacție atroce, un deficit afectiv care mă împiedica să-mi găsesc cât de cât liniștea.

De câțiva ani, exploram o altă cale de mântuire. O a doua vocație, cea a scrisului - care a încolțit, și ea, încă din copilărie și care nu mă va părăsi niciodată - îmi ținea tovărășie. Primele încercări au fost câteva poeme; apoi m-am lansat într-un proiect măreț: să-mi povestesc adolescența, chinurile ei, peripețiile ei.

Cum nu găsisem încă urechea atentă a analistului care m-ar fi ajutat să descâlcesc încurcatul caier al suferințelor mele, le-am încredințat hârtiei, hărăzindu-le unui roman care era, în esență, autobiografic. Aveam pe atunci cincisprezece ani. Din nefericire, colegiul, apoi pregătirea bacalaureatului nu-mi lăsau nici un moment liber în care să mă dedic scrisului, cu excepția vacanțelor de vară; trei ani la rând, le-am sacrificat acestei îndeletniciri, în canicula verii tunisiene, abandonând celor de aceeași vârstă cu mine plăcerile plajei și ale primelor iubiri. Trebuia înainte de toate să înfrunt sarcasmele familiei, pe cele ale colegilor: să scrii un roman, ce stupidă deșertăciune!

Studiile la Grignon îmi lăsau mai mult timp liber, iar lucrarea mea înainta cu câteva pagini în fiecare vacanță. Așa mi-am petrecut prima vacanță de Crăciun, în școala pustie pe care o părăsiseră toți elevii interni.

Într-o seară de 31 decembrie am simțit totuși, pe ne-așteptate, nevoia imperioasă de a petrece un moment de sărbătoare. Am luat trenul care ducea de la Plaisir la gara Montparnasse și, în curând, străbăteam Bulevardul Saint-Michel, în căutarea unei ocazii fericite. Din pragul unui mic hotel de pe strada Victor Cousin, o tânără cu pielea foarte brună mă privea surâzând. Am răspuns acestui surâs pe care îl credeam cel al unei „profesioniste”. M-am apropiat. Încă de la primele cuvinte mi-am înțeles gafa grosolană. Tânăra vorbea o franceză aproximativă. Aștepta niște prieteni sud-americani în compania cărora voia să sărbătorească revelionul. Mi-a propus, absolut spontan, să mă alătur grupului lor, dacă nu aveam ceva mai bun de făcut. Prietenii cu pricina nu au întârziat, într-adevăr, să apară; printre ei, un cubanez, mare admirator al lui Fidel Castro. Ca mulți alții în acea epocă, mă entuziasmasem pentru revoluția cubaneză și această prezență mi-a făcut plăcere. Cât despre noua mea prietenă, ea era braziliancă. Se numea Helena Tavares. Mi-am petrecut, așadar, noaptea de revelion în această veselă companie, cavaler curtenitor al frumoasei Helena. „Îl cunoști pe Jean-Paul Sartre?” m-a întrebat ea hodoroc-tronc. Ce întrebare! După nume, bineînțeles!

„Ți-ar plăcea să-L întâlnești?” Era oare o glumă? Helena mi-a mărturisit că este fiica unui bogat medic brazilian și că familia ei găzduise, de curând, timp de mai multe săptămâni, cuplul format de Jean-Paul Sartre și Simone de Beauvoir, care făcuse o lungă călătorie în America Latină, în special în Cuba, dar și în Brazilia. În cursul călătoriei, Simone de Beauvoir de îmbolnăvisese destul de grav și familia Tavares o găzduise și o îngrijise câteva săptămâni. Helena îi ascultase amarele confidențe, cele pe care le va exprima foarte curând în cartea ei *La Force*

des choses. Și-ar fi dorit din tot sufletul, i-ar fi mărturisit Simone de Beauvoir, să aibă un copil cu Jean-Paul Sartre, însă acesta nu a fost niciodată de acord. Paternitatea nu se putea împăca, fără îndoială, cu încețoșata-i doctrină despre libertate.

Confidență pentru confidență, i-am mărturisit Helenei micul meu secret, din cauza căruia mă temeam atât de mult să nu fiu ridicol: scriam o carte. „Poimâine, adică luni seara, trebuie să-i fac o vizită lui Sartre; n-ai vrea să vii cu mine?”

Cum să refuzi un astfel de chilipir în care, de altfel, nu prea îmi venea să cred?

Sartre locuia la vremea aceea împreună cu bătrâna lui mamă la ultimul etaj al unui imobil din Piața Saint-Germain-des-Pres, colț cu strada Bonaparte. Helena m-a rugat să o aștept în cafeneaua de la parterul imobilului, pentru ca ea să-i poată anunța gazdei prezența mea. Am așteptat minute lungi, în picioare, lângă bar, pierzându-mi orice speranță să aud odată târâitul telefonului. Nimic. Ce să fac? Să forțez mâna destinului! Mi-am luat inima în dinți, am urcat și am sunat la ușă. Mi-a deschis chiar Sartre. Tocmai se pregăteau să sune, mi-a spus, făcându-mi curtenitor loc să intru în biroul lui, unde se aflau Helena și Simone de Beauvoir. Aceasta din urmă m-a impresionat și m-a surprins cel mai mult. Îmi construise în minte imaginea neclară a unei „vampe” și mă aflam în fața unei aristocrate al cărei chip părea mai sever din cauza părului strâns cuminte într-un coc impecabil.

Sartre vorbea tot timpul. Povestea întâlnirea lui cu Fidel Castro, fumând din trabucurile și oferindu-ne din rolul pe care El Lider Maximo i le dăruise. Pretindea că este foarte furios pentru că nu fusese urmărit, închis ca

Gérard Haddad

ceilalți membri ai rețelei Jeanson, cei „121”, care își oferiseră ajutorul concret Frontului de Eliberare Națională din Algeria și pe care el îi sprijinise public. Să cunoști închisoarea, se știe, era fantasma lui preferată, pecetea de adevăr aplicată în sfârșit filosofiei lui.

Mi-a fost, bineînțeles, foarte greu să plasez un cuvânt în acest monolog adresat Helenei. Am izbutit totuși să-mi exprim admirația pentru Castro, în ochii mei exemplul care trebuia urmat de țările subdezvoltate precum Tunisia. Helena a profitat de un moment de tăcere pentru a vorbi despre proiectul meu de carte în curs de realizare. Cei doi eminenți filosofi i-au acordat oarecare atenție și, curtenitori, m-au îndemnat să le trimit manuscrisul după ce îl voi fi terminat. Poate vor reuși să mă ajute să-L public.

După o oră de conversație ne-am despărțit, iar Sartre, ca și Beauvoir, și-au repetat propunerea.

A doua zi, Helena a plecat în Brazilia și nu am mai primit niciodată vreo veste de la această fermecătoare persoană. Două umbre se întâlniseră în marea intersecție care este Parisul. Nu am știut, o dată momentul venit, să trag folos din întâlnirea cu celebrul cuplu. Câteva luni mai târziu, când manuscrisul meu a fost gata, nu am avut prezența de spirit să i-L trimit lui Sartre. Intre timp, casa lui fusese ținta unui atentat și se mutase. Pierdut printre lanurile mele de porumb și de sfeclă de zahăr de la Grignon, nu prea știam cum să fac să-i descopăr noua adresă. Mai ales că, între timp, fusesem antrenat în noi și periculoase vârtejuri. În schimb, cu Simone de Beauvoir aveam să mă mai întâlnesc.

Scurta întrevvedere mi-a lăsat totuși o amintire de neșters. M-a scăpat de propriile mele inhibiții. Nu era, așadar, imposibil ca un mărunț evreu, debarcat de curând

dintr-o modestă colonie și cu picioarele afundate în lutul ogoarelor, să cunoască cele mai eminente minți ale inteligenței pariziene. Câțiva ani mai târziu, mi se va părea foarte natural să întretin o corespondență cu Althusser, iar dorința mea inconștientă nu va trebui să învingă, pentru a-L întâlni pe Lacan, obstacole de netrecut. Proiectul meu de carte, atât de ipotetic până atunci, căpăta dintr-o dată o nouă consistență. Am început să cred în el, să lucrez la el cu mai multă ardoare și, după câteva luni, în primele zile ale vacanței de vară, terminam prima versiune a lucrării. Nu-mi mai rămânea decât să scriu, plecând de la această schiță, versiunea definitivă.

Primul meu an la Grignon se termina, iar eu mă pregăteam să mă întorc în țară când au izbucnit tragicele evenimente de la Bizerta. Bourguiba dorea să scape Tunisia de această ultimă prezență militară franceză. O imensă manifestație pașnică, o mare de oameni neînarmați s-a îndreptat spre baza navală. Armata franceză a tras în această mulțime. A fost un masacru oribil: câteva mii de morți și de răniți.

Tata mi-a trimis o telegramă prin care mă invita să rămân la Paris. La Tunis domnea o tensiune cumplită. Dar, încă o dată, am refuzat să mă supun. Dacă țara era în pericol, nu era oare tocmai momentul ca noi, evrei tunisieni suspectați că priveam pe furiș, ca niște răi patrioți, către Franța, să ne arătăm atașamentul față de pământul natal? Voiam să fiu util, să mă înrolez în vreo unitate. Am început să caut un avion, un vapor. Toate căile de comunicare cu Tunisia fuseseră însă tăiate.

A trebuit să strâng din dinți, să aștept. Am închiriat o cămăruță într-un hotel modest - mai degrabă deocheat - în apropiere de strada Huchette și acolo mi-am conșa-

Gérard Haddad

crat zilele și nopțile versiunii definitive a cărții mele. În curând, aproape o treime a fost redactată.

A trecut o lună înainte ca primul vapor să plece din Marsilia către Tunis; am fost unul dintre pasageri. Până la Marsilia urma să iau un tren de noapte. Am eliberat camera, lăsându-mi pentru câteva ore bagajele la recepție.

La căderea serii, m-am întors la hotel să-mi recuperez cele două valize, una mare și una mică. Acolo, un șoc îngrozitor. Valiza mică, în care se afla manuscrisul meu definitiv, dispăruse. Paznicul de la hotel a negat totul. Nu lăsasem decât valiza mea cea mare și jerpelită. A devenit chiar amenințător. Așa că a trebuit să-mi iau repede tălpășița, trăgând după mine singurul bagaj care îmi rămânea. Eram disperat. Cinci ani de muncă, răpiți vacanțelor mele, distracțiilor, se duseseră pe apa sâmbetei. Nu mai aveam decât o singură dorință: să mor, să mă arunc în Sena care curgea în apropiere.

Din fericire, și din motive de înghesuială, ciorna, schița completă se afla în valiza care îmi rămânea. Așezat în trenul care mă ducea la Marsilia, încercând să-mi îmblânez somnul agitat, amărăciunea mi s-a mai ostit. Va trebui să strâng din dinți și să mă reapuc de treabă. Dar ce durere! (Mulți ani mai târziu, o altă valijoară, conținând o parte din manuscrisul cărții mele *Freud en Italie*, îmi va fi furată și, din nou, voi simți aceeași teribilă suferință.)

O dată ajuns la Tunis, am avut parte de alte dureri.

„De ce te-ai întors?” Așa m-a primit, cu asprimea-i obișnuită, tata. „Știi că studenții tunisieni nu se mai pot întoarce în Franța?” Ca de obicei, nu înțelegea nimic din motivațiile mele.

M-am dus, în aceeași zi, să mă prezint ca voluntar la sediul Uniunii studenților tunisieni. Voluntar pentru ce?

Apoi, așa cum se întâmpla întotdeauna, o lungă plimbare pe cele două artere importante ale Tunisului mi-a permis să-mi întâlnesc prietenii, musulmani cei mai mulți. Am zărit de departe silueta lui Nourredine. El însă a trecut pe lângă mine, parcă fără să mă vadă. L-am apucat de braț. „Ce s-a întâmplat? Nourredine, nu mă mai recunoști?” Nourredine luase hotărârea să nu mai vorbească cu... evreii. Dar ce făcusem? Unii, la Bizerta, dăduseră de băut celor din trupele paramilitare franceze. Evreii colaboraseră... Și eu, care mă întorsesem ca să-mi exprim solidaritatea, să-mi manifest prezența...

O mare suspiciune plana asupra evreilor care, în mod evident, nu aveau nici o vină în acele evenimente. Mulți, e adevărat, se întrebau dacă mai aveau un viitor într-o Tunisie musulmană și se uitau cu coada ochiului către Franța. În lunile și în anii care au urmat, Tunisul avea să-i piardă pe cei mai mulți dintre evreii care locuiau acolo, adevărați autohtoni totuși, atât de legați de pământul natal. Cei rămași vor face la fel puțin mai târziu, atunci când va izbucni războiul de Șase Zile. O adevărată purificare etnică, realizată fără dureri.

În acea zi, ceva din sentimentul meu național s-a destrămat. Orice aș fi făcut, eram un trădător potențial. Puteam trăi urmărit de o asemenea suspiciune, puteam suporta injuriile rasiste în mijloacele de transport în comun? Patriotismul meu tunisian era o cucerire de demnitate. Dacă aceasta se dovedea iluzorie, ce mai făceam cu patriotismul?

Pentru moment, cel puțin, eram prins ca într-o capcană. Imposibil să mă întorc la Paris și să-mi reiau studiile. Am profitat de ocazie ca să mă apuc din nou de treabă și să scriu. Ore întregi, pe o măsuță incomodă, într-o căldură înăbușitoare și cu ferestrele închise ca să nu

Gérard Haddad

fiu deranjat de zgomotele străzii, acopeream cu un scris mărunț zeci de pagini. Schița pe care o păstrasem s-a dovedit de mare ajutor, iar textul pe care îl redactasem și pe care îl pierdusem îmi revenea ușor în memorie.

Către sfârșitul lui septembrie, Bourguiba s-a hotărât s-o lase mai moale și să se împace cu Franța. Tensiunea, febra naționalistă s-a potolit imediat, iar studenților tunisieni li s-a permis să se reîntoarcă în Franța pentru a-și relua studiile. Nu am așteptat să mi se spună de două ori.

Între timp, descopeream că scrisul își are limitele lui. Povestirea cea mai sinceră nu este o terapie, iar literatura nu ușurează într-o manieră durabilă nici o suferință. Permite, cel mult, supraviețuirea. Pentru că ține de un alt registru. Cu alte cuvinte, nevroza mea își reluase acțiunea chinuitoare. Trebuia să imaginez alte strategii. Cea care mi-a venit în minte a fost să pun bazele unei vieți de cuplu stabile, cu satisfacția sexuală și liniștea pe care aceasta le aduce. Poate că va alina durerea care nu înceta să mă macine. Nu știam, pe atunci, că întâlnirea cu o femeie, această întâlnire enigmatică în care un destin se leagă sau se desface în întunericul misterios al inconștientului, seamănă, conform metaforei corecte a lui Kafka, cu un cuțit care poate uneori să-ți scoată măruntaiele la vedere și să destrame un confort narcisic, oricât de imperfect ar fi el.

Întâlnirea la care speram nu a întârziat să se producă tocmai în ziua întoarcerii mele la Paris. În timpul ultimei șederi la Tunis, mă împrietenisem cu mai mulți tineri care își făceau studiile la Paris și hotărâsem să ne întâlnim acolo. O persoană din acest grup mi-a prezentat-o pe prietena ei, A., o studentă italiancă. Ceva neașteptat,

Agronom în devenire

40

ca o erupție, avea să se producă în curând, o accelerare fără precedent a cursului existenței mele.

Ce discurs ciudat i-am ținut lui A. la prima noastră plimbare în Cartierul Latin, acolo unde locuia! I-am făcut curte într-un mod ciudat, vorbindu-i despre axiomele lui Peano: „Orice număr are un predecesor și un succesor”, i-am spus, fără să înțeleg că enunțam astfel chin-tesența misterului paternității. De la bun început, am făcut planuri definitive.

Viitoarea mea carte ocupa un loc important în cuplul pe care eu și A. îl formam deja. Manuscrisul trebuia dactilografiat și, pentru asta, trebuia să umblăm la micile noastre economii. A. avea o prietenă „redactor însărcinat cu citirea manuscriselor la o editură importantă”; i-am dat o copie a manuscrisului. După câteva săptămâni, măcinat de așteptarea chinuitoare, am primit verdictul acestui „redactor”: pe scurt, textul meu era prea mediocru pentru ca doamna să-și strice reputația prezentându-L editorului ei. Am fost, eu și A., zdrobiți. Făcusem din apariția acestei cărți o problemă vitală. Am vorbit despre ea unui prieten, militant, ca și mine, al Partidului Comunist. De ce să nu-i prezint cartea lui Pierre Gamarra, secretarul revistei Europe, mi-a spus el. Am urmat acest sfat. Câteva săptămâni mai târziu, după ce a terminat lectura, Gamarra m-a primit. „Știi, mi-a spus după ce mi-a adresat, cu multă dărnicie, câteva cuvinte amabile, sertarele oricărui scriitor sunt pline de manuscrise nepublicabile. Continuă să scrii.” Eram invitat, cu alte cuvinte, să încep să-mi umplu sertarele.

Distrus, am părăsit biroul tovarășului. Trotuarele Parisului păreau să-mi fugă de sub picioare, cerul căpăta-se o culoare galbenă, ciudată, orice realitate părea făcu-

Gérard Haddad

tă parcă din vată, dizolvată în acea melancolie pe care o purtam în mine de luni de zile, de când cartea mea câștigase realitate, confruntată cu încercarea unei publicări imposibile. Spectrul nebuniei părea, din nou, să plutească deasupra capului meu.

Trebuia să îndur până la capăt acest calvar. Mi-a venit ideea să propun textul meu Editurii Julliard, în anii aceia mare descoperitoare de tinere talente, mai ales după triumful recent al romanelor lui Françoise Sagan.

M-am prezentat în frumoasa clădire de pe strada Universității, unde își avea sediul editura, pentru a depune, candid și fără nici o recomandare, paginile mele deja ușor mototolite. La informații, o funcționară mi-a spus că depunerea manuscriselor se făcea la ușa următoare. Unde? Acolo, la ușa aceea mare, ocupată de un camion din care se descărcau cutii cu cărți, pe scurt un hangar imens, unde își făcea de lucru un portar îmbrăcat în dimie gri.

- Vreau să depun un manuscris. Am îndrăznit să adresez aceste câteva cuvinte cerberului puțin amabil, absorbit de descărcarea prețiosului camion și care trebuie că văzuse trecându-i prin fața ochilor sute de manuscrise.

- Puneți-L acolo, mi-a răspuns omul îmbrăcat în gri, fără măcar să mă privească, acolo, pe măsuta aceea... o să primiți o scrisoare.

- Cum o să știți unde să o trimiteți?

- Scrieți-vă adresa pe copertă!

Am făcut întocmai, convins de inutilitatea demersului meu - o sticlă aruncată în oceanul de manuscrise pe care nimeni nu le va citi. Cu sufletul îndoliat, am abandonat bietul dosar de carton pe o masă acoperită de un strat gros de praf.

Este adevărat că, între timp, alte evenimente mă tulburaseră profund. Scurta lună de miere a noii mele vieți de cuplu se transformase într-o urâtă grimasă - forma în care avea să se cristalizeze definitiv nevroza mea. Un incident, în aparență lipsit de importanță, a declanșat răul meu intim, parte obscenă a existenței mele. O umilință gratuită, pe care mi-a adus-o, în public, un fost coleg de clasă pregătitoare, a cărui origine maghrebină - crezusem eu cu naivitate - ar fi trebuit să ne apropie, mărunțică canalicie antisemită; umilință în care soția mea a fost, fără voia ei, amestecată. Surprins, complet paralizat, nu am știut ce replică să dau, considerând că răspunsul cel mai conform ideologiei mele de „lumea a treia” era să simulez indiferența când, de fapt, răspunsul cel mai adecvat ar fi fost un pumn zdravăn. Asemenea tatălui lui Freud, „mi-am cules pălăria din rigolă”. După incident, am rămas mut de durere mai multe zile la rând, înainte ca simptomul morbid să ia o formă. Ceva asemănător cu o oglindă care îmi susținea prezența în lume s-a spart pentru totdeauna.

Ce nume să dau acestei dureri înspăimântătoare care avea să pună stăpânire pe sufletul meu și să nu-mi mai dea drumul, paralizându-mi energiile, aruncându-mă într-o inconsolabilă tristețe, pe care numai perspectiva propriului meu sfârșit o făcea suportabilă? Și totuși, această obscenă rană secretă este cea care m-a condus spre psihanaliză, care m-a ajutat să-mi regăsesc drumul, pierdut de atâția ani.

Lectura celebrului roman al lui Albert Cohen, *Frumoasa Domnului*, mi-a permis să dau acestui rău un nume aluziv pe care numeroșii cititori ai cărții îl vor înțelege: sindromul lui Solal - îngrozitoarea gelozie organizată în jurul persoanei iubite, care face să se nască în cel care o

Gérard Haddad

trăiește o irezistibilă dorință de moarte, rău pernicios care sfârșește prin a-i înghiți pe amândoi îndrăgostiții. Țin să adaug că nu apreciez câtuși de puțin cartea și nu înțeleg nimic din renumele artificial de care se bucură. Nu există, la Albert Cohen, nici un ecou al tandreței aceleia pe care o numim paternitate și filiație. Și nici măcar nu mai amintesc repetarea unor judecăți revoltătoare exprimate la adresa celui mai sublim dintre muzicieni, Johann Sebastian Bach. Însă descrierea răului de care suferă Solal, descriere clinică prin precizia ei, exprimă perfect răul care m-a lovit la douăzeci și unu de ani.

Sunt convins astăzi că, fără această durere, fără lupta strânsă dusă împotriva ei, nu aș fi parcurs niciodată bucata de drum care îmi justifică existența. Lacan va putea pe bună dreptate să-mi repete acest refren pe care L-a inventat: lucrul cel mai bun care i se poate întâmpla unei ființe umane sunt ravagiile propriei existențe.

În special moartea, moartea concretă pe lângă care aveam să trec curând. Războiul din Algeria, în acea iarnă a anului 1962, se apropia de sfârșit și OAS, mișcare de factură fascistă, își înmulțea atentatele chiar în inima Parisului. Partidul Comunist a lansat chemarea la o mare manifestație care a fost interzisă. Cuvântul de ordine a fost totuși menținut și m-am prezentat în Piața Republicii, locul de întâlnire. M-am trezit în curând în mijlocul unui imens cortegiu. În strigătele militanților plutea un parfum ușor și îmbătător de insurecție. Pentru mine, era parcă începutul Marii Revoluții. Curând, cortegiul s-a oprit. La dreapta noastră, în intersecția bulevardelor Voltaire și Richard Lenoir, a apărut, venind dinspre Piața Bastiliei aflată la doi pași, un alt imens cortegiu. L-am lăsat să treacă, aplaudându-i din toate puterile pe cei

care păreau că ne vin în ajutor. Habar nu aveam că, numai după câteva minute, acest val uman va fi, pentru noi, un scut salvator. Ne-am continuat marșul către Piața Națiunii, cu un pas însuflețit, amețiți de lozincile pe care le strigam și care ne uneau spiritual: Pace în Algeria, OAS asasini. Apoi, deodată, în momentul în care tocmai trecusem de Piața Leon Blum, am văzut mulțimea dând înapoi, înnebunită de panică. Oamenii alergau în toate direcțiile. Alții, mai îndrăzneți, rupând gărdulețele din metal care protejau copacii și înarmați cu această muniție, alergau înainte. Brusc, la câțiva metri de mine, forma monstruoasă a unor bărbați îmbrăcați în negru și purtând cască: în noaptea care se lăsa, trupele CRS1 atacau, cu bastonul în mână. M-am refugiat, din reflex, în holul unui imobil unde și alți manifestanți își găsiseră adăpost. Prin ușa întredeschisă, priveam atent, neputincioși, la un polițist care se înverșuna împotriva unui tânăr. Scena a durat câteva secunde care mi-au părut o veșnicie. Apoi s-a așternut un calm relativ. L-am ridicat pe băiatul rănit, un student. Părul lui blond era ușor murdar de sânge. M-am oferit să-L însoțesc până acasă, unde va fi în apropierea Bulevardului Saint Michel. Furtuna părea că se calmase. Și totuși, o dată întors în camera de serviciu în care locuiam cu prietena mea, m-am prăbușit. Șocul fusese teribil și nu l-am resimțit cu adevărat decât după ce ajunsesem la adăpost. A doua zi, mi-a fost imposibil să ies din toropeală și să mă întorc la Școala de la Grignon unde cursurile continuau.

Singur în cameră, am dat drumul radioului. Am aflat atunci cât de violentă, de dramatică fusese manifestația din seara precedentă. Fuseseră înregistrați nouă morți

1 Compania Republicană de Securitate (N. t.).

Gérard Haddad

din rândurile manifestațiilor și zeci de răniți - tovarășii mei de o seară. Confruntarea cea mai violentă avusese loc la stația de metrou Charonne, la două sute de metri de locul în care mă aflasem, devastând cortegiul pe care îl lăsasem să treacă. Cîteva zile mai târziu, au avut loc funeraliile victimelor. Au asistat peste un milion de persoane, mulțime tăcută care afirma astfel că războiul din Algeria nu mai putea să continue.

Toate aceste evenimente la un loc, aceste multiple traume m-au zdrobit. Deprimat, ros de gelozie, încercat de un sentiment de persecuție, trebuia să găsesc o soluție, să consult un medic. Venise, în sfârșit, momentul întâlnirii mele cu psihanaliza?

Lipsit de mijloace materiale, m-am adresat dispensarului pentru studenți - BAPU. Depresia mea era spectaculoasă, abia îmi stăpâneam hohotele de plâns. Am fost primit de doctorul G., care mi-a prescris calmante. Aș fi preferat să mă asculte mai mult. Puteam însă să aleg? Medicația, care nu a avut nici un efect asupra stării mele, era totuși însoțită de o „psihoterapie de inspirație analitică”. Ciudată expresie și ciudată practică. Trebuia să mă lungesc pe o banchetă - mai apropiată de o masă de examen medical decât de divanul lui Freud - și să vorbesc. Trebuia „să mă mulțumesc cu asta” și acceptam acest joc la care speram de atâtea ani.

La una dintre primele ședințe, am fost foarte fericit să povestesc un vis, semn incontestabil al faptului că analiza mea începuse. G. m-a oprit imediat:

- Visele sunt foarte importante în analiză. Dar ceea ce facem noi aici este numai o terapie de inspirație analitică.

Începând din acea zi, ședințele au devenit lungi momente de tăcere. Cu mintea complet golită, stânjenit de acest dispozitiv ciudat, nu aveam nimic de spus. De fiecare dată, plăteam o sumă simbolică. Mă agățăm totuși de acest surogat de cură, așa cum cel care se îneca se agață de prima scândură care îi iese în cale.

Evenimentele nu ne dădeau pace. La numai câteva zile după criza acută care mă obligase să mă adresez unui medic, prietena mea m-a anunțat, stupefiată, că era însărcinată. Cum să-ți asumi o astfel de răspundere date fiind condițiile noastre materiale - doi studenți care locuiau într-o cămăruță de bună, care mai aveau mult până să-și termine studiile, iar eu în plin dezastru psihic? O adevărată nebunie. Nu am ezitat totuși nici un moment. Ceva, în mine, respingea ideea unui avort. Este un act care îmi repugnă, o recunosc. Dacă începi în acest fel o relație de dragoste, cel mai adesea dragostea se va destrăma sau se va întâmpla ceva și mai rău. Așa încât i-am propus prietenei mele, care mai ezita încă, să ne căsătorim și să-L primim pe acest copil în mizeria noastră.

Privind retrospectiv și cunoscând toate lucrurile pe care le-am aflat între timp, îmi dau seama că această sarcină bănuită înainte chiar ca ea să se manifeste a fost, poate, principala cauză a adevăratei furtuni psihice pe care o trăiam. Atunci când un bărbat află ca va deveni tată, mintea lui este puternic tulburată, iar uneori cunoaște chiar o prăbușire psihotică. Multe popoare au înconjurat acest fenomen de rituri de exorcizare numite clocit2.

j

2 Ci. Theodore Reik, Le Rituel, trad. franceză, Denoel.

Data căsătoriei a fost fixată. Numai că vestea i-a aruncat pe părinții mei într-o nouă furtună. Fiul lor cel mare urma să se însoare cu o goia, o femeie care nu era evreică. Au primit vestea ca și cum ar fi fost vorba despre cea mai teribilă tragedie. Într-o bună dimineață, au debarcat la Paris, fără să mă anunțe, ca să încerce să mă readucă pe drumul care, după ei, era cel bun. Zgomotul și mânia prezente în scrisorile lor au rămas totuși fără urmări. În mai puțin de o oră, au fost cucerți de farmecul și de drăgălășenia prietenei mele. Trebuia însă ca aparențele să fie salvate, să se organizeze o convertire și un simulacru de căsătorie religioasă. După ce toate astea au fost făcute, s-au întors la Tunis.

Spre surprinderea noastră, mult mai greu de oficiat s-a dovedit a fi căsătoria civilă. Birocrațiile din țările noastre, Italia și Tunisia, se întreceau în a ne pune bețe în roate. Am avut nevoie de cel puțin șase luni pentru a putea strânge, traduce și stampila hârtiile necesare.

Între timp însă, cea mai minunată, cea mai neașteptată veste avea să ușureze povara acestei avalanșe de evenimente. Într-una din serile aceleiași ierni, pe când ne pregăteam să urcăm scara de serviciu care ne conducea spre camera noastră de boemi, la etajul șase al clădirii, atenția ne-a fost atrasă de un plic mototolit pe care era scris numele meu - o pneumatică, așa cum erau pe atunci numite telegramele - și care fusese fixat cu o piuneză de tabloul contorului de gaze. Tipărit pe plic, numele expeditorului: Editura René Julliard. Înainte de a-l deschide, am presimțit conținutul favorabil; altfel la ce bun o pneumatică? Cu mâinile tremurânde, am scos din plic o foaie de hârtie. Îmi amintesc și azi cum îmi tremurau literele în fața ochilor. „Rapoartele foarte elogioase ale lectorilor... treceți cât mai repede pe la mine pentru

Agronom în devenire

48

o întrevvedere al cărei rezultat nu poate fi decât favorabil... Semnat: director literar, René Javet."

La exact patru săptămâni de la homerica depunere, în praful unui depozit, a bietului dosar cuprinzând filele prost dactilografiate, Julliard mă publica. A fost cea mai inexprimabilă fericire din câte se pot imagina. Să conving pe un editor să publice o carte rămâne pentru mine, chiar și astăzi, una dintre bucuriile cele mai pure, cele mai frumoase, adevărată nuntă înnoită ca în acea seară, pe scara de serviciu, când, îmbrățișând-o pe A., strângeam în mână plicul magic.

A doua zi, la o oră potrivită, am telefonat la editură și imediat au fixat o întâlnire.

Directorul Editurii Julliard, Javet, m-a primit foarte călduros. Stăteam cufundat într-un fotoliu confortabil din vastul lui birou. Mi-a oferit ceva de băut și un mic trabuc. „Referatele de lectură sunt foarte elogioase”, mi-a spus. Nu-mi venea să-mi cred nici ochilor, nici urechilor. Fără să mai piardă timpul, Javet mi-a propus un contract care includea un avans de-a dreptul somptuos față de bursa mea de student. (Îl voi folosi pentru a cumpăra prima mea mașină de scris.)

Șase luni mai târziu, cartea a apărut. Le-am trimis un exemplar Simonei de Beauvoir și lui Sartre. Răspunsul primeia nu a întârziat mult. În scrisoarea ei foarte elogioasă, Simone de Beauvoir mă întreba dacă mai scrisesem și alte texte, pe care îmi propunea să le public în *Les Temps modernes*. Îmi mai spunea că Sartre tocmai citea și el cartea, că îi plăcea și că îmi va scrie negreșit după ce va fi terminat de citit. Dar nu am primit niciodată această scrisoare. În anul următor, Sartre își publica propria autobiografie, *Cuvintele*. Povestirea copilăriei mele, pe care o citise în același an, să fi trezit în el dorința de a

Gérard Haddad

scrie despre propria-i copilărie? Mă amănesc uneori cu această ipoteză.

I-am propus Simonei de Beauvoir o nuvelă pe care tocmai o terminasem, dar care i s-a părut, pe bună dreptate, nesatisfăcătoare. Așa s-a încheiat relația noastră epistolară.

Îmi continuam, de bine, de rău, conversațiile săptămânale cu dr. G. sau, mai bine zis, ședințele alcătuite din tăceri, absențe, reveniri, acceptând sau refuzând să mă întind pe obiectul presupus a fi un divan. Preferam să stăm față în față, poziție care îmi permitea unele schimburi de idei despre subiecte generale, culturale. La acea vreme, ignoram cu desăvârșire criza care diviza mișcarea psihanalitică franceză. Doctorul G. este cel pe care l-am auzit pronunțând pentru prima oară numele lui Lacan; mi-am dat seama de admiterea pe care i-o purta, chiar dacă alesese tabăra adversarilor lui.

Îmi reveneam încetul cu încetul. Durerea mea era încă prezentă, dar amortită, păstrată la distanță. Evident, aveam să plătesc prețul normal pentru anul universitar dezastruos pe care tocmai îl terminasem: am fost obligat să repet anul doi. Mi se născuse un băiat, iar cartea îmi fusese publicată. Locuiam acum în căminele studențești de la Antony, ceea ce ne-a îmbunătățit condițiile de viață. Prăpăditele camere de bonă sau pivnița prost încălzită în care ne petrecusem câteva luni erau de acum de domeniul trecutului.

Cursurile se țineau la Grignon, la mai mult de treizeci de kilometri de cămin. M-am gândit să suprim distanța cumpărând un hârb de mașină care mi-ar fi permis să-mi împart timpul între cele două domiciliu.

În decembrie 1962, un drum înzăpezit, niște frâne proaste și un camion au fost cât pe ce să pună capăt mediocrei mele existențe. Transportat în stare de inconștiență la spitalul Vaugirard, am descoperit, atunci când mi-am revenit, unul dintre ultimele și sordidele saloane comune în care mai multe zeci de bolnavi își amestecau suferințele. În zori, unul dintre vecinii mei a fost dus pe un căruț maroniu - mijlocul de transport către morgă. După ce am stat o săptămână în spital, m-am întors acasă, tremurând încă pe picioare.

Am învins încetul cu încetul aceste lovituri ale sorții la care m-am expus adesea.

Pe ruinele doliului pe care îl purtam după patriotismul meu tunisian, un nou proiect îmi încolțise în minte. Pentru noi, evreii, condamnați la o soartă de cetățeni de categorie a doua, viitorul în țara natală părea iremediabil compromis. Chiar și părinții mei, atât de legați de țara lor, aleseseră, ca atâția alții, exilul parizian. Trebuia, așadar, să întorc pagina tunisiană - atât de importantă - a existenței mele. Ce să fac cu toate cunoștințele mele de agronomie? M-am hotărât să-mi ofer serviciile tinerei republici socialiste a Cubei, care apărea, la acea vreme, ca o utopie în sfârșit realizată, un adevărat paradis frățesc și însorit.

În cazul meu, distanța-timp dintre apariția mentală a unei idei și punerea ei în aplicare nu a fost niciodată prea mare. M-am dus, prin urmare, la consulatul Cubei, lângă Operă, unde am fost primit de atașatul comercial căruia i-am prezentat candidatura mea. A acceptat-o cu simpatie. Începând din acea zi, am primit regulat un număr de publicații - evident, de propagandă. Dar ceea ce citeam la vremea respectivă în literatura Partidului Comunist, în ziarul L'Humanité, în operele lui Marx și ale lui Lenin nu era tot propagandă? Îl întâlneam periodic

Gérard Haddad

pe atașatul comercial. Mi-a adus la cunoștință faptul că, după ce dosarul îmi fusese studiat, candidatura îmi fusese acceptată de către autoritățile cubaneze și că nu mai trebuia decât să aștept să-mi termin studiile.

Așa încât am hotărât să mă specializez în agronomie tropicală. Cursurile se țineau la Nogent-sur-Marne, ceea ce elimina dintr-o dată durerosul clivaj între domiciliul meu de la Antony și necesara mea prezență la Grignon. În anul acela am urmat cursurile lui René Dumont care va deveni, nu peste mult timp, purtătorul de cuvânt al Mișcării ecologiste franceze. Dumont ne fascina: plecând de la anecdote picante legate de propriile-i călătorii, analiza în fața noastră sistemele agricole așa-zis socialiste, în special pe cele din Cuba și din China. Analiză mai degrabă critică, dar și impregnată de simpatie pentru aceste experiențe sortite încă de la bun început eșecului. În ciuda carismei sale personale, cursurile lui Dumont mi se păreau anecdotice, fără nici o legătură cu miza problemelor. Eram mai atras de sisteme decât de pragmatism.

Șederea mea la Antony îmi rămâne în memorie ca perioada fastă a pregătirii mele universitare. Căminele de aici formau unul dintre bastioanele studenților comuniști; am devenit un militant activ. În „sera” de aici, mulți dintre noi și-au făcut ucenicia politică. Printre ei, Jospin și Allègre militau în organizațiile rivale ale Partidului Socialist. Duminica dimineața, o dată la două săptămâni, vindeam L'Humanité-Dimanche împreună cu prietenul meu Olivier Kahn.

Antony nu era însă numai un loc foarte politizat, ci și un spațiu de cultură, un forum unde studenții din diferite domenii puteau face în permanență schimb de idei. M-am împrietenit cu Paul Méfano, vecinul meu de palier, care m-a inițiat în muzica contemporană. Mi-a măr-

turisit că vocația lui muzicală a fost destul de tardivă, manifestându-se după ce-și luase bacalaureatul. Avea să devină unul dintre tinerii compozitori cei mai promițători, recunoscut deja de Darius Milhaud și de Pierre Boulez. Discuțiile pe care le-am avut cu el m-au făcut să admit ideea că putem să ne schimbăm orientarea și mai târziu.

Am petrecut trei ani la Antony. Climatul de acolo - în același timp calm, dar și clocotind de viață - mi-a dat posibilitatea să mă reconstruiesc. Este perioada în care mi s-a născut cel de-al doilea fiu.

Trebuia să-mi închei anii de studiu cu o lucrare. Am ales drept subiect o experiență ciudată de populare și „dezvoltare” - cuvânt cheie al studiilor pe care le făceam -, care avusese loc în Madagascar, în regiunea Sakay. Ideea se născuse în mintea unui funcționar din administrația colonială după marea revoltă, înăbușită în sânge, din 1947. Era vorba despre controlarea creșterii demografice a populației malgașe, devenită nesigură, prin aducerea - de pe înălțimile insulei Reunion, aflată în apropiere - și instalarea în apropiere de Tananarive a câtorva mii de reprezentanți ai populației albe. Modelul de colonizare cooperatistă care dusesse la crearea statului Israel servea ca punct de referință; a fost, fără nici o îndoială, unul dintre motivele inconștiente ale curioasei mele alegeri. Consecința a fost neașteptată.

Proiectul Sakay a fost un adevărat fiasco, dar a dat naștere unui număr impresionant de rapoarte și de arhive pe care am început să le consult. Or, în mormanul insipid format din această bibliografie administrativă, o referință revenea cu insistență: *Psychologie de la colonisation*, scrisă de Octave Mannoni³. Nu-mi plăcea titlul -

³ Republicată în 1997 sub titlul *Le Racisme revisite*, Denoel. Nu am comparat textul original cu cel al reeditării.

Gérard Haddad

puțin marxist, dacă nu chiar reacționar. Am hotărât să citesc totuși lucrarea. A fost un adevărat șoc. În deșertul format de rapoartele care repetau mereu aceleași lucruri, în sfârșit ceva care făcea ecou adevăratelor mele interese încă nedefinite. Puteam să bănuiesc, citind titlul și dat fiind contextul, că aveam de-a face cu eseul unui psihanalist? Și dacă aș fi știut-o, l-aș mai fi citit? Multe texte psihanalitice pe care încercasem să le citesc în ultimii ani mă dezgustaseră. Emoția pe care o simțisem citind prima oară textele lui Freud dispăruse de mult. Și iată că o redescopeream în această carte. În același timp, mă întâlneam a doua oară cu numele misterios și aureolat de un imens prestigiu al lui Lacan, cu care Mannoni efectuase o analiză; cartea purta urmele lăsate de transferul produs în cursul analizei. Exista, prin urmare, și un alt fel de psihanaliză, pasionantă, total diferită de zeama insipidă cu care eram obișnuit și de plictisitoare mele ședințe de psihoterapie.

Mai târziu, după prima mea ședere în Africa, am reușit să-L cunosc pe Octave Mannoni. I-am spus cât de mult însemnase cartea lui pentru mine și că, într-un anumit fel, mă reînsufletea. Mă asculta mai degrabă absent și neatent. Atunci, fără să știu cum s-ar fi putut realiza acest lucru, i-am cerut să începem o analiză. „Cum crezi că se poate, de vreme ce stai în Africa?”

În locul lui, Lacan ar fi găsit fără nici o îndoială alte cuvinte: mi-ar fi propus, poate, să-i scriu, să ne întâlnim de câteva ori în perioada vacanțelor. Lucrurile s-au terminat aici. În fond, Mannoni nu a înțeles nimic din demersul meu, nu a înțeles că, asemenea unui orb care bâjbăie, încercam să-mi deschid un drum.

După mulți ani, când ajunsesem amândoi membri ai Școlii freudiene, ni s-a întâmplat să ne întâlnim la diver-

se congrese. Dar nu mă recunoștea, iar eu nu găseam nici un motiv să-i reamintesc acest episod. Cărțile sunt uneori mai valoroase decât autorii lor.

Eram, în sfârșit, posesorul unei frumoase diplome de inginer agronom, dublată de un certificat de specialist în agronomie tropicală. M-am ocupat, prin urmare, de ultimele demersuri necesare pentru marea mea călătorie în Cuba. Mi s-a spus la consulat că la ambasadă, situată pe Bulevardul Foch, mă aștepta un bilet de avion. M-am dus și am luat biletul. Lipseau cele ale soției și copiilor mei. Mi s-a dat de înțeles că era preferabil să plec singur, ca să pregătesc în cele mai bune condiții venirea lor.

Despărțirea mi s-a părut barbară, dar argumentul avea toate aparențele bunului-simț și am acceptat-o.

Totuși, acel gen de providență care se manifestă ori de câte ori pașii mă poartă spre o prăpastie și-a făcut din nou simțită prezența. Cu o săptămână înainte de data la care trebuia să iau avionul pentru Havana, ziarul L'Humanité, lectura mea de zi cu zi, a început publicarea unui reportaj pasionant despre Cuba, scris de Jacques Arnault, membru al Comitetului Central, dar, din întâmplare, și director al revistei La Nouvelle Critique, pe care îl întâlnisem cu ocazia activităților mele de militant. Aceste lungi articole confirmau reprezentarea pe care o aveam despre Cuba: realizarea, în sfârșit reușită, a utopiei socialiste, într-un cuvânt - paradisul pe pământ. Militanta mea exaltare nu a făcut decât să sporească. Eram acel fericit homo viator care avea să calce curând pe pământul țărâmului binecuvântat. Mi-am mărturisit entuziasmul lui Michel Dion, un coleg de la Antony, student la sociologie, aie cărui bun-simț și prietenie le apreciasem adesea. „De ce nu te întâlnești cu Jacques Arnault ca să-i vorbești de plecare? Ți-ar putea da un sfat bun!”

Gérard Haddad

Am recunoscut că nu mă gândisem la așa ceva. Totul mi se părea atât de limpede, atât de evident! Prietenul Dion fusese însă convingător; i-am telefonat lui Arnault care m-a primit a doua zi.

L-am felicitat pentru frumoasele sale articole, din care lipsea acea „limbă de lemn” care pocea, în general, proza Partidului. Am pomenit apoi despre iminenta-mi plecare. Arnault a tresărit.

- Ești neînsurat?

- Nu, căsătorit și tată a doi copii mici.

- Vin și ei cu tine?

- Nu, vor veni după ce o să mă instalez.

Mi s-a părut că ultimele mele cuvinte l-au înspăimântat. Dintr-o dată, discursul i s-a schimbat.

- Nefericite! mi-a strigat. N-o să-ți mai vezi nici soția, nici copii! Nici nu-ți imaginezi situația care domnește acolo.

- Dar articolele tale... atât de entuziaste... atât de încurajatoare...

- Articolele mele sunt una, iar realitatea e altceva! mi-a mărturisit el cu mult curaj. După care și-a revenit, și-a reluat tonul prudent, de militant, și a adăugat:

- Înțelegi, tovarășii de acolo au multe probleme. Imperialismul nu le face cadouri.

- Păi tocmai asta e, vreau să-i ajut.

Arnault și-a dat seama în acel moment cu ce naiv îndobitocit avea de-a face. Omul acesta cumsecade hotărâse totuși să mă salveze. Ce s-ar fi întâmplat cu mine, cetățean tunisian certat cu propriul guvern, în haosul acelei insule? Dacă aș fi fost francez, aș fi putut să mă adresez ambasadei pentru o eventuală repatriere. Arnault s-a folosit de un șiretlic.

Agronom în devenire

56

- Pleacă, dacă ții cu tot dinadinsul. În locul tău, aş pune însă o condiție: familia să meargă cu tine, dacă nu, dai biletul înapoi.

Arnault mă primise în localul ziarului L'Humanité, era unul dintre conducătorii Partidului. Sfatul lui avea, prin urmare, rezonanța unui consemn politic; l-am urmat, disciplinat ca întotdeauna, deși uneori mă lăsam cuprins de răzvrătiri stângace.

M-am dus din nou la ambasada Cubei și am cerut bilete pentru întreaga familie. Mi s-a răspuns că era imposibil. Așa încât l-am restituit și pe cel pe care îl primisem. Totul s-a petrecut repede, într-o perfectă banalitate. Un vis cultivat ani de-a rândul se năruia fără ca nimic în ordinea lumii să fie cât de cât afectat. Am rămas orfan de dorința mea de a mă pune în slujba cuiva sau a ceva.

În Africa

Eram nevoit acum să-mi câștig existența cu o slujbă banală, să devin un „agent al neocolonialismului”, să părăsesc căminele studențești de la Antony, să-mi găsesc o locuință.

Prima mea slujbă de inginer am găsit-o la birourile din Paris ale Institutului de cercetări pentru oleaginoase, în departamentul care se ocupa de palmierul de ulei. Această cultură, realizată cu cele mai bune tehnici agronomice, mă ducea cu gândul la frumoșii curmali ai copilăriei mele și la nostalgia mea înăbușită. Ollagnier, directorul institutului, era o persoană ciudată. Închis în biroul lui slab luminat și plin de fum, conducea din Paris, dar cu o excepțională inteligență, ansamblul cercetărilor efectuate în Africa. Se spunea că posedă un al șaselea simț, că realizează un fel de telepatie cu plantele care creșteau la mii de kilometri - o nebunie prea puțin obișnuită. Veșnic cu un chiștoc în colțul gurii, pândeă în cuvintele oricărui interlocutor greșeala de raționament. O dată găsită, fața îi era luminată de un surâs mefistofelic; apoi o arăta cu un deget crud și infailibil. Omul mă fas-

În Africa

58

cina și mă teroriza în același timp. Mă temeam, dar și așteptam cu nerăbdare momentele în care mă convoca în biroul lui; spectacolul inteligenței lui era de-a dreptul fermecător.

Trebuie că i-am plăcut pentru că, după cele trei luni regulamentare de „probă”, mi s-a spus că eram acceptat și că mi se acorda și o mică mărire de salariu. Care era, de altfel, mizerabil după atâția ani de învățătură; abia dacă ne ajungea ca să plătim chiria pentru micul apartament în care locuiam la Meudon-la-Forêt. Iată de ce îmi exprimasem dorința de a fi trimis ca cercetător într-o țară din Africa de îndată ce s-ar fi ivit un post liber: acolo, salariile erau mai mari. Imediat ce am fost titularizat, m-am lansat într-un proiect destul de bizar: să creez în acel institut, moștenitor al tradițiilor coloniale ale marilor plantații de hevea și de palmier de ulei, o secție a Confederației Generale a Muncii și să-mi afirm opiniile comuniste.

N-am făcut prea mulți purici. La o lună după titularizare, am fost dat afară. Dar nu trebuia să se facă valuri. Pentru că doream atât de mult să cunosc Africa, urma să fiu trimis acolo... prin grija unui alt institut, cel de studiere a culturilor de plante alimentare. Gafa pe care o făcusem avea să se dovedească una dintre marile șanse ale vieții mele.

Primirea și condițiile de lucru care mi s-au oferit la Institutul pentru cultura plantelor alimentare erau mult mai favorabile. Se terminase cu atmosfera de suspiciune și cu acea permanentă presiune profesională însoțită de sentimentul de a nu fi la înălțime.

Am fost primit cu amabilitate de directorul adjunct, domnul Van Poorten, care dorea să stabilească împreună cu mine specialitatea căreia urma să mă consacru, ți-

Gérard Haddad

nând totuși seama de nevoile institutului. Van Poorten a amintit mai multe posturi disponibile.

- NAI cred că vă interesează cultura orezului.

- Ba da, dimpotrivă, i-am răspuns plin de entuziasm. Într-adevăr, cultura orezului mă interesase în mod special în timpul studiilor mele la Nogent. Oare nu era orezul cea mai importantă cereală, alimentul principal pentru miliarde de oameni și care avea nevoie, pe deasupra, de o bogată combinație de tehnici, de folosirea irigațiilor? Rizicultura nu reprezenta oare infrastructura economică a unor civilizații complexe? Cuvântul cultură putea fi înțeles, în acest caz, în ambele lui accepții.

- Pică bine! Nu prea avem specialiști în orez. Nu ne rămâne decât să ne ocupăm de pregătirea duminică. O să faci un prim stagiu în Senegal, în stațiunea Richard Toii, apoi vei petrece un timp în stațiunile noastre din Madagascar înainte să-ți ocupi primul post, cu siguranță în Coasta de Fildeș.

Stagii, un salariu mult mai mare, nici nu mă așteptam la așa ceva. Mă metamorfozasem în câteva minute într-un entuziast adept al acestei mici plante, *Oryza sativa* - orezul; aproape mă identificasem cu el, îi dăruisem un suflet - sufletul meu. În curând aveam să fac o adevărată pasiune (a cărei nostalgie o mai simt încă și acum) pentru meseria de rizicultor, cea mai frumoasă dintre specialitățile agronomice. Imaginea unei culturi de orez, al cărei verde crud nu seamănă cu nici un altul, poate, încă și astăzi, să mă emoționeze.

Câteva zile mai târziu, însoțit de această dată de întreaga familie, îmi luam zborul spre Dakar. Mi-am făcut ucenicia la stațiunea Richard Toii, în Senegalul de Nord, sub autoritatea binevoitoare a domnului Couey, un viet-

În Africa

60

namez jovial care făcuse parte, se spunea, din familia împăratului Bao Dai', detronat. Își trăia cu bonomie exilul în această regiune ingrată a globului.

Couey își propusese să mă „călească”. „E prea delicat”, le spunea el celor care se mirau văzând că, deși abia sosisem, îmi erau încredințate cele mai grele sarcini.

Această „delicatețe” avea să dispară repede din cauza trezitului în zorii zilei pentru a merge să realizez culturi de probă în delta fluviului, la câteva zeci de kilometri de Richard Toii, transpirând cât șapte sub soarele nemilos al marginii de sud a Saharei, până în cumpăna după-amiezii. Nici urmă de copac și de umbra lui binefăcătoare pe aceste terenuri inundate în mod regulat în perioade de creștere a apelor. Îl uram din această cauză pe călăul vietnamez de ale cărui competențe agronomice nu eram convins. Nu-mi dădeam seama de adevărata simpatie pe care mi-o purta și de faptul că micile mizerii aveau în curând să-mi permită să înfrunt mai bine această grea meserie. După șase luni de atare regim, am devenit într-adevăr un rizicultor oțelit. Bietul Couey avea să dispară doi ani mai târziu într-un accident rutier, pe ucigașa tablă ondulată africană.

Am plecat apoi singur în Madagascar. Soția mea aștepta un al treilea copil. Urasem Richard Toii, vechea colibă dărăpănată, nemiloasele roiuri de țânțari, peisajul ingrat, orezăriile prost întreținute, infestate de buruieni; acum, frumusețea mării insule, cu pitoreasca ei capitală, cu blândețea peisajelor dominate de curbe feminine m-a fermecat.

Șederea la Tananarive a fost scurtă. Stagiul meu trebuia să se desfășoare în marea stațiune de la lacul Alaotra. Un tren local m-a dus acolo la capătul unei interminabile călătorii. Amestecat printre localnici, ar fi trebuit totuși să

Gérard Haddad

apreciez această călătorie printre dealuri - tanety, cum le numeau ei -, cu opririle repetate ale trenului în mici gări bizare, cu vânzătorii ei de fructe exotice, de tuberculi fierți, de pui, care se înghesuiau la ferestrele vagonului pentru a-și oferi produsele. Numai că nu-mi stătea gândul la asta. Eram acolo ca să muncesc. Mai târziu, ca turist, o să mă mir că am rămas insensibil la atâta frumusețe. Pentru moment însă, abia așteptam să termin cu insuportabilele zdruncinături înainte de căderea nopții.

O dată ajuns la destinație, am aflat că nu-mi va fi încredințată nici o sarcină precisă. Timp de trei luni, șederea mea aici a fost o lungă perioadă de trândăvie. Eram tovarăș de casă și de masă cu un tânăr tehnician expatriat în slujba căruia se afla un excelent bucătar malgaș ce răspundea la numele bizar de Fef Nat' (pentru că se născuse de un 14 iulie). La sfârșitul șederii mele acolo, am aflat de nașterea celui de-al treilea fiu.

Anul de pregătire se terminase și așteptam cu seninătate prima mea numire la post. Trebuia să fie, după cum mi se promisese, în Coasta de Fildeș, țară atât de bogată. Urma să organizez, în orașul Bouake, o primă stațiune de cercetări în domeniul riziculturii. Strălucită perspectivă! În ultimul moment, s-a considerat că nu eram încă suficient de călit pentru o astfel de răspundere și au hotărât să numească în acest post pe un alt cercetător care zăcea de mai mulți ani într-o mică stațiune - Sefa - pierdută în inima brusei din Senegalul de Sud. Așa încât mi-a revenit mie cinstea să zac acolo, în locul lui.

A fost o decepție cruntă. Cunoșteam stațiunea Sefa pentru că petrecusem acolo câteva zile în cursul precedentului meu stagiu în Senegal. Detestasem și locul, și echipa care lucra acolo.

A trebuit însă să-mi înghit amarul. Mai mult chiar, am hotărât, în ciuda părerii superiorilor mei, să accept imposibila provocare și să fac din orezul pluvial, considerat o adevărată pacoste, o șansă pentru Senegal. Și într-adevăr, mai apoi, această numire dezamăgitoare se va dovedi a fi șansa carierei mele de agronom. „Lucrul cel mai bun care i se poate întâmpla unui om sunt ravagiile propriei vieți” - expresie lacaniană pe care mi-a fost dat să o verific până la capăt. Am luat avionul împreună cu cei trei copii ai mei - cel mai mic nu avea decât două luni -, îndreptându-mă spre acest post pierdut, cu speranța că nu va trebui să facem față nici unei probleme serioase de sănătate. Asta pentru că eram despărțiți, fie de Dakar, fie de Ziguinchor, de un fluviu care nu putea fi traversat decât cu bacul și după ore lungi de așteptare.

Sefa făcea parte dintr-un important complex agro-industrial - CGOT - înființat de puterea colonială după cel de-al doilea război mondial. Franța ducea lipsă de plante oleaginoase; ca să acopere acest deficit, defrișase mai multe mii de hectare din pădurea senegaleză, urmând să cultive în loc arahide. A fost un adevărat dezastru agronomic. Cineva a avut atunci ideea să se realizeze o rotație a culturilor, intercalând orez pluvial, un orez care nu urma să fie cultivat într-o orezărie clasică, inundată, ci, așa cum se cultivă grâul în Europa, pe suprafețe întinse semănate și recoltate mecanic.

Randamentul acestui soi de orez a fost mai mult decât mediocru. S-a spus că deficitul de apă era cauza insuccesului; în imaginarul colectiv, orezul este intim legat de cultura în parcele inundate.

Ideile preconcepute m-au enervat întotdeauna. Am hotărât să mă lămuresc: recoltele slabe pot fi într-adevăr explicate prin lipsa apei? Intuiția îmi spunea că lucruri-

Gérard Haddad

le nu stăteau deloc așa. Ca să o demonstrez, am imaginat un experiment: unele parcele vor primi, cu stropitoare, un plus de apă, alte parcele nu vor primi nimic și, la urmă, voi compara randamentele obținute. Doream să demonstrez că, în această regiune acoperită de păduri care nu duceau lipsă de umezeală, suplimentul de apă adus prin irigații nu avea decât o influență infimă asupra recoltelor de orez și că, prin urmare, factorul care determină recoltele slabe trebuia căutat în altă parte. Dacă natura m-a hărăzit cu vreun dar - enervant pentru cei din preajma mea, ce-i drept -, acesta este gustul pentru paradox. În fața unui eșec suferit de alții, este bine să încerci soluția opusă.

Colegii mei - eram trei ingineri care, de bine, de rău, coabitam în mica stațiune - m-au considerat nebun. Aruncam pe geam sticlele resurse de care dispunea cercetarea și asta îi înfuria peste poate. Făceam stațiunea de râs. Foarte repede, atmosfera a devenit irespirabilă; în fața prostiei crase, neîndemânarea mea poate atinge cote maxime.

Am imaginat și alte experimente, plecând de la idei simple și încercând, în acest fel, să descompun o dificultate în părțile ei componente. Oare solurile, spălate fiind de eroziune, erau prea sărace? Aveam să verific acest lucru administrând cantități mari de îngrășămintă. Pe de altă parte, ideile preconceptionale privind presupusele nevoi uriașe de apă ale orezului făceau ca acesta să fie semănat foarte târziu, după ce abundentele ploi tropicale din luna iulie începuseră de mult. Numai că efectul acestor torente de apă era că spălau solurile de elementele lor nutritive, ceea ce, fără nici o îndoială, explica vegetația pipernicită. Mi-am asumat riscul de a semăna foarte devreme, experimentând în același timp și câteva

În Africa

64

soiuri noi. Trebuia, foarte în grabă, să determin factorul limitant al recoltelor, precum și cauzele acestei slabe vegetații. Nerăbdarea mea avea, fără îndoială, alte explicații, mă așteptau - dar încă nu știam asta - alte „întâlniri” existențiale.

Anul 1966 a fost foarte secetos, iar următorul și mai rău. Ceea ce mi s-a părut a fi, la început, o catastrofă s-a dovedit, până la urmă, o șansă în plus. Cerul, după câteva ploi bune care au făcut ca semințele să încolțească, a devenit de un albastru dezesperant de imaculat. Nu mai aveam somn. La cel mai mic zgomot, la fâsâitul unei frunze căzând pe tabla ondulată a cabanei, mă trezeam tresărind: ploua în sfârșit?

Spre marea mea surpriză, curajoasele mlădițe de orez, impecabil aliniată, se încâpățâneau să reziste. Se făceau sul atunci când soarele se ridica la zenit și se desfăceau la loc sub roua dimineții. Apoi au început ploile. Orezul s-a dezvoltat superb - o adevărată vegetație stufoasă.

A sosit vremea recoltatului. Spre marea mea bucurie, dar și spre marea mea surpriză după o astfel de secetă, diferențele de randament între parcelele irigate și cele neirigate nu erau semnificative; ca, de altfel, nici cele datorate adaosului masiv de îngrășămintă. Prin urmare, nici apa, nici fertilitatea solurilor nu constituiau factorul limitant. Acesta se ascundea în altă parte, misterios, poate în soiul de orez tradițional pe care îl foloseam.

La câțiva kilometri de stațiunea noastră se afla o fermă experimentală înființată, cu doi ani mai înainte, de o echipă de agronomi din Taiwan; principala lor cultură - orezul. Ideile mele politice, cu o ușoară tentă de maoism, mă făceau să mă uit chiorăș la acești chinezi - reacționari periculoși, fără nici o îndoială. M-am dus să le vizitez totuși ferma, însoțit de un coleg; distracțiile erau atât

Gérard Haddad

de rare la Sefa! A fost un adevărat șoc. Taiwanezii transformaseră o vale săracă într-o superbă grădină. Nu văzusem în viața mea orezarii mai frumoase. Spicele erau atât de numeroase, înghesuite unele în altele, atât de încărcate de boabe, încât micile diguri care înconjurau parcelele păreau gata să cedeze. Obțineau randamente triple față de ale noastre și repetau isprava de două ori pe an. Amabilitatea cu care ne-au primit m-a emoționat. Eram ca vrăjit în fața unei asemenea minuni, nemaiîntâlnită vreodată pe pământ african.

În acel moment, colegul meu francez a pronunțat câteva cuvinte neinspirate:

- Vezi, ce fac oamenii ăștia nu este câtuși de puțin adaptat țării. Este o experiență artificială, imposibil de aplicat.

- Și soiurile lor?

- Nu au valoare decât în sistemul lor de cultură. Altfel, sunt lipsite de orice interes!

Cuvintele caracterizau foarte bine starea de spirit a agronomilor francezi trimiși în Senegal în calitate de cooperanți tehnici; nu a trecut mult până m-am revoltat împotriva ei. Soiurile „lipsite de interes” pe care taiwanezii le cultivau aveau să invadeze curând lumea sub stindardul „revoluției verzi”.

Principala bază a institutului nostru era marea stațiune de la Bambey, la est de Dakar, care înghițea, fără vreun rezultat tangibil, mari sume de bani. O cumplită prejudecată paraliza activitatea de cercetare: nimic din ceea ce se făcea în altă parte - fie la INRA¹, în Franța, fie în marile stațiuni finanțate de americani din Mexic și Filipine - nu se putea aplica, din principiu, în Africa. Tre-

1 Institutul Național pentru Cercetări Agricole (N. L).

În Africa

66

buia să se inventeze totul plecând de la zero și, în plus, noile tehnici nu se puteau depărta prea mult de cele ale țăranului african. Bambey semăna cu un ghetou unde lumea se auto-felicita, dar, în același timp, se și sfâșia în gelozii inutile - manifestare originală de autism științific. Această eroare strategică ascundea de fapt o prejudecată colonială. Mi se părea absolut evident că, date fiind mijloacele limitate de care dispuneau, țăranii africani exploatau la maximum sărmanele lor soluri lateritice obosite de eroziune. Cum am fi reușit noi să facem mai bine, dacă nu schimbam fundamental datele agronomice de bază?

Această stare de spirit mă revolta cu atât mai mult cu cât tocmai descoperisem din întâmplare (întâmplarea mi-a fost, în întreaga mea existență, aliatul cel mai de preț) lucrările cu totul remarcabile ale cercetătorilor japonezi și taiwanezi reuniți la Institutul orezului din Manila de marile fundații Ford și Rockefeller, cercetări care vor conduce curând la „revoluția verde”. Le-am scris celor de la acest institut care nu au ezitat să-mi transmită un raport asupra activității lor, precum și noile soiuri pitice, adaptate țărilor tropicale, pe care institutul le crease și care realizau randamente incredibile. Soiurile tradiționale, cu tijele lor înalte și cu frunzele exuberante, produceau mai multe paie decât boabe. Am hotărât să introduc aceste idei noi în propriile mele cercetări.

Numai că am plătit foarte curând pentru acest spirit de frondă, pentru dorința mea constantă de a merge împotriva curentului; prețul a fost solitudinea intelectuală. Ceilalți doi ingineri din stațiune nu mai puteau să mă sufere; eram un nebun periculos, rușinea stațiunii. Nu este întotdeauna ușor să trăiești în bruscă; în spațiul închis al stațiunii, situația a devenit în curând intolerabilă.

Gérard Haddad

O nouă întâmplare avea să-mi ușureze totuși singurătatea și să pregătească schimbările de mai târziu.

De ani de zile îmi pusesem la naftalină aspirațiile intelectuale și nu mai citeam decât reviste tehnice și magazine, în acest context de marasm spiritual, o experiență ciudată, neînsemnată și magică avea să-mi schimbe - grație unui îndelungat proces subteran - destinul.

În trecere prin Dakar (după o vizită obligatorie la Bambey), am intrat într-o librărie să cumpăr câteva ziare și să mai aflu ceva nou despre lumea de care eram complet izolat. Parcurgeam cu privirea rafturile cu tipărituri când, deodată, am simțit o prezență în spatele meu. S-ar putea să vi se pară o nebunie, ceva incredibil, dar amintirea pe care am păstrat-o este încă foarte vie. M-am întors și am văzut o carte cu coperte gri. Am citit titlul: Pour Marx, de Louis Althusser. Numele filosofului îmi era cunoscut; student comunist, citisem cu interes unele dintre textele lui publicate în revista La Nouvelle Critique.

Am cumpărat lucrarea cu intenția de a o dăruia soției mele de ziua ei de naștere care avea să fie în curând. Numai că, peste câteva minute, o dată întors în camera mea de hotel, nu am putut rezista ispitei de a deschide cartea. A fost ca o revelație. Am simțit - eu, care îmi pierdusem gustul pentru lucrări abstracte - că mintea mi se trezea cu repeziciune după o amorțeală de mai mulți ani.

În lunile care au urmat, am făcut o pasiune pentru „științele umane” și mi-am procurat fără întârziere câteva dintre lucrările despre care săptămânalele pariziene vorbeau cu mult entuziasm: Althusser, bineînțeles, Lire le Capital (Althusser pe care, într-un elan care îmi este caracteristic, îl alesesem drept „maestrul meu în ale cugătărilor”), Michel Foucault, Cuvintele și lucrurile, Lacan, Ecrits, plus câteva reviste printre care Cahier pour l'analyse.

Aceste lucrări se vor înghesui pe noptiera mea înainte să reconstituie biblioteca de mult căzută în paragină.

După zece luni de viață africană, epuizantă și ireală din multe puncte de vedere, petrecute în febra cercetării și în mijlocul unei extreme solitudini morale, abia așteptam să mă întorc la Paris, să-mi revăd prietenii - cei mai mulți, membri ai Partidului Comunist -, să-mi regăsesc reperele așa cum face un marinăr după o lungă cursă solitară.

Mă așteptau două luni de vacanță - viață adevărată după paranteza africană. Numai că speranța s-a transformat repede în coșmar.

La sfârșit de iarnă, Parisul avea înfățișarea palidă pe care i-o dau nesfârșitele zile ploioase. Nu mai aparțineam acestui cadru de viață. Foștii mei colegi de studenție intraseră în viața activă, unde eu nu-mi mai aflam locul. Ceva din mine s-a năruit. Timp de mai bine de două săptămâni, am trăit într-un fel de crepuscul în care până și reperele temporale se estompau. Mi s-a întâmplat să confund seara cu dimineața; trăiam ceața aceea care îmi năpădise mintea, stăpânit fiind de o angoasă puternică și prins într-o amețeală constantă.

În curând, mi-a fost imposibil să mai ies din casă pentru a evita strania realitate a lucrurilor și a locurilor; apoi, nu m-am mai dat jos din pat. În zilele cele mai bune, după ce părăseam periferia sordidă unde locuiau părinții mei și unde eram găzduiți și noi, băntuiam fără nici un țel în jurul Gării de Nord.

Într-o agenție de voiaj, o tânără a remarcat aerul meu buimac. A avut curajul să-mi vorbească. Am întâlnit-o de două sau de trei ori în fața unei cești de cafea. L-am reîntâlnit și pe prietenul meu Olivier Kahn care își înce-

Gérard Haddad

pea cariera de cercetător. Încetul cu încetul, firele începeau să se reînnoade.

Ca și în multe alte momente ale vieții mele, criza a născut o puternică nevoie de poezie. În acea febră, am început să scriu poeme, mici texte în proză. Textele s-au constituit în curând într-un dialog cu „maestrul meu în ale cugetării”, Louis Althusser, pe care l-am cadorisit cu pseudonimul „Pierre Mario”. Ales aparent la întâmplare și fără să-mi dau seama, numele de Mario nu era deloc nevinovat. Câteva luni mai târziu, aveam să public un articol în săptămânalul Partidului, France Nouvelle, și pseudonimul Mario va reapărea, precedat de această dată de Gérard. Relația mea cu Althusser își găsea astfel explicația, cel puțin parțială: căutarea unei filiații, acea filiație intelectuală care îmi lipsea atât de mult, căutare care mă va conduce în cele din urmă la analiză.

Nu după multă vreme, aceste texte au format o culegere pe care am intitulat-o „Întoarcerea lui non-Ulise”, căci și eu făcusem o călătorie îndelungată, dar reîntoarcerea mă lăsa descumpănit.

Mi-am revenit astfel, în mod cu totul spontan. Scrisul mă ajutase să ies din prăpastie. Criza semnală, poate, transformările profunde care se petreceau în mine, așa cum stă mărturie referirea la Althusser care a jucat în viața mea, și fără ca el să o știe, rolul de pasor.

O dată mintea mea eliberată, m-am întors în Africa, la parcelele mele de orez și la micuța localitate Séfa pierdută sub noianul de arbori exotici cu flori roșii. Dar de data aceasta eram însoțit de dorința de a scrie. Perioadele întunecate ale existenței mele sunt tocmai acelea în care această dorință amuțește.

Mi-am ocupat orele de siestă redactând forma definitivă a acestor texte și le-am expediat editorului P.J.O. a cărui adresă o găsisem într-o reclamă atrăgătoare citită într-o revistă literară. Câteva săptămâni mai târziu, primeam răspunsul, elogios. Textele mele urmau să fie tipărite, pe cheltuiala autorului, bineînțeles. Calitatea textelor, mi se explica, justifica un tiraj destul de mare. (Voi descoperi apoi că editorul se mulțumise să tipărească vreo sută de exemplare.)

M-am lansat plin de avânt într-o nouă campanie de experimente, folosind intens soiurile taiwaneze și pe cele trimise de Institutul de la Manilla. Eram acum sprijinit de un tânăr agronom foarte activ, Lucien Seguy, cu care m-am împrietenit. Plantațiile mele erau magnifice, de un verde intens, și petreceam ore în șir contemplându-le. Numai după doi ani de cercetări, ipotezele mele de lucru se verificau. Orezul pluvial nu suferea din cauza lipsei de apă, ci din cauza unor tehnici neadecvate și a unor soiuri puțin productive. Randamentele se dublaseră. Am lansat un program de ameliorare a soiurilor locale, hibridându-le cu soiurile taiwaneze. Toate acestea au făcut destul zgomot; trecând prin Senegal, Francis Bour, în același timp director carismatic al institutului nostru, dar și conducător al unei societăți de dezvoltare (SATEC) care vulgariza rezultatele cercetărilor noastre, ne-a făcut o vizită. Ceea ce realizasem l-a impresionat:

- Credeți că am putea extinde micile dumneavoastră parcele experimentale în cadrul unei operațiuni de mare anvergură? m-a întrebat.

- Rezultatele noastre sunt încă prea fragile, iar tehnicile utilizate au nevoie de un personal bine pregătit, i-am răspuns. Aș opta mai curând pentru o operațiune-pilot de câteva zeci de hectare, care ne-ar permite să pregătim

Gérard Haddad

acest personal, apoi să extindem treptat operațiunea.

Gândeam de pe acum ca un „taiwanez”.

Bour căuta însă cu înfrigurare noi idei care să-i permită să lanseze proiecte mari finanțate de Fondul European sau de Banca Mondială, proiecte care ar fi mobilizat un număr mare de ingineri și de tehnicieni. Cooperarea cu Africa trecea printr-o perioadă de criză. În cele din urmă, Bour nu mi-a ascultat sfaturile care îndemnau la prudență; doi ani mai târziu, cu finanțare de la Banca Mondială, a lansat în regiunea Casamance o mare operațiune centrată pe orezul pluvial, operațiune care va eșua.

În ceea ce mă privește, de un an întreg cumulam două sarcini. Pe de o parte, continuam promițătoarele cercetări asupra orezului pluvial întreprinse în regiunea Casamance, încercând în același timp să le extind și la alte regiuni ale Senegalului. Pe de altă parte, eram însărcinat cu înființarea unei alte stațiuni de cercetare care să se ocupe, de această dată, de orezul tradițional acvatic. Stațiunea cu pricina se afla la Ziguinchor, capitala regiunii Casamance, oraș în care locuiam în ultima vreme.

Tradiționale în Casamance erau culturile inundate de orez. Bravii țărani diola, înarmați cu o cayando - uriașă săpăligă semănând cu o vâslă - își instalaseră de zeci de ani orezăriile pe solurile mlăștinoase de unde mangrovele fuseseră defrișate. Randamentul lor era absolut derizoriu.

Programul de lucru pe care mi-l fixasem era istovitor. Acționam pe două fronturi, situate la peste o sută de kilometri unul de celălalt, fără să am puterea să sacrific sau să reduc una dintre aceste activități. Deși luam cu conștiinciozitate tabletele de Nivaquine, nu am scăpat de chinurile provocate de paludism.

Mă simțeam mai ales îngrozitor de singur; viața colonială - cu bețiile, cu partidele de vânătoare, cu expedițiile la capul Skiring - mi se părea total lipsită de farmec. Tânjeam în secret după o adevărată viață intelectuală. Pe de altă parte, nu scăpasem de chinurile pe care mi le provoca „sindromul lui Solal”.

Atunci a apărut culegerea mea de poeme. I-am trimis un exemplar celui care le inspirase, lui Louis Althusser. Trecuseră deja câteva săptămâni când, într-o după-amiază, întorcându-mă de pe plantație la birou, am găsit pe masa de lucru, printre celelalte scrisori primite, un plic purtând prestigioasa adresă a Școlii Normale Superioare. L-am deschis tremurând. Era într-adevăr de la filosof; înțelesese omagiul ascuns în mica mea culegere. Mă invita să-i fac o vizită cu ocazia următoarei călătorii la Paris. Ceea ce am și făcut după câteva luni.

Althusser m-a primit în marele lui birou situat pe strada Ulm. Eram foarte impresionat. Am discutat despre munca mea de cercetător, dar și de vulgarizator. I-am împărtășit o reflecție a mea, născută din contactul cu țăranii senegalezi. Unele dintre tehnicile pe care încercam să le promovăm se izbeau de o rezistență greu de înțeles, dar și mai greu de învins. Rezistența nu ținea de o respingere a progresului, pentru că alte tehnici - cum ar fi răspândirea unor soiuri noi - erau primite cu un viu interes și aplicate imediat. Un concept era atunci la modă printre elevii lui Althusser: mod de producție, și în special mod de producție asiatic, bazat pe tehnicile irigației. Tocmai această tehnică le părea inaccesibilă cultivatorilor de orez din Casamance, care se mulțumeau pur și simplu să strângă apa de ploaie, fără să încerce să o stăpânească în vreun fel. L-am întrebat atunci dacă socotește că ar exista vreun mod de producție specific african.

Remarca mea L-a interesat și m-a îndemnat să-mi continuu observațiile, să redactez ceva legat de acest subiect.

M-am întors curând în Casamance, revigorat de această întâlnire și de încurajarea pe care mi se părea că o primisem. Munca mea de agronom era de-acum dublată de un proiect de reflecție, de o producție teoretică în domeniul marxismului - marea mea ambiție era pe cale să se-mplinească. Pentru mine, să elaborezi o teorie plecând de la o intuiție, de la observații fragmentare reprezintă una dintre cele mai stimulante aventuri ale spiritului. Pe acest plan, psihanaliza mă va satisface pe deplin.

M-am pus pe treabă și, foarte repede, reflecția mea s-a organizat în jurul problemei muncii omenești. Am descoperit în curând că aceasta se organizează întotdeauna în jurul a trei structuri elementare. Eram din nou nevoit să-mi sacrific din orele de odihnă pentru a redacta; or, pierdusem oarecum această îndemânare. După câteva luni, am realizat o mică broșură pe care i-am trimis-o lui Althusser. Săptămâni lungi, interminabile au trecut, apoi luni. Am primit în cele din urmă un scurt mesaj. Althusser invoca din nou o ceață misterioasă care îi umbrea mintea, o incapacitate de a citi, el, autorul cărții intitulate *Lire le Capital* care mă impresionase atât de mult. Pe atunci, nu știam nimic despre boala care în curând avea să-L facă să se afunde într-o îngrozitoare tragedie. Îmi spunea că Hélène, soția lui, pe care nu o cunoscusem, îmi citise și-mi apreciasse textul. Acest eseu avea să joace, câțiva ani mai târziu, un rol în analiza mea.

Întâlnirea cu Althusser mă făcuse să îmi recapăt gustul pentru activitatea militantă. La Ziguinchor se afla statul-major al PAIGC (Partidul african al independenței

Guineei și a Capului-Verde), mișcare de guérilla condusă de Amilcar Cabrai, care ducea, în Guineea-Bissau vecină și în insulele Capului-Verde, o luptă armată împotriva colonialismului portughez. M-am împrietenit cu un tânăr agronom care își făcuse studiile în Cuba și care m-a prezentat lui Luis Cabrai, fratele lui Amilcar. Mai târziu, acesta din urmă a prezidat, pentru o scurtă perioadă, noul stat independent. Am reușit, cu ajutorul lui Luis, să-i iau un interviu lui Amilcar Cabrai puțin înainte de asasinarea lui. Relatarea acestei întâlniri a apărut în săptămânalul France Nouvelle, semnat tot cu pseudonimul Gérard Mario.

În sediile PAIGC, am mai făcut cunoștință și cu un tânăr medic portughez, pe deasupra și evreu - așa cum voi afla mai târziu -, un comunist convins ca și mine, care dezertase din armata portugheză și trăia ca vai de lume într-o singură cameră împreună cu soția lui franțuzoaică și bebelușul lor. Am făcut tot posibilul să-i ajut cu slabele mijloace de care dispuneam: îi dădeam agronomului câteva kilograme din cele mai bune soiuri de orez pe care le cultivam, ofeream jucăriile copiilor mei micuților refugiați, răspundeam cererilor medicului ori de câte ori avea nevoie de medicamente, de pansamente. Mi s-a întâmplat să-L însoțesc în vizitele lui la „spitalul Partidului”, un simplu hangar cu două rânduri de paturi de campanie - un fel de chintesență a mizeriei lumii -, unde țărani din Guineea, copii și femei primeau unele îngrijiri medicale.

Romantismul meu revoluționar - ecou al lui Malraux și al războiului din Spania, al Cubei și al lui Che - nu mă părăsise încă. Expresia lui cea mai frumoasă - toată lumea o știe - era să vizitez, cu ocazia unor lungi și primejdioase marșuri pe jos, „zonele eliberate” de către gue-

Gérard Haddad

rilla. I-am cerut, prin urmare, lui Luis Cabrai încuviințarea de a vizita zonele eliberate din Guineea-Bissau. Am primit-o.

Într-o duminică dimineată (eram la sfârșitul sezonului uscat), o mașină a venit să mă ia de acasă. În ea, prietenul meu, agronomul guineez, îmbrăcat cu o uniformă de camuflaj militară, și un șofer-bodyguard. Am plecat pe drumurile de laterită, printre orezăriile gri și uscate în acest anotimp și rahiticele pâlcuri de palmieri de ulei. Numai după vreo zece kilometri, șoferul s-a oprit. Ajunsesem la presupusa frontieră dintre Senegal și Guineea-Bissau; trebuia să continuăm pe jos, încadrați de doi bărbați înarmați.

Peisajul nu se schimbase - pământuri gri brăzdate de crăpături adânci și pâlcuri de palmieri sub un splendid cer albastru. Am traversat câteva albie de râu secate. După aproape o oră de mers, am ajuns într-o poiană largă unde am zărit un grup format din vreo cincizeci de bărbați înarmați cu mitraliere și purtând uniforme de un verde măsliniu care mi s-au părut aproape noi.

Un ofițer a dat un ordin și compania a luat poziția de dreptți. Mi se dădea pur și simplu onorul militar, fără îndoială pentru prima și ultima oară în existența mea. Ofițerul a ținut o scurtă alocuțiune în creola guineeză din care nu am înțeles nici un cuvânt. Cu siguranță, mă prezenta - și pe bună dreptate - ca un prieten al poporului guineez și al merituosului său președinte Cabrai.

A trebuit apoi, la rândul meu, să spun și eu ceva.

M-am auzit pronunțând aceste cuvinte ciudate:

- Vă aduc salutul clasei muncitoare franceze solidare cu lupta voastră.

Nu eram francez, în acel moment, decât de câteva luni. Aflasem dintr-un articol din Monitorul oficial că fusesem naturalizat. A fost o ușurare, dar nu am simțit nici o bucurie pentru că îmi pierdeam în acest fel legătura legală cu țara natală pe care o iubeam - Tunisia. Un observator străin ar fi izbucnit, fără doar și poate, în râs dacă ar fi auzit discursul pe care l-am pronunțat pe acea pajiște.

În această efervescență de gânduri și de acțiuni, îmi dădeam seama din ce în ce mai clar că locul meu nu mai era acolo. Totuși, cercetările mele legate de cultura orezului continuau să mă pasioneze și pasiunea aceasta mă împiedica să trag concluzia care se impunea: să mă întorc în Franța. Ce nouă sarcină mă aștepta oare?

Hotărârea mea avea să fie grăbită totuși de două evenimente neînsemnate, de două incidente.

Am fost convocat într-o zi la consulatul Franței de la Ziguinchor, ca să-mi primesc noul pașaport. Acolo mă aștepta o surpriză. Având douăzeci și opt de ani și reședința în străinătate, legea mă scutea de serviciul militar. Evitarea serviciului militar reprezentase un motiv suficient pentru a rămâne în Africa. Acest motiv nu mai exista.

Dar declicul definitiv s-a produs la începerea anului școlar. Fiul meu cel mai mare avea deja șase ani. Școala era condusă de misionari; suportam cu greu ideea, dar a fost încă și mai rău din prima zi. Clasa pregătitoare număra peste șaiszeci de elevi, iar cursurile durau doi ani. Prezența la rugăciune era obligatorie.

Mi s-a părut inadmisibil ca fiii mei să urmeze cursurile unei școli de mână a doua și să fie transformați, pe

Gérard Haddad

deasupra, și în niște mici creștini perfecți. Am hotărât imediat să mă întorc în Franța.

Proiectul legat de orezul pluvial intra atunci într-o fază preoperațională. Cu ocazia vacanței și a șederii mele la Paris, Francis Bour m-a invitat la el ca să vorbim despre proiect. Am profitat de ocazie ca să-i aduc la cunoștință hotărârea mea de a mă întoarce în metropolă. Vorbisem mai înainte despre asta cu Jacques Mayer, unul dintre consilierii lui cei mai apropiați. Mayer venea adesea la Casamance pentru a ne urmări cercetările. Relațiile dintre noi erau excelente, pline de veselie. (Un drum prost din Africa avea, din nefericire, să-L facă să dispară mult prea devreme.)

- Și ce te gândești să faci aici?

- O să-mi caut de lucru, orice, copiii mei nu vor suferi din cauza carierei mele.

Bour păstră tăcerea preț de câteva secunde.

- Ai accepta să lucrezi aici, la sediul SATEC? L-ai ajuta pe Jacques Mayer. Te voi trimite în Africa pentru misiuni de câteva săptămâni. Familia ar rămâne în acest timp la Paris.

Propunerea mă satisfăcea pe deplin. Am acceptat. Da, de data asta îmi jucasem bine cărțile.

- Dar te angajezi să asiguri organizarea următoarei campanii de încercări în Casamance.

Evident! Puteam să-mi iau astfel rămas bun de la dragul meu orez pluvial, de la stațiunea de la Djibelor pe care începusem să o dezvolt. Ultima mea ședere în Africa a durat patru luni. Am revenit apoi la Paris ca să-mi iau în primire noua funcție de consilier agronomic pe lângă direcția SATEC, pe strada Universității, la câțiva metri de Adunarea Națională.

În Africa

78

Prima mea experiență profesională, practica paradoxului la care mă constrânseseră cercetările legate de orezul pluvial îmi marcase adânc mintea, procesele mele de gândire, raportul meu cu imposibilul. Am rămas, într-un anume fel, un agronom, cu bocancii afundați în turba orezăriilor și cu mintea fascinată de abstracțiuni.

Clinica" doctorului Lacan

^^fi\iar în dimineața în care mi-am preluat noua
f funcție, Jacques Mayer m-a convocat în biroul
U^lui: '

- Am o treabă pentru tine. Aici nu se șomează. Știi că operațiunea Volta Superioară e la ananghie. Du-te să constați la fața locului dacă se mai poate face ceva. Știu, e o misiune disperată; de asta te și trimitem acolo.

Prietenul Jacques știa să găsească cuvintele cele mai potrivite.

La puțin timp după ce Volta Superioară își căpătase independența (transformându-se în Burkina Faso), SATEC lansase - la început cu finanțarea guvernului francez, apoi cu finanțare europeană - o ambițioasă și costisitoare operațiune de dezvoltare a culturii plantelor alimentare în podișul locuit de populațiile mossi, de la Ouagadougou la Koudougou, utilizând mulți ingineri și tehnicieni expatriați. Prin această operațiune, împreună cu cea privind dezvoltarea culturilor de arahide în Senegal, SATEC obținuse statutul de mare societate de studii și dezvoltare. Principiul era simplu: locuitorii din Volta Su-

„Clinica" doctorului Lacan

80

perioară nu aveau destulă hrană. Pentru a se produce mai mult, era nevoie să fie extinse suprafețele cultivate cu mei, principala plantă alimentară a țării. Numai că suprafețele pe care un țăran le poate pregăti și cultiva cu săpăliga lui sunt limitate. Pentru a le mări, era suficient ca țăranul să fie utilat cu o săpăligă trasă de un măgar. Săpăliga - un fel de mică grapă cu dinți supli -, pusă la punct de misiunea catolică din satul Manga, a primit acest nume. Se mai preconiza și folosirea unor cantități mici de îngrășămintă.

Proiectul se baza, prin urmare, pe o anumită definiție a factorilor care limitau producția de alimente. Numai că definiția era falsă. Populațiile mossi nu cultivau suprafețe mai mari pentru că, pur și simplu, suprafețele care puteau în mod real să fie cultivate lipseau. Densitatea populației din regiune era, într-adevăr, foarte ridicată, iar solurile lateritice atât de sleite, încât nici o fertilizare nu le putea îmbunătăți randamentul.

Cum se făcea că cei care concepuseră proiectul se înșelaseră atât de grosolan? Pur și simplu pentru că observaseră existența unor importante suprafețe lăsate în pârloagă. Uitaseră că acele pământuri deveniseră sterile.

Operațiunea a fost, prin urmare, un uriaș fiasco. Țăranii au tăiat măgarii care le fuseseră dați, i-au mâncat și au folosit săpăliga în cu totul alte scopuri.

Fondul European a hotărât să pună capăt scurgerii de bani. În afară de cazul în care o nouă idee, convingătoare, lua locul umilei săpăligi manga. Așa încât misiunea îmi era finanțată pentru că pierduseră orice speranță.

Era pentru mine un pariu imens, o nouă luptă cu imposibilul.

- Și când plec, Jacques?

Gérard Haddad

- Peste două sau trei săptămâni. Trebuie să studiezi mai înainte ceea ce s-a făcut deja.

M-am înhămat la noua sarcină fără să irolesc nici o clipă; ca să încep, am urcat la etajul șase, unde se afla serviciul nostru de documentare:

- Am nevoie de toată arhiva privind Volta Superioară, i-am spus dinamicii persoane care coordona acest serviciu. Aș mai vrea să consult o hartă a solurilor și o altă a populațiilor.

O oră mai târziu, masa mea de lucru era năpădită de vreo zece dosare și volume. Am început să citesc această masă de rapoarte insipide, repetitive, descurajante. Nu era nimic de scos. Colegii mei, adâncindu-se într-o idee greșită ca în niște nisipuri mișcătoare, fuseseră repede cuprinși de îndoială și își pierduseră curajul. Cu ce aveam la îndemână, nu se putea face mai bine decât făceau țărani. Era, prin urmare, nevoie de o abordare cu totul diferită.

Documentarista descoperise pentru mine o adevărată pepită - un document însoțit de o serie de hărți desenate pe diapozitive. M-a izbit ideea de a suprapune o hartă demografică și o hartă a solurilor: solurile cele mai sărace erau cele mai populate. Din contra, la marginea podișului mosi, ca și în unele dintre depresiunile lui, existau adevărate insule nepopulate. Solurile de aici nu mai erau lateritice, ci argiloase, a priori mai fertile. Mi s-a părut că mi-am regăsit vechii prieteni, solurile hidromorfe din Casamance, prost drenate, dar care conveneau de minune culturii orezului.

M-am lansat plin de înfrigurare în schițarea unui nou proiect pe care l-am numit „acțiunea solul”. Gândeam din nou ca un taiwanez. Trebuia să ne concentrăm asupra câtorva zone, bogate în terenuri scufunda-

„Clinica" doctorului Lacan

82

te și în pământuri argiloase, care vor fi amenajate și lucrate cu plugul. Cultura orezului urma să ocupe aici un loc de frunte.

Câteva zile mai târziu, lucrurile erau suficient de precise și am putut să-i prezint lui Mayer ideile mele. Fața i s-a luminat:

- Trebuie să-ți verifici urgent ideile pe teren. Dar mi se pare interesant. Redactează o scurtă notă pe care o voi transmite factorilor de răspundere locali. Vorbește-i despre toate astea și lui Rege. În tot cazul, bravo! În sfârșit, puțin aer proaspăt!

Claude Rege, care superviza operațiunea, m-a ascultat cu interes.

Tocmai împlinisem douăzeci și nouă de ani, ocupam un post important în direcția unei societăți dinamice, aveam o meserie pasionantă - într-un cuvânt, totul îmi reușea. Însă în spatele unei măști joviale, cuceritoare, care nu lăsa să se vadă nimic, cleștii de crab ai nevrozei nu-și slăbiseră strânsoarea. Sindromul lui Solal era tot acolo, subiacent, ca și umbra lui de urățenie care îmi însoțea existența. Așa încât aceste prime succese, încă fragile, poate chiar iluzorii, îmi provocau o amețeală ciudată.

Era într-o zi de vineri din luna septembrie 1969 - amintirea foarte precisă mi-a rămas întipărită. Mă aflam pe bulevardul Magenta, nu departe de Gara de Nord. Le făcusem o vizită părinților mei, la periferia Parisului. Pe celălalt trotuar al Bulevardului, agenția băncii Credit Lyonnais unde îmi aveam contul și, câțiva pași mai departe, un oficiu poștal construit în cărămidă roșie. Dintr-o dată, totul mi s-a părut teribil de apăsător, de angost, ireal. Trebuia oare ca existența mea să fie astfel irosită? Mi-am amintit cuvintele doctorului G.: „Când o să vă puteți permite, faceți o analiză." Momentul sosise.

Gérard Haddad

Am traversat bulevardul și am intrat în oficiul poștal. Pe un raft, câteva cărți de telefon. Aveam în minte numele doctorului B.M., un comunist care publicase în L'Humanité un articol în favoarea psihanalizei. Partidul își începea la acea epocă adaptarea la lumea contemporană. Freudismul continua să-și păstreze, chiar și în ochii mei, duhoarea de știință burgheză. Muncitorul care lucra în uzinele de la Billancourt putea să facă o analiză? Așa încât o analiză făcută cu un tovarăș din Partid reprezenta totuși o garanție. Numai că, după ce am răsfoit toate cărțile de telefon, nu am găsit nici adresa, nici numărul doctorului B.M. Să amân o hotărâre atât de importantă? Mi s-a părut că nu era de dorit.

Mi-am adus atunci aminte un alt nume, cel al doamnei L.I.; îi citisem, în Cahiers pour l'analyse, un articol interesant despre Lacan. Am început din nou să răsfoiesc cărțile de telefon. Tot fără succes.

Deodată, o frază mi-a traversat mintea, un fragment dintr-un interviu acordat de Lacan aceleiași publicații, text pe care îl citisem la Ziguinchor, la ora siestei, cu câteva luni mai înainte: „întâlnesc în fiecare zi la clinica mea schizofrenici a căror ironie radicală...” Citez din memorie. Ignoram, pe atunci, sensul dublu al cuvântului „clinică” - loc unde se acordă îngrijiri și loc de practică medicală.

Lacan are, așadar, o clinică. Este ora șase după-amiază - voi afla curând că este ora la care Gloria, fidela secretară, este înlocuită de Paquita, un fel de țap ispășitor al doctorului -, numărul de telefon este acolo, sub ochii mei, ca și adresa: strada Lille, numărul 5. Telefonez. Îmi răspunde o voce de femeie.

- Aș vrea să urmez o analiză cu cineva care să fie elevul doctorului Lacan.

„Clinica" doctorului Lacan

84

- Un moment, vă rog.

Am telefonat, într-adevăr, la clinica doctorului Lacan. Nu poate fi decât centralista, bineînțeles. Peste câteva clipe, aud o altă voce feminină la celălalt capăt al firului. Îmi repet rugămintea. Din nou o pauză, vocea tace. Clinica este probabil mare. Sunt, cu siguranță, plimbat între diferitele servicii. Apoi, foarte repede, o voce care îmi aruncă un mesaj scurt:

- Măine dimineață, ora zece.

Nu am timp să răspund nimic, au și închis telefonul. Sunt foarte emoționat. Unde se află strada Lille? Pe o hartă, văd că este paralelă cu strada Universității pe care o cunosc atât de bine, Editura Julliard, SATEC.

A doua zi de dimineață, cu inima umbrită de un nor ușor de spaimă, ies din stația de metrou Saint-Germain-des-Pres. Nu știam că există clinici psihiatrice în acest cartier. Parisul este însă atât de plin de mistere! Sunt pe strada Saints-Peres și o să dau colțul pe strada Lille când, deodată, un gând ciudat, cel mai neașteptat cu putință, îmi vine în minte. O reprezentare care mă bântuise uneori în adolescență, în anii mei de fervoare religioasă: Stau în picioare, nemișcat și tăcut. Sunt tot numai ochi și acești ochi privesc spre perdeaua care ascunde Sfânta Sfintelor din Templul de la Ierusalim.

O reprezentare pură; nu există nici înainte, nici după. Nu o însoțește nici un efect perceptibil; o liniște absolută. Durează câteva secunde, apoi dispare. În ziua aceea, la colțul străzii Lille, reprezentarea mă răvășește, pe mine, ateul, militantul comunist care, de ani de zile, respingeam într-un mod absolut tot ceea ce ținea de iudeitate - cultură, texte pe care, de altfel, nu le cunoșteam decât foarte superficial.

Gérard Haddad

Iată-mă în dreptul numărului 5, o casă care respira bunăstare, dar care nu seamănă deloc cu o clinică. Am intrat; îl întâlnesc pe portar, care tocmai ieșea din cămăruța lui:

- Unde se află clinica doctorului Lacan? (Nu renunț încă la această neînțelegere, ca și când mi-ar fi putut oferi colacul de salvare necesar pentru a depăși dificultatea.)

- Etajul unu, scara din fundul curții.

Cedez în fața unei realități pe care nu o înțeleg. Sun la ușa de la etajul unu. Îmi deschide o femeie tânără - în curând o să-i spun pe nume, Gloria - și, fără să pronunțe nici un cuvânt, mă introduce într-o mică încăpere situată chiar lângă ușa pe care tocmai am intrat. Am avut totuși timp să zăresc în fața mea un bătrân cu părul ca neaua, Lacan în persoană (l-am recunoscut pentru că îi văzusem portretul în ziare), care conducea pe cineva. Ușa camerei în care mă aflu este închisă; pot totuși auzi un schimb de cuvinte:

- Veniți dimineața devreme, visele sunt mai proaspete.

- Simt o mare angoasă.

- Angloasa nu este, în sine, o boală. Trebuie să vă obișnuiți cu ea.

Am sentimentul liniștitor că am ajuns în sfârșit unde trebuia. Aici, visele sunt interpretate, e vorba deci de psihanaliză.

Arunc o privire lipsită de curiozitate împrejur: un salonăș cu mocheta roasă, un șemineu din faianță pe care descopăr o ilustrată de Epinal, reprezentându-L pe sfântul Iosif cu un copil în brațe, și un pește din porțelan albastru cu gura larg deschisă. Două fotolii acoperite cu catifea verde uzată, o canapea micuță de același fel, o masă rotundă, un suport pentru reviste cu câteva magazine de artă. Adevărul este că atenția mea nu se oprește

„Clinica" doctorului Lacan

86

asupra nici unuia dintre aceste obiecte; sunt într-o altă realitate. De-a lungul anilor în care voi frecventa zilnic acest loc, singure cărțile din bibliotecă vor avea, pentru mine, o veritabilă realitate.

Cămăruța mai are două uși. Una este cea prin care Gloria tocmai a dispărut. În fața ei, o alta care se deschide curând și pe unde apare Lacan, surâzător. Mă invită să-L urmez adresându-mi un călduros: „Vino, dragă". Traversăm un spațiu mai degrabă întunecos: peretele cel mai mare este acoperit de rafturi, iar lângă fereastră se află o masă mare, spaniolă. Voi numi în curând acest spațiu no man's land; avea patru uși: cea prin care tocmai am trecut, cea care mă va conduce spre ieșire, o a treia care duce în bibliotecă, în sfârșit, cea mai importantă care dă spre „cealaltă scenă", cea unde lucrează Lacan.

Cabinetul lui Lacan nu este prea mare, o cameră simplă, dreptunghiulară, îngustă; lângă zidul din fund, divanul (în sfârșit!); la căpătâiul lui și lipit de el, un fotoliu impunător.

Lacan mă invită să iau loc pe un fotoliu mic și scund, așezat alături de ușa camerei, cu spatele spre unica fereastră. El se așază la biroul personal, un Boulle superb, din abanos negru.

- Așadar, cam care e situația? m-a întrebat cu o voce veselă, ca și cum ne-am fi cunoscut.

Confuziei mele, care mă adusese la el, pare să-i răspundă propria lui confuzie. Lacan nu prea poate să-și imagineze că debarc în cabinetul lui venind direct din orezăriile africane. În septembrie 1969, persistă încă mirosul stătut al lui mai '68, iar biroul îi este invadat de descumpăniții acelei primăveri de care am fost despărțit de șederea mea în Africa. Bolborosesc ceva. Pronunț numele lui Althusser.

Gérard Haddad

- Althusser v-a sfătuit să veniți la mine? Întreabă el surprins.

- Nu, e vorba despre articolul pe care vi l-a consacrat.

Reușesc în cele din urmă să-mi organizez discursul, să-i vorbesc despre marea suferință pe care o car după mine de ani și ani de zile, din momentul aceluia afront traumatic care a declanșat sindromul lui Solal pe care, la acea epocă, nu îl numeam încă așa. Mă ascultă fără să mă privească și liniștea aceasta are efectul ciudat de a-mi aspira vertiginos cuvintele, care devin din ce în ce mai sigure, din ce în ce mai adevărate. Din când în când, o întrebare; apoi Lacan rezumă monologul pe care tocmai l-am ținut și mă întreabă dacă a rămas fidel cuvintelor mele.

Simt, în acel moment, nevoia să mai adaug ceva, fără nici o legătură cu plângerea pe care am exprimat-o.

- Cu puțin înainte, venind spre dumneavoastră, mi-a apărut în minte o viziune deplasată. Stau în picioare, cuprins de un imens respect, redus la privirea mea îndreptată spre perdeaua din Sanctuarul Templului din Ierusalim, parohetul, și la dorința mea de a contempla ceea ce se află dincolo, conținutul Arcei.

Am impresia că Lacan pălește, că înțepenește pe scaun. Mă simt jenat, vreau să mă scuz:

- Nu aveam nici cea mai mică intenție să vă povestesc toate astea când am venit la dumneavoastră. Ideea mi-a venit din senin.

- Știu și, după cum poți constata, sunt uimit. Apoi adaugă:

- O să încep analiza într-un mod curios, prin punctul în care, în cel mai bun caz, ea se termină.

Cuvintele lui mi s-au întipărit pentru totdeauna în minte. Care este semnificația lor? Mulți ani mai târziu, voi înțelege că era vorba despre emergența „fantasmei

mele fundamentale", apariție care, „în cel mai bun caz", are loc la capătul unei analize. Fantasma neașteptată, cea a privirii mele îndreptate spre Sfânta Sfintelor, va deveni firul roșu al analizei mele, numele ei secret. În acel moment însă, am fost cuprins de o neliniște vagă. Este oare necesar să fac această analiză? Ce se va întâmpla în acest caz cu durerea mea obsedantă?

- Consider totuși că analiza îți va fi folositoare, a adăugat el după câteva clipe. Cred chiar că este urgent să o faci. Este foarte important ca, înaintea unei analize, să organizăm ceea ce noi numim „convorbiri preliminare", fază care nu trebuie neglijată. Nu intenționez însă, în ceea ce vă privește, să o prelungesc inutil. Trei sau patru întâlniri vor fi, cred, suficiente...

- Criteriul de care ținem seama pentru a purcede la o analiză este dorința de a face o analiză, dorință a cărei sinceritate trebuie testată. Este evident că răspunzi acestui criteriu. Se întâmplă, de altfel, rar să întâlnești o dorință ca a dumitale...

- Nu citesc în dumneata ca într-o carte deschisă, pentru că ai norocul de a avea un inconștient...

Mi-am amintit cuvintele pe care mi le-a adresat în ziua aceea și care mi-au rămas în minte. Îi vorbesc despre următoarea mea plecare la Ouagadougou și despre probabilele mele călătorii frecvente în Africa. Cum o să procedăm în acest caz?

- Alți analiști îți vor spune că nu este posibil. Eu însă nu împărtășesc această părere. Dumneata îți fixezi misiunile, sau superiorii dumitale ierarhici?

- Direcția. Cât despre a le influența hotărârile...

El respinge această rezervă întortocheată.

- Trebuie să știi de la bun început că, în cursul unei analize, traversezi obligatoriu momente penibile, mo-

Gérard Haddad

mente de lehamite. Este vorba adesea despre momente foarte importante, cele în care ceva se mișcă în structură; ispita este atunci mare ca, folosindu-te de primul pretext, să o întrerupi. Așa încât te rog să mă anunți cât mai din timp despre eventualele plecări.

Mi-a descris procesul analitic, locul pe care îl ocupă în acest proces actele ratate, visele. îmi propune un ritm de trei ședințe pe săptămână.

- Doresc să te întâlnesc din nou repede, luna viitoare.

Apoi se scoală, făcându-mă astfel să înțeleg că această primă întâlnire s-a terminat. Cât a durat, o jumătate de oră, mai mult, mai puțin? Habar n-am. Am păstrat mai degrabă senzația unei durate de mare plenitudine, a unui moment în care fuseseră spuse lucruri esențiale.

- O să îți cer pentru această consultație (ezită un moment) ... 200 de franci...

Dat fiind salariul meu de inginer - 3000 de franci, în anul 1969 -, suma de 200 de franci mi se părea considerabilă, inumană. Am, într-adevăr, unele economii, despre care i-am vorbit și pe care el le-a numit, cu un termen care mi s-a părut atunci ciudat, „micul dumatăle pecu-liu¹”. Lacan și-a dat imediat seama că ezitam.

- Este onorariul pentru un analist de talia mea și nu este scump. Acestea fiind spuse, dacă nu îți place mutra mea, pot să te recomand altor analiști, elevi de-ai mei, și care sunt, să spunem, egalii mei. Dar nu te sfătuiesc să mergi la un analist începător...

Pronunțasem, într-adevăr, niște nume, printre care cel al lui L. I.

- Nu, nu, vă prefer pe dumneavoastră.

¹ În antichitate, sumă de bani pe care o economisea un sclav pentru a-și răscumpăra libertatea (N. t.).

Lacan se îndreaptă deja spre sala de așteptare, lăsându-mă să găsesc singur drumul spre ieșire.

O dată închisă ușa de pe palier, mă trezesc din nou pe trotuarele Parisului, în această frumoasă zi de toamnă; am un sentiment de imensă straniețe, o amețeală în care realitatea se estompează. Sub picioarele mele, pământul pare făcut din vată.

Plec de la cel mai celebru psihanalist din Franța, întâlnit grație unei neînțelegeri, unui joc de cuvinte care m-a făcut să îndrăznesc să-i bat la ușă. Avea pe atunci șaiszeci și opt de ani, iar eu aveam douăzeci și nouă. Având faima unei persoane trufașe, acest intelectual celebru mă primise totuși a doua zi după ce îi telefonasem, cu multă simplitate și cu multă căldură, excepând momentul scabros în care a trebuit să-i achit onorariul.

Această căldură a primei întâlniri caracteriza stilul lui Lacan, fiind și mai evidentă, după cum voi descoperi, când cel venit să-L consulte era o femeie. Nu ezita atunci să apuce, cu un gest patern, mâna persoanei adesea gata să izbucnească în lacrimi, să-i vorbească întrebuințând cuvinte pline-de afecțiune „puiule, draga mea". Mulți psihanalisti consideră că, pentru prima întrevedere, este bine să adopte o atitudine distantă, să se învâluie în tăcere. Să ne gândim totuși la cât de descumpănit este cel care vine la consultație, ce strigăt de ajutor - uneori desperat - reprezintă prima întâlnire cu psihanalistul.

Au trecut mulți ani, dar sunt încă mișcat de această disponibilitate față de celălalt, lucru rar la majoritatea intelectualilor care se bucură de o oarecare notorietate. Mai târziu, într-un alt moment crucial al existenței mele, voi regăsi aceeași deschidere plină de căldură la cel care a

Gérard Haddad

fost cel de-al doilea maestru al meu, după Lacan, Yesha-yahou Leibowitz.

Dar alte impresii, mai puțin favorabile, le contraziceau pe cele dinainte. Îmi reproșam - eu, militantul comunist, purtătorul aceluia fond plebeu care nu m-a părăsit niciodată și care face ca raporturile mele cu coteriile pariziene să fie problematice - că am întâlnit un burghez, un om de lume, cu, e adevărat, un limbaj clar, dar ușor prețios și care își etalează pe birou ziarul hulit de orice om „de stânga”, Le Figaro.

În după-amiaza zilei în care a avut loc această primă întrevedere, m-am dus, cum îmi planificasem, la sărbătoarea ziarului L'Humanité unde speram să mă întâlnesc cu tovarăși din partid. Starea mea ciudată - un fel de beție - nu mă părăsise. Mi-am povestit aventura matinală unei prietene scriitoare, Catherine Claude. A părut îngrozită, mai cu seamă pentru că îmi pusesem în joc banii. M-a sfătuit cu căldură, cuprinsă parcă de mânie, să nu merg mai departe; Partidul era pe punctul de a organiza grupuri de psihanaliză care mi-ar fi permis să-mi efectuez analiza fără să-mi cheltuiesc cei câțiva bănuți pe care îi aveam. Dar obiecțiile au fost cu totul neputincioase în fața voinței crâncene care mă stăpânea.

Lunea următoare fusese anunțată o zi de grevă în transporturi. De la întoarcerea mea din Senegal și așteptând ca unele lucrări, pe care le începusem în apartamentul meu din strada Lisfranc și care îmi afectaseră serios „micul peculiu”, să fie terminate, locuiam la părinții mei, la Garges-lès-Gonesse. Nici în ruptul capului nu aș fi vrut să ratez a doua întâlnire. Așa că m-am dus la Paris cu vechiul Citroën al părinților mei. „Ambuteiaje” îngrozitoare, proastă cunoaștere a circulației în Paris, totul părea să se alieze pentru a-mi împiedica vehiculul - sim-

bol, după Freud, al analizei înseși - să înainteze. Am ajuns la numărul 5 al străzii Lille cu un sfert de oră întârziere, agitat, angoasat. Lacan m-a primit imediat. Părea îngrozitor de furios. „Nu-mi place”, repeta el. Această întârziere reflecta cu siguranță conflictul care mă locuia: exista în mine o forță care dorea o analiză, dar și o contra-forță care i se opunea.

Am vorbit, dar degeaba, despre condițiile particulare din acea zi. Apoi, pentru că trebuia să continuu logic, am abordat problema onorariului, pretextând că un astfel de preț, date fiind veniturile mele și fără a mai vorbi de greutatea familiale, făcea ca lucrul să fie imposibil. S-a agățat imediat de aceste cuvinte:

- Știam eu bine că întârzierea dumatăle avea alte motive. Apoi, îmblânzindu-se, a adăugat:

- Nu mi-ai vorbit de niște mici economii pe care le ai? În orice caz, suma pretinsă corespundea tarifului pe care îl cer pentru consultațiile mele. Dar nu asta îți voi cere pentru ședințele dumatăle de analiză... Va fi... să zicem jumătate, 100 de franci; pentru trei ședințe pe săptămână și ținând seama și de perioada concediilor, ar face cam 1000 de franci, o treime din veniturile dumatăle, ceea ce reprezintă norma admisă pentru costul unei analize.

Aventura devenea posibilă, deși rămânea dificilă. Așa încât a căzut și ultima mea reticență.

Mi-a spus că era așteptat și că regreta că nu mai poate prelungi această întrevedere. Aveam să descopăr mai târziu comedia pe care mi-o juca astfel, comedie la care va recurge de mai multe ori. Era, fără nici o îndoială, modul lui de a „sfârâma rezistențele”, o escrocherie poate, dar pe care tehnica o impunea după generoasa reducere la jumătate a onorariului. Cadoul făcut unui obsesional prezintă întotdeauna un serios inconvenient pentru

Gérard Haddad

cura lui. Trebuia să plec la Ouagadougou peste o săptămână. A spus că vrea să mă întâlnească înainte de plecare. La această a treia întâlnire, din care nu-mi amintesc mare lucru, am vorbit mai ales despre modalitățile practice ale analizei mele, despre plata ședințelor, despre concediu, despre program, despre stabilirea a ceea ce este numit uneori „contractul analitic”, contract pur artificial și iluzoriu. Lacan nu va întârzia, în ceea ce mă privește, să-L răstoarne complet. Analiza este în mod fundamental o dinamică ale cărei dezvoltări nu pot fi prevăzute de la început.

Am achitat primele trei întrevederi preliminare la același tarif usturător. S-a făcut că îmi ușurează sarcina printr-o nouă înscenare.

- Poți să mă plătești cum te aranjează, la săptămână sau la lună, cu cec sau în numerar. Vei găsi, la intrare, o mică mobilă unde poți să lași banii sau cecul. Mica mobilă era, într-adevăr, plină de cecuri și hârtii de diferite valori. În curând, aveam să-i dau onorariul în mână, în numerar și în fiecare zi.

A doua zi după această întrevedere am plecat în prima mea misiune în Volta Superioară. Cei care lucrau în conducerea locală a SATEC m-au întâmpinat cu prietenie. Erau marcați de faptul că perseveraseră cinci ani în eșec. Ideea mea de a ne concentra mijloacele în câteva regiuni cu potențial ridicat corespundea dorințelor lor.

Cel care conducea agricultura în Volta Superioară era un coleg de promoție. M-a invitat la cină - un couscous pregătit cu fonio (delicioasă cereală locală), unul dintre cele mai bune pe care le-am mâncat vreodată. Proiectul meu, mi-a spus, corespundea dorințelor lui și îl va susține. Ceea ce a făcut ca relațiile încordate dintre societatea mea și cadrele africane să se îmbunătățească simțitor.

Am plecat să explorez cele cinci regiuni reperate pe hartă. Pe una dintre ele i-am găsit la treabă pe taiwanezii care îmi fuseseră, într-o oarecare măsură, maeștri în rizicultură. Ipoteza mi se confirma: existau, la marginea marelui podiș lateritic epuizat, soluri bune, argiloase, bogate și care se pretau perfect la o cultură intensivă a orezului.

În ajunul plecării, m-am dus singur la Manga, la frontiera cu Ghana. Locul era pustiu, dar solurile din regiune, lucrate cu noi tehnologii, mi se păreau promițătoare. Mi-am petrecut noaptea într-o colibă veche și abandonată, care aparținuse cândva unei persoane din conducerea regională. Mizeria era îngrozitoare și nu dispuneam decât de un pat murdar de dejecții. Am zărit, la picioarele patului, o pisică; expulza, prin ceea ce credeam că este anusul, mici saci gelatinoși. În ciuda dezgustului, nu puteam să-mi dezlipesc ochii de la acea scenă. Am înțeles în cele din urmă că pisica făta; pisoii au început să miște în sacul amniotic. Lovind cu laba, a zdrobit unul dintre ei, mâncându-L poate. Îmi întorsesem privirea. Noaptea aceea semăna cu un lung coșmar visat cu ochii deschiși. Desperarea locului, disperarea acelei Africi de nicăieri mă emoționase. Lungit pe patul meu mizerabil, peste care pusesem un sac de dormit împrumutat, i-am scris lui Lacan. I-am vorbit despre călătoria mea, i-am spus când mă întorc și i-am cerut să-mi fixeze o întâlnire. Căzusem de acord - pentru că, pe atunci, aveam față de telefon o veche fobie - că puteam să-i scriu.

La răsăritul soarelui, i-am cerut șoferului să părăsim acele locuri neprimitoare. Abia așteptam să mă întorc la confortul plăcut al marelui hotel din Ouaga, să fac o baie, să mănânc.

Peste câteva zile, satisfăcut de rezultatul investigațiilor mele, m-am întors la Paris. Am redactat pe fugă raportul de misiune care a fost imediat pus în aplicare.

La întoarcere, am găsit o scrisoare de la Lacan, câteva cuvinte scrise în grabă. Mă aștepta într-o joi, seara, în ultimele zile ale lui octombrie. Scrisorile lui - îmi va adresa două sau trei în cursul analizei mele - vor avea întotdeauna acest caracter lapidar. Am reținut curioasa formulă: „ținând cont de timpul de care dispun". Voi descoperi curând că ea se aplica întregii lui practici, faimoaselor sale ședințe scurte.

Întâlnirea care urma întoarcerii mele din Africa avea să fie prima ședință, atât de așteptată, a analizei mele? N-a fost așa. După această absență de mai multe săptămâni, Lacan dorea să reluăm contactul față în față. I-am spus că eram hotărât; apoi am vrut să-i povestesc un vis pe care îl avusesem în Africa. M-a oprit:

- Vom vorbi de visele duminică în cadrul analizei.

Și ședința a fost ridicată cu următoarea remarcă:

- Ei bine, vom începe mâine, dacă trebuie. Pronunțând aceste ultime cuvinte pe care a insistat, a suspinat adânc, ca și cum ceea ce urma să facă îi cerea un mare efort, o sarcină suplimentară care, pe bună dreptate, îl îngrozea.

În aceeași zi, am descoperit o a doua sală de așteptare, biblioteca, unde, mai apoi, aveam să petrec atâtea ore din viața mea. Mai multe persoane așteptau, dar acest lucru nu m-a deranjat. Atribuiam graba lui Lacan faptului că analiza mea avea să înceapă a doua zi și nu afluxului de pacienți de la acea oră târzie.

M-am născut într-o vineri seara, iar prima mea ședință de analiză a avut loc tot într-o vineri, pe înserate. Primindu-mă, Lacan mi s-a părut emoționat, iar mișcările lui trădau o febrilitate stranie. A luat de pe șemineu o

mică batistă albă pe care a așezat-o pe perna de la capătul divanului și m-a invitat să mă întind. Micul dreptunghi alb m-a fascinat - pagină albă pe care, potrivit dorinței lui Freud, trebuia să se scrie de novo, ca în prima zi, o analiză.

- Vom face o ședință de probă. O să-ți indic data viitoare regula de aur a psihanalizei.

Mă aflu, în sfârșit, pe divanul unui analist, proiect pe care îl urmărisem încă din adolescență. Asemenea unui arc prea multă vreme încordat, cuvântul meu umilit a țâșnit, impetuos, eliberat. Ce am spus în acea zi? Nu-mi amintesc nimic în afară de impresia de cuvinte importante în care mă aflu plenar, cuvinte adevărate.

Lacan îmi însoțea discursul cu încurajări: „da... da...”. A făcut câțiva pași prin încăperea înainte să se așeze în fotoliul lui de la capătul divanului. Cuvântul i se schimbase însă ușor. Părea decalat, la distanță, obligându-mă să mă desprind de propriile mele cuvinte, să deschid lungul marș al discursului care urma să vină. Eram ușor decepționat.

După câteva minute, Lacan m-a oprit:

- Nu e bine ca prima ședință să fie prea lungă. A fost o ședință excelentă. Cum te simți?

Adevărul este că mă înscris de la bun început în ritmul infernal al „ședințelor scurte”, această tehnică pe care o pusese la punct și a cărei existență o ignoram pe atunci. Nu am ținut însă seama de asta în acea zi, acordându-i de acum înainte întreaga mea încredere. Simțeam o ușoară amețeală care a dispărut repede.

- Vom continua luna viitoare.

Ajuns în stradă, am avut sentimentul că acele cuvinte pe care tocmai le pronunțasem, încă proaspete în me-

Gérard Haddad

moria mea, aveau o coerență care îmi scăpase atunci când le enunțasem, că spuneau altceva. Voi încerca adesea acest sentiment la sfârșitul ședințelor, mai ales la începutul analizei mele.

M-am întors acasă cu mintea un pic aiurea, sentiment care nu mă va părăsi ani de-a rândul și împotriva căruia a trebuit să lupt ca să duc la bun sfârșit sarcina mea zilnică. Nu voi reuși întotdeauna să-L stăpânesc, oscilând între o ușoară exaltare și momente de prostrație uneori adâncă.

I-am declarat soției că tocmai avusesem prima ședință. Deși nu a ridicat nici o obiecție, ghiceam la ea, încă de la nașterea proiectului meu, o rezervă tăcută. Folosiam o sumă serioasă din bugetul familiei. Și mai ales, ce vom realiza astfel?

Deodată, o nesfârșită și plăcută tristețe a pus, fără nici un motiv, stăpânire pe mine: am simțit căldura lacrimilor care îmi curgeau pe obraz. Această emoție neașteptată a fost scurtă și imposibil de explicat. Începeam doliul propriei mele existențe.

Redevenind eu însumi

^""^ntâlnirea mea cu Lacan a avut efecte imediate.

V / Aveam o certitudine: aceea de a fi fost, pentru

>J prima dată în existența mea, ascultat în singularul meu adevăr și această certitudine îmi provoca o dulce euforie. Îmi dădea, în același timp, și o siguranță cu totul nouă. Așa încât am abordat raporturile mele cu ierarhia cu o dezinvoltură care nu a trecut neobservată. Sprinteneala minții cantonată până atunci la domeniul, în fond îngust, al riziculturii, putea de acum înainte să cucerească noi teritorii, să îndrăznească noi combinații, renunțând la drumurile bătătorite ale agronomiei post-coloniale. Manifestarea vizibilă a acestei noi stări era operațiunea „soluri” din Volta Superioară. Mă aflu, prin urmare, în cea mai bună formă, atât morală cât și fizică. Angoasa surdă, piatra de moară a depresiei mascate care mă apăsa de mult, poate dintotdeauna, părea să mă fi părăsit definitiv. Sedarea, foarte provizorie, a acestor afecte crea un fel de lună de miere analitică.

Euforia s-a tradus prin dispariția viselor. Lucrul acesta mă enerva. Dacă „visul este calea regală de acces la

Gérard Haddad

inconștient", așa cum mi-a amintit Lacan, faptul că nu visam mă priva de acest acces. „Nu te neliniști, adăugă el, visele îți vor reveni.”

Locul viselor în analiza mea va fi foarte diferit de ceea ce îmi închipuisem. Cel mai adesea, Lacan nu le acorda o atenție specială, ca și cum ar fi fost vorba de o flecăreală fără rost. Vor exista însă, în acești ani lungi de analiză, și câteva vise care îi vor trezi un viu interes și care se vor dovedi realmente niște momente cruciale ale curei mele. Ele vor marca, o dată interpretate, virajele mele subiective.

Îmi amintesc foarte bine primul vis pe care am reușit să-L descifrez după multă osteneală. Eram, la vremea aceea, foarte angajat în acțiunile organizate împotriva războiului din Vietnam. Iată visul:

Mă aflu pe străduțele din partea veche a orașului Ierusalim. Deodată, sunt agresat de doi indochinezi care îmi cer 300 de franci. Sunt șocat de relele intenții ale acestor persoane, când eu cheltuiesc atâta energie pentru a le apăra cauza. „Nu suntem vietnamezi”, îmi răspund cei doi hoți.

Ce să însemne povestea asta ciudată? De ce Ierusalim, pe care nu-L cunoșteam la acea epocă, tot ceea ce privește iudeitatea rămânându-mi mereu străin? Străduțele din orașul vechi semănau cu cele din partea arabă a orașului Tunis. Dar ce căutau acolo cei doi indochinezi care nu erau nici măcar vietnamezi, așa cum spuneau? Mi-a venit în cele din urmă în minte ideea că erau cu siguranță /fl-oțieni și cam-bodgieni. Primele silabe ale fiecăruia dintre aceste două cuvinte, puse laolaltă, formează... Lacan. Și astfel apare și sensul visului: în spatele călduroaselor mele declarații transferențiale, trăiam subiectiv o cu totul altă relație, atât de violent ostilă, încât îl tratam pe Lacan de hoț la drumul mare. Cei 300 de

Redevenind eu însumi

100

franci reprezentau tocmai suma pe care i-o dădeam săptămânal. Visul L-a enervat pentru că dezvăluia juisanța mea masochistă. Marea artă a curei va consta de acum înainte în a reduce această juisanță distrugătoare. Cum? Insistând în sensul sadismului, până la saturație. Visul, ca întotdeauna, condensa și alte semnificații. Oare nu apăsasem, încă din adolescență, cauza popoarelor arabe, inclusiv cauza poporului palestinian? Or, două dintre ele mi-au rănit viața.

Dacă aș fi fost atunci întrebat care era, după mine, activitatea mea cea mai importantă, cea care dădea sens vieții mele, aș fi răspuns fără să ezit: aceea de militant comunist și sindical. Foarte curând aveam să înființez la SATEC, de data asta cu acordul directorului, o secție a CGT.

Pe de altă parte, Partidul avea să-mi propună - dată fiind experiența mea africană și cele câteva articole publicate în presa de Partid - să colaborez într-o comisie a Comitetului Central însărcinată cu problemele africane, pe care o conducea formal - adevărata putere aparținând unui discret activist - Jean Suret-Canale. Voi fi foarte curând „ales” președinte al unui mic grup care avea drept program susținerea mișcărilor de guerilla organizate în coloniile portugheze. Alegerea era justificată de legăturile mele cu conducătorii din Guineea-Bissau și de lungul interviu luat lui Amilcar Cabrai.

„Rădăcinile” mele evreiești erau complet uitate, ne-luate în seamă. Comunitatea mea era de-acum reprezentată de „tovarășii” din Partid, marea familie anti-imperialistă. Cât despre reprezentarea apărută cu ocazia primei mele întâlniri cu Lacan, o uitasem, o curiozitate ectopică.

Mi-am abordat analiza cu această dispoziție mentală. Care s-a prelungit multă vreme.

Dincolo de u urarea suferin ei mele morale, așteptam de la analiză ceva care nu putea fi definit. O ședința a seminarului lui Lacan, c ţiva ani mai târziu, mă va lumina. Analiza, va spune el în acea zi, nu este o ini iere, deși unii i-o cer.  i a adăugat că, în lumea noastră modernă, inițierea nu mai este posibilă. Aceste cuvinte m-au emoționat profund. Eram, într-adevăr, în căutarea unei imposibile ini ieri. Este ceea ce se va afla, mai târziu, în centrul tezei pe care o voi sus ine în *Manger le Livre*.

La a doua ședința de analiză, nu am uitat să amintesc de promisiunea pe care mi-o făcuse Lacan: să-mi spună care este faimoasa „regulă de aur”. Expresia nu închidea în ea inițierea atât de mult dorită? Lacan mi-a răspuns nervos că, a a cum făcuse  i domnul Jourdain cu proza, o pusesem în aplicare spontan: să spui tot ce   i trece prin minte în timpul ședinței, oricare ar fi caracterul acestui tot - futil, obscen, aparent în afara subiectului. Impresiile care puteau să ne însoţească g ndurile  i pe care trebuia să le suspenzi în timpul ședinței nu erau decât manifestarea cenzurii exercitate asupra discursului incon tientului.

De la primele mele ședințe, două amintiri importante   i păstrează încă toată prospe imea. Au marcat poate adevăratul început al curei mele.

I-am  mp rt  it lui Lacan faptul că aveam senza ia că începusem cu siguranță analiza cu o întârziere care nu mai putea fi recuperată. Ca  i cum ratasem o întâlnire decisivă  i greu de definit. Despre ce întârziere, despre ce întâlnire ratată putea fi vorba? Să mă fi născut prea târziu, conform temei romantice?  i totuși, fără să reu-

Redevenind eu însumi

102

șese să definesc acest lucru, avatar al sindromului lui Solal, el mi se părea foarte concret și mă umplea de o vagă și chinuitoare tristețe.

Lacan a intervenit.

- Acest sentiment, mi-a spus, este o trăsătură a structurii dunitale, la care va trebui să revenim de nenumărate ori. Apoi a adăugat, țîșnind pur și simplu de pe fotoliu și îndreptându-se spre ușa cabinetului, cum o va face în mod repetat pentru a indica actul de întrerupere pe care îl introducea:

- Nu ajungi niciodată prea târziu la psihanaliză!

Fraza a avut o importanță considerabilă de a cărei forță nu mi-am dat seama imediat. Ea a acționat ca o mătură asupra inhibițiilor mele, punct de sprijin care mi-a permis în curând să întreprind proiectul nebunesc despre care încă nu știam nimic și pentru care, de fapt, ceream o analiză.

Cu ocazia unei alte ședințe, i-am vorbit despre o carte pe care o citisem în adolescență și care îmi stimulase interesul pentru psihanaliză. Era vorba despre *Croisade sans croix*, scrisă de Arthur Koestler. Eroul romanului, un revoluționar, este lovit brusc de o paralizie „nervoasă”. O prietenă psihanalistă încearcă să-L vindece folosind arta lui Freud. Timp de nouăzeci de zile, ore și ore în șir, eroul vorbește până în clipa în care își amintește de o atitudine urâtă pe care o avusese față de fratele lui. Ceea ce îl va vindeca de paralizie. Mi-aș fi dorit mult ca analiza mea să se desfășoare la fel, adică într-un ritm susținut, și să se termine într-un interval de timp cât mai scurt.

Lacan, care se plimba prin cameră așa cum îi plăcea adeseori să facă, a reacționat râzând ușor, un râs al cărui sens îl voi înțelege nu după multă vreme.

Un pretext avea într-adevăr să modifice dispozitivul pus la punct cu atâta grijă în cursul ședințelor preliminare. SATEC m-a trimis în Ghana pentru o scurtă misiune de vreo zece zile. Conform acordului dintre noi, trebuia să recuperez ședințele la care lipseam. Pentru că veneam deja de trei ori pe săptămână, am fost nevoit ca, timp de două săptămâni, să vin zi de zi. Aveam să constat astfel c t de mult îmi convenea acest ritm sau, mai degrabă, în ce măsură se impunea de la sine, raportat la intensitatea lucrurilor care erau în joc, fără să pot totuși ghici unde avea să mă ducă acest elan. El constituia un fel de adaptare a dispozitivului din romanul lui Koestler.

Lacan sus inea acest elan. Minunat bătrân, cu frumosul lui păr alb pe care îl dezmin eau energia  i sensibilitatea lui. Reac iona la unele dintre cuvintele mele - ca  i la cele ale altora dintre pacienții săi, cum am putut-o adesea constata - suspin nd de spaimă sau de emoție, str ng ndu-mi mai puternic m na în unele zile,  nso indu-mă cu prietenie până la u a cabinetului; uneori deschidea fereastra culoarului care dădea spre curtea imobilului pe care o traversai atunci când ie eai din „clinică”  i striga: „Pe mâine! Pe mâine!”, ca  i cum a  fi putut risca să uit de următoarea noastră întâlnire. Această agitație, de a cărei sinceritate nu mă îndoiesc nici o clipă, o simțeam ca pe un pinten care mă împingea spre limita posibilit  ilor mele. Dar putea, în alte circumstanțe, mult mai frecvente, să se prefacă nervos, să „facă pe bosumflatul”, să evite obi nuita strângere de mână. Mici satisfac ii sau priv ri, o întreagă panoplie, - atât de importante în relația intensă de transfer pe care o făcea să se nască - veneau să dinamizeze cura.

 i astăzi mai sunt încă mirat de aceste amintiri. Cum reu ise Lacan, la sf r itul unei cariere atât de îndelunga-

Redevenind eu însumi

104

te, să-și păstreze un asemenea entuziasm pentru practica lui, atâta sensibilitate în ascultare? Cum reușea să muncească săptămâni în șir în acest ritm, primindu-și pacienții dimineața devreme, începând cu ora șapte - mi s-a întâmplat să am ședințe la acea oră și descopeream că nu eram primul -, acordându-și o scurtă pauză către prânz, reluându-și activitatea la ora două după-amiază și continuând să primească până după ora opt seara? Numai cine a practicat psihanaliza poate măsura lehamitea care îl cuprinde uneori pe practician după câțiva ani de atare izolare autistică. Cel pe care îl numeam cu afecțiune bătrânul era, aparent, insensibil la toate acestea.

Deși citisem câte ceva, mai degrabă într-un mod dezordonat, ce știam de fapt despre psihanaliză, despre desfășurarea ei concretă, despre efectele, despre finalitatea ei în momentul în care m-am angajat cu disperare în analiza mea cu Lacan? Puține lucruri. Eram însuflețit de o credință aproape religioasă, religiozitate care, spre nefericirea lor, prinde ca într-o capcană toate „biserițele” psihanalitice, fie ele de obediență „catolică” - cea a Asociației psihanalitice internaționale - sau „reformată” - lacanienii, care rămân familia mea, patogenă ca toate familiile, deși nu aparțin nici uneia dintre ele.

O imagine, amintire din prima mea carte de istorie, îmi revenea în minte, însoțită de un text: „Bernard Palissy își arde mobila pentru a descoperi porțelanul.” Imaginea îl reprezintă pe Bernard Palissy pradă unei furii sfinte; își taie dușumelele cu toporul pentru a întreține focul din vatră, în timp ce soția lui își ocrotește copiii înspăimântați de fecunda nebunie a tatălui. Bernard Palissy devenise idealul meu. Și eu încercam să descopăr un secret: cel al porțelanului freudian.

Am aflat repede, gratie zvonurilor care circulau în Paris, că Lacan transformase cruditatea robustă a experien ei freudiene într-o problemă de semnificanți, adică de discurs, de bla-bla, de jocuri de cuvinte cu tentă de calambur, în cel mai bun dintre cazuri într-o experien   intelectuală  i filosofică în detrimentul activității clinice  i a u ur rii suferin elor nevrotice. Inutilitatea acestor judec  i r u-voitoare va fi repede dovedită. Efectul practicii lui Lacan era mai degrabă de a scoate la iveală temelia pulsională a oricărui cuvânt - pulsuni orale, anale  i tulii quanti scoase la vedere, trăite ca la începuturile psihanalizei. De nenumărate ori am simțit pe pielea mea c t de străveziu este ecranul care separă teoria de experiența trăită;  i asta încă din primele luni ale curei mele, fără să-i mai a tept sf r itul.

Mai întâi am descoperit, după fiecare ședință, că cele câteva fraze aruncate talme -balme  în scurtul timp care îmi era acordat - fraze cel mai adesea fără nici o legătură aparentă - căpătau, după ce ie eam pe u  , o ne step-tată coeren  , care uneori mă uimea, o semnifica ie total neprevăzută care revenea  i mă surprindea. Se manifesta astfel un alt cuvânt, un alt subiect decât cel din biata mea con tiin  . De îndată ce discursul meu descria o buclă închisă, în interiorul căreia exista o semnifica ie misterioasă, Lacan mă întrerupea.

Acest prim fenomen va fi repede însoțit de manifestări fizice. La sf r itul  edin  i, ajuns din nou pe caldar mul Parisului, simțeam în gură un fel de arsură, o foame imperioasă. Am căpătat prostul obicei că, după fiecare ședință, să mă duc într-o patiserie unde să m n nc o prăjitură sau alte dulciuri care mă lini teau. Acest obicei prost a evoluat repede. Am înlocuit patiseria cu librăria Le Divan care se afla pe vremea

Redevenind eu însumi

106

aceea în Piața Saint-Germain-des-Pres. Frunzăream noile apariții, revistele de psihanaliză și terminam adesea prin a cumpăra, în ediții de buzunar, operele lui Freud pe care încă nu le aveam. Mai târziu, când voi începe să asist la seminarul lui Lacan, voi cumpăra dialogurile lui Platon.

Un alt fenomen avea să mă pună curând pe gânduri. În cursul unor ședințe, cuvântul meu curgea fluid, chiar impetuos uneori. Alteori, fără vreun motiv aparent, discursul mi se bloca, cuvintele păreau să se smulgă cu greu din gâtul meu, din corpul meu crispat care transpira pe divan. Nu mi-a trebuit mult până să pun în relație această curioasă alternanță cu scabroasa problemă fecală, cu succesiunea retenție-constipație-diaree. Pulsivitatea anală nu era o elucubrație delirantă a doctrinei, ci o dimensiune constitutivă a ființei mele, a simptomului meu obsesional. Năpădit de rușine, am îndrăznit să exprim această idee:

- Excelent! Excelent! mi-a strigat Lacan, întrerupând ședința și strângându-mi mâna îndelung. Ai nimerit în plin.

Lucrurile nu au rămas aici. Într-o duminică după-amiază, am fost cuprins de puternice dureri abdominale - o dorință de a expulza, imposibil de satisfăcut, un fecalom. Orele treceau și durerile reveneau cu spasme îngrozitoare. Transpiram de spaimă. Să fie vorba de vreo ocluzie intestinală? A trebuit să chem un doctor care nu a descoperit nici un semn îngrijorător și mi-a prescris calmante împotriva spasmelor. Noaptea a fost foarte grea, cu abdomenul care mi se contracta dureros din timp în timp. A doua zi, am fost nevoit să stau la pat. Eliberarea a venit abia după-amiază, când îmi pierdusem speranța și mă gândeam să chem din nou un doctor. „Am trăit cu

Gérard Haddad

siguranță o fantasmă de sarcină și de naștere", am spus la următoarea ședință.

Voi trăi, de-a lungul analizei mele, asemenea telescopări ale teoriei și ale experienței mele trăite. De ce n-aș da și alte exemple? Într-o zi în care mușcătura nevrotică își înfipsese bine colții, am simțit o durere puternică în umăr, însoțită de un sentiment profund de bună-stare mentală. Am izbucnit în râs. Am înțeles că mă isterizam; și am mai înțeles avantajul enorm pe care îl prezintă acest tip de simptom. Puteam, la rândul meu, să mimez „frumoasa indiferență”.

Lacan detesta mai mult decât orice bâzâitul discursului obsesional, estetizare a unei extreme violențe refulate, întreaga lui tehnică viza isterizarea discursului pacientului și, atunci când reușea, nu se abținea niciodată să-și exprime satisfacția. Cu mine, a fost servit.

Câțiva ani mai târziu, am trăit o altă experiență memorabilă legată de narcisism. Eram la vremea aceea foarte ipohondru, iar analiza agravase, provizoriu, această tendință. Văicărelile mele despre dureri lombare, despre teama de cancer îl enervau pe „bătrân”.

Participam atunci la un grup de lucru - un cartel, în jargonul nostru - și am fost desemnat să prezint la una dintre întâlniri textul lui Freud intitulat Pentru a introduce narcisismul. Cunoșteam eseul și îl găseam plictisitor. Numai că de data asta trebuia să-L studiez și să fac o expunere despre esența lui. Aveam să constat astfel ce prăpastie desparte lectura, chiar atentă, a unui text de studierea lui în scopul de a-L prezenta în fața unui public. De la primele rânduri, acest text, care de nenumărate ori îmi căzuse din mână, m-a fascinat. La un moment dat, complet absorbit de lectură, am descoperit legătura pe care Freud a făcut-o între narcisism și ipohondrie. Am

Redevenind eu însumi

108

stat așa câteva minute. Deodată, am simțit în regiunea lombară o durere îngrozitoare, ca o lovitură de pumnal. Apoi, durerea s-a calmat și, încetul cu încetul, am fost cuprins de o ciudată stare de bine. Începând din acea zi, ipohondria mea a dispărut aproape complet sau, în orice caz, a fost redusă la dimensiuni rezonabile; durerile dorsale se estompau și ele. De atunci, articolul lui Freud despre narcisism mi se pare a fi unul dintre textele sale majore, „cel de-al doilea stâlp al psihanalizei”.

Importanța imaginarului și a corpului, pe care adesea o ignorasem, glorificând peste măsură rațiunea și simbolicul, a contribuit adesea, în adevărate momente de epifanie, la refacerea legăturilor mele atât cu psihanaliza, cât și, mai târziu, cu gândirea lui Maimonide.

Problema imaginarului, care mi se revela prin opera lui Lacan, avea să-mi inspire primul text teoretic. De la începutul analizei, întocmai unei Biblii, tomul gros intitulat *Écrits* nu mă părăsea. Cum aveam puțin timp liber, în special în cursul călătoriilor mele în Africa, mă cufundam în lectură. Printre primele texte ale volumului se găsește celebrul articol (fără nici o îndoială, cel mai ușor de citit) despre stadiul oglinzii ca fondator al imaginarului.

În acea perioadă, am avut un vis deosebit de angoasant. Asistam, spectator îngrozit, la o ședință de tortură. Cel supus supliciului era unul dintre cei mai buni colegi ai mei, membru al celulei de Partid din cartierul meu. I se tăia un braț în felii, așa cum ar fi fost tăiat un cârnat. Oroare absolută! Astfel de reprezentări barbare și angoasante, caracteristice pentru problematica obsesională, au apărut de mai multe ori în cursul analizei.

Acest coleg nu era, în mod sigur, decât substitutul meu. Când, tremurând de spaimă, am povestit visul, am îndrăznit să fac această interpretare:

Gérard Haddad

- Este vorba de fantasma corpului îmbucătățit, fantasmă care constituia elementul central al articolului despre stadiul oglinzii.

- Ex-celent! mi-a spus Lacan, insistând asupra primei silabe a cuvântului care a răsunat în mine asemeni unui trăsnet. A fost una dintre acele zguduituri care, încetul cu încetul, aveau să mă transforme.

Și alte interpretări ar putea, cu siguranță, să o completeze pe cea dinainte - sadism, castrare, n-are importanță! Visul a avut consecințe importante: foarte curând, mi-a încolțit în minte ideea - desăvârșită - a unui articol. Literatura ar fi oglinda în care societățile, reflectându-se, își elaborează unitatea imaginară, dincolo de conflictele care le macină.

M-am așternut pe scris, pradă febrei inspirației. Era prima dată când reușeam o elaborare teoretică, „sfânta sfintelor” scrisului așa cum am crezut multă vreme. În același timp, regăseam gustul scrisului de care, ani de-a rândul, agronomia mă ținuse departe.

Lacan mi-a cerut acest text. I-am trimis un exemplar lui Louis Althusser care rămânea încă, pentru un timp, principala mea referință. După câteva săptămâni de tăcere, când nu mai așteptam nici un răspuns, Althusser mi-a scris. Eseul meu îl interesase mult și îl transmisese, pentru a fi publicat, prestigioasei reviste *La Pensée*. A apărut în cele din urmă în această revistă a Partidului, sub titlul *La Littérature dans l'idéologie*.

Textul a produs oarece valuri printre intelectualii din PC. Doi dintre ei au publicat o respingere a tezei mele în numărul următor al revistei. Spre marea mea surpriză, eram acuzat de stalinism, de jdanovism, ceea ce era mai degrabă amuzant. Am mai aflat că textul fusese discutat la Universitatea de la Vincennes. Era totuși o onoare prea

Redevenind eu însumi

110

mare pentru necunoscutul care eram pe atunci. Cu trecerea timpului, textul, dincolo de slăbiciunile lui, îmi apare ca prima schiță a ceea ce voi elabora mai târziu ca teorie psihanalitică a Cărții.

Acest caracter fecund, deosebit de eruptiv, avea să marcheze primele săptămâni ale analizei mele. Câteva schimburi de replici din această primă perioadă mi-au rămas în memorie. Lacan a ținut să-mi spună: „Analiza dumitale a început deosebit de bine.”

Deplina mea docilitate față de el nu era decât aparentă; simțul meu înnăscut pentru revoltă era mereu gata să se manifeste.

Îmi amintesc suferința insuportabilă pe care mi-o provocau ședințele atât de scurte, acele câteva minute, acele câteva fraze pe care cu greu îmi permitea să le rostesc. În plus, Lacan nu mai știa ce să inventeze ca să perturbe aceste scurte momente. I se întâmpla să meargă prin cameră citind un document sau, așezat la biroul lui, să prindă în agrafe, cu mult zgomot, foi de hârtie, să numere teancurile de bani care umpleau sertarul din mijloc al biroului, să scrie scrisori sau să citească ziarul. Apoi, în anumite momente, se apropia de divanul pe care eram întins și mă privea drept în ochi pentru a da cuvintelor mele o importanță de care nu-mi dădusem seama. Discursul meu, pregătit cu grijă în minutele anterioare ședinței, în cel mai pur stil obsesional, era astfel dezarticulat, ciopârțit, pierzându-și reperele, dar găsind un ritm neașteptat, sincopat. Lacan îmi deschidea de fapt noi orizonturi.

În ciuda ședințelor scurte, analiza mea nu bătea pasul pe loc. Continuam, nu mă gândeam decât la asta, ceea ce nu mă împiedica deloc, oricât ar părea de ciudat, să fiu foarte eficient la locul meu de muncă, ba chiar mai

Gérard Haddad

mult, să dau dovadă - așa considerau toți - de un dinamism surprinzător. Zgomotul de fond al analizei nu înceta totuși niciodată.

Prima mea revoltă, cu totul anodină, s-a produs după ce am citit o lucrare a lui Serge Leclaire, considerat atunci drept moștenitorul desemnat al gândirii maestrului. Leclaire folosea, vorbind despre celebrul pacient al lui Freud cunoscut sub numele de omul cu lupi, o expresie care mi s-a părut jignitoare. Își bătea joc de docilitatea bietului rus și această batjocură m-a jignit. Nu eram oare și eu excesiv de docil și nu riscam, tocmai din această cauză, să-mi ratez analiza? La ședința următoare, revolta din mine, însoțită de toate considerentele ei, nu a ezitat să apară. „Îți alegi prost referințele!” mi-a răspuns Lacan pe un ton usturător, și a pus capăt ședinței. Am rămas consternat. Era Leclaire o referință nepotrivită? Ce însemna această dezavuare a elevului presupus a fi cel mai aproape de teoriile lui? Voi descoperi mai târziu violența conflictului dintre cei doi, fără să-i înțeleg prea bine rațiunile ascunse și multiple.

Nu m-am lăsat cu una, cu două și m-am revoltat din nou împotriva acestor ședințe insuportabile. Am primit atunci următorul răspuns sibilin:

- întreruperea face parte din discurs.

Părea, în același timp, foarte mulțumit de revolta mea. În sfârșit, mă „isterizam”.

O altă ședință va avea repercusiuni târzii. Povesteam o amintire din copilărie. Mă plângeam încă o dată de tatăl meu, de veșnica lui lipsă de înțelegere față de mine, de faptul că nu acorda atenție greutăților mele, de orice natură ar fi fost, totul însoțit de veșnice accese de mânie care au fost calvarul tinereții mele. Fratele meu, a cărui miopie fusese descoperită, purta de pe acum ochelari.

Redevenind eu însumi

112

Eu însumi aveam dificultăți de vedere: așezat în fundul clasei, nu reușeam să citesc la tablă, ceea ce mi-a pricinuit serioase neazuri, cum ar fi eșecul la concursul de admitere în clasa a șasea, obligatoriu pentru copiii de naționalitate tunisiană. Tatăl meu însă nu voia să știe nimic. Văicărelile mele nu erau, credea el, decât ecoul geloziei față de fratele meu.

Lacan a avut atunci un fel de rânjet care m-a rănit. Într-o manieră generală, acest gen de plângeri, această explicare a simptomului prin educația primită fără nici o evidențiere a propriei participări la menținerea tulburării, îl lăsa rece. La ședința de a doua zi, nu am scăpat prilejul să protestez, să mă revolt împotriva jignirii pe care credeam că am suferit-o. Răspunsul lui a fost, ca în multe alte ocazii, pe alături, credincios acelei tehnici a deplasării la care ținea foarte mult:

- Umorul este una dintre principalele manifestări ale inconștientului. Asupra acestei chestiuni, Freud a scris una dintre cărțile lui cele mai importante - Witz-ul și relația sa cu inconștientul.

Îmi plăcea să folosească, când vorbea de Freud, cuvintele germane pe care acesta le folosea - Wunsch, Witz; așa încât voi începe să iau din nou ore de germană, în ziua cu pricina, după ce am terminat ședința, am alergat la librăria Le Divan, am cumpărat Cuvântul de spirit și relația sa cu inconștientul și am început să o citesc. Am descoperit că această carte este și o minunată antologie de umor evreiesc. Problema evreiască era încă, pentru mine, lipsită de orice consistență, și asta în ciuda memorabilei viziuni de la prima întâlnire; dar ideea începea să-și facă loc încetul cu încetul în mine. Cartea despre umorul evreiesc a fost poate prima brazdă trasă în lateritul refulării mele. Poveștile evreiești,

Gérard Haddad

minunatul umor idiș pe care le descopeream m-au făcut multă vreme fericit.

O altă ședință va avea o importanță considerabilă. Mi s-a întâmplat să pronunț, nu mai știu în ce context, următoarele cuvinte: îmi este foarte frică de asta.

Lângă ușă, cu mâna pe clanță și gata să ridice ședința, Lacan m-a întrebat:

- Ce înțelegi prin asta?

- Nebunia! (Cuvintele mi-au țâșnit din gură parcă fără să vreau; mă miram că le pronunțasem.)

- Așa e! Excelent!

Cuvintele pur și simplu izbucniseră. Am simțit apoi o adevărată zguduitură, o undă „electrică” care mi-a trecut prin trup. Da, asta era, descoperisem principalul factor care îmi deviasse viața, abătând-o de la albia ei normală, până într-atât încât renunțasem la vocația mea de psihanalist. Da, eram terorizat de nebunie, iar teroarea mă împiedica chiar să gândesc. Aș fi putut adăuga, dar mi-a mai trebuit ceva timp până am conștientizat: această teroare, aproape că am depășit-o.

Triumful s-a exprimat curând într-un mod straniu.

L-am anunțat hodoronc-tronc pe Lacan că mă simțeam deja vindecat.

- Ai perfectă dreptate, mi-a răspuns. Dar mai ales o idee s-a impus, tiranică, minții mele și nu îndrăzneam să o exprim. Impertinența mea mi se părea imposibil de mărturisit. Nu-mi dădea însă pace și, câteva zile mai târziu, tremurând tot, a trebuit să arunc masca.

- Trebuie să vă spun... cred că adevăratul motiv pentru care am cerut o analiză... este că vreau eu însămi să devin analist...

Redevenind eu însumi

114

Cum îndrăznisem, eu, țăranul încă murdar de noroiul din orezarii, să fac o astfel de mărturisire care se transforma ipso facto într-o cerere mai degrabă nesăbuită.

Spre marea mea surpriză, cuvintele nu au declanșat din partea lui Lacan nici o reacție de dispreț sau de indiferență. Dimpotrivă, le-a primit cu simpatie:

- Nu mi-ai vorbit despre asta, cred, în primele întâlniri preliminare.

- Așa e.

- Ce mi-ai spus este foarte important; o să reflectez.

Pentru moment însă, trebuie să-ți faci propria analiză.

Aveam în cap unele clișee privitoare la analiza numită didactică. Le datoram relației mele cu doctorul G.

Acesta îmi spusese într-o zi că există două tipuri de analiză: cea terapeutică, destinată tratării tulburărilor psihice și cea didactică, analiză care le permitea viitorilor analiști să se formeze. În acest scop, didacticianul, pe măsură ce progresa cura, îi explica pacientului său ce se petrecuse în timpul ședinței; în acest fel, pacientul învăța meseria.

Simțeam, e adevărat, o mare nevoie de explicații. Lacan, deși era o prezență impozantă, nu făcea un adevărat comentariu pe marginea spuselor mele, comentariu care mi-ar fi permis să aflu „unde ajunsesem”. Întrerupea brusc. De mai multe ori, e adevărat, m-a felicitat pentru bunul mers al curei. Cererea mea ascundea însă un subtil șiretlic: cerând o analiză didactică, îl forțam poate să renunțe la tăcerea aceea pe care o suportam cu greu. Esențială însă era revenirea, asumată de această dată, a vocației mele de adolescent.

- Să știi, adăugă el, că nu fac nici o diferență între analiza didactică și cea terapeutică. Candidatul își va extrage știința lui de clinician chiar din experiență.

Răspunsul a avut un efect puternic permisiv. Calea mi-era deschisă. Dar cum să o apuc pe această cale?

În câteva zile, Lacan trebuia să-și reia seminarul. Pe masă, un mic teanc de afișe care anunțau evenimentul. Subiectul ales pentru acel an era Fața ascunsă a psihanalizei; este seminarul pe care elevii lui îl numesc adesea „seminarul celor patru discursuri” și căruia eu îi acord o importanță cu totul specială: el îmi va orienta reflecția mai târziu, când voi deveni conștient de acest lucru.

Mi s-a părut foarte normal să particip la acest celebru seminar, dat fiind noul drum pe care doream să mă angajez. I-am cerut lui Lacan permisiunea de a asista. Aș fi putut foarte bine să nu o fac și să mă pierd în imensa mulțime care asista la aceste conferințe atât de speciale. Dar nici nu mi-a trecut prin minte. Transparența perfectă a relației noastre impunea ca participarea mea la seminar să nu fie clandestină. „E prea devreme”, mi-a răspuns el. I-am respectat refuzul.

Iată de ce am crezut că numai universitatea îmi putea oferi complementul de cunoștințe indispensabil și diplomele necesare pentru a mă afișa social, peste câțiva ani, ca analist.

Am făcut demersurile necesare pentru a fi înscris la universitatea Vincennes-Paris VIII, catedrală a lacanismului din perioada imediat următoare lui mai '68. Pe deasupra, această universitate oferea unele facilități studenților care aveau deja o profesie. Nu trecuseră decât două luni de când îmi începusem analiza și viața mea cunoștea deja primele răsturnări.

Pregătirea în domeniul psihologiei includea un număr mare de unități de valoare (UV). Am optat pentru două dintre ele, introductive, care se țineau sâmbăta dimineața, ziua mea liberă. Am aflat că diploma de agro-

Redevenind eu însumi

116

nom îmi permitea echivalarea unor unități. Numai că trebuia să aștept hotărârea comisiei ad-hoc pentru a ști care erau aceste unități.

L-am pus pe Lacan la curent cu demersul meu. Săptămâna se sfârșea, așa că am încheiat ședința de vineri seara cu obșnuitul „Pe luni!”. Lacan, luând un aer suav, m-a oprit:

- Nu, este foarte important să vii mâine dimineață.

- Dar, domnule, nu v-am spus că am un curs la Vincennes, sâmbăta dimineața?

- Care începe la ce oră?

- La nouă.

- Perfect. Vino la opt. O să te primesc imediat. O să ai tot timpul să te duci apoi la Vincennes.

Îmi era, din nou, imposibil să mă eschivez.

După o săptămână de lucru infernală, trebuia să mă scol și în dimineața aia devreme ca să ajung la opt la întâlnire. Gloria mi-a spus să mă duc în biblioteca pe care o voi boteza în curând Sf. Așteaptă. Minutele treceau, iar eu așteptam. Am fost, în sfârșit, introdus în biroul lui. În acea zi, ședința va dura mult mai mult decât de obicei. Am părăsit în cele din urmă cabinetul la nouă fără zece. Am alergat spre Vincennes - metrou mai întâi, apoi autobuz, așteptări interminabile - unde am ajuns cu o întârziere de aproape o oră. Toleranța academică era însă, în acei ani, fără margini. Profesorul băgase de altfel de seamă aerul meu rătăcit, caracteristic, după opinia lui, celor care întreprind o analiză, și asta era pentru el un motiv în plus de indulgență. Epuizat, mi s-a întâmplat pur și simplu să adorm în timpul acelei plictisitoare introduceri în psihologia experimentală în care mi se explicau, prin ceața din capul meu, curioase experiențe făcute pe șoareci.

Această manevră s-a repetat în toate s mbetele care au urmat, până la sf r itul trimestrului, la jumătatea lui februarie. Am aflat în acel moment că ob tinusem cele două UV la care, teoretic, asistam, dar  i că generoasa comisie de studii îmi acordase o echivalare pentru optsprezece unit  i de valoare, printre care... cele două nefericite unit  i pe care mă chinuisem să le frecventez. Ob tinusem fără nici un efort unit  ile necesare pentru două treimi din licen  . Efectul acestei ve ti îmbucurătoare a fost paradoxal: m-a sc rbit.  mi dădusem atâta silin   pentru nimic! Câte s mbete trebuia să mai îndur acest calvar? For ele m-au părăsit. Am abandonat definitiv cursurile de psihologie:  ntre timp, îmi dădusem seama c t de puțin mă interesau. Pentru rest, rămânea de văzut. l-am spus totul lui Lacan.

Vinerea următoare, am plecat pronun  nd inevitabilul:

- Pe m ine.

- Nu, a răspuns el cu acel z mbet diabolic al cărui secret îl cunoștea, pe luni.

Nu am  n teles imediat - cel pu in nu foarte clar - în ce măsură manevrele din ultimele luni avuseseră drept  el să mă descurajeze să mai merg la Vincennes.  n favoarea cărui alt  el? Habar nu aveam. Dar oare el știa?

Misiunile mele în Africa deveneau din ce în ce mai frecvente  i mă perturbau foarte mult. Era imposibil să-mi organizez viața de familie. Nu puteam să cumpăr bilete la teatru pentru că în orice moment un telefon de la Mayer, dat la ordinul lui Bour,  mi anunța apropiata plecare în Ghana, Volta Superioară sau Dahomey. Desp r irea de familia mea, de copiii mei încă mici, dar de care mă sim team foarte ata at era, de fiecare dată, la fel

Redevenind eu însumi

118

de dureroasă. Se mai adăuga acum și întreruperea analizei. Ritmul zilnic al ședințelor devenise o regulă. Lacan a ținut să precizeze:

- Nu este vorba numai să recuperezi ședințele pe care ar fi trebuit să le faci, există și un alt motiv de care îți vei da seama mai târziu.

Nu înțelegeam care putea fi acest motiv, dar acceptam ritmul pentru că simțeam puternic această nevoie. Uneori chiar, după ședință și după fraza rituală de despărțire: „Când ne mai întâlnim?", după nu mai puțin ritualul meu răspuns apăsător: „Mâine!", Lacan îmi spunea: „Nu, du-te și așteaptă-mă în bibliotecă." După câteva minute, eram invitat pentru o altă ședință. Din ce motiv? Pentru că, aparent, ceva important era pe punctul să iasă la suprafață sau pentru că discursul meu, firul dorinței mele se pierduse în nu știu ce smârcuri; o a doua ședință, plătită bineînțeles la același preț, mi-ar permite să redevin stăpân pe situație. Mi s-a întâmplat, de asemenea, să cer eu însumi, de două sau de trei ori, o ședință suplimentară, făcând astfel ca numărul acestor ciudate exerciții să ajungă la șase sau șapte pe săptămână; semănăm cu elevul care îi cere maestrului zen să-L lovească cu bățul pe umăr, ceea ce îi permite să-și reia meditația.

Acest ritm infernal mă costa sume uriașe; misiunile în Africa, cu indemnizațiile aferente, îmi permiteau să compensez torentul cheltuielilor. Așa încât oscilam între cele două exigențe. Curând am început însă să resimt o serioasă lehamite față de meseria mea de „agronom-zburător" - care îmi plăcea totuși.

Eram la începutul lui iunie 1970 și mi se cerea din nou să plec în Senegal.

- Jacques, i-am spus șefului meu, e prea mult. Abia m-am întors și tu ai și programat o nouă misiune în Se-

Gérard Haddad

negai, împreună cu Banca Mondială, la începutul lui iulie. Chiar e nevoie? Trimite pe altcineva! Sunt atâtea ingineri la sediu care se plictisesc și cărora le-ar plăcea să călătorească puțin!

- Ai dreptate, mi-a răspuns Mayer, o să-L trimit pe X.

Câteva săptămâni mai târziu, am aflat că în acea călătorie X își pierduse viața. Mașina lui derapase pe tabla ondulată a unui drum prost. Vestea a fost trecută sub tăcere, dar aripa morții avea să mă atingă din nou câteva săptămâni mai târziu.

Totul mergea prea repede și nu existau semne că ritmul se va domoli. Atâtea evenimente în numai câteva luni! Dinamismul meu îi mira și îi enerva pe toți.

Exista totuși un domeniu - de cea mai mare importanță din punctul meu de vedere -, cel al activității militante, în care, de ceva vreme, mă simțeam cuprins de o ciudată paralizie, de o inhibiție care mă stânjenea profund.

Președinte de paie al unui grup de sprijin al luptei anti-coloniale din coloniile portugheze, am devenit un fel de povară pentru el. În cadrul comitetului nostru, adevărata putere îi aparținea lui Maurice G., un personaj destul de dubios, un psihopat cu aer simpatic. Așa era organizat Partidul. Personalități oficiale, plasate eventual uneori chiar în fruntea conducerii, dar lipsite în fapt de puteri reale, se supuneau directivelor unei caste de activiști care acționau în umbră.

Principalul animator al grupului nostru a fost un tânăr medic, întors și el de curând din Senegal, Gilles Tchernia, care a reușit să organizeze acțiunea noastră concretă cea mai spectaculoasă. Cu ajutorul prietenului lui, profesorul Leon Schwartzenberg, donam sânge în

Redevenind eu însumi

120

fiecare lună, prin rotație, iar flacoanele plecau cu avionul spre Dakar.

Dinamismul lui Tchernia scotea și mai mult în evidență pasivitatea mea, lipsa mea totală de idei. Îmi îndeplineam sarcinile încredințate, dar fără tragere de inimă. Nu înțelegeam ce mi se întâmpla. În mod conștient, aderam cu totul la idealurile revoluționare și totuși corpul, dar mai ales mintea mea nu se conformau. De ce? Cum să depășesc această paralizie? Tovarășii mei începeau să-mi reproșeze că mă lansasem în această aventură individualistă și burgheză a psihanalizei. Eram jucăria unei voințe inconștiente al cărei scop îmi scăpa.

O primă iluminare ar fi trebuit să se producă în ziua în care, așezat într-o cafenea de la intersecția Bulevardului Saint Michel cu strada Școlilor, am fost martor la o manifestație violentă, interzisă fără doar și poate. Era o înfruntare între polițiști și studenți. În învălmășeala creată, mesele din cafenea au fost răsturnate. Și am avut un gând care mi s-a părut profanator: nu simțeam nici o solidaritate, nu mă identificam deloc cu acești tineri turbulenți, cu violența lor distrugătoare, într-un cuvânt cu... Revoluția, visul meu până mai ieri. M-am simțit îngrozitor de vinovat.

Câteva minute mai târziu, m-am dus la ședința mea obișnuită. Voi avea îndrăzneala să vorbesc despre sentimentele pe care le încercasem cu puțin înainte? Am făcut-o cuprins de o rușine infinită. Eram convins că Lacan mă va blama. Dacă îl alesesem drept analist, era pentru că îl credeam de extremă stângă, pentru că aveam convingerea că împărtășește idealurile Revoluției. Frecventele lui aluzii la Marx, cauțiunea lui Althusser, legăturile lui cu reprezentanții Stângii proletare maoiste și cu cel care îi devenise, între timp, ginere îmi întăriseră

Gérard Haddad

această iluzie. E drept, citea Le Figaro în fiecare dimineață. Dar asta nu era singura contradicție pe care o observasem. Oamenii mari pot să se facă frate cu dracul fără să-și piardă integritatea. Adevărul este că nu înțelesesem care fusese proiectul lui de după mai '68: să-i atragă pe acei tineri intelectuali fascinați de acțiunea violentă și de terorismul de tip german din anii de plumb, să evite ca această tânără elită intelectuală să se afunde în nisipurile mișcătoare ale terorismului. Lui i se datorează - mai mult decât lui Sartre, urcat pe butoiul lui - salvarea elitei unei generații. Se gândise însă oare la reversul medaliei, la faptul că acești oameni de stânga analizați, ajunși chiar psihanaliști fără să fi făcut travaliul de doliu după fascinația lor totalitară, aveau să injecteze în mișcarea psihanalitică acea boală mortală a minții care va lovi în primul rând propria lui învățătură și transmiterea ei? Instituția analitică va semăna în cele din urmă cu o asociație mafiotoă sau sectară.

În pragul ușii, în acea zi de vineri, am fost surprins de felul în care mi-a strâns mâna și de zâmbetul lui călduros. Lacan nu mă blama. Părăsindu-L, am simțit o ciudată stare de bine. Pentru moment, mi-am pus „gândul profonator” pe seama ideilor obsesionale de care sufeream. Mi-au mai trebuit câțiva ani până să înțeleg că era vorba de cu totul altceva: încet și în ascuns, fascinația mea pentru totalitarismul care mă aliena dispărea. Pentru moment, frânam această evoluție cu toată forța de care eram în stare. Numai soția mea, foarte atașată de Partid, o întrevăzuse de la bun început și era neliniștită.

În iulie 1970, la aproape nouă luni de la începerea analizei, destinul meu s-a schimbat total. Trebuia să plec în Senegal ca să supraveghez acțiunea orez pluvial care

Redevenind eu însumi

122

fusesse lansată, în principiu, pe baza experimentelor mele de la Sefa; după care, trebuia să mă alătur unei misiuni a Băncii Mondiale care era interesată de dezvoltarea riziculturii în regiunea Casamance. Între cele două momente ale acestei lungi misiuni de două luni, mi se rezervase o scurtă ședere în Volta Superioară, în compania lui Jacques Mayer și Claude Rege, de data asta pentru operațiunea „soluri”.

Misiunea nu m-a entuziasmat deloc. Dar eram forțat, deplasarea mea în Casamance era urgentă, indispensabilă. Nu puteam să mă eschivez.

Am luat avionul spre Dakar unde am ajuns pe la jumătatea după-amiezii. Am crezut că unul dintre numeroșii responsabili ai agenției locale mă va aștepta la aeroport. Nu fusesem chemat?

Nimeni. După câteva minute l-am recunoscut pe șoferul agenției și m-am îndreptat spre el. M-a întrebat unde să mă conducă.

- Nu ai nici o scrisoare pentru mine, un mesaj?

- Nu, domnule.

- Atunci du-mă la agenție.

Birourile erau goale. Un tehnician scria ceva. Nu știa că trebuia să vin. O secretară nepăsătoare mi-a spus, fără nici o altă explicație, că mi se rezervase o cameră la hotel.

Primirea glacială, mai grăitoare decât orice discurs, exprima o ostilitate vădită a cărei cauză o ignoram.

Nu-mi mai rămânea decât să mă duc la hotel. Eram consternat, enervat. M-am cufundat în lectura Scrierilor lui Lacan, pe care avusesem grijă să le iau cu mine, înainte de a cădea pradă unui somn agitat.

A doua zi, dis-de-dimineată, m-am întors la agenție. P, directorul, era deja acolo. Abia dacă m-a salutat. Ce îi

Gérard Haddad

făcusem acestui zărghit colonial, reconvertit la cooperare tehnică, ocupație care îi asigura un salariu fastuos, o casă superbă situată pe cornișă și mult timp liber pe care îl consacra pasiunii sale, navigația pe mare?

- Pot afla de ce mi-ați cerut să vin? i-am spus, nervos și obosit.

- Eu nu am cerut nimic.

- Și atunci ce fac eu aici?

- Mi se pare că B.S., care răspunde de operațiunea orez în Casamance, te așteaptă la Ziguinchor. Peste cinci-sprezece zile, dacă nu mă înșel, trebuie să participi la misiunea Băncii Mondiale.

Dacă nu se înșela... I se părea... Nu-mi venea să cred. P. era totuși unul dintre oamenii cei mai importanți ai SATEC. O asemenea dezinvoltură m-a scos din sărite. Tot ce puteam face era să-mi iau un bilet pentru avionul care pleca a doua zi în zori la Ziguinchor. În restul zilei am cutreierat, posomorât, pe străzile Dakarului, oraș care nu-mi plăcea. Nimeni din echipa locală nu mă invitase nici măcar la un pahar, așa cum se obișnuiește. Eram supus unui inexplicabil boicot. Aș fi dat orice să fiu la Paris, printre ai mei, să plec cu ei în concediu. În loc de asta, eram singur-singurel în umezeala anotimpului ploios care tocmai începea, confruntat cu această misterioasă ostilitate.

M-am întors în cele din urmă la hotel, unde am dat drumul la climatizare și m-am cufundat din nou în lectura Scrierilor.

M-am sculat în zori ca să mă duc la aeroport. Vechiul avion DC3 era plin numai pe jumătate; printre pasageri, o doamnă, de tip mediteranean. Încă din sala de așteptare mă privise insistent. Era intrigată, îmi va povesti mai târziu, să întâlnească la o oră atât de matinală, pe un

Redevenind eu însumi

124

aeroport senegalez, un alb adâncit în lectura Scrierilor lui Lacan. În avion, am descoperit că aveam locuri unul lângă celălalt. Repede, și mai degrabă la inițiativa ei, s-a înfiripat o conversație.

- Doctor B.S., s-a prezentat ea.
- Sunteți rudă cu B.S., agronomul?
- Sunt soția lui.

Fericită coincidență. Am vorbit puțin despre psihanaliză, despre Lacan. Am aterizat curând. B.S., pe care îl cunoșteam, își aștepta soția. A fost mai degrabă neplăcut surprins să mă vadă, iar surpriza mea nu era nici ea mai mică. Nu fusese anunțat de laf Dakar? Nu-mi spusese P. că mă așteaptă?

- Nu te așteptam decât peste două săptămâni, pentru misiunea Boumendil a Băncii Mondiale.

- Cei de la sediu au insistat să vin să-ți ofer sprijinul meu tehnic.

- Ascultă, mi-a spus cu brutalitatea pe care i-o cunoșteam, nu te amesteca în treburile mele. Văd că ești foarte obosit. Ia-ți o cameră la hotelul Jacquot. Odihnește-te, plimbă-te, mănâncă bine și, peste o săptămână, trimit o mașină să te ia pentru o vizită a operațiunii.

Nimic nu ura mai mult B.S. decât ca cineva să-și bage nasul în „treburile lui”. Nu era destul de competent pentru a conduce singur operațiunea, fără amestecul unui „boboc” ca mine? Treceam dintr-o surpriză neplăcută în alta. Ce aş fi făcut la Ziguinchor dacă nu aş fi întâlnit-o, din fericire, pe doamna B.S.? Sediul operațiunii orez se afla la Kolda, la mai mult de o sută de kilometri; nu exista nici un mijloc de transport, particular sau public, cu care să ajung acolo. Fusesem debarcat în brusa africană fără motiv, fără repere, lipsit de mijloace.

Gérard Haddad

- Peste o săptămână trebuie să-i întâlnesc pe Mayer și pe Rege în Volta Superioară și vreau să vizitez operațiunea.

- Bine, o să vin să te iau peste trei zile.

M-am instalat la confortabilul hotel Jacquot, pe care-L cunoșteam bine, pradă unui sentiment amar de infinită absurditate, lăsându-i pe soții B.S. să plece spre Kolda. Se căsătoriseră de puțin timp și tot timpul se îmbrățișau, ceea ce oarecum mă enerva.

Profund descurajat, am petrecut cea mai mare parte a următoarelor două zile în camera de hotel. Am făcut câteva vizite foștilor mei colegi de la IRAT, echipelor mele de muncitori și de maiștri pe care mi-a făcut plăcere să-i revăd. Dragostea mea pentru orez, rezultatele obținute mă făceau să mă bucur, în ochii lor, de prestigiu și de afecțiune. Trăisem împreună, grație numeroaselor experimente pe care le lansasem, atâtea emoții de neuitat! Cherif, fostul meu șef de echipă de la Sefa, mi-a spus cu tristețe că cercetătorul care mă înlocuise acolo, un inginer bătrân, botanist bun dar lipsit de idei, ștersese cu buretele peste tot ce făcusem eu. Reveniseră la drumurile bătătorite din trecut - semănături târzii, vechile soiuri -, iar orezul își recăpătase aerul pipernicit. Atâtea eforturi în zadar. M-a durut mult; aceeași tristețe se citea și în ochii foștilor mei colaboratori senegalezi. Nu-i trădasem plecând prea repede, fără să fi consolidat într-adevăr noile tehnici? Mulți ani mai târziu, voi avea un coșmar: parcelele mele de orez devastate, sămânța noilor mele soiuri împrăștiată pe pământul umed, ca niște copii ai unui tată nedemn cum eram eu. Este ușor de ghicit ecoul sexual subiacent al acestei scene de dezastru, reluată cuvânt cu cuvânt din versetul biblic nu-ți vei împrăștia în van sămânța.

Redevenind eu însumi

126

Nu mai aveam nimic de făcut în acele locuri și, cu moartea în suflet, m-am întors la Ziguinchor unde nu mi-am mai părăsit camera decât pentru a merge la masă.

Plângeam de furie. Această irosire venea să se alăture irosirilor din viața mea amoroasă, conjugală, din căsătoria mea imposibilă și ratată, sursă a chinurilor care îmi măcinau sufletul. Am crezut că-i găsesc un derivativ durerii mele scriind un fel de poem.

Deodată, din adâncul acestei desperări, am simțit cum năvălește peste mine o idee puternică, luminoasă. La întrebarea: ce căutam eu în acele locuri?, un răspuns m-a străfulgerat. Trebuia să pun capăt tuturor acestor lucruri - agronomia tropicală, călătoriile continue - și să devin psihanalist. Pe ușa din față de data asta, cea a medicinei, a psihiatriei - întoarcere impetuoasă a vechiului meu proiect din adolescență, întoarcere a refulatului. Trebuia să-mi reiau studiile - cele de medicină.

În același timp cu ideea, descopeream și mijloacele de a o realiza, într-un proiect coerent, ca și cum ar fi țâșnit de-a gata dintr-un puternic calculator. Îmi voi vinde apartamentul, voi face în așa fel încât acest mic capital să dea roade, voi cere și cu siguranță voi obține de la Francis Bour un post cu jumătate de normă pe perioada cursurilor, cu o revenire la program normal de lucru în timpul vacanțelor școlare. Acest aranjament îmi va permite să parcurg cel puțin primii trei sau patru ani de studiu. După aceea, o să mai vedem.

Apariția acestui proiect bine conturat m-a transfigurat. Pradă desperării cu numai câteva minute mai devreme, trăiam acum o bucurie luminoasă. I-am scris imediat lui Lacan pentru a-L pune la curent cu hotărârea mea și a-i cere o întâlnire în primele zile ale lui august. Eram stăpânit de un sentiment de urgență, de o febrilitate pe

Gérard Haddad

care nu o puteam stăvili. Trebuia să mă întorc la Paris cât mai repede cu putință - lucrul mi se părea vital. Nu fusese numit pentru o misiune de o lună și jumătate cu Banca Mondială? Cu atât mai rău. Își bătuseră destul joc de mine. O să vorbesc cu expertul, o să-i spun că primisem vești grave, că tatăl meu era bolnav, pe moarte... Nimic nu mă mai putea opri.

A doua zi, B.S. a venit să mă ia de la hotel. Eram cu totul altul. Pe drumul spre Kolda, i-am vorbit despre hotărârea pe care o luasem.

- Ești nebun, mi-a zis.

- Nu mai am nimic de făcut aici, i-am răspuns. Își dăduse fără îndoială seama de cât de brutală fusese comportarea lui. Ospitalitatea pe care mi-a oferit-o în casa lui de la Kolda a fost fără cusur. Am fost găzduit, hrănit ca un frate, ca un prieten vechi. Soția lui mi-a arătat multă prietenie, mișcată de hotărârea mea de a renunța la o carieră începută sub bune auspicii în favoarea ascezei impuse de interminabile studii medicale. Tocmai împlinisem treizeci de ani. B.S. m-a dus să vizitez diferite zone ale operațiunii și mi-am dat seama imediat că ne îndreptam spre un eșec. Nici una dintre observațiile mele tehnice nu era respectată. Fusese lansată de la bun început o mare operațiune imposibil de controlat - aceeași eroare ca și pe podișul mosi din Volta Superioară.

Acest eșec programat mi-a întărit hotărârea de a apuca pe un alt drum. Am luat avionul spre Ouagadougou unde urma să-i întâlnesc pe Mayer și pe Rege.

Îi iubeam mult pe acești doi oameni și revăzându-i, am uitat de groaznica primire pe care mi-o făcuse agenția senegaleză. Am vizitat, împreună, cele patru amplasamente alese pentru operațiune, râzând și glumind ca

Redevenind eu însumi

128

niște liceeni în mașin'a pe care ne-o pusese la dispoziție la Ouaga. Nu prea luau în serios proiectul meu de reconversie. „Nu așa se face carieră”, au remarcat ei, prietenește. Aveau dreptate. Nu am știut niciodată să fac carieră, trecând dintr-un domeniu în altul, atopic fără voia mea - și mi se întâmplă uneori să o regret -, cu erudiția mea șchioapă și lacunară, băgându-mi nasul peste tot, spirit universal. Și toate acestea pentru că întotdeauna mi s-a părut că lumea este prea minunată, plină de bogății nesfârșite, iar eu nu am reușit niciodată să renunț complet la nici una dintre ele. Inventarul polilor mei de interes este de o eterogeneitate grotescă: se amestecă gus-tul pentru matematici, mașinile agricole, limbile, industria laptelui, psihanaliza, agronomia, filosofia, cursele de cai, muzica, politica, medicina, finanțele, literatura... Această dispersie lipsită de limite bine definite mi-a procurat totuși atâtea bucurii. Avatar, fără îndoială, al problematicii mele obsesionale în care, neputând avea toate femeile, am dorit să ating, să mângâi măcar, tot ce în-seamnă cunoaștere.

Terminasem inspectarea ultimului amplasament, cel de la Manga. După-amiaza era pe sfârșite și străbăteam deja cu mașina drumul de laterit care ne ducea înapoi la Ouaga. Noaptea se lasă repede la tropice și mașina rula cu viteză foarte mare, ca de obicei. Nu-mi place șoseaua la vremea asfințitului, când ziua se îngână cu noaptea. Când traversam satele, mai repede decât de obicei, gă-nile, copiii se refugiau pe margini.

- Mergem într-adevăr prea repede, am spus, până la urmă o să omoram pe cineva.

Rege stă în față și atenția ne este atrasă de șofer, pe care îl rugăm să meargă mai încet. Acesta însă nu ne mai aude. Corpul lui, încordat ca un arc, se agață cu toată pu-

Gérard Haddad

terea de volan, iar piciorul apasă accelerația până la fund. Tremură puternic. Din gură îi iese un fel de horcăit îngrozitor și balele încep să-i curgă pe la colțurile gurii. Nu înțeleg nimic din ce se întâmplă și îmi stăpânesc cu greu panica. Șoferul nostru face o criză de epilepsie.

Din fericire, Rege nu-și pierde sângele rece, încearcă să apuce volanul, dar nu reușește decât să devieze mașina care, după ce intră pe sens opus, părăsește șoseaua și trece ca prin minune printre doi copaci în timp ce o ramură sparge geamul din spate, pe partea mea, și mă rănește ușor. Rege își continuă lupta cu șoferul inconștient, care scoate niște sforăituri neliniștitoare. Mașina intră din nou pe șosea, dar apoi o ia spre dreapta. O nouă încercare de a redresa volanul; suntem însă pe un taluz în pantă și mașina, printr-o adevărată minune, calează. Nu prea departe de acolo, rambleul atinge o înălțime de mai mulți metri. Izbucnim toți trei într-un râs nervos; am scăpat ca prin urechile acului. Între timp, șoferul a terminat criza și Rege, cu minunatul lui sânge rece, trece la volan.

A doua zi, ne povestim aventura agenților locali ai SATEC. „Aa, Mamadou a făcut din nou o criză” a fost reacția lor. Epilepsia șoferului era bine cunoscută și îl lăsa sau totuși să conducă. Eram din nou mirat peste poate de iresponsabilitatea foștilor funcționari coloniali care lucrau la tropice - într-adevăr, foarte trist. Nefericita întâmplare mi-a întărit și mai mult hotărârea de a părăsi cât mai repede acest univers gratuit și stupid periculos.

În ziua următoare, m-am despărțit de Mayer și de Rege pentru a mă întâlni, la Dakar, cu cei doi experți ai Băncii Mondiale pe care trebuia să-i însoțesc. Înainte însă, și încă foarte urgent, trebuia să-mi schimb biletul de întoarcere la Paris. Din nefericire, la sfârșitul lui iulie, avioanele sunt luate cu asalt. Este momentul în care co-

Redevenind eu însumi

130

operanții se întorc în metropolă, îmi explică funcționarul de la Air Afrique. Insist. Am absolută nevoie de un loc, fie și la clasa întâi. Am primit vești alarmante de la familie, de la tatăl meu grav bolnav. Funcționarul reușește să-mi găsească un loc pentru 27 iulie. Mai am de petrecut ceva mai mult de zece zile în Senegal. Graba mea pare inutilă, de neînțeles. Ea se va dovedi în curând miraculoasă, efect al unei misterioase intuiții, al întâmplării dacă vreți. Au existat numeroase asemenea efecte „miraculoase” de-a lungul analizei mele.

Cu noul bilet de avion în buzunar, i-am întâlnit seara pe cei doi experți ai Băncii Mondiale și le-am anunțat plecarea mea precipitată. Boumendil, șeful, s-a arătat surprins. Nu stabilisem că vom lucra o lună împreună? Am reluat, lipsit de convingere, alibiul meu, cel cu bietul-tată-bătrân-foarte-bolnav. Rol ciudat pe care îl impuneam acestei figuri a tatălui muribund pe drumul dorințelor mele. M-am grăbit să adaug:

- Cred că informațiile tehnice pe care trebuie să vi le dau pot fi furnizate în două sau trei ședințe de lucru. Zece zile vor fi mai mult decât suficiente pentru a vizita diferitele amplasamente ale operațiunii.

Chiar de a doua zi, am plecat cu mașina spre frumoasa regiune Casamance pe care o iubesc și acum - Malraux a fost și el sedus de „numele ei de romanță”. Mi-a făcut plăcere să lucrez cu acești experți, cu Boumendil în special, la care am observat imediat inteligența remarcabilă, finețea cu care își conducea întrevederile; aș fi putut, alături de el, să învăț multe lucruri legate de felul în care se conduce un studiu. Numai că eram chemat în altă parte. Am părăsit Senegalul unde trăisem momente atât de importante. Și nici-odată nu m-am mai întors acolo.

Gérard Haddad

M-am întors la Paris, cuprins de aceeași febră, de același sentiment al urgenței. Pentru A., hotărârea mea a reprezentat un șoc teribil. Cum o să ne descurcăm? Să vindem apartamentul? Abia îl aranjasem. O să fie mai ușor să-L vindem. Unde să locuim cu cei trei copii? O să închidem ceva. Amână-ți proiectul pentru anul viitor. Acum ori niciodată, și așa a și fost. Lacan îmi scrisese câteva rânduri, invitându-mă să vin să-L văd în primele zile ale lui august.

Părinții mei, frații și surorile au fost la fel de îngroziți aflând despre hotărârea pe care o luasem. Eram bănuț de nebunie. Tatăl meu care, altădată, cu puțin timp în urmă chiar, dorea din toată inima să mă vadă devenind medic, a fost, ca în fața fiecăreia dintre inițiativele mele existențiale, ostil. Fără să mă anunțe, și pentru prima dată, mi-a făcut o vizită la birou. Imobilul luxos, tânăra și delicioasa secretară care L-a întâmpinat, cadrul în care lucram l-au impresionat.

- Lași baltă toate astea fără să știi încotro te duci?

- Știu unde mă duc. Hotărârea mea e luată și fără drept de apel.

Ne-am oprit aici, în această lipsă de înțelegere reciprocă niciodată depășită.

Între timp, a trebuit ca, numai în trei zile, să reglez în presă un mare număr de probleme. A doua zi după ce m-am întors, m-am dus pe strada Școlii de medicină ca să mă înscriu la facultate. Mă aștepta însă o surpriză de proporții. Pentru prima dată - și n-aveam cum s-o știu -, înscrierile, care până atunci se puteau face până în septembrie, se încheiasem la 31 iulie. Fără graba mea, fără această febrilitate care mă adusese înapoi la Paris cu mult înainte de data prevăzută, ar fi trebuit să-mi amân înscrierea pentru anul următor. Mai puteam pierde un

Redevenind eu însumi

132

an la vârsta mea? Elanul meu ar fi putut suporta o astfel de amânare? Un an mai târziu, pe deasupra, va fi instaurat un concurs foarte selectiv de admitere în anul al doilea, pe care aş fi putut foarte bine să-L ratez. Câte coincidenţe ciudate şi binefăcătoare mă vor însoţi de-a lungul analizei mele, ca şi cum o providenţă binevoitoare ar fi încercat să-mi favorizeze proiectul. Să existe oare o „providenţă freudiană” care să însoţească o dorinţă gata să renunţe la orice?

A trebuit să aştept ore întregi la coadă, să obţin un dosar, să-L depun, să caut printre hârtiile mele mereu în dezordine pe aceea care îmi atesta succesul la bacalaureat. Am reuşit să termin toate demersurile administrative şi să depun un dosar complet de înscriere într-o vineri, 31 iulie, în ultima după-amiază a datei limită.

Alte întâlniri importante, urgente mă aşteptau, făcându-mă să traversez într-o grabă febrilă Parisul pe care jumătate din locuitori îl abandonaseră deja.

În primul rând, era întâlnirea cu Lacan: ce va spune „bătrânul” despre hotărârea mea nebunească?

M-a primit în după-amiaza zilei de luni, 3 august. Nimeni în sala de aşteptare. Eram, cu siguranţă, în acea zi singurul lui pacient, cu alte cuvinte îşi întrerupsese vacanţa pentru a mă primi. Pe moment, situaţia nu m-a mirat prea tare, ca şi cum ar fi fost normal ca un analist, asemenea unei mame în momentele de răscruce, să fie întotdeauna la dispoziţia pacientului său.

M-a invitat, ca de obicei, să mă întind pe divan; el a rămas la birou, la numai câţiva paşi de mine, aparent cufundat într-o activitate personală. Numai că „densitatea” ascultării sale, în acea zi, avea ceva anume, aproape palpabil. I-am expus planul meu şi măsurile pe care le luasem ca să-L abordez serios, i-am spus că

Gérard Haddad

mă înscriisesem; și i-am mai vorbit despre amplexarea hotărârii mele în care eram plenar angajat. Mă întorceam intempestiv pe scena destinului meu. Mă asculta într-o liniște deplină, ritmată de acea puternică respirație care îi era caracteristică în momentele de emoție sau de spaimă.

După minute interminabile, când spuseseam aproape tot ce aveam de spus, și-a luat rămas bun fără să se miște de pe scaun și fără să-și ridice ochii din hârtii. Ajuns în pragul ușii, m-am întors către el și l-am întrebat cu o voce brusc neliniștită:

- Credeți că e posibil?

- Și de ce nu? a mormăit, cu acel amestec de iritare și de căldură al cărui secret îl cunoștea numai el. Acest „de ce nu?” mi-a răsunat în urechi ca cea mai puternică încurajare pe care aș fi putut s-o primesc. El va fi sprijinul meu în anii lungi de suferințe și de privațiuni care mă așteptau.

Câteva zile mai târziu, luam masa la părinții mei. Mânia tatălui meu nu se istovise. Era modul în care se realiza relația lui cu lumea, și cu mine în special. În timpul mesei, mama m-a întrebat:

- Cunoști un doctor numit La... și nu mai știu cum?

- Lacan? Da, de ce?

- Pentru că mi-a telefonat când erai în Senegal. Erau de față și soția, și cumnata ta. Am răspuns la telefon. Mi-a spus : „Aș vrea să vorbesc cu doamna Haddad.” I-am răspuns: „Locuiesc aici mai multe doamne Haddad.” Atunci a precizat: „Vreau să vorbesc cu mama lui Gérard.” - Eu sunt. - Unde este Gérard? - Oho, i-am răspuns, este foarte, foarte departe.” Și el: „Mulțumesc, doamnă, sunteți foarte amabilă.” Mă întreb de ce a spus că sunt foarte amabilă.

Redevenind eu însumi

134

- Dorea să afle dacă cordonul ombilical a fost tăiat, a rânjit tatăl meu.

Deci așa stăteau lucrurile: în momente excepționale, Lacan putea să-și împingă intervențiile până la a telefona mamei mele ca să-și facă o idee despre dorința ei față de mine. Angajarea radicală în curele pe care le conducea permitea pacientului să suporte pilula amară a ședințelor cel mai adesea atât de scurte.

Această mărturie va contrabalansa poate multe bârfe. S-au spus atâtea lucruri rele despre Lacan, în special că îi împinsese la sinucidere pe unii dintre pacienții lui. Povestea cea mai cunoscută e cea a etnologului Lucien Sebbagh, cel mai strălucit din generația lui după spusele lui Lévi-Strauss. Se spunea că era logodit cu fiica lui, Judith. Sebbagh era un evreu tunisian și aveam unele legături cu familia lui. În casa lor de vacanță de la Cartagina am întâlnit-o pe prietena care mi-a prezentat-o pe A. Am avut mereu sentimentul că amintirea acestei tragedii își avea rolul ei în transferul care ne lega. Asemenea lui Lucien Sebbagh, și eu eram evreu tunisian, comunist, crezând în ideea nebună a viitorului luminos despre care Lacan va spune că duce la sinucidere. (Voi înmormânta această fantasmă mortifera în cartea mea *Les Biblioclastes*). Eram, așadar, deosebit de sensibil la această tragedie.

În anii aceia sinuciderea lui Sebbagh mai agita încă ușor scena pariziană. Eram prin urmare pus în gardă împotriva ucenicului vrăjitor care distrusese una dintre cele mai promițătoare inteligențe ale epocii. Pe coama valului, acolo unde eram, nu aveam oare să cunosc același destin? I-am mărturisit toate acestea lui Lacan, câteva luni mai târziu, într-una dintre ședințe. A tresă-

Gérard Haddad

rit. Ca și cum, prin cuvintele mele, aș fi redeschis o rană necicatrizată.

- Să știi, mi-a spus el în prag, locul unde obișnuia să pronunțe cuvintele cele mai decisive, cu fața schimbată, să știi că am făcut totul, absolut totul, ca să-L salvez.

Știam, după telefonul pe care îl dăduse mamei mele, dar și din alte intervenții pe care le-a avut, până unde putea ajunge acest tot. Sebbagh murise pentru că hotărâse să moară și pentru că nimic nu-i putea schimba hotărârea.

Lacan a făcut o aluzie discretă la această tragedie în interviul pe care L-a acordat televiziunii și care a fost publicat sub titlul Televiziune; reporter era ginerele lui, Jacques-Alain Miller, care L-a înlocuit pe Sebbagh în inima fiicei sale:

- Să știi că am văzut de mai multe ori speranța, ceea ce se numește viitor luminos, conducându-i pe unii oameni, pe care îi apreciam tot atâta cât te apreciez și pe dumneata, direct la sinucidere.¹

„Oameni pe care îi apreciam tot atâta cât te apreciez și pe dumneata”, care s-au sinucis și care aderaseră la idealul revoluționar, era o aluzie transparentă, cred, la Sebbagh. Violența cuvintelor pe care i le-a aruncat în față lui Miller și geloziei lui potențiale m-a surprins întotdeauna.

Îmi mai rămâneau de reglat câteva probleme importante, cele de intendență: să-L întâlnesc pe „patron”.

Francis Bour era un semizeu inaccesibil în biroul lui. Norocul însă nu mă părăsea. M-a convocat chiar el. Doarea să-l informez direct despre operațiunea orez în Ca-1J. Lacan, *Télévision, Seuil*, 1973, p. 66.

Redevenind eu însumi

136

samance și despre cea legată de „soluri” din Volta Superioară.

Redactasem, în câteva zile, un scurt raport de misiune. Eram mai degrabă sever față de Senegal și optimist în ceea ce privea Volta Superioară. La sfârșitul întrevederii, Bour mi-a mărturisit satisfacția lui pentru activitatea pe care o desfășurasem de un an. Avea planuri mari pentru mine. Am apucat prăjina pe care mi-o întindea fără să vrea.

- Am și eu proiecte de care vreau să vă vorbesc.

M-am înscris de curând la Facultatea de medicină și o să-mi schimb meseria. O să devin psihanalist.

A fost o surpriză totală.

- Ai înnebunit! a sărit el. Ești un instabil. Ai vrut să pleci din Senegal și te-am adus la sediu, iar acum... ce te-a apucat?

I-am mărturisit despre experiența pe care o trăiam de un an de zile împreună cu Lacan, de reflecțiile pe care le provocase.

- Dar cum ai să te descurci? Ai greutateți, trei copii, iar soția, dacă nu mă înșel, nu lucrează.

- Am stabilit un plan. Îmi vând apartamentul, fac rost de ceva bani și...

- Și ce?

- O să mă lăsați să lucrez în continuare la SATEC, cu jumătate de normă în perioada cursurilor și cu normă întreagă în perioada vacanțelor școlare. O să mă puteți trimite în toate misiunile posibile.

- Dar e imposibil, inacceptabil. Dacă refuz, ce o să faci?

- O să văd.

Zece minute mai târziu, Bour îmi accepta cererea.

I-am fost extrem de recunoscător. Venise timpul să-mi

Gérard Haddad

iau o scurtă vacanță. Am plecat cu toată familia în Italia.

La întoarcere, am găsit în corespondența primită între timp dovada înscrierii mele la Facultatea Saint-Antoine. Mai aflu că diploma universitară care sancționa, ; atunci, primii doi ani de studii științifice putea să dispenseze un student de primul an de studii medicale. Or, î diploma mea de la Grignon îmi permitea acest lucru. Aș putea, astfel, să scurtez cu un an maratonul universitar f de zece ani care mă aștepta. !

Am cerut o audiență la decanul noii mele facultăți, Jean Loygue. Mi-am pledat cauza, dar distinsul chirurg nu a vrut să audă nimic:

- Echivalarea unei diplome nu înseamnă că ai acea 1 diplomă. Va trebui să reiei totul de la început.

Acest veto nu m-a afectat prea tare. De altfel, în acel moment, nimic nu putea să mă clintească. Cu trecerea i timpului, până și acest refuz mi se pare binevenit. Primul « an de medicină, cu rudimentele lui de matematică, de fizică și de biologie, mi se va părea de-a dreptul elementar față de ceea ce studiasem în clasa pregătitoare, apoi la Grignon. Trecerea s-a făcut, prin urmare, foarte lin. Mă , întreb dacă, aruncat în vârtejul studiilor medicale propriu-zise, cu enorma lor programă de anatomie - exerciții pur de memorie - aș fi reușit să suport încercarea. 1

Nu-mi mai rămânea decât să mă constrâng, să suport 1 angoasa resemnată a lui A. și să vând apartamentul.

Răsucirea morților

ziua reînceperii anului universitar, m-am
v / așezat în amfiteatrul care îmi fusese indicat,
în mijlocul mulțimii zgomotoase a liceenilor
de până mai ieri, deveniți acum studenți și având deja
ceva din morga unui medic. Ce tineri mi se păreau, cu
cei optsprezece ani ai lor, și cât de bătrân trebuie că le
păream eu lor, cu cei peste treizeci de ani ai mei -
aproape dublul vârstei lor! Nu am descoperit în privi-
rea lor nici o urmă de simpatie. Eram o anomalie, un
fel de neg în peisajul lor.

La vremea aceea, nu dispuneam, în draga noastră
facultate Saint-Antoine de nici un curs multiplicat, iar
prezența la toate cursurile, în amfiteatrele supraaglo-
merate, era obligatorie. Trebuia să ajungi înainte de
cursuri sau să rogi un coleg să-ți țină un loc, să suporti
zarva obositoare a studenților risipiți ici și colo vor-
bind între ei, să suporti, de asemenea, ceața groasă a
fumului de țigară. Tabagismul nu cunoștea, atunci, nici
o limită și era în continuare „interzis să interzici”.

Gérard Haddad

Alergam la SATEC de îndată ce dispuneam de o dimineață sau de câteva ore libere pentru a justifica generoasa jumătate de normă pe care mi-o acordase Bour. Din fericire, pregătirea mea de inginer îmi permitea să trec fără mare efort prin elementele de științe exacte care erau în programa cursurilor din anul întâi.

Aveam atâtea alte probleme de rezolvat! Mai întâi, să găsesc bani ca să putem trăi și să-mi plătesc ruinătoarea analiză, cu ședințele ei zilnice.

Încercam de mai multe săptămâni să-mi vând apartamentul, dar posibilia clienți nu se înghesuiau. Un vecin, mirosind chilipirul, ne-a oferit un preț derizoriu. Trebuia să rezistăm. Rezervele noastre se topeau precum zăpada la soare. Ce-avea să se aleagă de noi?

Am trăit în această incertitudine trei luni. Deodată, la atunci când îmi pierdusem orice speranță, a apărut un cumpărător și - minunată surpriză! - a acceptat fără să discute prețul cerut de agenție, preț mai mare decât cel pe care îl cerusem. A fost o adevărată ușurare.

- Ce o să faceți cu banii? m-a întrebat agentul imobiliar care știa de ce vândusem casa. Indiscreția lui mi-a dat o nouă idee.

- O să cumpăr alt apartament!

Omul a făcut ochii cât cepele, convins că avea de-a face cu cineva nu tocmai întreg la minte.

- O să-mi găsiți un apartament în afara Parisului, nu prea departe, i-am spus, un apartament mai ieftin decât acesta.

Într-adevăr, în acea epocă de inflație puternică și de speculații imobiliare, îmi făcusem următorul plan: să pun la adăpost o parte din suma obținută cumpărând un nou apartament, mai ieftin decât primul, să trăiesc un an sau doi din restul de bani, apoi să vând și acest al

Răsucirea morților

140

doilea apartament, ceea ce îmi va permite să mă apropiu de sfârșitul studiilor; și asta rulând împrumutul de la o operație la alta.

- Cred că am găsit ce vă trebuie, un apartament la Maisons-Alfort, nu departe de metrou, la un preț rezonabil.

M-am dus să văd - un imobil mai degrabă ingrat, acoperit cu cărămidă roșie, în fața cimitirului de la Maisons-Alfort. Mi-a convenit. Am aranjat totul într-o singură zi. Vândusem un apartament și cumpărasem altul. N-aveam prea mult timp de pierdut. Câteva săptămâni mai târziu, ne-am mutat la noul domiciliu. Problemele de intendență erau rezolvate pentru o bucată de timp. Furtuna nu umbrise decât foarte puțin buna mea dispoziție de la acest început de analiză.

* * *

În luna noiembrie, ca în fiecare an, Lacan și-a reînceput seminarul. Subiectul: Despre un discurs care nu ar fi un simulacru. L-am cerut din nou permisiunea de a asista. De data asta, a fost de acord. Ne aflam, ca întotdeauna în momentul deciziilor, în pragul biroului său. Am fost străbătuți amândoi de ceva care semăna cu o emoție împărtășită.

- Vino puțin mai devreme pentru că e lume multă.

A doua zi, miercuri, m-am dus la Facultatea de drept de pe strada Saint-Jacques unde Lacan, de când fusese dat afară de la Școala Normală de pe strada Ulm, își ținea „seminarul”, de fapt o serie de conferințe bilunare. La ușa încă închisă a sălii unde Lacan trebuia să vorbească era deja mare înghesuială. La prânz, un ușier a venit să o deschidă. S-a produs atunci o busculadă inimaginabilă care semăna, pe de o parte, cu o grămadă la rugbi, pe de alta cu o luptă de stradă. S-au schimbat

Gérard Haddad

chiar și lovituri. Am urmat puhoiul, strivit, împingând, crezând că particip la un rit psihanalitic de afirmare a dorinței. În câteva secunde, toate băncile au fost ocupate. Am hotărât atunci să mă sui pe o masă ca să pot traversa mai ușor sala în căutarea unui loc liber. Crezând că l-am găsit, m-am lăsat să alunec între masă și bancă. Căderea mi-a fost însoțită de o durere atroce la gleznă.

- Locul e rezervat, mi-a spus un vecin, un tânăr roșcovan, cu fața foarte palidă și cu ochii injectați de sânge. Cară-te de-aici.

Nu mă așteptam la un astfel de vocabular în acest sanctuar al culturii. Am rămas mut, făcându-mi griji pentru glezna care mă durea.

- Vrei să-ți sparg fața?

- Dă-i drumul, nu te jena, ar fi distractiv, aici, la seminarul lui Lacan.

Afirmam astfel, prin refuzul meu, caracterul de neclintit al dorinței mele. Zărghitul, însoțit de o prietenă la fel de vindicativă, a continuat să mă insulte, din ce în ce mai grosolan, sperând să mă destabilizeze și să mă facă să-mi iau tălpașița. Era probabil modul lui de afirmare a dorinței. Am simulat o flegmă cât se poate de britanică, total opusă naturii mele.

Sosirea lui Lacan a pus capăt scenei grotești, caracteristică pentru anii aceia de „psihanalizism de stânga”. Purta ținuta pe care presa a reținut-o: palton de blană, trabuc răsucit, cămașă excentrică, ceva histrionic care contrasta cu simplitatea dragului bătrânel așa cum îl întâlneai în biroul lui cu mocheta roasă și cu fotolii desfundate. Chipul însă nu participa la această montare teatrală. Puteai citi acolo angoasa, stânjeneala în fața acestei mulțimi paradoxale.

După un oftat adânc, a început să vorbească. Am avut impresia că primele cuvinte îmi erau adresate. Evident că, a spus el, nu putea să ia totul de la capăt numai pentru cei care se aflau pentru prima oară acolo. Ei erau, așadar, invitați să citească în revista pe care tocmai o înființase - Scilicet - rezumatul seminarului din anul precedent despre cele patru discursuri și, mai ales, lungul interviu intitulat Radiofonie, acordat unui post de radio belgian. Câțiva ani mai târziu, textul va juca un rol important în evoluția mea. Voi descoperi în el acea afirmare extraordinară a similitudinii între midraș și psihanaliză.

Două ore mai târziu, ciudata conferință - din care nu am înțeles mare lucru, dar care m-a fascinat - a luat sfârșit. Primisem prima mea lecție de psihanalist, foarte ciudată. Am părăsit amfiteatrul șchiopătând, pentru că durerea de la gleznă nu-mi dădea pace. Asemenea strămoșului meu Iacob, luam cu mine acest șchiopătat ca pe o urmă a luptei mele. Nu am tratat niciodată probabila mică fractură a maleolei externe și durerea mă va însoți multă vreme.

* * *

Între timp, și într-un mod foarte curios, una dintre principalele mele preocupări era legată de viața de militant și de relația mea cu Partidul Comunist. Era în joc ceva esențial, un fel de rezistență. Mă propteam cu putere de această problemă ca de o ușă pe care trebuia să o mențin închisă ca să împiedic alte evenimente să se producă.

Dureroasa mea inhibiție în acțiunea politică nu înceta să se consolideze și îmi era din ce în ce mai greu să îndeplinesc rolul de președinte-figurant al comitetului

H143

Gérard Haddad

anti-colonialist. Totul s-a terminat într-o pantalonadă grotescă.

Adevăratul șef al comitetului, M.G., un activist de partid mereu în căutare de aventuri, a hotărât să mă în-lăture, considerându-mă inutil și nu tocmai supus. Aveam, se pare, tendințe de dreapta, dacă nu cumva erau de stânga - nu prea îmi mai amintesc. S-a întrunit un fel de consiliu de disciplină. Am scăpat numai cu o atenționare. Dar credința mea în Partid a fost și mai zdruncinată. Am început să critic din ce în ce mai pe față \ sărăcia ideilor lui, metodele lui arhaice într-un moment în care lumea comunistă, așa mi se părea, cunoștea o mutație profundă și pozitivă.

Discursul critic, această abandonare progresivă a militantismului, o neliniște pe soția mea, rămasă încă atașată, pentru o vreme și prin tradiție familială, de comunism. „Nu știu încotro te îndrepti!”, mi-a strigat într-o zi. Nu eram deloc neliniștit, pradă sentimentului, fără îndoială confuz, că îmi găsisem în sfârșit calea. Pretindeam că eram încă sincer comunist, dar aveam nevoie să iau o distanță față de birocrăția care conducea. Susțineam mai ales lupta poporului vietnamez împotriva imperialismului american, nelipsind de la nici una dintre manifestațiile organizate în acest scop. Bombardamentele asupra orașului Haifong mă cufundau într-o adevărată angoasă. Presa vorbea despre posibila distrugere a digurilor de pe fluviul Mekong, ceea ce ar fi făcut ca orașul Hanoi să fie inundat - un adevărat genocid. Această perspectivă, ca și cea a utilizării armei nucleare despre care vorbea un candidat la președinția Statelor Unite îmi dădeau coșmaruri. Critica pe care o făceam totalitarismului nu ajunsese încă la liman.

Abordam frecvent aceste probleme întins pe divan. Ceva esențial era în joc în atașamentul meu față de comunism, atașament care era în criză. Lacan mă asculta, bineînțeles, dar marcând o distanță clară. Ghiceam în atitudinea lui o oarecare iritare. Mă rătăceam sau „rezistam”, expresie pe care o ura din tot sufletul. „Singura rezistență care există este cea a analistului”, îi plăcea să repete, ceea ce îi scotea din fire pe colegii lui, cei care îl dăduseră afară din Asociația internațională. Trebuia însă să fie prudent. Dacă s-ar fi atins de idealurile mele politice, probabil că m-aș fi răzvrătit puternic și s-ar fi ajuns la destrămarea procesului analitic. Eram totuși mirat că, rămânând de gheață, Lacan nu-mi împărtășea câtuși de puțin emoția pentru evenimentele din Indochina.

Atunci (sau poate mai târziu) am avut acest vis straniu:

Eram în Cuba, într-o piață mare din Havana, și asta mă umplea de bucurie. Piața era înconjurată de clădiri impunătoare și frumoase. Pe fațadele lor atârnau ghirlande lungi, făcute dintr-un metal sclipitor și care scân-teiau sub soarele tropical. Mi-am dat repede seama că lungile bucle de metal erau, de fapt, literele unui alfabet pe care nu-l cunoșteam, ceva în genul ideogramelor chineze. Spectacolul și mai ales literele mă încântau.

Deodată, o voce din ojf, gravă, vocea unei persoane mânioase, a strigat aceste cuvinte: Totul nu-i decât reclamă. „Totul” desemna acea frumusețe care mă fascina și care, brusc, și-a pierdut orice putere. Sărbătoarea fusese stricată. Eram înfuriat împotriva invizibilului intrus, profund dezamăgit.

Nu am vrut să înțeleg imediat acest vis, deși mesajul lui era evident. Toate aceste frumoase afirmații comuniste, cubaneze, chineze și tutti quanti, nu erau decât vorbe

Gérard Haddad

goale, trompe-l'oeil, propagandă, escrocherie. Rămânea totuși încântarea mea în fața frumuseții acelor litere scânteietoare.

Începusem să-mi pierd iluziile privind totalitarismul la care aderasem încă din adolescență, mai precis din momentul în care mă depărtasem progresiv de iudaism. Va trebui totuși ca însuși Lacan, câțiva ani mai târziu, să dea lovitura de grație.

* * *

De îndată ce aveam o vacanță, reveneam la profesia de agronom și la misiunile mele în Africa. În vacanța de Paște, am plecat împreună cu Jean Killian, excelentul nostru specialist în soluri, ca să reperăm zonele fertile ale platoului mosi, unde intenționam să dezvoltăm operațiunea „soluri”. A fost o călătorie pasionantă. Killian m-a inițiat în geomorfologie, o disciplină magică. Pământul devenea un mare corp căruia privirea îi decupa formele, rotunjimea dealurilor, adâncul văilor. Puteam ghici, studiind aceste forme, fără să coborâm măcar din mașina noastră de teren, natura acestor soluri subiacente. Voi desăvârși această inițiere în vara următoare, în cursul unei lungi călătorii pe drumul spre Tamatave. Relieful malgaș se preta de minune la un astfel de exercițiu. Cu această ocazie, mi-am luat într-un fel rămas bun de la agronomia de teren.

Am fost admis în anul al doilea la medicină. Primul an nu mi-a creat nici un fel de dificultăți și mi-am putut pregăti examenele fără să pierd foarte mult timp. Câteva zile mai târziu, plecam în Madagascar. Misiunea mea, mai degrabă vagă, consta în a „sprijini echipa locală”. Cu ocazia primei mele călătorii în frumoasa insulă - pen-

Răsucirea morților

146

tru stagiul de pregătire în rizicultură - am fost impresionat de existența unei ceremonii ciudate, cea mai mare festivitate a populațiilor care trăiesc pe platourile înalte, sărbătoarea macabră a „răsucirii morților” numită/ama-din. În acea zi, scheletele strămoșilor sunt scoase din morminte, vechile giulgiuri descompuse sunt înlocuite de altele noi, după care sicriele, bine fixate pe acoperișurile unor mașini, fac un tur prin ținutul respectiv. La sfârșit, se organizează o mare masă în cinstea lor, cu muzică și dans.

L-am întrebat pe unul dintre colegii mei malgași dacă nu aș putea să asist la o astfel de „răsucire”. Curiozitatea etnologică nu era singurul meu motiv. Doream, de fapt, să mă pun la încercare. Groaza în fața morții, în fața unui cadavru, ca și în fața nebuniei, constituia, o știam deja, una dintre cauzele eșecurilor mele. Făcusem întotdeauna în așa fel încât să evit confruntarea, chiar și atunci când a murit bunicul meu, pentru care nutream o mare afecțiune. Eram oare în stare să suport o astfel de încercare?

Prietenul malgaș a primit bucuros cererea mea. Era invitat sâmbăta următoare la o „răsucire” și mi-a propus să-L însoțesc.

Ziua - o zi de iarnă australă stropită de o ploaie mărunță - era dintre cele mai cenușii și mai friguroase. Mașina prietenului meu a apucat-o pe un drum de țară și a urcat până în vârful unui tanety, un deal malgaș caracteristic. Auzisem încă de departe sunetele sfâșietoare ale unui oboi tradițional și bubuitul monoton al unei tobe. La sărbătoare participau doi instrumentiști, iar muzica lor mi s-a părut la fel de fadă și de dulceagă ca și mirosul discret care plutea în aer, miros de mort. Pe platoul din vârful dealului, am descoperit două clădiri: ferma gaz-

Gérard Haddad

delor noastre, îndeajuns de bogate ca să organizeze o astfel de sărbătoare, și un fel de cort larg deschis. Cei doi instrumentiști care nu încetau să cânte se aflau în apropiere.

Fără prea mult curaj și tremurând pe picioare, am coborât din mașină. Malgașii sunt pe cât de primitivi, pe atât de rezervați. Prietenul meu m-a prezentat gazdelor care ne-au invitat la masa tradițională pentru ceremonia „răsucirii” - orez, bineînțeles, și un fel de tocană deosebit de grasă. Am ieșit apoi pe platou. Scena care avea loc acolo era pur și simplu terifiantă. Prin deschizătura cortului, zăream niște forme întinse pe jos și învelite într-un material textil - scheletele strămoșilor. Spre marea mea spaimă, unele persoane au luat în brațe sacii mortuari, i-au strâns la piept și au început să danseze în ritmul tobei. Dansau cu morții, fără groază, cu bucurie chiar. Ce aș face dacă aș fi invitat să mă alătur acestui dans? Aș leșina, fără nici o îndoială. Dar obiceiul nu era așa. Până la urmă, am rezistat și asta a fost marea satisfacție a acelei zile. Analiza îmi permisesese să ating acest rezultat.

Tovarășul meu de călătorie mi-a observat probabil tulburarea și mi-a propus, după ce petrecusem o oră sub vântul rece care bătea pe tanety, să ne întoarcem. „Azi înghețăm”, mi-a spus. Nu am așteptat să mi se spună de două ori.

Misiunea mea s-a terminat câteva zile mai târziu; m-am întors la Paris - o interminabilă și epuizantă călătorie cu avionul în care am încercat să dorm. Sentimentul apăsător că pierdusem o lună în zadar nu-mi dădea pace.

În vacanță, cu resusele noastre destul de modeste, ne-am dus la Udine, orașul natal al soției mele, unde canicula interzicea orice altă ocupație în afara lungilor și deprimantelor sieste.

Septembrie. Aveam o lună întreagă pe care să o consacru societății SATEC, în care să-mi redactez liniștit raportul asupra misiunii în Madagascar. Într-o zi însă, Jacques Mayer m-a convocat:

- Fă-ți bagajele.

- Unde mă duc de data asta? Știi că la facultatea de medicină cursurile reîncep la 1 octombrie?

- În Etiopia, o misiune frumoasă de trei săptămâni. O să-ți reîncepi cursurile cu puțină întârziere. Ministerul de Externe ne cere să găsim unele idei care să permită o mai bună colaborare cu această țară. E sarcina ta. Nu excluzi nici un domeniu - culturi alimentare, irigații, meșteșuguri. Și o ultimă observație: K. cunoaște bine țara, cere-i sfatul.

Rolul de cutie cu idei mă flata și îmi făcea plăcere. Ca întotdeauna, eficiența noastră documentaristă mi-a găsit repede toată documentația de care aveam nevoie. Mult mai folositor de data aceasta s-a dovedit a fi K., un inginer israelian care fusese de mai multe ori în Etiopia. Datorită lui, aveam să obțin în curând un foarte util permis de liberă trecere. K. avea o prietenă la Addis Abeba, o prințesă, verișoară a împăratului Haile Selassie, la putere pentru încă câteva luni. Nimeni nu putea să prevadă revoluția militară care avea să-i înlăture în curând regimul.

Îmi reîncepusem de curând ședințele și îmi era greu să-L părăsesc din nou pe Lacan. Îmi amintesc ședința dinaintea plecării. Am fost cuprins de o emoție bruscă și am pronunțat aceste cuvinte ciudate: „Binecuvântați-mă.” Lacan a părut și el emoționat.

Am descoperit curând Etiopia, o țară superbă, cea mai frumoasă regiune din Africa pe care am vizitat-o vreodată, de o minunată varietate, cu înaltele ei podișuri

Gérard Haddad

înverzite, cu cuptorul deserturilor din regiunea marelui rift, cu superbe și imensele ei lacuri acoperite cu covoare de păsări migratoare care își instalau tabăra de iarnă pe lacurile din estul african.

Abia sosit, i-am telefonat lui S., prințesa. A fost ca un sesam pentru misiune. Aristocrații amarha, atât de frumoși cu pielea lor neagră și cu trăsăturile lor grecești, nutresc o curioasă simpatie față de evrei. Nu se consideră ei oare descendenții legitimi, rodul iubirii regelui Solomon pentru regina din Saba? Eram veri. Am fost surprins să constat cât de viu era încă acest mit.

Am fost, așadar, primit ca un prinț și ne-am împrietenit foarte repede. S. și-a luat sarcina de a-mi organiza întrevederile cu principalii responsabili ai agriculturii etiopiene. Toate ușile se deschideau ca prin minune în fața mea. În două săptămâni, am putut creiona mai multe idei de proiecte, în special pe cel privind dezvoltarea comerțului cu minunata cafea etiopiană, pe atunci aproape necunoscută în Franța; celebra moka, de altfel originară din Yemenul învecinat, nu este decât o varietate a acestei cafele.

A trebuit să părăsesc în curând Addis Abeba, cu memoria plină de imagini puternice. M-am întors la cenușul vieții pariziene și al studiilor mele de medicină. Mayer, apoi Bour m-au felicitat pentru bogăția raportului meu și pentru piste pe care le deschidea. Numai că elogiile nu mă mai mișcau; sau, mai degrabă, trezeau în mine o tristețe surdă. Trăvialul de doliu după această serie pe care o iubisem totuși foarte mult începuse. Nu am mai primit niciodată vești de la frumoasa prințesă neagră, amintire luminoasă a șederii mele în Etiopia. A dispărut probabil în revoluția marxistă condusă de Mengistu care a început cu exterminarea familiei imperiale.

Când am început anul doi de medicină eram în al treilea an de dialog cu Lacan. Cursurile începuseră de zece zile, ceea ce, pentru moment, nu m-a neliniștit. Credeam, dar mă înșelam, că anul doi se va desfășura ca și anul întâi, fără prea mare osteneală. Aveam să mă trezesc însă repede și să descopăr că ritmul studiilor se accelerase îngrozitor. Materiile medicale, anatomia în special, cereau eforturi mari de memorie și vârstă - ce surpriză neplăcută! - începea să-mi „tocească” această calitate. Colegii mei mai tineri citeau de două sau de trei ori descrierea unui os sau a unui mușchi și le era de-ajuns ca să rețină esențialul; eu aveam nevoie de ore întregi. Luni în șir, am încercat să înțeleg problematica foarte specială a studiilor medicale, unele dintre cele mai abrutizante din câte există. A fost pentru mine o încercare extrem de dură să recuperez întârzierea, încercare în care a fost cât pe ce să eșuez. Euforia care însoțise primii mei doi ani de analiză și datorită căreia depășisem nenumărate obstacole mă părăsea.

Curând, a trebuit să înfrunt o încercare de alt ordin. Eram convocați în amfiteatrul de anatomie pentru exerciții de disecție pe cadavre. Prezența era facultativă, dar nu-mi puteam imagina să mă eschivez. Când am ajuns pe palierul unde se afla sala de disecție, i-am văzut ieșind de acolo pe studenții dintr-un prim grup, cu fața lividă sau chiar pe punctul de a leșina. Mi-am învins angoasa și am intrat în sală pentru a descoperi oribilul spectacol. Două cadavre de culoare violacee - al unui bărbat și al unei femei, cu un păr foarte lung, cenușiu, care continuase să le crească după moarte -, având la gât, la carotidă, o rană îngrozitoare prin care se practica-se un tratament de conservare cu formol, erau întinse pe

Gérard Haddad

mesele din laborator. În încăperea plutea un miros dezgustător. Dincolo de toate afectele, eram în sfârșit acolo, față în față cu acest non-sens absolut și, tocmai de aceea, terorizant - un cadavru uman. Un corp mort, abandonat de cel care a trăit în el, se reduce la un obiect stânjenitor. Mi se va întâmpla totuși, mulți ani mai târziu, să mă simt cuprins de o infinită tandrețe, de o dragoste nebănuită în fața unui corp lipsit de viață, corpul tatălui meu pe ultimul lui pat de spital, corp pe care l-am îmbrățișat fără nici un fel de teamă, sărutându-L pe fruntea care nu se răcise încă.

Exercițiul pe care trebuia să-L facem în acea zi, în numele științei, în sala de disecție ne obliga să folosim lama scalpului pentru a pune în evidență, sub acea carne moartă, un tendon al brațului. Pentru mine era de ajuns. Am șters-o ca să mă duc la ședința mea de analiză.

Lăsasem să se înțeleagă faptul că mă aștepta această întâlnire cu moartea? Sau Lacan avea un al șaselea simț? Abia mă întinsesem pe divan, când a venit să mă privească drept în ochi, acolo unde mi se citea stânjeneala:

- Deci?

- Merg, am rezistat.

- Excelent! La atât s-a redus ședința din acea zi și a fost de ajuns. A fost prelungită pentru câteva momente de o lungă și calduroasă strângere de mână, așa cum se întâmpla de fiecare dată când, fără să o știu, treceam peste un prag. Lacan mă aștepta, așadar, în acest punct: întreaga lui strategie, întreruperile lui atât de frustrante nu aveau alt scop decât să mă determine să privesc moartea fără afecte excesive și să-mi asum astfel propriul meu destin de muritor. Ședințele ultra-scurte care punctau aceste treceri semănau cu punctele de sutură pe care voi învăța în curând să le

Eram în noiembrie 1971 și Lacan și-a reînceput seminarul. Titlul era foarte enigmatic: ...Sau mai rău. I se repartizase un amfiteatru mai mare tocmai ca să se evite îngrozitoarea înghesuială la care asistasem și eu. Și ziua fusese schimbată. Cum ziua liberă acordată în fiecare săptămână celor care studiau fusese mutată, de joi, miercuri, seminarul avea loc marțea. Într-adevăr, mulți analiști lucrau în acea zi liberă în dispensarele pentru copii și nu puteau veni să-L asculte pe Lacan.

Pentru nimic în lume, ca mulți alții, nu aș fi ratat o ședință a seminarului. Ședințele mele de analiză și aceste conferințe erau de-acum legate într-o alchimie specială. În discursul său - căpătasem această convingere -, Lacan introducea cuvinte adresate cutărui sau cutărui analizând, cuvinte pe care numai acesta putea să le capteze. I-am mărturisit într-o zi această remarcă; a zâmbit. „Seminarul dumneavoastră este un fel de Radio Londra din timpul războiului.” Și într-adevăr, seminarul din anul acela avea să declanșeze în mine un nou seism decisiv.

La întâlnirile care se țineau la Facultatea de drept, la ora dejunului, Lacan adăugase un mic ciclu suplimentar, joi seara, presupus a fi destinat internilor în psihiatrie. O dată pe lună, vorbea despre Știința psihianalistului, iar discuția avea loc în capela dezafectată a spitalului Sainte-Anne.

Pentru că nu am știut, am ratat prima ședință și am fost foarte amărât. Ciuda mea s-a manifestat la ședința următoare:

- De ce mă dați la o parte de la orele dumneavoastră?

Gérard Haddad

- Nici pomeneală, mi-a răspuns; doream pur și simplu să am o întâlnire en petit comité, cu internii de la spital. Numai că mulțimea a venit din nou.

Această furtună era, de altfel, perfect ridicolă. Era obligat Lacan să mă țină la curent cu toate activitățile lui? Dar așa se manifestă transferul - printr-o dragoste geloasă. Eram în poziția discipolului lui Socrate, gata să-și însoțească maestrul în fiecare din deplasările lui.

Nu am mai ratat a doua ședință. În mulțime, m-am așezat lângă o persoană foarte agreabilă, doctorul Philippe Rappard, cu care mă voi împrieteni. L-am întrebat care a fost subiectul ședinței precedente:

- Am reținut mai ales această remarcă amuzantă: psihanaliza seamănă cu agronomia.

- Amuzantă, într-adevăr, i-am spus.

Se vorbea la epoca aceea, din ce în ce mai insistent, despre disidenții sovietici și mai ales despre faptul că URSS utiliza psihiatria în scopuri represive. Neurolepticele înlocuiau gulagul. Pentru mine, încă orb în fața dezastrului totalitar, nu putea fi vorba decât de bârfe reacționare. Asta era teza presei comuniste pe care o citeam: scorneli imperialiste!

Lacan rămânea extrem de discret în a-și exprima opiniile politice. Unele discursuri, foarte rare (care m-au păcălit), lăsau să se presupună o simpatie marxistă.

În acest context avea să se producă incidentul care m-a făcut să rup definitiv legătura mea cu comunismul și să-mi pierd fascinația în fața totalitarismului, oricare ar fi haina sub care acesta s-ar ascunde. Eram, într-o joi seara, în capela spitalului Sainte-Anne. Lacan vorbea de câteva minute. Mi se părea extrem de serios, emoționat chiar. A abordat scabroasa problemă a psihiatriei sovie-

tice. „E bine să se știe că nu voi mai tăcea în fața acestor manevre condamnabile!” Cuvintele au fost spuse cu o deosebită gravitate, fără ca Lacan să fi ridicat vocea; totuși, cântăreau greu. Pentru mine, a fost un șoc, o furtună interioară. De ce căzuse Lacan în capcana imperialismului? Cine avea dreptate, Lacan sau Partidul?

În ședința de a doua zi - ajun al unui week-end fără sfârșit - am apărat comunismul care, în ciuda greșelilor lui vinovate, reprezenta... Lacan nu m-a lăsat să vorbesc mult. A mormăit, agasat, fixându-mi întâlnire pentru luna următoare. Venise clipa să se pună capăt, brutal, orbirii mele.

Au fost zile grele, în care m-am simțit pus la zid, obligat să fac o alegere hotărâtoare. De fapt, Lacan nu deschidea decât o ușă deja întredeschisă, așa cum stătea mărturie visul meu care se petrecea în Cuba, cu acea voce din off, venind de nicăieri, vocea adevărului: „Totul nu-i decât reclamă!” în cele din urmă, sfâșiat de o mare durere, am hotărât să părăsesc Partidul, definitiv. Nu voi mai fi complicele torționarilor. Acceptam în cele din urmă să țin seama de atâtea informații convergente. O s-o fac fără tam-tam, în vârful degetelor: pur și simplu, n-o să-mi reînnoiesc carnetul. Cuvântul lui Lacan învingea.

Soția m-a dezavuat. I-am răspuns că-mi pierdusem gustul pentru martiraj, pentru suferință. Va fi nevoie de motive într-adevăr foarte serioase ca să-mi mai revină vreodată. Ea va mai rămâne în Partid încă vreo câteva luni.

A venit, poate, clipa încercării de a înțelege atașamentul meu față de Partid care, în alte circumstanțe istorice, m-ar fi putut împinge la sacrificiul suprem. Ani de zile, Partidul a fost rațiunea mea de a trăi. Din ado-

Gérard Haddad

lescență, din momentul în care mă rupsesem de credința iudaică, eram intim legat de el. Tatăl meu nutrea și el o vagă simpatie pentru Partidul Comunist tunisian. Acest Partid, spunea el, fusese creat și animat de intelectuali evrei tunisieni pe care tatăl meu îi admira. În cuvintele lui, Partidul apărea ca un refugiu sau ca un cadru în care un evreu putea să acționeze asupra lumii.

Apoi am ajuns în Franța ca să mă pregătesc pentru Agronomie. În singurătatea mea, studenții comuniști îmi ofereau o adevărată familie adoptivă. Adeziunea ulterioară la Partidul tunisian se suprapunea planului de a-mi petrece viața în țara natală. Atunci când a trebuit să accept pierderea ei, adeziunea la Partidul francez mi-a oferit o tranziție lipsită de dureri spre alte orizonturi. Legasem prietenii solide și frumoase, militasem, sacrificasem zile și nopți pentru a pregăti acel ucigător „viitor luminos”.

Întâlnirea cu Althusser a „irigat” intelectual acest atașament. Lacan m-a întrebat într-o zi, în ajunul unei întâlniri cu filosoful:

- Dar ce-i ceri lui Althusser?

Nu am știut ce să răspund. Fără îndoială, recunoașterea acestei căutări a adevărului care mă însuflețea încă din copilărie, acea privire îndreptată spre perdeaua sanctuarului, pe care tatăl meu o strivise întotdeauna sub un dispreț îngrozitor, ca și cum n-ar fi avut o valoare. Cerearea mea o investisem, între timp, în Lacan.

Dincolo însă de aceste rațiuni mai mult sau mai puțin consistente, eram chinuit, ca oricare militant revoluționar și ca majoritatea oamenilor în adâncul inimii lor, de o fantasmă mesianică, escatologică. O voi analiza mai târziu în cartea mea, *Les Biblioclastes*: fantasma de tabula

rasa și de abolire a Legii, viziune paranoică a istoriei omenești. În fantasma mesianică, milenaristă, totalitară este vorba, în fond, de aspirația fără leac la incestuoasa fuziune oedipiană.

Puține cure psihanalitice abordează această problemă. Rezultatul acestei atitudini va fi replierea multor „falși răspopiți” ai totalitarismului către barca fragilă a psihanalizei lacaniene ale cărei comenzi le vor apuca, ceea ce va determina, câțiva ani mai târziu, naufragiul ei definitiv ca instituție. Îmi amintesc o discuție pe care am avut-o cu Jacques-Alain Miller la puțin timp după moartea lui Lacan. Eram în mașină, îndreptându-ne spre spitalul de la Aulnay.

- Unul dintre câștigurile curei mele, i-am spus, a fost că am scăpat de orice fascinație pentru totalitarism. Răspunsul lui m-a surprins:

- Nu trebuie să ne disprețuim ideile generoase din tinerețe numai pentru că îmbătrânim.

Confuzia dintre generozitate și totalitarism era încă prezentă în mintea lui. Nu am realizat, atunci, dimensiunile acestei lipse de înțelegere și a consecințelor ei. Ele au devenit evidente în lunile care au urmat, când am descoperit structura, asemănătoare celei a unei secte, pe care ginerele o clădise pe ruinele operei lui Lacan. Am fost atât de îngrozit de această revelație încât am fugit, emigrând în Israel. În zadar.

În imediat, mă simțeam îndoliat, dar și ușurat de dispariția acestui surogat de sentiment religios reprezentat de angajarea mea în Partid. Asta însemna, dincolo de proclamarea ateismului, afirmația mea că eram de stânga. Sentimentul religios, imposibil de smuls din rădăcini, se refugiază unde poate, la nevoie în instituțiile analitice. Nu știam că scena era de-acum liberă pentru ca un refu-

Gérard Haddad

lat puternic să-și facă apariția, refulat care avea să mă-
ture totul în cale. ■ , -

* * *

Sfârșitul primului trimestru se apropia și, o dată cu el, primele examene. Atunci a început pentru mine o lungă coborâre în infern. Rezultatele au fost catastrofale. În ciuda eforturilor, a serilor petrecute citind notițe, rezultatele erau o înlănțuire de dezastre: anatomie, biochimie, fiziologie. Nu eram niciodată departe de zero. Această ultimă materie, la care credeam că strălucisem, m-a întristat în mod special. Am cerut să fiu primit de corector, profesorul G.

- Ce am făcut sau ce nu am făcut ca să merit această notă?

- Ați uitat să vorbiți despre fenomenul numit...

- Nu-i adevărat! Uitați-vă, v-am reprodus chiar cursul cuvânt cu cuvânt!

- Da, dar nu ați făcut schema.

- Iat-o!

Am întors pagina: schema era acolo. Profesorul G. îmi citise teza? Mă îndoiam. Dar un mandarin, din principiu, nu se răzgândește. Planul nu era clar, a spus în sfârșit, asemenea lupului din fabulă, el, a cărui minte confuză era bine cunoscută. A catadicsit totuși, „ca să nu mă fi deranjat degeaba”, să-mi mai dea un punct amărât.

Fără să știe, G. mi-a făcut un serviciu. Am înțeles, grație lui, că profesorii de la medicină, foarte diferiți din acest punct de vedere de profesorii de științe exacte pe care îi cunoscusem până atunci, funcționau după criterii total diferite, foarte enigmatice și pe care mi-am pus în cap să le descifrez. M-am hotărât să nu ratez nici un curs, nici o lucrare practică, nu numai cu scopul, normal,

Răsucirea morților

de a învăța materia predată, ci mai ales pentru a mă împregna de această formă particulară de discurs, în strainul lui aliaj de inconsistentă rigoare și de sadism. Am reușit perfect după câteva luni.

Până atunci însă, a trebuit să traversez un imens desert. E adevărat că nu puteam suporta ideea de a mă vârî cu totul în haina cenușie a studentului la medicină, având drept singur orizont cartea de anatomie și notițele luate cuvânt cu cuvânt. Ambiguitatea poziției mele, între două scaune - „poziția debilului mental”, va spune Lacan într-o zi -, favorizase cu siguranță această derută la primele examene. Trecerea în anul al treilea părea de acum un adevărat act de vitejie.

Din acel moment, m-am cufundat într-o iarnă fără de sfârșit, într-un lung tunel, din care nu voi mai ieși decât după mulți ani. Devenisem mult mai sumbru. Eram chinuit în același timp de dificultățile mele universitare, dar și de „topirea” rapidă a micului capital obținut din vânzarea apartamentului, de situația mea la SATEC care devenea, de la o zi la alta, mai incomodă. Petreceam din ce în ce mai puțin timp acolo, ceea ce mi-a atras unele observații neplăcute. Profitând de tonusul meu scăzut, nevroza, asemenea unui hoț care exploatează întunericul în favoarea fărâdelegilor lui, revenea în forță, violentă, sumbră, agitând steagul negru al sinuciderii. Sindromul lui Solal.

Scena conjugală devenea o arenă în care nu se mai putea trăi și pe care numai divorțul părea să o mai poată calma. Nu se spunea oare că o analiză reușită trece în mod necesar printr-un divorț, abandonare a dragostei din tinerețe? Conform „vulgatei” psihanalitice, orice căsătorie încheiată înainte de cură, în condițiile obligatoriu patologice ale nevrozei - ca și cum am înceta vreo-

Gérard Haddad

dată, în cel mai bun caz, să fim nevrozați -, trebuia desfăcută pentru a lăsa loc unei iubiri oblativă, luminată de analiză. Aburii aburilor... în ciuda certurilor continue, a geloziiilor trecute și prezente, în ciuda permanentei lipse de înțelegere, o forță misterioasă, o legătură magnetică făcea imposibilă despărțirea. Ne sfâșiam pentru a ne împăca și pentru a ne sfâșia din nou, sub privirile dezoilate și îndurerate ale celor trei copii. Lacan scrie undeva că asemenea relații îi caracterizează în mod paradoxal pe cei al căror atașament reciproc este excesiv și că o relație prea liniștită poate fi semnul unei legături puțin consistente. Habar nu aveam pe-atunci de aceste insondabile mistere ale psihicului omenesc.

Un vis a marcat acea perioadă, ecou al unei vechi poezii rabinice pe care o auzisem în copilărie:

O lume ciudată, supranaturală. Îl văd pe bunicul, pe 11 care îl iubisem mult în copilărie și care murise puțin înaintea mea ca eu să împlinesc treisprezece ani. Mă aflu, așa-1 dar, în împărăția morților. Bunicul nu era singur. Am auzit aceste cuvinte: „Mult ți-a mai luat ca să ajungi”. 1

În timpul scurt în care am povestit visul, descope-| ream, grație suspinelor adânci pe care le scotea, angoasa lui Lacan. Pentru mine, visul acesta șters avea ceva dintr-o ușurare, sfârșitul oricărei tensiuni. Lacan a intervenit:

- Suflă un vânt urât. Trebuie să îți te împotrivești. j

Defileul dintre viață și moarte este uneori un culoar! strâmt pe care trebuie că l-am traversat de mai multe ori

Și totuși, în mod paradoxal, infernul conjugal îmi apărea atunci mai degrabă ca un dat ectopic, o parazitare superfluă și supărătoare a cursului principal al existen-

ței mele, trasată în contrapunct pe trei direcții: vocația mea de psihanalist, cea de scriitor și credința mea revoluționară. Interpretam postulatul freudian al primatului sexual într-un mod abstract, mitologic, loc punctual de juisanță și de frustrare. Cu alte cuvinte, sexualul ar fi efectul misterios, aproape biologic, al orgasmului reușit sau ratat asupra neuronilor noștri și, dincolo de asta, asupra întregii noastre vieți psihice. Adevărul este că nu știam, nu doream sau nu puteam ști. Cea mai mare confuzie domnea în mintea mea în legătură cu această problemă primordială.

În alte momente, sexualitatea căpăta culori mesianice, cele ale unei ipotetice și ideale întâlniri într-un viitor nedefinit care, în sfârșit, ar întruchipa-o. Eram, pe scurt, într-o profundă eroare. Cum să admit că sexualitatea, dorința nu au la drept vorbind semnificație și sens decât înscrise în epura stabilă a relației cu o altă ființă, cu cuvintele spuse și nespuse care o fundamentează? Întâlnirea reală care mi-a răvășit concret viața - această viață prozaică de cotidiană, cu soție și copii - era împinsă cu putere la marginea preocupărilor mele de biata mea conștiință, loc prin excelență al necunoașterii. A fost nevoie ca Lacan să facă într-o bună zi, brutal, ordine. Pretextul a fost banal.

Rezerva noastră de bani se apropia de sfârșit. Ce aveam să ne facem? A. m-a sfătuit să încetinesc, pentru o vreme, ritmul ședințelor mele, să revin la frecvența de la început - trei ședințe pe săptămână -, mai puțin ruinoase decât întâlnirile zilnice. Așa încât a doua zi, când eram pe punctul să plec și după ce evocasem noua criză financiară, i-am spus lui Lacan:

- Soția mea mă sfătuiește să reduc, pentru o vreme, numărul ședințelor, dată fiind situația noastră...

Am citit pe fața lui o mânie uriașă.

- Soția ta nu trebuie să se amestece în analiza ta.

Apoi, după câteva clipe de liniște, a adăugat accentuând u-și puternic cuvintele:

- Soția ta este cauza tuturor acestor lucruri.

Cauza tuturor acestor lucruri? Ei bine... Afirmția mi s-a părut ridicolă, în afara subiectului. Politically correct încă de pe atunci, eram, cu siguranță, gata să-i acord soției actuale o anumită importanță în viața mea, dar mi se părea puțin cam mult să o transform în cauza tuturor acestor lucruri. Mi-am exprimat obiecțiunea printr-un surâs ironic, dar Lacan mi-a tăiat scurt avântul și, îndreptându-se către un alt pacient cu pasul lui molatic, a repetat cu o voce în care îndoiala nu-și găsea locul:

- Tutoeur acestor lucruri, tutoeur acestor lucruri, tutoeur acestor lucruri...

Cele trei cuvinte, respinse în primul moment, aveau, ca de obicei, să sape și să roadă încetul cu încetul roca dură a cecității mele mentale. Voi lua act de ele mult mai târziu, atunci când voi lua act și de postulatul care i-a făcut atât să rânjească pe filistini: Nu există raport sexual, nu există armonie perfectă posibilă între un bărbat și o femeie, ci o neînțelegere profundă în care își poate face loc aventura personală. În concluzie, necesitatea unui travaliu de doliu după acest vis.

Mulți ani mai târziu, voi regăsi același mesaj enunțat de celălalt mare spirit care mi-a zdruncinat din temelii raportul cu lumea - Yeshayahou Leibowitz. Când un pisălog L-a întrebat: „Care este lucrul cel mai important din existența dumneavoastră, filosofia, iudaismul, știința, Dumnezeu...?”, bătrânul și-a întors figura de vultur către octogenara așezată alături de el și a răspuns: „Soția mea”. ■ ■ \

Fuseam, la rândul meu, convocat la această confruntare, mai grea decât confruntarea cu moartea. Ca un pes-car îndemânat, Lacan m-a lăsat să mă zbat multă vreme, „dându-mi ață” tot timpul, știind bine că micuțul cârlig al undiței era solid și dureros înfipt în gât.

Sufeream mult totuși din cauza orizontului închis, a eșecului universitar care se anunța, din cauza lipsei de bani. Îndoiala a început să mă roadă: de ce o asemenea nebunie? Nu aveam decât să mă adresez lui Bour care îmi va propune cu siguranță posturi bune și bine plătite, în Africa, în Brazilia sau în alte părți. Aș duce din nou o viață fără greutate, aș face lucruri folositoare.

Cum gestiona Lacan acest curent depresiv? Fără nici cea mai mică, nici măcar aparentă, compasiune. Dimp-trivă chiar. Îl simțeam acum distant, ostil, pe el, care la început fusese atât de călduros, atât de atent. Ședințele deveneau insuportabil de scurte. După câteva cuvinte care sunau a plângeri, ședința era oprită brusc.

Într-o zi, nu am mai suportat. Era miercuri, zi de seminar. Cele două săli de așteptare erau pline de lume. Veneau mulți elevi din provincie sau din Italia, în același timp ca să asiste la marea liturghie, dar și pentru a face câteva ședințe de analiză sau de control, întotdeauna foarte scurte. Am așteptat mult înainte să fiu primit. De ceva vreme meditam la acel sentiment al absurdului care a constituit fundalul adolescenței mele și care m-a făcut să-L iubesc pe Camus. Am vorbit despre el. Dar abia apucasem să pronunț primele cuvinte, când ședința a fost ridicată. Am fost distrus.

După ce am ieșit din cabinet, am hotărât să pun un punct final. Am intrat într-un debit de tutun, am cumpărat hârtie de scris și un plic și, bând o cafea, am aș-

Gérard Haddad

ternut câteva rânduri. Căsătoria mea se află în pragul divorțului, studiile medicale sunt o catastrofă și nu mai am nici un ban la bancă. Era timpul să mă opresc. Mă gândeam să-mi reiau meseria de agronom și să mă întorc în Africa. Am închis plicul și i l-am înmănat portăresei de la numărul 5 al străzii Lille. În ceața mea interioară, această reacție de supraviețuire m-a ușurat.

Am lipsit prin urmare de la ședința de a doua zi fără să simt nimic anume. Lucrurile erau de acum clare. Nu am renunțat totuși imediat și la studii. De la dezastrul din primul trimestru, mă obișnuisem să învăț în biblioteca facultății până la ore târzii din noapte. Domnea acolo o ambianță de studiu, lucrările pe care le puteam consulta, colegii mei înhămați la același efort și cu care schimbam informații - toate acestea mă stimulau și mă ajutau să mă concentrez. Încetul cu încetul, am recuperat din terenul pierdut.

În acea seară am fost atât de obosit, încât la ora zece mi-am strâns notițele și m-am întors acasă. A. mi-a spus că Gloria, secretara lui Lacan, telefonase seara, mai târziu:

- Domnul doctor dorește să vorbească cu soțul dumneavoastră.

- Nu e acasă.

- Unde l-aș putea găsi?

- Nu știu. Se întoarce de obicei puțin înainte de miezul nopții.

- Dar domnul doctor nu-i poate telefona atât de târziu.

A. nu putea să o ajute. Nu știa unde sunt. Am aflat vestea cu o relativă indiferență. Eram groggy pe propriile mele picioare. M-am dus să mă culc.

Adormisem adânc când soneria telefonului m-a trezit brusc din somn. M-am repezit, tremurând de spaimă,

Răsucirea morților

164

spre telefon. Trecuse de miezul nopții. Am auzit atunci la celălalt capăt al firului vocea lui Lacan, mânioasă:

- Haddad, de ce nu ai venit astăzi?
- Pentru că nu mă lăsați să vorbesc.
- O fac tocmai pentru ca, mai târziu, să poți vorbi.

Această frază ciudată m-a răvășit.

- Vino mâine, o să-ți explic tot.
- Bine, domnule.

Pe jumătate adormit, m-am predat.

- Asta doreai, să-ți telefonez!, a adăugat furios, închizând telefonul.

M-am dus la ședință. Lacan mi-a prezentat ceva ce se-măna cu niște scuze.

- Eram depășit deunăzi de toți provincialii care vin în ziua de seminar. Nu am înțeles ce îmi spuneai. Dar de ce această descurajare?

Am repetat ce scrisesem în scrisoare.

- Înainte să construiești, trebuie să treci printr-o fază de deconstrucție. Află că, până acum, analiza ta se desfășoară cu totul remarcabil. Nu o strica.

Cele câteva cuvinte mi-au insuflat puțină energie și mi-am băgat din nou capul în jug. Din ciudatul dialog nocturn - care nu s-a mai repetat - am reținut aceste cuvinte: „O fac, adică vă tai vorba, pentru ca mai târziu să puteți lua cuvântul.” Puțin după aceea, la seminar, Lacan a comentat dialogul lui Platon, Parmenide, pe care îl studiam în acel an. Într-un scurt pasaj, tânărul Aristotel are curajul să spună câteva cuvinte; Socrate, brutal, îi taie vorba. Lacan a subliniat pasajul întrebându-l cuvintele pe care mi le adresase în miez de noapte: tocmai pentru că Socrate i-a tăiat aici vorba, Aristotel o să poată lua cuvântul în altă parte. Și încă în ce mod!

Gérard Haddad

Pe moment depășisem criza, așa că Lacan și-a reluat vechile obiceiuri - indiferența prefăcută sau adevărată, ședințele de câteva secunde care declanșau noi crize, dorite, poate, de el. Și, inevitabil, criza s-a produs. După ce m-a lăsat să bâigui câteva cuvinte, Lacan mi-a tăiat din nou, cu brutalitate, vorba.

A doua zi, după ce am intrat în cabinet, am hotărât să nu mă întind pe divan. M-am așezat, calm și hotărât, pe margine. A fost foarte surprins.

- Ce se întâmplă?

- Vreau să vă vorbesc stând față în față.

- Bine, de acord!

S-a așezat în fața mea. Părea foarte emoționat, neli-niștit poate. Cuvintele îmi țâșneau din gură, tăioase ca lama unui cuțit, într-un adevăr total. Ce am spus în acea zi? O lungă lamentare, probabil, izvorâtă din înfinita mea stare de neajutorare. Mă asculta la același nivel de adevăr. Nu ne jucam, nici el, nici eu. Era vorba despre ceva ce ținea de viață și de moarte.

De câțiva ani, epigonii lui Levinas ne tot repetă litanie feței ca loc de întâlnire etică între două ființe. Filosofia asta m-a plictisit sau m-a enervat întotdeauna. Pentru mine fața rămâne, înainte de orice, locul minciunii, al aparenței și al disimulării. Escrocii hărăziți cu talent au mereu un chip frumos. Mai puțin în anumite circumstanțe, momente de criză sau de confruntare, în care măștile cad, iar mizele vitale ies la lumină. În acea seară, privind fața deodată tragică a lui Lacan, trăiam un astfel de moment.

Dialogul nostru, în sfârșit mai lung, a luat o întorsătură teoretică, dar o teorie care era adânc înrădăcinată în experiența trăită imediată.

- Nu înțeleg conceptul de castrare care revine atât de des în scrierile dumneavoastră. Înțeleg atunci când vorbiți de falus, dar problema castrării rămâne cu totul opacă pentru mine.

- Ei bine, dacă nu ai suportat ședința de ieri, este tocmai pentru că te-am castrat!

- Tot nu înțeleg, nu înțeleg cum trebuie.

- Tocmai asta rămâne să înțelegem. În orice caz, tot ce ai spus astăzi mi se pare excelent și confirmă faptul că ne aflăm pe drumul cel bun.

A hotărât să ne oprim aici - reluase inițiativa -, subliniind faptul că un dialog explicativ ar falsifica progresul curei.

- Ne vedem mâine.

Nu va mai tolera astfel de confruntări față în față până când, devenit eu însumi analist începător, nu am făcut cu el ceea ce noi numim ședințe de control.

Termenul castrare presupune, în limbajul curent, o puternică încărcătură peiorativă. Castratul este un biet tip, fără dorință sau voință. Învățătura lacaniană, dimpotrivă, conferă castrării numită simbolică o semnificație puternic pozitivă. Din această cauză, ea devine scopul însuși al curei. Castrarea este operația simbolică de acces la dorință prin acceptarea destinului propriu - acela de a fi muritor. Urcam cu greu panta.

Aceste momente de criză sunt, în orice caz, cele care îmi rămân cel mai clar întipărite în memorie, punctări ale curei mele, purtătoare, fiecare, ale unei singulare diferențe.

Unul dintre ele a fost povestit, deformat, într-o broșură răutăcioasă, Les Mots de Jacques Lacan, scrisă de Jean Allouch, însoțit și de un comentariu neinspirat.

Gérard Haddad

La capătul unei ședințe deosebit de abrupte, sunt cuprins de o angoasă nesfârșită. Mă pregătesc să-mi îmbrac paltonul, dar, deodată, mi se pare imposibil, insuportabil să plec astfel. Hotărâsc, într-un impuls necontrolat, să nu părăsesc cabinetul, ci să mă întorc în sala de așteptare, unde să rămân în picioare, cu un aer amenințător. Lacan L-a primit deja pe pacientul următor. Câteva minute mai târziu, apare în cadrul celeilalte uși, continuându-și vârtejul nebunesc al consultațiilor. Mă zărește.

- Ce vrei? mă întreabă, neliniștit.

- Să vă vorbesc.

- Vino. Ce se întâmplă? m-a întrebat după ce intrasem din nou în birou, rămânând însă în picioare, lângă ușa. Pare furios, plictisit. Și atunci pronunț aceste cuvinte la care nu am reflectat:

- Mă simt terminat! i-am spus.

- Nu te simți terminat, ești terminat. Și adaugă ime-L diat:

- Ne vedem mâine.

Oricât de paradoxal ar părea, acest „ești terminat”, adică, încă o dată, castrat, m-a ușurat. Mi-a venit chiar să surâd. La câteva luni după această teribilă mustrare, voi citi într-un text intitulat L'Étourdit¹, pe care Lacan L-a publicat în Scilicet, aceeași afirmație: bărbatul este congenital, din naștere, terminat². Cazul meu particular întâlnește astfel un oarecare universal.

¹ Joc de cuvinte, imposibil de tradus în română, bazat pe ortografia cuvântului francez étourdi (zăpăcit); adăugând un t final, Lacan apropie cuvântul de verbul dire (a spune, a vorbi, a cuvânta), esențial în discuția lui cu Haddad despre castrare (N. t.).

² Termenul francez întrebuințat este foutu, cu o încărcătură sexuală foarte puternică (N. t.).

Mulți ani mai târziu, am organizat un congres în Israel, la Șefayim, un kibut la nord de Tel-Aviv, pentru una dintre numeroasele biserițe post-lacaniene. Un psihanalist canadian, pe deasupra dominican, a vorbit despre cazul lui Marilyn Monroe. Celebra actriță frecventase mult psihanaliztii. Confrunțați cu disperarea ei, aceștia nu încetau să-i „ridice moralul”: sunteți atât de frumoasă, atât de bogată, atât de inteligentă, mai-marii acestei lumi se află la picioarele dumneavoastră. Totul s-a terminat cu sinuciderea ei. Cum să înțelegi un asemenea act?

Am intervenit pentru a spune că Lacan, într-o situație asemănătoare, decât să-i fi „reumflat” fără succes ego-ul, mai degrabă i-ar fi aruncat, așa cum a făcut-o cu mine, ceva de genul: „Da, e adevărat, ești terminată!”; cine știe dacă asta nu ar fi salvat-o? Asistența a amuțit. Publicul presupus a fi lacanian a crezut că tocmai spuseseam o enormă stupiditate. Am înțeles, încă o dată, că nu făcusem aceeași lectură a învățăturii lacaniene.

O altă criză îmi rămâne în memorie, moment crucial al analizei mele. De data asta, nici un acces de furie din partea mea. Lungit pe divan, starea mea de neajutorare izbucnește într-un strigăt:

- Nu mai suport. Nu voi putea suporta asta mai mult de un an.

- Crezi că nu știi? Un an, asta e.

De nenumărate ori, Lacan se mulțumea să repete cuvintele pe care tocmai le pronunțasem, ca și cum îi serveam cuvintele cu care avea să-mi răspundă. Nu era oare ilustrarea unuia dintre aforismele lui preferate? Mesajul subiectului îi vine de la Celălalt sub o formă inversată. Sigur că nu puteam, atunci, să înțeleg acele cuvinte literale. Prin ce minune, într-un an, voi ajunge la capătul

Gérard Haddad

acestui interminabil tunel? Voi deveni, între timp, medic? Lucrul părea, în imposibilitatea lui de a fi conceput, o glumă proastă. Analiza mea nu începuse decât de doi ani și jumătate, iar zvonurile pe care le auzeam îmi dădeau de-nțeleș că nu putea fi vorba să încep să practic decât după ani îndelungați de analiză. În plus, mă simțeam atât de rău, atât de prizonier în chinurile nevrozei mele! Și totuși, în efectul retroactiv, voi putea verifica faptul că Lacan, o dată în plus, nu repetase cuvintele un an în mod ușuratic.

Momentele de criză, pe care trebuie să le consider, cu trecerea timpului, drept momente de grație, se intercalau între lungi secvențe de tratamente neplăcute, de lovituri de cravașa simbolice, prin care Lacan mă menținea în galop.

- De ce vă purtați așa cu mine? Îi voi spune câțiva ani mai târziu, într-o zi în care a fost din cale afară de dezagreabil și chiar de umilitor, și asta în văzul celorlalte persoane prezente în sala de așteptare. £

- Pentru că așa trebuie să mă port cu tine. "M

- Vreți să spuneți pe planul curei? m

- Pe ce alt plan vrei?

I s-a întâmplat totuși să-și dea seama că abuza uneori.

- Dragul meu, în această practică trebuie să fii de o extremă politețe. Nu sunt întotdeauna așa pentru că sunt copleșit de multele mele îndatoriri; te rog să mă ierți. Dar să nu uiți asta, mi-a spus într-o zi, pe un ton de confidență, conducându-mă către cabinetul lui. 2

Panoplia de „tratamente neplăcute”, uneori de-a i dreptul sadice, era dintre cele mai bogate: ședințe între-rupte fără să mă fi lăsat măcar să scot un cuvânt, zgo- i

mote diverse provocate de un capsator sau de un coupe-papier, emanații corporale, ziar frunzărit cu putere. Apoi, în prag, aceeași întrebare, repetată zi de zi: „Când ne vedem?” Mi se întâmpla să răspund, plictisit: „poi-mâine” sau „ședința următoare”; îmi spunea atunci, cu o voce imploratoare, irezistibilă: „Nu, mâine!”

La un moment dat, Lacan a descoperit un alt gen de tortură: să lase deschisă ușa biroului. Se puteau astfel auzi, din bibliotecă, cuvintele spuse în birou, presupuse a fi de cea mai mare intimitate. Mi s-a întâmplat să aud, în acest mod, ședințele fraților mei de suferință, fără să știu însă niciodată cine le pronunța. Folosindu-se de cele două săli de așteptare, Lacan făcea imposibilă identificarea pacientului de pe divan. Pe de altă parte, acest fragment de discurs, detașat din lanțul ședințelor care îi confereau semnificație, pierdea mult din conținutul lui informativ. Era, am putea spune, semnificativ pur. Adaugă că acest „exercițiu” și cuvintele lui Lacan care îl însoțeau m-au învățat multe.

Pentru mine însă, să vorbesc știind că ușa rămăsese deschisă, era insuportabil. Am protestat. Lacan mi-a spus:

- Dacă o fac, este pentru că ai o problemă cu ușile.

O dată întors acasă, am început să recitesc un text de câteva pagini pe care tocmai îl scriam. Am fost frapat de incredibila frecvență a cuvântului „ușă” în text. Îl regăseam în fiecare paragraf. Într-unui dintre primele sale seminarii, dar care nu a fost publicat decât după moartea lui, Lacan a consacrat una dintre conferințe obiectului „ușă”, element esențial al procesului de simbolizare.

O astfel de practică, văzută din exterior, și mai ales de psihanaliști „tradiționaliști”, va apărea drept nebu-nească, scandaloasă, o manipulare vinovată. Cu toate

Gérard Haddad

acestea, douăzeci de ani după ce moartea m-a despărțit de el, nu resimt nici o animozitate față de tratamentul pe care Lacan mi l-a aplicat, ci mai degrabă, un fel de amuzament în fața a ceea ce chiar el numea bufoneria lui. Unii dintre foștii lui elevi, astăzi dispăruți și pe care îi apreciam mult, mi-au cerut chiar să mă alătur unei critici a operei și practicii lui. Am refuzat fără nici o ezitare. Ceea ce simt față de el este o profundă grațitudine. Dacă nu ar fost el, n-aș fi ajuns niciodată la acest capăt al destinului meu, n-aș fi putut niciodată să „tutuiesc”, i cu respect, cele mai mari spirite. î

O nevroză ca a mea, numită obsesională, este hrănită în mod esențial cu pulsuni agresive, orientate împotriva celor apropiați, dar și împotriva sieși, într-un comportament de eșec uneori literalmente sinucigaș. Pentru a toci această agresivitate, pentru a-i deturna traiectoria într-un demers fecund, nu există altă soluție decât să exagerezi, să-i împingi juisanța până la dezgust, așa cum ne sfătuia, încă din secolul al XH-lea, marele Maimonide. Adoptarea unei atitudini „înțelegătoare”, complexată în neutralitatea ei, mi-ar fi condamnat proiectul de conversie la un eșec sigur. S

Consider, de asemenea, că acest tip de practică trebuie să rămână singularitatea unui om singular, pe care nimeni nu-l poate imita fără să cadă în maimuțareală sau și mai rău. Există un timp, cel al primilor pași, când poți „măimuta” - păcat în care am căzut și eu -, dar și un timp în care să-ți găsești propriul mod de funcționare. î

„Nu, hotărât - i-am spus altă dată, mulți ani mai târziu, când practicam deja meseria de analist -, nu se mai poate. Mi-ajunge atât, o să pun capăt curei.” Eram, și atunci, după zile întregi de dureroasă reflecție, ferm hotărât î

tărât. Nu era vorba de vreun bluf. Lacan a oftat. „Priete-ne, regret că nu am putut să te ajut mai mult. Ești liber, știi bine, să te oprești. Eu, în locul tău, nu aș face-o.” Și-a părăsit biroul și a venit să se așeze în fotoliu, la câțiva centimetri de fața mea. A adăugat: „Să știi însă că țin la tine pentru că ești unul dintre puținii care pricep ce spun.” Astea i-au fost cuvintele. Mai puteam, după asta, să-L părăsesc?

* * *

Să-L văd pe Lacan etalând atâta energie în ciuda vârstei înaintate, primindu-i fără încetare, de dimineața până seara, pe cei care veneau să-L consulte, luându-și vacanțe foarte scurte, întruchipând un Jupiter tunător care, în picioare timp de două ore, își ținea seminarul, nutriend o dragoste de toți știută pentru o tânără femeie de treizeci de ani, care va deveni o prietenă, toate acestea îmi dădeau iluzia eternității lui. Își purta bătrânețea cu o demnitate atât de elegantă încât îl credeam nemuritor. Chipul lui de septuagenar părea înfrumusețat de ani atunci când îl comparai cu portretele din tinerețe marcate de un fel de trufie pe care vârsta, asemenea unui sculptor îndepărtând marmura inutilă, o făcuse să dispară.

Mi s-a întâmplat ca într-o zi să fiu intrigat de vocea lui spartă; și observându-L cu atenție în timpul acelor scurte și intense schimburi de priviri care deschideau și închideau ședințele, am remarcat pe obrazul lui stâng o pată rotundă de un roșu închis. Tocmai voiam să-L întreb cum se simte când, cu un mormăit de urs furios, mi-a spus să plec. Eram de acum obișnuit cu această bruschetă. O răceală, poate. Așa a trecut ziua; dimineața următoare m-am dus pe la SATEC.

Deodată, în timpul după-amiezii, am fost cuprins de o imensă amărăciune, cum nu mai cunoscusem nici-

Gérard Haddad

odată. Spre marea mea nedumerire, în plină stradă, am izbucnit în hohote de plâns. Obrajii îmi erau scăldați de lacrimi pe care nu reușeam să le stăpânesc. De ce un astfel de afect, într-adevăr mult prea ciudat? O amintire îmi revenise pe neașteptate, cea a unui tovarăș al meu, muncitor, împreună cu care, în unele duminici, mi se întâmplase să vând L'Humanité în Piața Gambetta. Într-o bună zi, am observat pe unul dintre pomeții obrazilor lui o pată rondă, de un roșu intens. „Îmi fac câteva analize de rutină”, mi-a spus. O lună mai târziu, am aflat că murise. I se descoperise un cancer de maxilar, care fusese iradiat fără nici un rezultat, de unde și pata roșie de pe obraz. Cancerul de maxilar este boala teribilă de care a murit și Freud. Or, Lacan prezenta aceeași pată în același loc. Însemna că era și el iradiat. Avea, deci, un cancer de maxilar. Așadar, moartea lui era iminentă.

M-am prezentat la ședința obișnuită în această stare de prăbușire, plângând în continuare în hohote și reușind cu greu să explic de ce. „Nu, nu e vorba de radio-terapie”, mi-a spus el cu o voce enervată. Ca un bun stoic ce era, nu suporta etalarea slăbiciunii mele. Am plecat calmat, ca și cum aș fi fost vrăjit. Aveam să aflu că un răufăcător intrase, în ajun, în cabinetul lui ca să-L jefuiască și că cei doi se bătuseră. Urma roșie fusese lăsată de o lovitură de pumn.

Rămânea totuși faptul că ideea morții lui, pentru o vreme dispărută, își făcuse apariția în spațiul meu mental. Lacan nu mai era nemuritor. Dincolo de asta, bineînțeles, se profila reprezentarea cea mai groaznică pe care un bărbat trebuie să o înfrunte, cea a dorinței oedipiene a morții tatălui, dorință pe care o resping cu atâta tărie, încât îi prefer propria mea dispariție.

Tocmai această problemă a tatălui, a dispariției lui dorite și insuportabile, era obstacolul în relația mea cu Lacan, în transferul meu aproape delirant. Dacă l-am iubit atât pe Lacan este pentru că în centrul teoriei și al practicii lui se afla această enigmă a paternității și a filiației, crucea mea personală, inclusiv patimile și învierea. Relația dramatică cu tatăl meu, de care mă desprăteau ani-lumină de radicală neînțelegere, când, de fapt, eram mistuit de o dragoste imensă, a fost firul roșu al analizei mele.

Conform conceptualizării lui Lacan, o analiză nu se rezumă însă la tratamente neplăcute, privare, frustrare și castrare, toate la un loc. Ele nu reprezintă decât manevre al căror obiectiv este instaurarea unui cuvânt nou, apariția bruscă dincolo de discursul steril al nevrozei.

Anul acela a fost, cu siguranță, decisiv în marșul meu forțat împotriva timpului. Un vis din acea perioadă m-a marcat.

Avea două părți. În prima, destul de confuză, era vorba despre puterea unui magician, pe care și-o exercita captând imaginea fotografică a cuiva. Repede, scena visului devine foarte clară. Sunt prezente patru personaje: tata, fratele meu, eu și... un alt eu însumi, perfect real, de o mare straniețe. Stă cu spatele la mine deși, paradoxal, ca într-un tablou de Picasso, îl privesc drept în față. Tăcut, nu participă la schimbul nostru de cuvinte. Sesizez în el, în tăcerea lui totală, o mare seninătate, total opusă modului meu de expresie, în general plângăreț și bolnăvicios. Mă terorizează mai ales prezența lui. Și atunci îi adresez tatălui meu următoarea rugămintă:

„împiedică-mă să îl văd, dacă nu, o să înnnebunesc.”

Gérard Haddad

„Nici nu poate fi vorba, îmi răspunde tata, e și el fiul meu.”

Ce reprezintă această sosie? Dublul meu, cu siguranță. Și atunci de ce această angoasă a nebuniei? Și, mai ales, ce înseamnă atitudinea hieratică a acestui dublu, locul său în marginea scenei, surâsul lui enigmatic, tăcerea lui?

Mi s-a întâmplat să povestesc visul unor colegi. Fiecare i-a aplicat propriul șablon. Este Eul tău ideal sau idealul tău de Eu, mi s-a spus de cele mai multe ori. Dar aceste explicații nu m-au mulțumit niciodată. În ceea ce mă privește, acest vis se situează exact dincolo de toate scânteierile narcisice. Acest alt eu însumi, prin tăcerea lui, mă reprezintă ca deja mort, motiv pentru care mă înspăimânt văzându-L. Tata mă obligă să mă confrunt cu destinul meu de muritor.

Lacan a manifestat un viu interes pentru acest vis, ca și cum ar fi găsit în el semnalul așteptat pentru... ceea ce voi descoperi eu însumi numai după câteva luni. De mai multe ori, mi-a subliniat comentariile cu „Excelent! Asta e!”.

* * *

Participarea la seminarul lui Lacan, faptul că îmi procuram revistele și lucrările publicate în colecția „Champ freudien”, pe care el o conducea la Editura Seuil, m-au apropiat încetul cu încetul de lumea psihanaliștilor. Consideram, până atunci, că numai un semizeu putea juca acest rol. Pe nesimțite însă, această mitologie a început să-și piardă consistența, astfel încât am îndrăznit un pas înainte. M-am gândit că venise timpul să-mi depun candidatura la Școala freudiană. I-am vorbit despre acest subiect lui Lacan care a mimat o oarecare răceală. În același timp însă a chemat-o pe Gloria, secretara lui, și i-a

cerut să-mi scrie pe o carte de vizită coordonatele doctorului Christian Simatos, secretarul școlii, însărcinat să-i primească pe candidați. Prin neînsemnatul gest simbolic, Lacan îmi deschidea ușa școlii sale.

Simatos m-a primit îndatoritor și mi-a înregistrat candidatura; dar asta nu a însemnat o admitere, ci începutul unui lung proces de încercare:

- Puteți participa la majoritatea seminariilor și grupurilor noastre de lucru, mi-a spus, o să vă trimit programul. De ce să nu începeți cu seminarul de lectură a Scrierilor lui Lacan, condus de Melman, Bailly și Parisot? Ar fi o bună introducere. În orice caz, lucrați, faceți-vă cunoscut în Școală prin activitățile dumneavoastră.

Am urmat sfatul lui Simatos și m-am înscris în grupul de lectură.

Sediul Școlii freudiene de la Paris se afla pe strada Claude Bernard. Am zărit, pe trotuarul de vis-à-vis, clădirea care, altădată, focalizase ambițiile mele, cea a Institutului național agronomic. Joia următoare, am trecut pentru prima oară și cu multă emoție pragul Școlii lui Lacan. Mă aștepta o surpriză. Figura lui Charles Melman, responsabilul grupului, nu-mi era necunoscută. După o clipă, amintirea primei noastre „întâlniri” mi-a revenit. Era pe vremea când făceam „psihoterapie analitică” cu doctorul G., la dispensarul pentru studenți. Toți pacienții își așteptau terapeutul în aceeași mare sală. Doctorul G. și ceilalți aveau acel aer afectat, pântecos, acea lentoare a gestului specifică, se supune, psihiatrilor de „bon ton”. Într-o zi, în cadrul unei uși, am zărit un tânăr psihiatru cu alură degajată, plin de vioiciune și, instantaneu, am simțit regretul de-a nu face cura cu el. Nu știam cum îl cheamă. Or, iată că, zece ani mai târziu, mă aflu în fața acestui seducător psihanalist care purta, de

Gérard Haddad

acum, un nume. Era imposibil să nu se stabilească între noi o legătură transferențială, început al unei povești vi-jelioase și cu sfârșit nefericit. Lacan a știut să trezească multe mari talente, care, adesea, la capătul cursei, au uitat promisiunile făcute la începutul ei. Lista ar fi prea lungă. Pentru moment însă, începuturile mele la Școală se prezentau sub bune auspicii.

Câteva săptămâni mai târziu, mă aflu la seminarul lui Lacan, însoțit de soția mea. L-am zărit pe Melman care încerca să-și găsească un loc. I-am propus, înghe-suindu-ne puțin, să se așeze lângă noi. Cu tact, a refuzat oferta. Căci printre brahmanii lacanismului nu se stre-coară fitece analizând. Carisma bărbatului a avut însă efect asupra soției mele care mi-a declarat: „Dacă într-o bună zi voi face o analiză - ceea ce refuzase până atunci - o să o fac cu el.” Ceea ce se va și întâmpla.

* * *

Încă de la începutul seminariilor sale, Lacan puneă accentul pe importanța matematicii: logică propozițională, teoria mulțimilor, curând topologia nodurilor. De la an la an și de la seminar la seminar, referințele la matematică reveneau din ce în ce mai insistente. Această abordare nu putea decât să-L intereseze pe inginerul din mine. Pentru cei care îl urmăreau, majoritatea cu o formație literară sau medicală, referințele deveneau un obstacol în în-țelegerea unei teorii și așa destul de ermetică. Așa încât unii s-au gândit să organizeze și niște ore de matematici. Un anunț a apărut în buletinul informativ al Școlii. Ideea mi-a plăcut și m-am asociat proiectului.

Ne întâlneam în fiecare miercuri dimineața, în jurul unui profesor pe care îl plăteam, acasă la cea care avu-sese fericita inițiativă. Dinamica de grup făcându-și trea-

ba, o legătură de camaraderie s-a instalat între cele vreo zece persoane care urmau cursul. Cei mai mulți se declarau psihanaliști, ceea ce a grăbit, pentru mine, demistificarea cuvântului. Am remarcat în special o tânără femeie înaltă și frumoasă, Arme C, analistă confirmată. Într-o zi însorită de primăvară, după curs, grupul a hotărât să bem un pahar pe terasa unei cafenele din apropiere. Mă așezasem lângă Anne C. și, deodată, am întrebat-o:

- Cum te instalezi psihanalist?

Întrebarea mea a pus-o în mod evident în încurcătură.

- Nu pot să vă dau un răspuns pe loc. Ar trebui să ne vedem, să vorbim mai pe îndelete.

Am reținut propunerea cu o ureche puțin distrată. Un astfel de obiectiv mi se părea încă atât de ireal, atât de îndepărtat... și totuși atât de apropiat.

Făcusem această promisiune bizară: de îndată ce voi fi analist, voi merge la Viena, pe faimoasa stradă Berggasse, să vizitez casa lui Freud. Ideea de a începe să primesc pacienți nu-mi dădea pace. Situația materială dezastruoasă, agravată de toate împrumuturile bancare studentești contractate între timp, dorința de a scăpa de postura mea umilitoare de student întârziat - toate mă împingeau într-acolo. Dar nu asta era principala mea motivație. Abia așteptam, mai ales, să încep să realizez visul urmărit încă din adolescență. Îmi venea greu să-i vorbesc despre asta analistului meu. Eram convins că mă va bruftului cu una dintre mormăiturile bine cunoscute. În cele din urmă, am îndrăznit totuși. Spre marea mea surpriză, reacția lui a fost alta. Cuvintele mele păreau să fi declanșat în el o emoție specială, poate angoasă.

Gérard Haddad

- O să-ți răspund după un timp, a spus în cele din urmă. Deschiderea devenea puțin mai mare, deși hotărârea era amânată pentru un viitor nedefinit. Am simțit o ușurare lașă.

* * *

Cursurile celui de-al doilea trimestru mergeau înainte, încetul cu încetul, printr-un efort zilnic, mi-am îmbunătățit rezultatele. Promovarea în anul al treilea, încă problematică, nu mai părea cu totul imposibilă. Strâmtorarea financiară însă mă sufoca din ce în ce mai mult. Nu aveam altă alternativă decât să încerc, din nou, să-mi vând apartamentul în care locuiam, lichidând astfel ultimele noastre rămășițe de patrimoniu. Numai că punerea în aplicare a acestei dureroase hotărâri nu se putea face imediat. Zilele și săptămânile treceau și nu se arăta nici un client potențial. Pe cine putea interesa un banal apartament de la periferie, lipsit de farmec? L-am rugat pe Lacan să accepte, dacă nu o întrerupere, cel puțin o reducere a frecvenței ședințelor. Falimentul îmi bătea la ușă. Mănevra lui a fost, încă o dată, neașteptată:

- Vino mâine. N-o să plătești ședința.

Ședința gratuită a avut loc. Mi s-a părut insuportabilă. Trebuia găsită o altă soluție. Lacan mi-a acordat un credit pentru câteva ședințe, dar n-am putut suporta nici asta. Creșterea datoriei putea deveni foarte repede de necontrolat. Mi-am amintit cuvintele pe care mi le aruncase într-o zi:

- De ce ar trebui să fiu bancherul tău?

Tatăl meu lucrase aproape toată viața la o bancă. I-am cerut un mic împrumut. A acceptat, deși nici el nu stătea prea bine.

Am fost, în sfârșit, contactat de o agenție. Avea un cumpărător pentru apartamentul meu, la prețul cerut, ceea ce îmi lăsa o mică rezervă.

- Unde o să locuiți acum? m-a întrebat agentul imobiliar care se ocupase de vânzare.

- O să caut ceva cu chirie.

- V-ar interesa să rămâneți în apartament, ca chiriaș?

Cumpărătorul achiziționase apartamentul ca o investiție, nu ca să-L locuiască. Propunerea mi s-a părut o mană cerească. Mă scutea de tăvănoia unei mutări și rămâneam în cadrul meu familial. Puteam să-mi trag un pic sufletul.

* * *

În vacanța de Paște, Bour mi-a propus o nouă misiune. A fost ultima ispită a Celui Rău.

Cu câteva săptămâni înainte, izbucnise războiul dintre India și Pakistan din cauza Bengalului de Est. Deruta armatei pakistaneze a dus la crearea unui nou stat, Bangladesh. Tunurile abia tăcuseră când Quai d'Orsay a încredințat institutului nostru o misiune exploratorie: cum putea fi ajutată această țară, poate cea mai săracă de pe glob? Mi s-a încredințat misiunea de a imagina proiecte agricole simple.

Pregătindu-mi călătoria spre Dacca, călătorie care impunea mai multe escale, am descoperit că una dintre ele putea fi... Tel-Aviv. Nu fusesem niciodată în Israel și am simțit dintr-o dată dorința de a vizita această țară pentru care, în toți anii mei de comunism, manifestasem o indiferență ostilă. Am hotărât să mă opresc la întoarcere, fie și numai pentru trei zile.

Am plecat la Dacca. Călătoria mi s-a părut interminabilă, cu o primă escală la Delhi și cu încă una la Calcutta,

Gérard Haddad

unde am așteptat mai multe ore în umezeala și lipsa de confort a sălii de tranzit. Descopeream, de asemenea, indispoziția pe care o provoacă diferența de fus orar. Am ajuns la destinație epuizat, mort de oboseală. Traversând orașul în taxi, mă întrebam de ce era atâta mulțime de oameni pe stradă la acea oră matinală. Realitatea din Bengal mă sufoca de la bun început. Mulțimea nu se ducea nicăieri. Trăia acolo, dormind direct pe pământ, o populație care, la ora aceea, era dublul celei a Franței, într-o țară de cinci ori mai mică, infinit mai săracă, frecvent inundată, în sud, de ocean, lipsită de orice resursă naturală, ruinată de război - într-un cuvânt, o totală deznădejde.

În zilele următoare, i-am făcut o vizită consulului Franței; am vizitat apoi servicii locale care începeau să se reorganizeze, mi-am procurat un hârb de mașină și un șofer pentru a putea străbate provincia. Orele petrecute pe marginea piscinei de la hotel mi-au fost și ele utile. Ziariști, reporteri de război veneau să se odihnească în această oază și am obținut de la ei unele informații. Am reușit astfel ca, într-o săptămână, să schițez o serie de mici proiecte simple, care ar fi putut permite o primă acțiune de dezvoltare agricolă: forarea unor puțuri echipate cu pompe, culturi de legume în anotimpul uscat, îmbunătățirea orezăriilor, crescătorii de pește...

Pe drumul de întoarcere, am profitat de cele trei ore de escală la Calcutta pentru a închiria un taxi și a parcurge, fără să mă dau jos din mașină, acest simbol al mizeriei extreme. În atmosfera stătută a regiunii, centrul vetust al orașului mi s-a părut că ascunde unele frumuseți nebănuite. Nu puteam însă să întârzii. Avionul își relua zborul spre Tel-Aviv la căderea nopții. Instalat încomod pentru interminabilele ore de zbor, cu picioarele umflate și dureroase, cu spatele cocârjat, încercam, în za-

dar, să adorm. Am ajuns într-un târziu pe aeroportul Ben-Gurion, mort de oboseală, emoționat (fără să o recunosc) să calc pe pământul viselor mele de copil credincios, de adolescent sionist. Aspra realitate din Israel m-a trezit foarte repede. Eram în ajunul războiului de Kipur pe care nimeni nu-L prevedea. Terorismul era o preocupare majoră. Fuseseră distruse avioane. Numele meu, destul de răspândit în Orientul Mijlociu, era și cel al unui terorist pe atunci celebru. Debarcând din Bangladesh și plecând din nou, peste trei zile, spre Paris, nu puteam decât să trezesc suspiciunea serviciilor israeliene de securitate. Polițistul de la controlul pașapoartelor m-a rugat să-L urmez într-un birou unde a mai venit încă un coleg de-ai lui. Am fost percheziționat, am suportat un interogatoriu dur, mi s-au deschis bagajele, valiza mi-a fost controlată la sânge. Ce căutasem în Bangladesh? La ce hotel urma să stau în Israel? Nu reținusem încă nici o cameră. Am indicat adresa unor veri care stăteau la țară. Toate acestea erau deosebit de suspecte, dar nu-mi dădeam seama. Pentru că singurul obiect suspect găsit în bagaje erau Scrierile lui Lacan, m-au lăsat în sfârșit să plec după ore lungi de tratament nu prea curtenitor.

Șoferului de taxi care m-a întrebat unde să mă ducă i-am răspuns fără să ezit: Ierusalim. În orașul vechi sau în cel nou? În cel vechi, bineînțeles. Pentru mine, „orașul vechi” însemna să locuiești în interiorul întăriturilor, adevăratul Ierusalim din visurile mele. Nu știam că există un cartier arab în afara acestor ziduri. Șoferul m-a lăsat în strada Salah-el-Din, în fața unui hotel prost, lipsit de confort. Eram atât de obosit și vorbeam atât de prost englezește, că am renunțat la orice discuție. Am luat camera care mi s-a oferit și m-am cufundat imediat într-un somn adânc.

Două ore mai târziu, mă trezeam, lac de sudoare. Ziua era caniculară. Mă aflam la Ierusalim. Nu era momentul să dorm. Am ieșit din han și, câțiva pași mai departe, am descoperit zidurile grandioase. Am ieșit grăbit prin poarta Damascului; înaintam fără să ezit drept înainte, ca și cum aș fi știut unde trebuia să mă duc. Eram ca un somnambul, dar, în același timp, locuit de o stranie înțelepciune, de o muzică imemorială care începea să susure în mine asemenea unui plătând izvor de apă rece. Soarele era la zenit. Deodată, în fața mea, Zidul, acest zid pe care l-am recunoscut imediat, metonimia memoriei mele iudaice, a dorinței mele. Poate s-ar fi convenit să izbucnesc în plâns. Trebuia însă să scap de irealitatea impresiilor mele, din lupta abia angajată împotriva propriei mele alienări, împotriva opacității mele subiective.

După câteva minute, mă plimbam pe eleganta esplanadă a Moscheelor, înconjurată de arcade asemenea curții interioare a unei mănăstiri, tăcută și pustie. Acolo, odinioară, se înălța Templul lui Solomon, Sanctuarul, Sfânta Sfintelor, loc focal al privirii mele interioare. Pacea locului, frumusețea lui ireală îmi picurau în suflet o infinită desfătare.

Un tânăr palestinian s-a apropiat de mine și mi-a propus să-mi fie ghid în vizita celor două moschee. Moscheea El-Aqsa scăpase ca prin minune, în urmă cu câteva luni, dintr-un incendiu provocat de un fanatic evreu care crezuse că astfel va grăbi venirea lui Mesia.

Am părăsit destul de repede acest loc sublim unde, după aceea, niciodată nu m-am mai putut întoarce. Pașii m-au purtat spre strada Jaffa. În vitrina unei agenții de voiaj, mai multe propuneri de excursii: vizitarea lacului Tiberiada, a deșertului, a Galileii... Am deschis ușa.

Trebuia să profit din plin de escala mea de trei zile.

Mi-am făcut repede un program. Un tur în deșertul Iudeii cu oprire la Marea Moartă, apoi Massada, întoarcere prin deșertul Neguev și Beer Shev'a la Tel-Aviv, ca să urc apoi spre nord, vizitarea Galileii, turul lacului Tiberiada, orașul Haifa și deșteptarea în zori, ca să iau avionul. Suprafața nu prea mare a țării permitea o asemenea buclă.

Am trăit fiecare etapă ca pe o nouă zguduitură, o irumpere a visului în cotidianul meu, o vrajă. Dacă nu am rămas acolo decât trei zile, trebuie să adaug și cele trei nopți pe care am preferat să le irosesc cât mai puțin dormind.

Aveam să revin însă repede la realitatea cenușie întruchipată de arțăgoșii polițiști de la aeroport. Nu-mi dădeam seama că fiecare dintre actele mele din ultimele trei zile putea trezi suspiciunile polițistului celui mai puțin paranoic: faptul că am locuit pe strada Salah-el-Din, că am călătorit, în pas alergător, prin aproape toată țara. Deplasările mele fuseseră, probabil, supravegheate. M-au pus să mă dezbrac, m-au percheziționat, mi-au răsturnat valiza de mai multe ori. Trebuia să fac față interogatoriului pe care mi-l luau mai mulți polițiști, cu schimbul. Ce ați căutat în Bangladesh? De ce ați venit în Israel? Ca să-L vizitez, la dracu! în trei zile? Bieții polițiști nu pricepeau deloc prezența mea acolo, atât de atipică și, prin urmare, suspectă. Calculatoarele le-au furnizat, cu siguranță, date greșite despre mine. Megafoanele anunțau deja apropiata decolare a avionului meu și începeam să mă neliniștesc serios, să mă enervez. O să mă faceți să pierd avionul! Ce vreți de la mine? Ce înseamnă perchezițiile astea, întrebările care nu se mai termină? Securitate, mi se răspundea. Obsesia securității

Gérard Haddad

care mina țara până în străfunduri. Mi-am adus aminte de povestirea lui Edgar Allan Poe, Scrisoarea furată, cu îndârjirea poliției de a găsi un obiect așezat totuși sub nasul ei. Pericolul căutat în ipoteticul fund dublu al valizei mele era acolo, evident, și nimeni, sau aproape, nu voia să-L vadă: ocuparea și oprimarea unui alt popor.

În cele din urmă, mi s-a dat drumul la timp ca să prind avionul. Shalom! mi-au spus cei doi polițiști care mă „trataseră”. Bye Bye! le-am răspuns, dându-le astfel de înțeles că nu aveam chef să mă mai întorc curând prin acele locuri neprimitoare. Nu puteam bănuî că, numai după câțiva ani, aveam să fac o pasiune mistuitoare pentru această țară, pasiune care m-a făcut să-mi abandonez situația de la Paris (devenită, între timp, foarte confortabilă) și să merg să mă-instalez acolo. Deșteptarea aceasta nu fusese cauzată de nici un eveniment deosebit; era pur și simplu dezvoltarea progresivă a unui sentiment multă vreme refulat. Va veni apoi vremea deziluziilor și, după ce am iubit-o cu ardoare, voi sfârși prin a părăsi această țară devenită străină.

Întors la Paris, am uitat, pentru o vreme, toate aceste emoții puternice. Falia adâncă întredeschisă în mine a fost repede astupată. Raportul întocmit despre Bangladesh a fost bine apreciat. Francis Bour m-a convocat în biroul lui. M-a felicitat mai întâi pentru munca făcută și pentru claritatea propunerilor, apoi a abordat adevăratul motiv al convocării:

- Cooperarea tehnică este, după cum știi, în criză. Există din ce în ce mai puțini bani pentru acțiunile de dezvoltare în lumea a treia. Trebuie să reorganizez societatea noastră, să-i simplific organigrama. Se va orienta de acum înainte, sub conducerea mea, spre cinci direcții.

Le-a enumerat pe primele patru.

- Cea de-a cincea, s-o numim „prospectare și dezvoltare”, va încerca să conceapă, pentru regiunile din lume unde nu ne-am implantat încă, noi operații de dezvoltare. M-am gândit să-ți încredințez această direcție. O să te organizezi cum vrei, o să mergi în orice țară tropicală care ți se va părea promițătoare. Aștept idei noi. Bineînțeles, salariul o să fie corespunzător noilor funcții. Este, de asemenea, de la sine înțeles că o să-ți abandonezi studiile medicale care, după câte mi s-a spus, merg mai degrabă prost.

Propunerea îmi depășea toate așteptările. Eram propulsat, la treizeci și unu de ani, în vârful ierarhiei ușor îmbătrânite a acestei societăți. Toate grijile financiare, situația mea umilitoare de student deloc strălucit ar dispărea dintr-o dată. Ispita era, într-adevăr, diabolică. Ceva în mine a ezitat. Am cerut un termen de reflecție de trei luni. Voi afla până atunci rezultatele examenelor mele la facultate și voi ști dacă eram promovat în anul al treilea. În eventualitatea unui eșec, aș fi revenit fără nici o ezitare la agronomie. În eventualitatea unui succes...

- Nu, am nevoie de un răspuns mult mai rapid.

- O să vi-L dau peste o lună.

A acceptat. M-am despărțit de acest șef binevoitor pe jumătate mândru, pe jumătate stânjenit. La câteva minute după această discuție, m-am dus la întâlnirea mea cotidiană cu Lacan. I-am dat vestea. M-a ascultat îndelung, atent. Când m-am sculat de pe divan, am văzut că-mi surâdea:

- Ei bine, va trebui să mai vorbim despre asta.

A adăugat apoi una dintre acele fraze, în aparență anodine, dar care au avut întotdeauna cel mai mare impact asupra deciziilor mele:

Gérard Haddad

- Trebuie să știi să-ți asumi riscuri calculate.

Despre ce riscuri și despre ce calcule putea fi vorba?

M-am gândit toată săptămâna la dificila alegere pe care trebuia să o fac. Eram, în fapt, profund atașat de Francis Bour care mă remarcase printre numeroșii lui ingineri. Bărbatul, cu talia lui impunătoare, cu alura lui de aristocrat, cu capriciile și generozitatea lui, suscita afecțiunea sau ciuda care domnesc în general la curțile princiare. Hotărârea mea nu depindea, prin urmare, de o analiză la rece a situației, ci de triumful unui atașament asupra celui alt. Cel față de Lacan s-a dovedit foarte repede cel mai puternic.

În acele zile când mă zbăteam pe jarul torturantei decizii pe care trebuia să o iau, Lacan a fost de o neutralitate desăvârșită, nu a pronunțat nici un cuvânt care să mă poată influența într-un sens sau în altul. A evitat „mizeriile” cu care îmi garnisea adesea ședințele. Într-o vineri seara, la cinci zile după ce promisem propunerea lui Bour, îl anunțam pe Lacan că hotărârea mea era luată: alegeam psihanaliza. Mi-a strâns mâna fără să spună nimic.

În săptămâna care a urmat, Bour, Maria Novak și cu mine ne-am dus la Quai d'Orsay să discutăm despre Bangladesh. Maria Novak, pe vremea aceea cea mai apropiată colaboratoare a lui Bour, mi-a arătat și ea, în toți acești ani, multă simpatie și înțelegere. Reuniunea a fost excelentă. Nu voi ști însă niciodată dacă a avut urmări concrete. Când ne întorceam la birou, l-am informat pe Bour despre hotărârea luată fără să mai aștept ca termenul pe care mi-l acordase să se scurgă. Am rămas tăcuți. Îmi dădusem foc la ultima valiză.

Afacerea s-a terminat câteva săptămâni mai târziu.

Șeful m-a convocat din nou.

- Cunoști greutățile prin care trece societatea noastră... Va trebui, prin urmare, să concediez un sfert din personalul de la sediu. Statutul duminical, cu jumătate de normă și care mi-a adus multe critici, nu mai poate continua. Ești obligat să alegi între două soluții: fie să revii la norma întreagă și, în acest caz, propunerea făcută acum câteva săptămâni se menține, fie să demisionezi.

- Eu mai văd și o a treia soluție.

- Care, mă rog?

- Să mă dați afară.

- Dar nu vreau să te dau afară. De ce îmi faci această propunere?

- Pentru că, dacă sunt dat afară, primesc o indemnizație. Lucrez de șapte ani în una sau în cealaltă dintre societățile dumneavoastră.

Încă o dată, Bour a acceptat. Peste patru zile, împărțeam un birou cu alți trei agenți ai societății, cu toții condamnați la concediere. A sunat telefonul. J. a fost chemat primul. S-a întors peste câteva minute, livid: concediat. A venit rândul lui P. Biroul semăna cu siguranță cu un fel de coridor al morții. Am fost chemat în biroul directorului ca să aflu, în câteva fraze scurte, ceea ce știam deja. Mai erau de semnat unele hârtii. Am primit, cum convenisem, o mică sumă de bani. Întrevederea a fost glacială. Nu era nici o surpriză, dar am fost totuși profund tulburat. Cariera mea de agronom înceta pentru totdeauna.

M-am înscris după câteva zile, cu un profund sentiment de rușine, la casa ASSEDIC de la Creteil. De acum înainte, din două în două săptămâni, trebuia să mă prezint în acel loc sinistru, să semnez un formular și să-mi primesc indemnizația de șomer. Nu puteam suporta această situație. Concedierea și vânzarea apartamentu-

lui mă puneau în posesia unui mic capital care trebuia să-mi permită să mă descurc doi sau trei ani.

În această lună iunie, atât de plină de evenimente, aveau loc examenele de sfârșit de an. Trebuia să le iau cu orice preț. Simțeam din nou acea energie neîmblânzită care îmi permisesese să fiu admis la Grignon. Sfârșisem prin a-mi apropria modul de a gândi atât de particular al învățământului medical, cele două-trei trucuri mai mult sau mai puțin ortodoxe care îmi permiteau să acopăr găurile memoriei mele. Îmi mai amintesc încă surpriza asistentului nostru de fiziologie care ne-a comunicat notele și care mă considera un leneș. Nu-i venea să-și creadă ochilor: aveam cea mai bună notă din serie. Eram promovat în anul al treilea.

Vacanța sosisese și analiza mea avea să se întrerupă curând. Ardeam de nerăbdare să pun o întrebare: puteam, la începutul noului an școlar, să primesc pacienți? Mă simțeam încă destul de slab pregătit. Ideea mă arunca într-o angoasă teribilă. Ce reconfortant ar fi să-mi las brațele în jos și să amân hotărârea pentru o dată îndepărtată, nedeterminată! Totuși, în ultima ședință din luna iulie, am zis fie ce-o fi: nu-mi promisese „să-mi răspundă după un timp”? Nu venise oare timpul?

Întrebarea mea i-a produs lui Lacan aceeași agitație anxioasă pe care o mai observasem, în special atunci când revenea pe tapet chestiunea viitorului meu de analist:

- Înțelegi, cu siguranță, că nu poți să te numești încă analist. Dar să începi, da...

Aceste cuvinte se pierdeau în fraze pe care nu le înțelegeam. Lacan părea mai emoționat decât mine. A chemat-o pe Gloria și a rugat-o să-mi noteze coordonatele

- Le am deja.

Curioasa agitație a durat câteva clipe. Ea sublinia importanța momentului, gravitatea lui.

Agitația bătrânului, albit în această ciudată meserie, mă surprindea o dată în plus. Niciodată, până în ultima clipă, practica lui nu a devenit rutină. Era atât de total implicat, atât de identificat cu ea. Astfel de amintiri, chiar și astăzi, trezesc în mine penibilul sentiment al ridicolei mele insuficiențe.

De data aceasta, Lacan îmi deschisese într-adevăr ușa, aprinzând în același timp semaforul galben al prudenței. Eram mai mult jenat decât satisfăcut. Presimțeam poate, pe de altă parte, că aveam să cunosc, începând din acel moment, furtunile cele mai violente din existența mea, pe lângă care cele pe care le traversasem nu erau decât niște simple ploi de vară. Universul meu mental va fi în curând întors cu susul în jos. Intram dintr-o dată, și fără să știu, în acea perioadă pe care Lacan a definit-o drept pasă, ușă îngustă prin care, trecând, analizandul își abandonează lamentația pentru a ocupa locul de analist. O asemenea scadență trebuia să dea naștere unui moment de recul. Eram oare gata să ascult lamentația semnelui meu, eu, atât de împotmolit în propriile mele dificultăți? Înțelesesem bine mesajul lui Lacan? Dificultățile conjugale, care mă împinseseră spre psihanaliză, atinseseră apogeul.

Am amânat pe mai târziu răspunsul la aceste întrebări chinuitoare ca să plecăm în vacanță la Udine, în casa socrilor mei. Nu ne puteam permite să risipim micul capital pe care îl încropisem. Soția mea primea de un an un salariu de suplinitor de la Ministerul Educației Naționale; era însă repede înghițit în oceanul cheltuielilor noastre, adică de costul analizei mele.

Gérard Haddad

Șederea la Udine mă deprima. Canicula mă făcea să visez la mare, la munte, iar eu trebuia să mă mulțumesc cu un oraș de provincie de unde toți locuitorii plecaseră.

Ca să mai schimb, am avut ideea să merg să vizitez Viena. Udine se află chiar pe linia directă de tren care îi duce pe călătorii austrieci de la Viena în Italia. Freud a trecut obligatoriu de mai multe ori prin această gară în timpul numeroaselor lui călătorii în Italia³. Exista, bineînțeles, acea „promisiune” de pelerinaj la casa lui Freud după ce voi deveni eu însumi psihanalist, ceea ce ar fi trebuit să mă determine să amân călătoria. De ce să rămân însă prizonierul unor astfel de gânduri ușor religioase? Hotărârea mea a fost luată. Am plecat într-o zi de vineri a lunii august.

Frontiera austriacă se află la câteva zeci de kilometri | de Udine. Traversarea încântătoarelor dealuri ale Carin-L tiei a risipit miasele caniculare. Am ajuns la Viena în aceeași seară. Era prea târziu ca să mă duc la muzeul Freud, adevărata mea destinație. Am găsit o cameră într-un hotel modest, aproape de gară, unde am dormit destul de prost.

În dimineața următoare, am întrebat la ce adresă se afla muzeul Freud. Puțini oameni știau că există. După ce am aflat în cele din urmă adresa și am găsit un plan al Vienei, m-am dus pe jos, mergând pe Ring. Profitam de o frumoasă zi de vară, fără caniculă. Numai că nu prea eram într-o dispoziție turistică. Frumusețea orașului nu m-a interesat. Am ajuns în sfârșit în locul mitic unde se născuse psihanaliza și unde trăise omul a cărui doctrină îmi organizase viața și gândirea.

3 Cf. A. și G. Haddad, Freud en Italie, op. cit.

Din mobilele lui Freud, nu mai rămâneau decât cele câteva scaune din sala de așteptare, mărturie pământească a trecerii maestrului. Sala dădea spre o încăpere mare și goală, cu pereții acoperiți cu fotografii făcute în 1938, înaintea plecării la Londra. Erau fotografiile cabinetului așa cum era el la acea epocă, cu divanul acoperit de un covor. La dreapta, cabinetul de lucru al lui Freud, și el plin de fotografii reprezentând celebrele statuete pe care le colecționa. Câteva vitrine mobilau acest loc pustiu și emoționant în nuditatea lui, vitrine care adăposteau lucrări originale ale lui Freud. Mobilierul, biblioteca, bibelourile, sufletul cabinetului se află acum la Londra, acolo unde Anna Freud a organizat un alt muzeu pe care îl voi vizita câțiva ani mai târziu.

Am părăsit muzeul după ce am zăbovit îndelung în fața fotografiilor. Planul meu de a rămâne mai mult la Viena mi s-a părut dintr-o dată fără rost. Nu știam încă faptul că, peste puțin, voi lua hotărârea să ocup locul de analist pe care Freud îl crease. În fond, nu venisem aici pentru niște motive futele, cum ar fi să fug de văicărerile soacrei mele, ci pentru un act fundamental: să anunț spiritul lui Freud că îi preluam mesajul. Într-un anume fel, realizasem că un somnambul promisiunea mea de pelerinaj. Dincolo de conștiința mea mioapă, voi descoperi o dată în plus existența unei instanțe mult mai lucidă, cea pe care Lacan o desemnează drept subiect al inconștientului, care știe încotro vrea să meargă, cu condiția să o ascuți cu atenție sau să o lași, la nevoie, să se miște liber.

Una si Cealaltă

racanța nu-mi calmase chinul pe care mi-L provoca această imposibilă întrebare: era oare cu-minte, dat fiind acest sentiment de total abandon pe care îl trăiam, să mă gândesc să mă instalez ca psihanalist? Lacan îmi dăduse binecuvântarea, e adevărat, dar nu-mi rezolvase, astfel, dilema.

Se pregătea un eveniment, un congres al Școlii care trebuia să aibă loc în luna septembrie. Va fi prima mea participare la o manifestare a psihanalistilor. Grupuri de lucru pregăteau lucrările și eu participam la unul dintre ele animat de Tean Clavreul.

O puternică tensiune domnea între principalii animatori ai școlii, baronii lacanismului. În acel moment atribuiam febrilitatea, perceptibilă de îndată ce treceai pragul sediului, propriei mele angoase de novice care îndrăznește să pășească în piața din fața templului. Deleuze și Guattari (cel din urmă, membru al Școlii) tocmai publicaseră, provocând oarece zarvă, lucrarea lor Anti-Oedipe, dar consemnul în Școală era să nu se vorbească despre ea. „O culegere de prostii”, se spunea. Umbra lucră-

rii plana totuși peste lucrările seminarului. Elevul îndrăznise să conteste centrul de gravitate al învățăturii lui Lacan, mai exact Oedip, rebotezat Nume-al-Tatălui. Teza îmi plăcea, ieri ca și astăzi, convins fiind că problema paternă rămâne singurul operator consistent de care dispune psihanaliza. Cu toate acestea, într-o arenă „științifică” cum era a noastră, dezbateră, critica mi se părea mult mai convenabilă decât stalinismul tăcerii. De la bun început, mă depărtam de linie.

Teorie, teorie, producție teoretică, avatar al althusserismului trecut al unora dintre membrii săi - era singurul cuvânt pe care îl auzai atunci la Școală, ambiție obsedantă sau adevărat prurit mental, ca și cum fiecare purta în spate povara unei paralizante datorii. În cursul unei întâlniri a grupului nostru, mi-a venit o idee: teorie nu sună ca Tora? Ce este o producție teoretică dacă nu o exegeză a textelor fondatoare? Și atunci de ce gândirea iudaică se epuizase de secole într-o exegeză neterminată? Am comparat situația cu cea a unei persoane care ar fi contractat o datorie în bani și care ar încerca să o ramburseze prin fructificarea capitalului primit. Dobânzile produse s-ar scădea din datoria inițială într-o spirală nesfârșită. Am exprimat ideea cu voce tare (luându-mi inima în dinți). Clavreul a găsit-o interesantă și m-a rugat să o repet în cursul următoarelor zile de lucru.

Acestea au avut loc în sâmbăta următoare. Nu înțelegeam mare lucru din discursurile care se țineau la tribună. Clavreul prezida ședința de dimineață. Semnificanțul teorie a început din nou să se învârtă prin discursuri. Guattari, prezent în sală, nu a intervenit. Atunci, în acea sală plină până la refuz, am îndrăznit să cer cuvântul, făcând eforturi pentru a-mi controla bătăile inimii care părea că vrea să iasă din piept. Mă supuneam invitației lui

Gérard Haddad

Clavreul. Între timp, părea să-și fi schimbat dispoziția. Mi-a fost foarte greu să-L fac să-mi dea cuvântul, dar până la urmă am reușit. Limpezimea micului meu discurs m-a surprins. Nu m-am bâlbâit. Astfel, fără să o doresc în mod conștient, am făcut prima mea incursiune pe scena psihanalitică cu semnificantul Tora-teorie. Nu știam, atunci, pe ce drum mă angajam.

În pauza care a urmat, cum majoritatea publicului părăsise sala, m-am trezit alături de Maryse R, o tânără psihanalistă cu care mă întâlneam adesea la seminar și la întrunirile de la Școală, dar mai ales în sala de așteptare a lui Lacan. Părea transformată în stană de piatră, neîndrăznind să avanseze pe culoarul pustiu. Am întrebat-o de ce. Cu bărbia, mi l-a arătat, la câțiva pași mai încolo, pe analistul nostru comun. Nu avea curajul să treacă prin fața lui. O astfel de inhibiție mi s-a părut bizară după atâția ani de analiză și mai ales la ea, care prima mea paciență. Am lăsat-o acolo cu angoasa ei și m-am îndreptat spre ieșire. Am trecut prin fața lui Lacan care mi-a zâmbit și mi-a dat mâna. Intervenția mea poate îi plăcuse. Era și un semn de bun venit în școala lui. Doi ani mai târziu, la Roma de data aceasta, dar într-un context asemănător (Lacan se afla la doi pași), voi simți aceeași paralizie ca și Maryse P. Transferul este, prin unele aspecte, o experiență autentică de nebunie.

M-am întâlnit și cu Anne C. Grupul nostru de studiu al matematicii își reluase activitatea. I-am amintit că îmi promisese să mă lumineze asupra modului în care aș fi putut să încep să profesez ca analist. Mi-a propus să luăm masa împreună. Am fixat data. Anne era o analistă confirmată și o admiram. Faptul că a acceptat să ia masa cu mine, biată râmă, era o onoare nemaipomenită. Nici un sentiment de dragoste nu ne tulbura relația. De

altfel, în toți acești ani, ideea însăși a unei aventuri amoroase nici nu putea să-mi treacă prin cap, întreaga mea energie abia fiind suficientă pentru a duce la bun sfârșit proiectul meu nebunesc. Ce sens avea atunci cererea pe care i-o făcusem Armei? Să mă ajute să trec prin acea ușă îngustă, acea pasă care mă îngrozea.

M-am dus la dejun așa cum te duci la o ședință informativă. Cu înflăcărea care mă apucă ori de câte ori abordez un punct pe care îl consider esențial, am vorbit despre pasiunea mea pentru psihanaliză, despre drumul pe care îl parcursesem. Anne m-a încurajat să fac pasul pe care doream să-L fac. Mi-a prezis chiar un strălucit viitor de analist. Alți analiști, membri ai Școlii, pe care îi consultasem, mă stăruiseră să amân acest început, să-mi aprofundez propria analiză. Cuvintele Annei aduceau puțină lumină în noaptea mea.

La două zile după acest dejun, am întâlnit-o din nou pe Anne la o întrunire, la Școală.

- Așteaptă-mă după ce terminăm, mi-a spus, trebuie să îți vorbesc.

Pentru a se feri de urechile indiscrete, m-a invitat să urc în mașina ei, parcată pe strada Ulm. Părea agitată, tulburată de cuvintele care îi veneau pe buze și pe care ezita să le pronunțe.

- Am primit ceea ce mi-ai spus la dejun ca pe un cadou minunat...

Eu i-am apucat mâinile sau ea și le-a pus peste ale mele? Dante, vorbind de Francesca da Rimini, a exprimat o idee pe care o învățasem în adolescența mea tunisiană: nu poți rezista dragostei unei inimi nobile. A fost ca un foc în savană care, în câteva zile, avea să cuprindă și să mistuie totul. Declarația de dragoste a Annei m-a tulburat, pe mine, lov așezat pe mormanul lui de băii-

Gérard Haddad

gar. Sub lumina palidă a unui felinar, mi s-a părut că găsesc soluția tuturor problemelor mele. Credeam că l-am întâlnit pe marele Celălalt¹ lacanian în persoană. Se va sfârși cu coșmarul conjugal, voi duce o viață demnă și confortabilă de muncă în doi.

Numai după câteva zile, Arme, căsătorită, mamă a doi copii, i-a anunțat soțului hotărârea ei de a-L părăsi, ceea ce a provocat o mică tragedie. Luat pe sus de atâta impetuozitate, i-am anunțat soției mele intenția de a divorța. Reacția ei m-a surprins. Credeam că e copleșită de reproșurile mele insuportabile, de interminabilele noastre conflicte; credeam că nu mai ține la mine. Nu era oare, și pentru ea, o eliberare? Am descoperit că îi dădusem, ei, dar și copiilor, o lovitură teribilă, că le provocasem o suferință atroce, în desperarea ei, s-a dus la un analist. L-a ales pe Charles Melman. Nu era timp, mi-a spus, de așteptat, de gândit; situația trebuia imediat clarificată, fără echivoc. Trebuia să rup acea legătură sau să plec. Am ales să plec.

Arme și cu mine am închiriat un mic apartament întunecos și sărac mobilat. Pentru moment, trebuia să ne mulțumim cu această mediocritate. Locul respectiv nu-mi permitea să-mi primesc primii pacienți. Eram la începutul lui octombrie. Această transformare, aparent radicală, se făcuse cam într-o săptămână.

Rămânea nerezolvată problema începuturilor mele ca analist. Am hotărât, ca să destram spirala propriei inhi-

1 în limba franceză, l'Autre, „termen folosit de Jacques Lacan pentru a desemna un loc simbolic - semnificantul, legea, limbajul, inconștientul sau chiar Dumnezeu - care determină subiectul când într-un mod exterior acestuia, când într-o manieră intra-subiectivă, în relație cu dorința” (Elisabeth Roudinesco, Michel Pion, Dicționar de psihanaliză, Editura Trei, București, 2002, p. 33). Acest termen a mai fost tradus - inclusiv în volumul citat - în limba română și prin Altul (N. t.).

biții, să-mi acord un termen de o lună. Va fi perioada sărbătorii Tuturor Sfinților. Îmi propuneam să mă duc pe o plajă de la Marea Mânecii și acolo, așa cum o făcusem adesea, mergând pe nisipul rece al toamnei, să iau o hotărâre. Adevărul este că așteptam un semn misterios, așteptam ca inconștientul meu să-și exprime acordul printr-un vis, de exemplu. Stabilisem așadar un rendez-vous cu mine însumi pentru data simbolică de la începutul lui noiembrie. Am uitat, în orbirea mea, că data respectivă reprezenta ziua de naștere a soției mele și a fiului meu cel mai mare, jdata care mă făcuse tată.

Îi vorbeam, bineînțeles, de toate astea lui Lacan în fiecare zi. Ședințele scurte nu mă împiedicau să-L țin la curent. Nu spunea nimic. Mi se părea totuși că descopăr o oarecare aprobare. Bănuisem întotdeauna că Lacan dorea să divorțez, văzând în divorț soluția nevrozei mele. Adevărul este că acest mare pescar de suflete care a fost, sau jucător de pocher emerit, îmi „dădea ață”, pentru moment, știindu-mă puternic agățat în cârligul undiței lui.

Luna a trecut. Izvorul viselor mele părea definitiv sec. Sfârșitul de săptămână petrecut la marginea mării nu mi-a fost, nici el, de mare folos. Am dedus de aici că nu venise încă momentul să încep să practic.

Luni, 6 noiembrie 1972, m-am prezentat la ședința obișnuită și am fost surprins de atitudinea lui Lacan. El, atât de zgârcit la vorbă, atât de distant în ultima perioadă, s-a înființat la capul divanului și, privindu-mă insistent în ochi, m-a interogat. Întrebarea avea o intensitate neobișnuită:

- Deci?

- Deci, consider că este prematur să mă instalez, că ar trebui...

Nu am avut  ragaz să spun mai mult. Mi-a tăiat scurt vorba cu obi nuitul lui mormăit  i s-a îndreptat spre u  , decep ionat, poate chiar înfuriat. Nu mi-a  fi putut niciodată închipui o astfel de reacție. Mă așteptam mai degrabă să fiu aprobat pentru pruden a  i modestia mea: atâtea persoane, referindu-se la faimosul adagiu lacanian, atât de prost înțeles: Psihanalistul nu se autorizează decât prin el însuși, se grăbeau să se declare analiști! Cum se făcea, pe de altă parte, că re inuse atât de bine ceea ce îmi scăpase într-o zi, fără să insist prea mult, că voi lua o hotărâre la sf r itul primei săptămâni din noiembrie? Omul acesta minunat, care avea zeci de pacien i în analiză, era foarte prezent în ziua Z, ziua în care mă eschivam.

Nu  tiam ce să mai cred.  n ciuda haosului din situa ia mea prezentă, în ciuda imaturit ii mele profesionale, Lacan nu era de acord cu hotărârea mea de a am na.  ndoiala nu mai era posibilă, iar semnul pe care îl așteptam se găsea  xprimat în mod paradoxal în această bruf-tual  a analistului meu, în presiunea pe care o exercita asupra mea. Am „hotărât” prin urmare să-mi deschid un cabinet  i i-am comunicat vestea Annei. S-a arătat surprinsă de schimbare  i de atitudinea lui Lacan pe care ea nu-L  nt lnise niciodată. Mi-a servit refrenul despre echivocul limbii  i despre echivocul limbii lui Lacan în special, spun nd că impresiile îmi erau pe măsura a tept rilor.  i, de altfel, un analist are oare dreptul să intervină în acest mod? Cuvintele ei sunau fals comparate cu seismul pe care tocmai îl trăisem. Era la modă acel flou lansat de Marguerite Duras, incanta ia dorinței asimilată capriciului  i, mai ales, ezitarea obsesi nala nedefinită,  nfrumuse at  de numele de g ndire complexă. Lacan m-a învățat arta de a tăia, de a-mi deschide drumul cel mai drept.

- M-am înșelat, am spus rușinat la ședința de a doua zi, a venit fără îndoială timpul...

Lacan a scos un suspin de plictiseală și a aprobat. I-ar fi plăcut să fiu mai curajos, să iau hotărârea fără acest bobârnac suplimentar. Hotărârea nu mi-a produs nici o stare de euforie, ci a făcut să apară mai degrabă o rezervă. Capătul tunelului o dată zărit, mă îndreptam spre el despuiat de orice vanitate, stăpânit de un ciudat sentiment de înfrângere, de doliu. Îmi etalasem cărțile.

Relația mea cu Anne își urma cursul. Anul universitar reîncepuse. Eram de acum în anul al treilea de medicină care a început sub auspicii mai bune decât precedentul. Anul al doilea avea atunci un rol selectiv pe care și L-a jucat din plin. Amfiteatrul se golise și găseai foarte ușor un loc. Terminasem de studiat anatomia care mă chinase atât. Începeam să studiem clinica, cuvânt ciudat a cărui ambiguitate mă condusese la Lacan. Disciplina m-a fascinat. Era un lucru pasionant - din nefericire azi foarte neglijat - să citești în cea mai neînsemnată transformare a corpului un diagnostic. Ne duceam de două ori pe săptămână într-un spital, pentru un prim contact „la patul bolnavului”. Ne arboram cu mândrie bluza albă și primul stetoscop nou-nouț care ne atârna la gât. Alesesem clinica profesorului Caroli, ilustru specialist în bolile ficatului. Șefii de clinică însărcinați să ne inițieze în arta medicală, Maurice Smadja și Valentin Nusinovici, erau medici excelenți, pe deasupra pasionați de psihanaliză, ceea ce îmi ușura raporturile cu ei.

Pe 22 noiembrie 1972, Lacan și-a reînceput seminarul, intitulat în acel an încă. Asistam la el, așezat mândru alături de noua mea tovarășă de viață, încrezător în armonia cuplului nostru întemeiat pe adeziunea comună la

Gérard Haddad

psihanaliză, la doctrina lacaniană - față de care Anne menținea o oarecare distanță, ceea ce mă înfuria profund.

În acea zi, Lacan părea foarte prost dispus, stăpânit de o mânie reținută:

- O să presupun mai întâi că sunteți în pat, un pat așa cum îl utilizăm de obicei, de două persoane... nu o să mă dezlipesc de patul ăsta azi... concubinajul, ceea ce înseamnă a se culca împreună... ce se face în acest pat, a se îmbrățișa...

Și tot restul, pe măsură. Cuvintele mă emoționau, mă tulburau. Păreau să mă vizeze direct. Radio Londra. Nu există raport sexual, tuna Lacan.

Am părăsit seminarul trezit parcă din beție. „Ce înseamnă toate astea?” a spus Anne, ironică. Pentru mine, cuvântul lui Lacan avea, și continuă să aibă, greutate profetică, profetul fiind cel care îl trezește pe om din beția narcisismului. Imposibil, pentru moment, să deduci din acest discurs vreo consecință concretă. Rămâneam convins că Anne ocupa, pentru mine, locul marelui Celălalt unde se aflau depuse cheile dorinței mele. Am simțit nevoia presantă să spun toate astea la ședință. Prin această întâlnire, o înlocuisem pe una, soția mea, cu Cea-laltă, Anne. Numai că, lungit pe divanul adevărului, alte cuvinte au izbucnit:

- Una a luat locul Celeilalte.

-Asta este!

Lacan sărise efectiv de pe fotoliu. Mi-am dat seama atunci că aceste cuvinte pe care tocmai le pronunțasem însemnau exact contrariul celor pe care mă pregătisem să le spun. În structura frazei, una nu putea trimite decât la Anne, și Alta la soția mea. Am vrut să-mi retrag cuvintele, să mă dezic; degeaba.

- Pe mâine!

O lumină neașteptată, deosebit de dureroasă mă străbătuse și mă tulburase. Pseudo-dragostea mea pentru Anne s-a năruit instantaneu, ca un castel de cărți, devenindu-mi chiar cu desăvârșire insuportabilă. Mi-am adus aminte cuvintele: „Soția ta este cauza tuturor acestor lucruri...”

Abia ieșit din cabinet, i-am telefonat Annei anunțându-i hotărârea mea (pe care nu și-o putea imagina) de a ne despărți. Implorările ei, rugămintea de a mai cugeta o vreme nu au avut nici un efect. Totul era cugetat, ireversibil. O forță implacabilă și crudă, o voință care nu era propria mea voință, atât de labilă, mă constrângea să iau această hotărâre. M-am întors, rușinat, la domiciliul conjugal și am cerut iertare pentru biata mea poznă.

Am întâlnit-o după aceea pe Anne de două sau de trei ori. Nu mai aveam mare lucru să ne spunem. Pentru ea, lovitura a fost teribilă, viața conjugală distrusă, dar nu avea nici un chef să o ia de la capăt. „Ce este un bărbat pentru o femeie?” a întrebat într-o bună zi o participantă la seminar. „Pustiirea ei”, i-a răspuns Lacan. Mă simțeam profund vinovat de această pustiire și de multe altele.

- Asta să nu te împiedice să petreci o vacanță plăcută! mi-a spus Lacan înainte de întreruperea de la sfârșitul trimestrului. Culpabilitatea mea devenea excesivă. Trebuia mai degrabă să-mi consacru energiile problemelor ridicate de deschiderea cabinetului. Înainte de orice, unde să-mi primesc eventualii pacienți? De apartamentul meu nici nu putea fi vorba.

Am început să caut un sediu, hoinărind prin Paris, privind anunțurile cu închirieri din vitrinele agențiilor imobiliare. Am intrat într-una, la întâmplare, ca să mă informez.

:

Gérard Haddad

- De ce nu cumpărați ceva?

- Pentru că nu am cu ce.

- Vă fac rost de un împrumut care să acopere tot. De altfel vreau să vă propun o afacere, o moștenire care trebuie lichidată rapid, două garsoniere lipite una de alta pe care le puteți transforma într-un apartament.

M-am lăsat ispitit. Eram în același timp surprins de prețul foarte mic și de amplasarea clădirii, în cartierul Saint-Antoine, la doi pași de facultate. Împrejurimile nu erau prea ispititoare, parterul era ocupat de o măcelărie specializată în măruntaie care expunea la vedere, pe tețghea, fudulii de taur și munți de organe. Modesta clădire părea abandonată, neîntreținută. Se urca la etaj pe o scară mâncată de carii. Cele două garsoniere erau și ele arhaice și necesitau serioase îmbunătățiri.

- Am meșterul de care aveți nevoie, mi-a spus agentul întreprinzător, un artist.

Dispuneam de puținii bani primiți când fusesem concediat și dobândisem, împins de nevoie, un anume simț al afacerilor imobiliare. Anne mă convinsese că nu aveam decât să deschid cabinetul și voi fi obligat să refuz pacienți. Pe scurt, investiția mi s-a părut interesantă. Am acceptat.

M

Meșterul-artist a fost convocat. A venit, însoțit de un prieten decorator. Le-am explicat planul meu. Decoratorul tăcea. Cu nasul ridicat spre tavan, părea să adulmece aerul din clădirea prăfuită.

- Există grinzi! spuse el, renunțând brusc la muțenie. Tot tavanul este din grinzi de stejar. Ar trebui să le dezvelim.

Erau la modă atunci grinzile aparente. Ideea mi-a plăcut. Am stabilit un deviz strict și lucrările au început. Nu știam că dărâmarea unui perete despărțitor și degajarea

grinzilor - care s-au dovedit foarte frumoase, deși puternic atacate de termite - aveau să producă mormane de moloz. Supravegherea șantierului, toate întâmplările legate de el, clasicele capricii ale muncitorilor din construcții cu absențele lor imprevizibile m-au deprimat destul de curând. Lucrările s-au prelungit luni de zile.

În fond, întârzierea mă liniștea. Aveam să fiu pus în curând la zid, să-mi primesc primul pacient. De unde va veni? Cine mi-l va trimite? Prin ce minune? Prin ce nebunie? Nu credeam în iluzia că este de ajuns să-ți deschizi cabinet ca să fii bombardat cu cereri. Mă găseam în fața unui fel de imposibil.

Or, în această perioadă, când lucrările se apropiau de sfârșit, am avut un vis cutremurător. Visul pe care îl așteptasem în perioada premergătoare hotărârii mele apăsătoare de îndată ce o luasem.

Mă aflu în viitorul meu cabinet care, în vis, era mai mare. Pe jos, grămezi de moloz. Totul era scăldat într-o ciudată lumină de crepuscul. În fund, așezat în penumbră, primul meu pacient. Îmi era foarte rușine să-l primesc așa, în sediul neterminat. A trebuit să mă cocoș pe grămezile de moloz ca să pot ajunge la el. Când am ajuns, am descoperit, spre marea mea surpriză, că era tata. Arăta foarte prost și nu spunea nimic. Tată de dincolo-de-mormânt, deși în viață la acel moment. Am simțit nevoia să spun ceva. Dar nu am putut pronunța decât aceste cuvinte, pe care le găseam ridicole, un fel de profesiune de credință:

„Nu sunt un analist jungian.”

Doream oare să-mi analizez tatăl? Nu-ți analizezi tatăl, tunase într-o zi Lacan. Jungian, cu cuvântul young (în engleză, tânăr) pe care îl conține, avea un sens multiplu: tânăr, nu sunt așadar atât de tânăr, atât de lipsit de expe-

riență ca să nu ocup acest loc. Îmi afirmam în același timp filiația și afilierea la Școala lui Freud și a lui Lacan, firul roșu al existenței mele. Tatăl meu, figura principală a analizei mele, pe care l-am iubit și l-am detestat atât, de care mărturiseam la o ședință, cu o șoaptă vinovată, că îmi este rușine. Existențele noastre au fost fără încetare în contratimp: el renunțase la practica religioasă la o vârstă la care eu eram stăpânit de o mare fervoare religioasă. Când a devenit pios, eu am basculat în „ateism”. L-a interesat statul Israel când eu militam în PC; a devenit apoi antisionist când eu însumi nu vedeam altă izbăvire decât să mă instalez la Ierusalim, și așa mai departe. Tatăl acesta care nu înțelegea nimic din drumul rătăcitor al fiului atât de bizar prin gusturi, prin dragostea pentru cărți și pentru muzică, prin curiozitatea lui obositoare, tată irascibil, tiran domestic, generos, zgârcit, incult, inteligent. Îmi amintesc frumoasa expoziție a unui pictor chinez în care toate pânzele, mari laviuri alb și negru, reprezentau un singur motiv: bărbatul cel mai frumos, bărbatul cel mai urât, bărbatul cel mai inteligent, bărbatul cel mai prost, bărbatul cel mai generos, bărbatul cel mai meschin. .. Așa era și tata. Plecarea lui din Tunisia, la vârsta de cincizeci de ani, îl rănise adânc, îl zdrobise poate. Era atât de atașat de țara natală, a doua lui piele, mediul lui natural. Găsise o slujbă la Paris, o locuință care îi convenea. Numai că nostalgia a fost prea puternică și, în primul concediu, s-a întors la Tunis. Această călătorie l-a traumatizat sau, mai degrabă, a scos la lumină fractura pe care o închidea în el. A căzut, și-a încetat activitatea profesională. L-am îndemnat să se ducă la un doctor și l-am însoțit chiar la consultație. A fost un eșec.

Boala lui m-a afectat mult. Dar a fost și el profund emoționat de analiza mea. Îl ura pe Lacan, cauza schim-

bării mele, acest escroc care mă fura de bani și mă aducea în sapă de lemn. Mi-am dat totuși seama destul de repede că un dialog se stabilise între ei, prin mine. Analiza, contrar celor ce se imaginează, nu este un exercițiu egoist, egotist, ci o polifonie în care vin să se amestece alte voci, în ciuda absenței lor concrete de pe divan.

Am vorbit într-o zi, în cursul unei ședințe, de eforturile pe care le făceam ca să-L conving pe tata să facă măcar un început de analiză; Lacan m-a întrerupt:

- Nu e vorba numai de psihanaliză. Tatăl tău este pe cale să-și regleze conflictul în viața lui reală.

Pertinența acestor cuvinte s-a adevărit puțin după aceea. Spre marea bucurie a întregii familii, tatăl meu a ieșit din melancolia care îl doborâ de ani de zile, și-a regăsit o seninătate, un umor pe care nu îl cunoșteam, a călătorit. Apoi, în ultimele lui clipe, și-a înfruntat destulul de muritor, suferința bolii, cu un curaj care m-a obligat să-L admir. Legătura atât de complexă cu tatăl meu îmi hrănea atașamentul transferențial față de Lacan. Problematika paternă, desemnată de el prin semnificantul Nume-al-Tatălui, se afla în centrul învățăturii sale, problematică pe care și el, așa cum o să descopăr mai târziu, o trăia într-un mod dureros, bazându-și teoria pe această durere.

* * *

Auzisem că prima îndatorire a analistului începător, era să-și aleagă un „controlor”, adică un analist cu experiență care să-i îndrume primii pași, să-L învețe micile tehnici ale meseriei, să-L ajute și să-L susțină în momentele dificile. După lunga asceză impusă de propria analiză, cu tăcerile ei, cu delirurile ei asociative, controlorul este cel care îl va primi, va fi nașul lui în marea familie

freudiană. Într-un dialog care se desfășoară de-acum față în față, el îi va permite să aterizeze, să revină la prozaica realitate.

Înainte de a fi primit vreun pacient, mi-am căutat un controlor; m-am oprit în cele din urmă la M.S., unul dintre practicienii cei mai cotați ai Școlii și care era, pe deasupra, și singurul psihiatrist arab din generația lui. Apreciam persoana, dar aveam, din cauza istoriei mele personale, niște socoteli de încheiat cu cultura musulmană, atât de apropiată și atât de îndepărtată de a mea. Contam pe dialogul din timpul controlului pentru a le lichida. Am fixat o întâlnire. M.S. mi-a deschis chiar el și m-a condus într-un mic salon rugându-mă să-L aștept câteva minute, până termina o discuție cu un alt pacient. Mobilierul camăruței era format dintr-un fotoliu și două scaune incode. Rămas singur, m-am trezit în fața unei dileme neprevăzute: unde să mă așez? Să mă așez pe unul dintre cele două scaune în vreme ce fotoliul îmi deschidea larg brațele ar însemna să dau dovadă de timiditate, o inhibiție nedemnă de un psihiatrist, fie el și începător. Am ales, prin urmare, fotoliul și am început să citesc ziarul pe care tocmai îl cumpărasem. M.S. a sosit între timp și am înțeles că întrevederea noastră va avea loc în acea încăpăre. Am văzut că era încurcat. Avea să se așeze pe unul dintre cele două modeste scaune? O astfel de alegere, după mine, ar fi fost un semn de îndrăzneală - un analist se afla dincolo de aceste meschine chestiuni de întâietate. Nu a făcut-o și a preferat să rămână în picioare, cu cotul sprijinit de șemineu, pe toată durata întrevederii. Care a fost totuși interesantă pentru mine. M.S. m-a sfătuit să nu mă grăbesc cu o analiză de control, să încep să practic și să revin la el mai târziu. Pe de altă parte, nu-mi terminasem propria analiză

și, la nevoie, nimic nu mă împiedica să cer ajutorul analistului meu.

Episodul risipise însă vraja și M.S. nu va deveni niciodată controlorul meu. Lacan va spune într-o zi - aflate oare ceva despre incident? - că un analist nu-și alege niciodată cu destulă grijă mobilierul.

Această poveste cu scaune îmi amintește o alta, mult mai instructivă. Mă aflu în Israel, în spitalul de psihiatrie de la Beer Shev'a unde conduceam serviciul de consultații externe. Din această cauză, participam la procesul de învățământ din școala de psihoterapie creată și finanțată, pe lângă Universitatea Ben-Gurion, de eminente psihanalisti anglo-saxoni care doreau să o controleze și în continuare. O dată pe an, principalul promotor al proiectului își părăsea bogata Americă pentru uscăciunea deșertului nostru cu scopul de a ne lumina sub forma unui „control de grup” săptămânal. Era ceea ce în engleză se numește supervisor.

Întâlnirile aveau întotdeauna loc în aceeași sală, în jurul unei mese lungi, dreptunghiulare, înconjurată de scaune confortabile, toate la fel. Sala avea însă o altă particularitate, foarte curioasă. Pe unul dintre pereți se găseau atârinate - după moda americană, fără nici o îndoială - o serie de portrete fotografice, cele ale binefăcătorilor, fondatorilor, eminenților profesori (vii sau morți, nu știu) ai departamentului de psihologie al universității. Printre ele... portretul supervisor-ului nostru.

Am remarcat foarte repede că acesta se așeza mereu în același loc, exact în fața propriei fotografii, sub privirea ei. Mi-a venit atunci ideea unei mici experiențe de psihologie. Am sosit la ședința următoare înaintea tuturor colegilor și m-am așezat în fața celebrului portret. Supervisor-ul a ajuns câteva minute mai târziu și, văzând

locul ocupat, a avut o clipă de ezitare, a făcut câțiva pași înainte, apoi înapoi și, în cele din urmă, s-a așezat pe un alt scaun. Era evident că nu se simțea în largul lui. Părea că își pierduse dintr-o dată frumoasa autoritate, se bâlbâia. Apoi, folosindu-se de primul pretext, a ridicat ședinta înainte de vreme. Nu mă așteptam la o reacție atât de violentă: faptul că nu se mai așezase sub privirile propriei lui fotografii putea să-L dezorienteze pe un practician cu o îndelungată experiență. Este adevărat că supervisor-ul aparținea curentului american numit ego psychology. Poate că nu meditase niciodată pe marginea textului lui Lacan despre „stadiul oglinzii”. Nu am avut cruzimea să repet experiența și supervisor-ul și-a regăsit săptămâna următoare, o dată cu locul, portretul și autoritatea.

Lucrările de amenajare se apropiau de sfârșit, iar eu mă găseam confruntat cu aceeași dificultate. Ecuația simplă: un analist este cineva care primește persoane care îi cer o analiză - acoperea, pentru începătorul care eram, o prăpastie. Și dacă nu venea nimeni să-mi adreseze această cerere, mie, student întârziat în începutul lui de pregătire medicală, lipsit de atributele obișnuite ale oamenilor din breaslă? Sperasem, un moment, în ajutorul Annei. Nu mai trebuia să contez pe el. În desperare de cauză, m-am adresat secretarului Școlii, Christian Simatos. Ce putea să facă?

- Faceți-vă cunoscut! mi-a repetat el o dată în plus.

Am hotărât, așa cum fac atunci când îmi pierd punctele de reper, să urmez sfatul ad litteram, în funcția lui de oracol. Am telefonat, așadar, la vreo zece psihanaliști, cei mai bine cotați printre membrii Școlii, care au acceptat

* * *

Una și Cealaltă

210

cu toții, amabili, să mă primească. Am anunțat fiecăruia faptul că îmi deschisese un cabinet care, pentru moment, era gol de conținut. În timp ce eram la unul dintre ei, Xavier Audouard, a sunat telefonul:

- Scuzați-mă, lipsesc un moment ca să răspund la telefon.

A revenit după numai câteva secunde:

- Repede, repede, dați-mi adresa, numărul de telefon, pacientul ăsta e pentru dumneavoastră.

Nu instalasem încă telefon la cabinet. La vremea aceea, să obții un post telefonic era o adevărată faptă de vitejie. I-am dat numărul de acasă. Era vorba despre un analizând care își întrerupsese cura de câteva luni și care dorea să o reia. Dar Audouard, foarte ocupat, nu mai avea timp să-L primească. Cel puțin, așa mi-a spus.

- Luați-L! Luați-L!

Audouard ghicise, cu siguranță, jena mea de neofit, inhibiția care risca să transforme prima noastră întrevvedere într-un eșec. Somația lui mi-a fost foarte utilă atunci când, două săptămâni mai târziu, îl primeam pe acest pacient. Îi port o recunoștință imensă.

Între timp, o altă candidată fixase o întâlnire, apoi o a treia în aceeași săptămână. Da, colegi pe care abia dacă îi cunoșteam - Alain Didier-Weil, doctorul Sécheresse - îmi acordau această uimitoare încredere. În ritmul ăsta, o să-mi fac repede o clientelă, mi-am spus, luat de ameteală. Adevărul este că lucrurile vor rămâne la acest stadiu luni, ani de zile.

Am primit-o pe prima mea pacientă într-o seară de martie din anul 1973. Meșterul tocmai pusese mocheta. Nu avusese nici măcar timpul să o fixeze. Doamna a înțeles situația de la prima privire. Intrând în cabinet, unde plutea un miros de vopsea proaspătă, s-a împiedicat în

Gérard Haddad

mocheta mișcătoare. Nu știu care dintre noi doi tremura mai tare la această întrevvedere ce putea fi decisivă. Eram complet blocat. Am revăzut-o încă o dată. Venea să mă anunțe politicos că nu credea să mai revină. În mod paradoxal, acest eșec m-a eliberat.

Două zile mai târziu, l-am primit pe M., pacientul recomandat de Audouard. De data asta nu aveam voie să mai tremur. Mocheta fusese, în sfârșit, fixată și lucrările, în imperfecțiunea lor, terminate.

- Analiza mea anterioară mi-a arătat că aveam o problemă cu tatăl.

Aceasta i-au fost primele cuvinte. Pica bine. A fost o cură memorabilă care a continuat mai mulți ani, în ciuda faptului că m-am mutat de nenumărate ori. M. se născuse la sfârșitul războiului, din tată necunoscut, un membru al Rezistenței căzut la datorie, i se spusese. Voi descoperi că persoana respectivă fusese mai degrabă un soldat german. În mod cu totul curios, M., atât de provocator în structura lui perversă, nu încercase niciodată să afle mai multe despre originile lui și se mulțumise cu minciuna mamei.

Prima cură pe care am condus-o avea, prin urmare, să mă confrunte de la bun început cu un caz clinic foarte special - ravagiile pe care războiul mondial, nazismul și ororile lui le întipărise în psihismul generațiilor care au urmat. Descendenți ai evreilor deportați și asasinați sau ai colaboratorilor și ai naziștilor, și unii și ceilalți, formând uneori căsnicii foarte ciudate, populează cabinetele analiștilor, pe al meu în orice caz.

Am primit curând o nouă pacientă, o tânără anorexică. Din cauza ei, mă voi confrunta în scurt timp cu o altă problemă teribilă, cea care mă făcuse să fug de psihiatrie - psihoza. Așa încât primii mei pași în meserie n-au

fost deloc ușori. Practica șovăitoare și pasionantă din acești ani de ucenicie era intim amestecată cu propria mea cură. Lacan dorea această interacțiune, primele cure având drept efect să trezească în ucenicul analist întrebări rămase în umbră. „Trebuie ca meseria să vă intre prin toți porii pielii!” va spune el în seminar, adresându-se tuturor analiștilor în devenire.

Ani de zile, clientela mea s-a redus la doi sau trei pacienți, iar veniturile pe care le obțineam abia acopereau cheltuielile cabinetului. În plus, pentru a-mi acorda în propriii ochi oarecare greutate, declarasem oficial deschiderea cabinetului. Renunțam astfel la insuportabilele vizite bilunare la birourile ASSEDIC de la Creteil. Am pierdut, prin urmare, și indemnizația de șomaj. Cel puțin pentru administrație, eram într-adevăr psihanalist și îi datoram cotizațiile aferente. Cumpărarea cabinetului, lucrările de angajare îmi epuizaseră rezervele. M-am reîntors repede la dificultățile financiare care mi-au fost, în fond, și de-a lungul întregii mele vieți, cei mai fideli tovarăși de drum.

Continuam deci, în același timp, angoasantul început de practică, studiile medicale, propria mea cură cu ședințele ei zilnice - nesfârșite plângeri de câteva secunde -, frecventarea seminarului lui Lacan. Participam în continuare activ la grupul de lectură a textelor pe care Melman îl anima la Școală, fără să ocolesc unele incursiuni și în alte grupuri. Și în curând, am adăugat o nouă activitate care avea să conteze mult.

O dată la două săptămâni, la spitalul Sainte-Anne, sala Magnan, Lacan făcea o „prezentare de caz”. Zeci de persoane se înghesuiau în această sală nu prea mare și era prudent să te duci să îți ocupi loc cu o oră mai devreme. Și atunci se petrecea ceva magic. În mijlocul aces-

Gérard Haddad

tei mulțimi care stătea cu răsuflarea tăiată, Lacan reușea să creeze cu pacientul lui un fel de balon de intimitate. Îi „dădea cuvântul”, cum spunea, și lucrul cel mai uluitor era că bolnavul începea realmente să vorbească. Vorbea, își povestea istoria, halucinațiile, dând senzația unui adevăr amețitor. Aveam adesea impresia că bolnavul, uneori un simplu muncitor, un imigrant, îl citise pe Lacan. Plecam de la aceste prezentări cu mintea răvășită, ca într-o beție angoasată. Am învățat acolo o mulțime de lucruri prețioase.

Elevii lui Lacan, mai apropiați, de fapt, de Dolto decât de Lacan, se pierdeau în nesfârșite considerații despre limbaj. Françoise Dolto pronunțase această enormă prostie pe care toată lumea se va grăbi să o reia: „Totul este limbaj.” La începuturile psihanalizei, unii elevi ai lui Freud nu căzuseră într-o exagerare asemănătoare, „totul este sex”? Așa încât Freud însuși va trebui să critice pansexualismul discipolilor lui. Ne confruntam de această dată cu un „pan-langajism”. Lacan se va strădui de nenumărate ori să corecteze această greșeală - de exemplu, în teoria lui despre nodul borromean, în cadrul căreia imaginarul are un rol la fel de important ca și limbajul. Pentru mine, balonul pan-langajismului s-a spart în ziua în care la o prezentare de caz a cerut malițios... un ciocan de reflexe. După care, conștiincios, a examinat, unul după altul, reflexele bolnavului, mai întâi pe cele rotuliene, apoi pe cele ale tendoanelor lui Ahile. Publicului, care se mira să-L vadă pe doctorul în semnificanți ocupându-se de aceste sarcini mărunte de medicină trivială, i-a aruncat:

- Știți, există și boli reale.

Altă dată, după o întrevedere pasionantă cu o bolnavă inteligentă, cineva din sală L-a întrebat:

- Nu credeți că acestei femei ar trebui să-i recomandăm o psihanaliză?

- Eu i-aș recomanda mai degrabă o arteriografie. Mi-e teamă să nu aibă o „piersică” în tărtăcuță.

Suspecta așadar că, în spatele tulburărilor psihice ale doamnei, se ascundea o tumoră pe creier.

Tot la aceste prezentări de caz am descoperit unul dintre izvoarele iudaismului, din care Lacan se înfruptase mult, opera de căpătâi a rabinului cabalist Elie Benamozegh, *Israël et l'Humanité*. I se încredințase în acea zi un bolnav cu delir „mistic”. Bărbatul fusese conceput într-un lagăr de concentrare după eliberarea acestuia de către trupele aliate. Cei doi părinți, după atâta suferință, hotărâseră să-i ascundă odraslei originea lor evreiască, crezând că o vor scuti astfel de o eventuală tragedie. Acest ne-spus radical, acest secret a cauzat o altă tragedie, nebunia fiului lor.

- Este ceea ce eu numesc, ne-a spus în acea zi Lacan, o forcludere a Numelui-Tatălui.

Aveam, în sfârșit, sub ochi un exemplu concret, simplu, întruchipat, al acestui misterios și prețios concept care generează atâtea și-atâtea discursuri alambicate.

Această prezentare a provocat un alt incident dintre cele mai tulburătoare. După ce și-a condus foarte politicos bolnavul, așa cum o făcea întotdeauna, Lacan se va întoarce, cuprins de o mare emoție și repetând întruna: „L-a citit! L-a citit!” Ce anume citise, atât de extraordinar, acest bolnav? *Israël et l'Humanité* a lui Benamozegh. Lacan ne-a recomandat cu însuflețire să-L citim: „Una dintre cele mai bune introduceri care există în Cabala!”, a adăugat el. Cunoșteam bine cartea, pe care o citisem în adolescență și care mă marcase. Întreaga scenă m-a tulburat profund. Încă o dată, într-un

Gérard Haddad

anumit fel, traiectoria mea se încrucișase cu cea a lui Lacan. Contardo Calligaris, un psihanalist care făcuse lucrări de documentare pentru Lacan, mi-a repetat cuvintele pe care acesta se pare că le-a spus despre cartea „prin care aş fi devenit evreu dacă ar fi trebuit să o fac”.

Mi s-a întâmplat, după aceea, să evoc această prezentare împreună cu unele persoane care fuseseră prezente în ziua respectivă. Nimeni nu-și amintea nimic. Asistaseră la atâtea prezentări pasionante! Este una dintre ambițiile cărții de față: să înlăture unele amnezii selective.

În sfârșit, nu pot uita una dintre ultimele lui prezentări, pe când era deja profund marcat de boală și nu mai vorbea decât cu multă parcimonie. Era pe punctul de a se retrage, când o doamnă din asistență i-a pus o întrebare în legătură cu bolnavul pe care tocmai îl examinase. Privind-o fix, cu un surâs amar, a spus: „Cu toții la azil! Cu toții la azil!” Persoana a insistat, iar el s-a mulțumit să repete: „Cu toții la azil!” Acesta era ultimul lui diagnostic asupra omenirii moderne cu câteva luni înainte de a o părăsi. Toți nebuni.

Prezentările mi-au permis, de asemenea, să mă apropiu mai mult de o anumită faună lacaniană, puțin demnă de marele om în jurul căruia se înghesuia. După o ședință foarte emoționantă, luam prânzul singur într-un mic restaurant nu departe de spital. La masa vecină se afla o femeie, o obișnuită a prezentărilor, Muriel D., care va face carieră la Roma. I-am spus cât de mult mă interesase prezentarea. Am primit drept răspuns cuvintele următoare, care m-au ținut de scaun:

- Ce caută cineva ca dumneavoastră la prezentare?

Într-o altă zi, medicul însărcinat cu alegerea bolnavului pe care îl examina Lacan mi-a barat drumul. Foarte

Una și Cealaltă

216

ocupat cu studiul, lipsisem ceva vreme de la prezentări și, de îndată ce am putut, am reluat drumul spre Sainte-Anne. Și iată că nu mi se dădea voie să intru. Am rămas pironit în fața ușii închise, câteva clipe, nefericit, mâniș. Lacan a sosit.

- Ce faci, dragă, aici? mi-a spus.

- Aș vrea să asist la prezentarea dumneavoastră. Se pare că este imposibil.

- Intră, te rog!

Am pășit pragul serviciului însoțit de el, spre marea desperare a cerberului furios. Lacan a examinat în aceea zi un tânăr sirian delirant.

- Trimiteți-L înapoi în țara lui și se va simți mai bine!

Asta i-a fost concluzia.

Adevărul este că eram, în această micro-societate, ca un fir de păr în ciorbă, motiv pentru care, mai târziu, am putut să mă lipsesc fără să sufăr prea mult de aceea zeamă.

* * *

O tânără analistă, Mărie M.C., care făcea, ca și mine, primii pași în meserie, a dorit să mă întâlnească. Claude Conté, unul dintre capii Școlii pentru care Lacan nutrea o afecțiune aparte, o sfătuisese să se întâlnească cu mine. În ce scop? Îmi propunea să închiriem împreună un apartament și să avem un cabinet în comun. Am împărțit cheltuielile.

- Conté v-a sfătuit să-mi faceți această propunere?

Demersul era surprinzător. Conté care, doi ani mai târziu, va deveni controlorul meu, abia mă cunoștea. Ce însemna această inițiativă? Am fost obligat să bănuiesc o discretă intervenție a lui Lacan însuși. Încă de pe vremea Școlii freudiene, atât de defăimată apoi, „îngerii pă-

Gérard Haddad

zitori" tăcuți vegheau asupra tinerelor vlăstare în creștere.

- Dar am deja un cabinet, i-am spus, cel în care ne aflăm. Aș putea să vi-L subînchiriez.

- Nu. Locul nu-mi convine. M.C. avea o putere de convingere ieșită din comun. Nu puteam să-i resping ușor oferta.

- Trebuie să mă mai gândesc! i-am spus.

Adevărul e că propunerea ei pica la țanc. Situația mea financiară devenea catastrofală. „Vinde!” mi-a spus Lacan într-o zi.

Ideea de a revinde acest cabinet, abia cumpărat cu câteva luni înainte, în care investisem mult și care îmi plăcea, mă rănea. Dar aveam de ales? În acei ani atât de grei, învățasem cel puțin arta tranzacțiilor imobiliare. Am reușit, prin urmare, să-mi vând repede cabinetul și am realizat chiar și un mic beneficiu. Aș fi putut, ținând-o tot așa, să devin negustor de bunuri.

I-am telefonat lui M.C. ca să-i spun că acceptam propunerea ei. Am găsit un apartament, pe strada Mayet, la doi pași de Bulevardul Montparnasse. Mă integram astfel în marea cohortă a psihanaliștilor de pe malul stâng. După lucrări de mică anvergură - nu puteam să mă hotărăsc să lucrez într-un loc prea puțin primitiv -, ne pregăteam să deschidem cabinetul la sfârșitul vacanței mari.

Între timp, venise sfârșitul anului universitar cu cortegiul lui de examene. Angoasa eșecului mă chinuia din nou. Ce s-ar întâmpla dacă m-aș împiedica? Atâtea evenimente mă preocupaseră în cursul anului! Cum aș fi putut acorda studiului atenția necesară? După acel teribil an doi, parcă îmi era mai ușor. Totuși, examenele recapitulative, cele de semiologie în special, erau de temut prin volumul cunoștințelor pe care trebuia să le repet.

Neliniștile mele își găseau ecoul pe divan. În ajunul examenului de semiologie chirurgicală, când moralul meu începuse serios să o ia în jos, Lacan mi-a spus, cu un zâmbet binevoitor:

- Nu mai lua lucrurile în tragic. O să treci examenul.

Era cealaltă fațetă a artei sale. După acel „Ești terminat!”, iată-L promițându-mi succesul la un examen. Ce știa el, în fond? Îmi făurisem însă credința că „bătrânul” avea darul clarviziunii. Astfel mi s-a întâmplat să ajung la el complet distrus pentru că pacienta mea, adică jumătate din clientela mea, nu se prezentase la ședință.

- Nu-ți face griji, mi-a spus surâzând, a lipsit numai de data asta. Va veni data viitoare.

Și într-adevăr, a doua zi, când m-am dus la cabinet, pacienta mea, micuța anorexică, mă aștepta în fața ușii. Mai târziu, Lacan îmi va oferi și alte dovezi ale acestui ciudat dar al „clarviziunii”, și mai spectaculoase încă. Le interpretez așa cum pot, ca efecte ale intensei relații transferențiale care ne lega.

Examenul de semiologie chirurgicală a început totuși foarte prost. În fața colii de hârtie și a listei de întrebări am avut o îngrozitoare senzație de vid: nu-mi mai aminteam nimic. Cu cât încercam să-mi adun mințile, cu atât golul se adâncea. Partida părea jucată; eșecul era asigurat. Va trebui să repet examenul, ceea ce nu puteam totuși să-mi permit. Îmi simțeam trupul acoperindu-se de o sudoare rece. Deodată, mi-am amintit cuvintele lui Lacan: Nu mai lua lucrurile în tragic. O să treci examenul. Și iată că frânturi din curs au început să-mi revină în memorie, asemenea unui pârâu care își adună, încet, apele. Curajul mi-a revenit și, o dată cu el, și pofta de a mă bate. Încetul cu încetul, am reușit să scriu ceva destul de bine. O, n-a fost, bineînțeles, un triumf. Dar am obținut

Gérard Haddad

un pic mai mult peste medie la această materie dificilă, suficient pentru a trece în anul al patrulea. Terminam astfel primul ciclu al studiilor mele medicale.

Un alt eveniment s-a produs în această perioadă de examene, o amintire luminoasă a relației mele atât de complicate cu Lacan. Aveam examen chiar în ziua în care se ținea ultima ședință a seminarului lui intitulat încă. Am asistat totuși, dar nu am putut rămâne până la capăt. Cu un sfert de oră înainte de sfârșitul seminarului, am părăsit plin de regret amfiteatrul, am luat metroul de la stația Luxembourg pentru a mă duce la Arcueil, acolo unde avea loc examenul. În aceeași seară, am telefonat unor cunoștințe ca să aflu cum se încheiase seminarul și mai ales dacă Lacan anunțase tema pentru anul următor. „Nu, mi s-a răspuns. A lăsat chiar să planeze o oarecare îndoială în privința continuării lui.” Iată ultimele cuvinte ale acestei ședințe, așa cum pot fi ele citite în ultima pagină a seminarului încă, publicat pe când Lacan mai era încă în viață:

„Și acum, vă las. Să vă spun: ne vedem la anul?... Faceți-vă pariurile. Și care va fi rezultatul? Va însemna oare că cei care au ghicit mă iubesc?... Să știi ce va face partenerul nu constituie o dovadă de dragoste.”

Dragostea mea pentru Lacan nu putea fi pusă la îndoială. Dar nu aveam nici cel mai mic chef să pariez. Ideea că seminarul s-ar fi putut întrerupe mă umplea de spaimă. Era ca un semnal al unui sfârșit pe care nu mi-l puteam imagina, o lovitură concretă dată mitului personal al imortalității lui Lacan.

- N-o să încerc să ghicesc dacă veți continua sau nu seminarul, i-am spus la o ședință de la începutul lui iulie, câteva zile înainte de vacanța mare. Vă rog numai să

ne prezentați acel seminar din 1964 având ca temă conceptul de Nume-al-Tatălui, pe care ați refuzat să-L mai țineți după ce ați fost exclus din IPA.

Lacan a tresărit, așa cum i se întâmpla ori de câte ori un cuvânt îl mișca profund. A mormăit.

A venit vacanța, apoi reînceperea cursurilor. Am primit într-o zi, cu poșta de dimineață, o circulară a Școlii prin care se anunța reînceperea seminarului. Am citit titlul acestuia: Les non-dupes-errent. Ce ascundea acest titlu? Lacan, așa cum ar fi trebuit să îmi închipui, nu se sinchisise prea mult de rugămintea mea. Am lăsat foaia de hârtie pe o mobilă; mă pregăteam să plec spre spital când, deodată, cuvintele pe care le citisem cu două minute mai înainte au căpătat o cu totul altă semnificație. Asta era! Les Noms-du-Pere, les non-dupes-errent².

Era un joc de cuvinte, una dintre acele omofonii al căror secret Lacan îl cunoștea bine. În felul lui, răspundea cererii mele. Eram tulburat de acest semn invizibil adresat mie, acest semn nesperat de simpatie. Seminarul acela era seminarul meu. Nici astăzi, după treizeci de ani, nu a fost încă publicat.

² Joc de cuvinte imposibil de tradus: sintagma nom-du-pere se traduce Nume-al-Tatălui, iar cuvintele non-dupes-errent, care se pronunță la fel cu primele în franceză, s-ar putea traduce prin cei care știu bâjbâie (N. t.).

Kipur sau Triunghiul lui Pascal

naliza mea, cu ședințele ei zilnice, îmi ritma, asemenea unui bas continuu, timpul și gândurile. Ea era motorul lor și acesta funcționa la putere maximă. Înaintam repede, alergam chiar, pe un drum a cărui destinație îmi era necunoscută.

Din ce erau alcătuite ședințele de câteva minute? Din plângeri, din elucubrații în mare parte lipsite de interes, din mici întâmplări pe care le povesteam, din crâmpoșe de vis cel mai adesea fără urmă, din mici nimicuri în fond, pe care îmi este imposibil să mi le amintesc și nici nu știu la ce ar folosi. Din când în când însă, pregătite de această ingrată frământare, străfulgerări, rare, dar care pot răvăși o existență. Zumzăitul acesta dădea naștere în cele din urmă unei melodii, unei mișcări și, observându-L în efectul retroactiv, analizându-l este primul care se miră. Sunt absolut sigur că nimic din metamorfoza, din activitatea susținută din acei ani nu s-ar fi produs dacă nu ar fi fost cura.

În septembrie 1973 a început pentru mine al patrulea an de medicină, cel în care, ca extern, aveam să îndepli-

nesc primele acte medicale, să răspund de câteva paturi. Trebuia ca, sub autoritatea internului, să-mi examinez bolnavii, să le completez fișa, să le supraveghez evoluția. Am ales serviciul de neurologie de la spitalul Saint-Antoine. O inițiere serioasă în neurologie mi se părea un complement indispensabil pentru pregătirea mea ca psihiatrist.

Primii pași în acest serviciu n-au fost dintre cei mai plăcuți. Pavilioanele de neurologie sunt adesea sinistre. Atitudinea mea arogantă de psihiatrist în devenire, care ar fi deținătorul unui anumit adevăr asupra isteriei, a contribuit la întărirea acestei impresii. Marile isterii, despre care se spune că au dispărut, își găsesc de fapt refugiu în aceste servicii. Îmi amintesc de o doamnă elegantă care a fost supusă unei arteriografii înainte de a i se pune diagnosticul de pitiatism, termen savant sinonim al isteriei. De ce să nu-mi fie mai degrabă încredințată, de ce să nu încerc psihiatriza decât să fie supusă unor practici periculoase? Am fost invitat să mă ocup mai bine de fișele mele, datorie pe care, cu siguranță, o aveam.

În curând, a trebuit să fac față unei încercări foarte dure. Unul dintre bolnavii mei, un bătrânel, suferea de teribilă boală a lui Charcot sau scleroză laterală amiotrofică, a cărei origine rămâne necunoscută. Se credea că este apropiată de boala lui Creutzfeld-Jacob, care are și ea o etiologie la fel de misterioasă. Este datorată „unui virus latent”, se spunea în anii aceia în care conceptul de prion nici măcar nu exista. Fusese stabilit un protocol de cercetare pentru bolnavul meu. Trebuia ca, în minutele imediat următoare decesului, să i se facă autopsia și să i se preleveze creierul și țesut nervos pentru a încerca să se infecteze cu ele o maimuță de laborator. Ceea ce pu-

nea totuși o problemă: la ce oră va catadicsi să moară bietul om? Și dacă decesul intervenea la ora trei dimineața?

Îmi găseam în fiecare zi timp ca să vorbesc cu bolnavul meu și se crease între noi un fel de prietenie. Într-o dimineață, am observat că starea i se înrăutățise brusc:

- Cum vă simțiți? l-am întrebat.

- Din ce în ce mai bine, mi-a răspuns.

Internul a sosit imediat. A constatat agravarea, l-a chemat pe șeful serviciului și a telefonat cercetătorului de la spitalul Salpetriere care conducea studiul. Decizia a fost luată. Bolnavul nu trebuia, cu nici un chip, să moară în timpul nopții. l se va injecta, prin urmare, o doză de morfină, suficientă pentru a-i grăbi moartea. M-am opus unei asemenea decizii. Cu ce drept să-l privezi pe acest om de cele câteva ore de viață care îi mai rămăneau, fără să ai măcar scuza că îi scurtezi o suferință insuportabilă, pur și simplu pentru confortul unor medici? Biata mea obiecție de extern nu a avut, bineînțeles, nici o greutate și internul a făcut injectia. Câteva minute mai târziu, chestiunea era reglată. Aveam obligația să-l însoțesc pe bolnavul meu decedat până la sala de autopsie și să-i ajut pe laboranți să-și facă treaba. Această sală mă înspăimânta-se întotdeauna, cu cadavrele ei lungite pe mese, cu burțile desfăcute și cu groaznicul miros care plutea acolo.

În acea zi, am fost obligat să înfrunt prezența a doi morți în curs de autopsiere. Pacientul meu, care nu se răcise încă, a fost întins pe o masă și a început macabra ciot-părțire. Eram pe punctul de a mă lăsa doborât de o greutate teribilă când, deodată, s-a produs un declic. Mi-am dat seama clar că bărbații și femeile care locuiseră în acele corpuri nu mai erau acolo, că nu aveam de-a face decât cu un suport inert pentru totdeauna. Admiteam dintr-o

dată moartea ca destin al omului și mi-am făcut conștiincios, fără nici un fel de strângere de inimă, datoria: am tăiat, incizat, despicat.

După câteva ore, povesteam, pe divan, încercarea prin care tocmai trecusem și cum, deodată, îmi dădusem seama că nu ajutasem la disecția corpului fostului meu bolnav pentru că acesta nu mai era acolo. Lacan m-a aprobat. Aprecia cu siguranță noua mea rezistență la oroare, de neimaginat cu câțiva ani în urmă. Moartea își pierduse din puterea pe care o avea asupra minții mele. Nu știu cum va fi moartea mea și n-aș putea spune că o privesc liniștit, deși uneori cu o oarecare ușurare; dar ea nu mă mai terorizează. Studiile mele medicale, stagiul meu în neurologie, mai târziu un alt stagiul dificil de suportat, cel în cancerologie, m-au învățat să însoțesc ființele până la capăt.

În toamna lui 1973, un alt eveniment avea să mă tulbure profund și să pregătească terenul pentru o mutație nouă și hotărâtoare: războiul de Kipur. Pe 6 septembrie 1973, a fost lansată marea veste: egiptenii traversaseră canalul de Suez și străpunseseră liniile israeliene. În nordul țării, Siria s-a angajat și ea în conflict. În jurul meu, în amfiteatrul în care cel puțin jumătate dintre studenți erau evrei, evenimentul a fost luat în glumă. De data asta, în mod sigur, armatele arabe aveau să fie învinse în mai puțin de șase zile.

Deși nu mai eram membru al Partidului, consideram că aparțin în continuare mării familii antiimperialiste și pro-palestiniene... atâta vreme cât existența Israelului părea asigurată. Numai că, foarte repede, a devenit evident că lucrurile luau o întorsătură proastă pentru Israel. Tsahal era în mare dificultate.

Gérard Haddad

Îmi aduc aminte de acel început de după-amiază în care, întorcându-mă acasă, A. m-a întâmpinat anunțându-mi ultimele știri. A vorbit despre „ultimele agresiuni ale sioniștilor”. Atunci a căzut călușul care îmi înăbușea vocea și mintea.

- Ajunge!

- Cum adică, ajunge?

- Cum poți vorbi de agresiune când Israelul, această mică țară cu cele trei milioane de locuitori ai ei, se găsește încercuită de zeci de milioane de oameni ostili, amenințat în supraviețuirea lui?

A. m-a privit, uimită. N-ar fi putut niciodată să prevadă, nici măcar în dimineața acelei zile, o astfel de schimbare. N-a spus nimic, dar foarte repede s-a alăturat noii mele poziții, fără ca măcar să fi discutat despre asta. Evreii sunt din nou amenințați cu exterminarea; cum aş putea fi de partea dușmanilor lor? Nu, de data asta ajunge! Simțeam o imensă și dureroasă libertate. Eram evreu, asta era adevărul meu adânc, iar războiul acesta mă tulbura cu violența unui val uriaș. Începând din acel moment, am trăit cu urechea lipită de tranzistor, ascultând împreună cu colegii de la facultate, între cursuri, ultimele știri. Care erau din ce în ce mai proaste. Varianta cea mai pesimistă părea, de acum încolo probabilă. M-am prăbușit, nu mai dormeam.

Luni după-amiază, după un sfârșit de săptămână în grozitor, m-am dus la ședința obișnuită și, acolo, pe divan, am izbucnit în hohote de plâns. I-am anunțat lu. Lacan hotărârea pe care tocmai o luasem: să plec voluntar în Israel.

- Și ce-o să faci acolo?

- Orice, brancardier. Voi muri alături de ei. Nu mă pot rămâne aici, cu brațele încrucișate. ,

Lacan avea un aer sever și emoționat. Mă cunoștea destul de bine să știu că nu voi ezita să fac ceea ce spuneam. Nu a spus nimic în afară de obiceiul lui „Pe mâine!”, însoțit de un lung suspin.

În aceeași seară, sau poate a doua zi, Tsahal realiza celebra străpungere numită de la Deversor și tăia în două armata egipteană. Încercuirea era distrusă, sirienii se retrăgeau, Israel câștiga, în dureri, acest nou război, făcând ca proiectul meu nebunesc să devină inutil.

A fost începutul dezghețului meu, întoarcerea mea la un anumit iudaism. Care a căpătat mai întâi culorile sentimentului național, al sionismului. Acesta va deveni din ce în ce mai puternic până când se va transforma în dorința irepresibilă de a merge să trăiesc în Israel, ceea ce voi face doisprezece ani mai târziu, în 1985. Faptul de a trăi în această țară, de a descoperi problema palestiniană și, mai ales, de a-L întâlni pe Y. Leibowitz va determina, mai târziu, detașarea mea de ideologia sionistă. Mă conformam astfel, prin propria-mi evoluție, poziției lui Freud, pentru care un psihanalist nu ar putea adera la nici o poziție naționalistă.

Sionismul meu temporar nu a fost decât metonimia, semnul care anunța un interes mult mai fundamental, cel pentru iudaism, pentru cărțile sale și pentru problema delicată a Dumnezeului mozaic, care se află în centrul acestei culturi și de care, așa cum va spune Lacan, trebuie să ții seama, chiar dacă crezi sau nu.

În vacanța care însoțește sărbătoarea Tuturor Sfinților și care a urmat acestor zile de mare încercare, am participat la congresul Școlii care s-a ținut în La Grande-Motte. Se adunaseră în acest complex turistic mai multe sute de persoane, analiști experimentați, începători, ultimii fiind pacienți ai celor dintâi, laolaltă toți, stânjeniți să se

Gérard Haddad

întâlnească. Ambianța generală era încărcată, execrabilă. Marile rivalități, violentele tensiuni pe care le cunoștea Școala aveau să se agraveze și vor conduce, câțiva ani mai târziu, la dizolvarea ei.

Am descoperit, de asemenea, că tineri analiști de aceeași vârstă cu mine fuseseră deja admiși în Școală, pe când candidatura mea rămânea încă fără răspuns; am suferit mult. Îmi venea să urlu, ceea ce am și făcut în ultima zi, într-o intervenție plină de stângăcie. Am pus la îndoială eficiența psihanalizei care nu numai că nu-mi calmase suferința, ba chiar, dimpotrivă, o exacerbase. O tânără care părea ușor nebună a pus mâna pe microfon pentru a spune că învățătura lui Lacan era deja consemnată în Talmud. Afirmația mi s-a părut ridicolă. Congresul devenea imprevizibil. A existat totuși un moment luminos atunci când Lacan, cu o voce înfundată, a improvizat o intervenție. Dacă suntem psihanaliziști este pentru că psihanaliza este un lucru pasionant, a zis el; cuvintele lui răspundeau criticii mele. A amintit spusele lui Heraclit: Fulgerul îi face pe toți. Analiza trebuie să facă posibilă apariția acestui fulger în care ființa basculează în adevărul ei. În ceea ce mă privea, nu-mi lipsiseră fulgerele.

Întorcându-mă la Paris și la ședințele mele, am povestit cât de tare mă exasperaseră aceste zile. „M-au călcat pe nervi mai mult decât pe tine.” Asta a fost uluitoarea lui reacție.

Am abordat problema admiterii mele formale în Școală. Ea mi-ar fi conferit un statut mai prezentabil decât cel de student întârziat în medicină, de fost agronom. Admiterea ar fi însemnat mai ales o recunoaștere simbolică de către o instituție al cărei președinte era chiar analistul meu. Lacan nu a avut nici o reacție. Știa întotdeauna;].

să-mi împingă exasperarea până în punctul de ruptură și, o dată acolo, prin cine știe ce gratificație simbolică, nebuneasca mea cursă era relansată.

Punctul nevralgic al existenței mele rămânea problema conjugală, tracasare zilnică și, uneori, durere insuportabilă. Scurta mea legătură cu Anne și modul curios în care s-a sfârșit nu au adus decât un calm temporar.

Între timp, Anne divorțase și considera acest act foarte important din punct de vedere analitic, idealul freudian, cel la care trebuia să conducă orice analiză reușită. Această prejudecată a epocii a dispărut oare de tot? De curând, un analist de renume a considerat pertinent să-și intituleze revista *Célibataire*. Un analist nu poate fi decât fundamental celibatar, poziție care mi se pare astăzi întru totul aberantă. Puteam însă, atunci, să rămân insensibil la această prejudecată răspândită de cei mai eminenți analiști? Mi se părea chiar că descopeream la Lacan dorința ca eu să divorțez, ceea ce mi-ar fi permis să tai, o dată pentru totdeauna, nodul nevrotic care mă sugruma. I-am spus-o deschis într-o zi:

- Dorști, nu-i așa, să divorțez.

- Eu? N-ai ghicit. Tu, numai tu dorești acest divorț.

Tu!

Replica biciuitoare a lui Lacan mă puneă dureros cu spatele la zid. Perspectiva de a-mi petrece restul zilelor lângă A. mi s-a părut absolut insuportabilă. Am decis în aceeași zi, ieșind de la ședință, să părăsesc apartamentul familial și să locuiesc singur în cabinet.

- Am nevoie, i-am spus lui A., să mă distanțez.

Cu infinita indulgență de care a dat întotdeauna dovadă față de nebuniile și de toanele mele, A. a acceptat fără să spună un cuvânt. M-a ajutat chiar să-mi fac ba-

Gérard Haddad

gajul și să mut câteva lucruri indispensabile vieții mele zilnice. S-a mulțumit doar să ceară cu modestie:

- Ar fi totuși bine să te întorci acasă la sfârșitul săptămânii. Copiii au nevoie să te vadă.

Surprinzătoarea atitudine a lui Lacan mă lămurea definitiv asupra unei trăsături fundamentale a clinicii sale, asupra strategiei lui de conducere a curelor, sau cel puțin a curei mele. Ca și un jucător de pocher, un analist trebuie să știe să-și ascundă jocul. Nu reușise el oare să ne facă să credem în simpatiile lui marxiste, fără de care nici eu, nici o întreagă generație nu l-am fi consultat? A manifestat aceeași atitudine și față de studiile mele medicale. Am vorbit despre rolul decisiv pe care L-a jucat din acest punct de vedere. Totuși, într-un al doilea timp, când lucrurile păreau să ia o întorsătură proastă, atitudinea lui s-a schimbat și am ajuns să cred că își schimbase părerea. De altfel, la Școală, demersul meu era considerat inutil, poate chiar stupid, motivat de o nevoie de siguranță, nevoie atât de contrară idealului analitic, acela de a trăi în risc. Așa încât am început să mă gândesc serios să abandonez studiile. La sfârșitul unei ședințe însă, ședință în care problema fusese evocată, a ținut să-mi precizeze:

- Să fii sigur că nu încerc în nici un fel să mă opun planurilor tale.

De ce, atunci, m-a făcut luni de zile să cred contrariul? Pentru a compensa, fără nici o îndoială, alienarea pe care o putuse crea implicarea lui hotărâtoare în alegerea pe care o făcusem - studiile medicale. Alegerea era a mea sau a lui? Acest echivoc nu era cumva cauza dificultăților pe care le întâmpinam în continuarea lor? Misterul trebuia dezlegat.

Aceeași modalitate, a intervenției paradoxale, a fost utilizată și pentru a elimina încărcătura distructivă din cuplul meu: să mă facă să cred că îmi sugerează divorțul când, de fapt, s-a dovedit în cele din urmă că singura mea mântuire era numai în acest cuplu. Comportamentul lui ulterior va fi, legat de acest subiect, foarte clar. Să reușești să accepți și să depășești neînțelegerea fundamentală și ireparabilă care separă un bărbat de o femeie (și aceasta este semnificația faimoasei lui formule „Nu există raport sexual”), iată care era țelul final al analizei cu doliul pe care îl implică, acela al iluziei unei posibile armonii idilice.

* * *

Locuiam de-acum singur, în cabinetul meu de pe strada Mayet, și această singurătate, pe care eu mi-o alesesem, nu mi-a adus nici o alinare. A fost, din contra, o perioadă sinistră, depresivă. Mi s-a întâmplat să rămân ore întregi lungit pe divanul meu, cu privirea fixată în tavan, fără să pot face ceva.

Clientela mea nu devenise mai numeroasă și abia dacă îmi permiteam să plătesc cheltuielile pentru cabinet și pentru studii.

Fratele meu, psihiatru în periferia pariziană, la Garges-les-Gonesse, mi-a propus să lucrez cu el. S-a oferit să-mi pună la dispoziție cabinetul lui miercurea și sâmbăta după-amiază pentru a primi în special copii în dificultate, eventual adulți. Firava mea activitate - pacienții, într-adevăr, nu se prea îmbulzeau - va avea consecințe importante asupra cărora voi reveni. Dar nu m-a ajutat să ies din necazurile mele financiare. Fratele meu își constituise o clientelă importantă, primea un salariu bun pentru activitatea pe care o desfășura în spital și tră-

Gérard Haddad

ia în belșug. Situația aceasta mi-a exacerbat frustrarea și a complicat rivalitatea fraternă care se afla în centrul nevrozelor noastre. Rămâneam ore întregi fără să fac nimic, în timp ce el era năpădit de prea numeroșii pacienți.

* * *

Treceam dintr-un șoc în altul, din ce în ce mai hotărât. Relația mea cu Althusser încetase după ce îi trimisese memoriul despre munca din țările africane, pe care el însuși îl provocase și care a devenit, apoi, o reflecție generală asupra muncii umane. Pentru că îmi scrisese că nu mai putea citi, relația noastră nu a mai continuat.

De atunci, purtam cu durere în mine acest text orfan; îi trimiseseam o copie și lui Lacan. Citind buletinul lunar al Școlii, am aflat că un psihanalist, doctorul Martin, anunța continuarea seminarului său despre „bani și psihanaliză” și că în acel an se va opri asupra problemei muncii umane. Întâlnirile aveau loc vinerea seara, de două ori pe lună. M-am dus. Publicul era puțin numeros și mărturisesc că nu am înțeles aproape nimic din discursul conferențiarului. Am luat totuși obiceiul să asist la seminar.

Doctorul Martin, cu capul lui mare și chel, cu vocea lui atât de puternică, nu-mi era total necunoscut. Îl întâlneam uneori, luni după-amiază, în sala de așteptare de pe strada Lille. Locuia la Montpellier și venea la Paris de două ori pe lună pentru a-și ține seminarul și pentru a-l întâlni pe Lacan. Într-o seară, mi-am luat inima în dinți și, după conferință, l-am abordat pentru a-i vorbi despre propriile mele reflecții asupra problemei muncii; i-am înmănat o copie a memoriului. A întâmpinat demersul meu cu foarte multă politețe și a promis că îmi va citi textul.

Câteva săptămâni mai târziu, m-am întors la domiciliul conjugal, așa cum făceam, conform convenției noastre, la fiecare sfârșit de săptămână. A. mi-a spus că un doctor, pe nume Martin, telefonase spunând că vrea să mă întâlnească. Lăsase un număr de telefon la care puteam să-L caut. Ceea ce am și făcut. Am căzut de acord să ne întâlnim sâmbăta următoare, după-amiază, la cafeneaua Bonaparte. Întâlnirea m-a impresionat. Martin făcea parte din areopagul Școlii și invitația lui era o dovadă importantă de interes. A început prin a-mi spune că lucrarea mea îi plăcuse; apoi mi-a propus să-mi cedeze o parte din seminarul lui de vineri seara ca să prezint conținutul lucrării.

- Poți să o faci în câte ședințe consideri că este necesar.

- Două sau trei expuneri de o jumătate de oră vor fi de ajuns.

- Continuarea analizei dumitale te va ajuta să precizezi interpretarea propriilor observații.

Voi descoperi mai târziu că formula continuarea analizei dumitale era un tic de limbaj al bravului doctor. Fiecare le are pe ale sale. Întrevederea noastră s-a prelungit, modificându-și și conținutul. Este vorba în curând despre un adevărat program de studiu. Martin m-a sfătuit să citesc, bineînțeles, textele lui Freud și ale lui Lacan, ceea ce făceam de ani de zile. A insistat apoi asupra importanței operei lui Claude Lévi-Strauss și mai ales asupra volumelor: *Anthropologie structurale*, *Structures élémentaires de la parenté*, *Le Cru et le Cuit*. Studiarea lucrărilor lui Lévi-Strauss era indispensabilă pregătirii unui psihanalist, date fiind lucrurile care mă interesau în acel moment. Și alți autori - filosofi, antropologi - figurau în acest program de lectură.

Gerard Haddad

Știam că Lacan și Lévi-Strauss, după ce fuseseră foarte apropiați, se certaseră; cauza, se spunea, era sinucidera lui Lucien Sebbagh, elev al celui din urmă care îi imputa o oarecare responsabilitate lui Lacan, psihanalistul regretând mult această ceartă. În interiorul Școlii, lucrările lui Lévi-Strauss rămâneau o referință.

Întrevederea, faptul că mi se propunea o primă tribună, sfaturile primite m-au încurajat nespus. Atribuiam acest demers exclusiv doctorului Martin, în calitatea lui de membru eminent al unei structuri care veghea asupra evoluției celor pe care îi forma.

Întâmplarea a făcut ca, două zile mai târziu, într-o luni după-amiază, zi de ședință pentru mine, Gloria să mă invite în bibliotecă deoarece sala de așteptare era plină.

Trecuseră câteva minute când am auzit vocea de stentor, atât de caracteristică, a doctorului Martin: „Așadar m-am întâlnit cu Haddad...”, începu el.

Pesemne că așteptase și el în cealaltă sală. Nu putea să știe că eram în bibliotecă. Am auzit atunci un sst! și zgomotul ușii de la cabinet care se închidea. Deodată, am înțeles. Martin îmi ceruse să ne întâlnim la cererea lui Lacan. Eu, care îmi trăiam atât de dificil statutul de analizând pierdut în cohorta celor care se înghesuiau pe strada Lille nr. 5, descopeream că Lacan, cel mai adesea atât de distant, atât de dur cu mine, se interesa concret de pregătirea mea, intervenea discret pe lângă apropiații lui pentru a plasa unele balize pe drumul meu. Am fost profund mișcat. Îl înnebunisem destul pe dragul de bătrânel, cu plângerile mele continue, cu amenințările că voi întrerupe cura!

Când am fost primit pentru ședință, la câteva momente după Martin, m-am prefăcut că nu am auzit nimic. Această tăcere, sunt sigur, nu L-a înșelat pe Lacan.

Am intervenit, aşadar, de trei ori în cadrul seminarului lui Martin. După propria lui expunere, îmi acorda cam o jumătate de oră pentru intervenţie. Asistenţa nu era deloc numeroasă, patru sau cinci persoane care se încăpăţâneau să vină să asculte discursul ezoteric al lui Martin. Expunerile şi efortul cerut de ele şi-au atins scopul, acela de a mă ajuta să văd mai limpede în observaţiile făcute de mine pe lângă ţăranii din Casamance; mai concret, ideea că munca umană, la nivelul ei elementar, era structurată asemenea inconştientului, cu cei doi versanţi pe care îi descrisese Freud, deplasarea şi condensarea, şi pe care Lacan a încercat să-i transpună în figurile lingvistice ale metonimiei şi metaforei. Munca umană este structurată ca un limbaj. Ceea ce trebuia să fie ultima mea lucrare de agronom a fost, de fapt, prima mea lucrare teoretică în câmpul freudian.

În noiembrie 1975, Pierre Martin a fost însărcinat să organizeze zilele de studiu ale Şcolii, în Casa Chimiei. Tema principală a acestor zile era psihopatia, dar mai existau şi alte subiecte care gravitau în jurul seminarului lui - banii, munca. Am hotărât să mă lansez şi să propun o comunicare plecând de la reflecţiile mele.

Zilele au fost un semi-eşec, propunerile de intervenţii rare, publicul mult mai puţin numeros decât de obicei.

La deschidere, în sala încă destul de goală, am trăit o experienţă ciudată. Lacan se afla pe estrada înaltă şi, zăbindu-mă, m-a salutat cu voce tare. Eram aşezat lângă o prietenă, Brigitte. Auzind vocea lui Lacan, m-am întors ca să văd persoana căreia i se adresa.

- Cu tine vorbeşte, mi-a spus Brigitte.

Ideea că Lacan putea să mi se adreseze într-un loc public mi se părea cu totul ireală.

Gérard Haddad

După deschidere, publicul s-a împărțit în două săli: marele amfiteatru unde se țineau lucrările despre psihopatie și cea în care, printre alții, trebuia să iau și eu cuvântul. Lacan a rămas în amfiteatru, ceea ce mi-a produs o mare ușurare. Problema psihopatiei a stârnit mari furtuni: unui orator, un oarecare Levi, i s-a spus chiar că este nazist.

După-amiază, m-am întâlnit cu Lacan în postura cea mai jenantă care poate exista - în fața vespasienelor de la Casa Chimiei.

- Ia spune, Haddad, cum a fost?

- Bine, cred.

- Nu am putut să vin, așa cum doream. Am fost reținut în amfiteatru...

- Da, cred că ai avut parte de o dezbatere importantă... am bâiguit.

- O dezbatere tâmpită, vrei să spui.

Nu îmi era foarte la îndemână să dialoghez astfel cu psihanalistul meu care terminase de urinat și se încheia la prohab. Era prima oară când îi vorbeam în afara cadrului analizei și acest lucru nu s-a mai repetat de multe ori. Am fugit cât am putut mai repede din acest curios schimb de replici.

În anul următor, am încercat să-mi continuu reflecția asupra muncii printr-un seminar pe care Școala m-a autorizat să-L organizez în sediul ei. Participanții care au răspuns invitației mele au fost de calitate. I-am cunoscut astfel pe Măria Landau, pe Mărie Balmary, pe Mund, pe Botvinik, pentru care problema iudaismului a fost atât de arzătoare, încât L-a distrus. Mi-am pregătit cu grijă expunerile pe care le-am bătut la mașină, dându-i lui Lacan copii pentru fiecare. Am sesizat la el ceva ce aducea a decepție. Cum îi cerusem pă-

rerea despre textele mele, am primit această remarcă biciuitoare:

- Este modest, ca tot ceea ce faci - dar nu e rău.

Accentul era pus, firește, pe „modest”, restul atenând efectul de palmă peste față al frazei. Într-adevăr, nu avansasem foarte mult față de prima mea schiță, rezultatul fiind o vorbărie conformă cu moda analitică a momentului. Programul de lecturi pe care mi-l creionase Pierre Martin rămăsese de izbeliște, deși îmi procurasem cea mai mare parte a lucrărilor lui Lévi-Strauss. Timpul pe care îl afectam studiului, ca student, mă împiedica să mă documentez serios. La sfârșitul aceluia an, primul meu seminar s-a terminat. Începusem să fiu atras cu putere de o altă chestiune, iar munca mea asupra „muncii” a contribuit și ea la această nouă preocupare, mai ales prin intermediul dialogului meu cu Botvinik.

Trebuie să mă întorc însă cu un an în urmă, la clipa în care l-am întâlnit pe Pierre Martin. De data aceasta, furtuna s-a dezlănțuit fără nici un fel de avertisment în șovăielnica mea practică de analist. M.C., prima mea analizandă, acea tânără fată care suferea de o anorexie severă, mi-a telefonat într-o duminică seara, cuprinsă de o puternică angoasă.

- Îmi e tare foame. Nu mănânc de ieri. Am o poftă să mănânc...

- Ce-ar fi să mănânci? Vom vorbi despre asta mâine dimineață.

Credeam că mi-am atins scopul. Lui M.C. îi era foame, avea să mănânce, era vindecată, sau aproape, de anorexie. Prima mea cură, atât de dificilă, era un succes. Dar vai!

Am primit-o a doua zi, la prima oră, înainte să mă duc la spital pentru stagiul de extern. Mă privea ciudat, fix, cu ochii ei mari și verzi. A refuzat să se întindă pe divan. Apoi, deodată, a scos un strigăt îngrozitor, nesfârșit, înainte de a cădea, leșinată, pe covor. Ce se întâmpla? Se otrăvise înainte să vină? Am telefonat la ea acasă. Mi-a răspuns tatăl ei. I-am explicat situația. A venit în fugă la cabinet. Între timp, M.C. își revenise. Am ajutat-o să se așeze. Văzându-și tatăl, s-a dus spre el și, arătându-mă cu degetul, a spus: „El este!” Am ghicit în acele cuvinte întreaga deznădejde a iubirii imposibile a unui copil.

Prin propria-i practică, Lacan mă învățase că, în perioadele de criză, era bine să-ți revezi pacientul în fiecare zi. Ceea ce am și făcut. Bunul-simț ar fi cerut, cu siguranță, să-mi internez pacienta. În anii aceia, psihiatria avea însă o reputație atât de îngrozitoare în mediile psihanalitice. Pe de altă parte, cum aș fi reușit să o internez, dat fiind că M.C. ar fi refuzat în mod sigur? Aș fi fost nevoit să nu mai fiu vioara întâi.

I-am fixat, așadar, de față cu tatăl ei, o întâlnire pentru a doua zi dimineață. Nu știam că aveam să cobor, unul după altul, toate cercurile infernului. M.C. inventa în fiecare zi o nouă oroare: tăieturi adânci pe antebrate, înghițea, în fața mea, un pumn de pastile. Anorexia se dovedea a fi o adevărată psihoză. În momentul de apogeu al crizei, mi-a arătat, râzând ca o nebună, ochii ei al căror alb nu mai era decât o pată de sânge. Încercase să-și scoată ochii?

O dată ajunsă în cabinet, refuza să mai plece. Ședințele deveneau interminabile, insuportabile. Ca să scap de acest tete-a-tete malefic, o rugasem pe A. să-mi telefoneze din zece în zece minute ca și când am fi avut o în-

întâlnire la care trebuia să mă duc. Târâitul brusc al telefonului avea valoare de real și reușeam astfel, după mai mult de o oră, să mă eliberez din această închisoare. Ajutorul pe care mi l-a dat soția mea m-a apropiat de ea. Într-un moment de criză, nu dispuneam, în fond, decât de ajutorul ei.

Am mai primit, în această încercare, ajutorul ferm și binevoitor al lui Lacan. Da, puteam acum să înfrunt, în toată oroarea ei, această nebunie din fața căreia fugisem odinioară.

Săptămâna s-a încheiat cu o nouă întâlnire programată pentru luni dimineață. Dar M.C. mi-a telefonat în după-amiaza zilei de sâmbătă. M-a anunțat cu o voce foarte calmă că se simțea mai bine, că de-acum criza trecuse, dar că nu va mai veni să mă vadă. Întâlnirea cu mine o răvășea prea tare. Pleca să se odihnească la țară, câteva zile.

Și, într-adevăr, nu am mai revăzut-o. După zece ani totuși, punându-mi în ordine niște note, mi-am adus aminte de M.C. și m-am lăsat cuprins de dorința incontrolabilă de a afla vești despre cea care fusese prima mea pacientă. Am telefonat și mi-a răspuns din nou tatăl ei:

- Ce ciudat că telefonați tocmai azi! M.C. a fost internată de numai câteva ore la spitalul Sainte-Anne.

Există uneori, între pacient și analistul lui, o legătură atât de puternică, încât am putea vorbi chiar de fenomene parapsihologice. Ce mecanism bizar mă făcuse să vreau să-i telefonez chiar în ziua în care fusese internată? Simplă întâmplare? În orice caz, parcă i-aș fi auzit strigătul.

Ce se întâmplase în toți acei ani? I-am întrebat pe tată. M.C. se întorsese la studiile ei de arhitectură, obținuse diploma, apoi lucrase. Cura avusese totuși un efect be-

Gérard Haddad

nefic. Numai că recidivase în ultimele zile și a fost nevoit să o interneze.

Cunoșteam clinica unde fusese primită. Am vorbit despre ea cu un psiholog, J.A., pe care îl cunoșteam și care , lucra acolo. El o îngrijea. Mi-a spus că, în delirul ei, M.C. îmi pronunța numele care prezenta o ușoară omofonie cu al lui. Am întrebat dacă puteam să o văd. Răspunsul a fost un veto categoric. Medicii, ca și psihanaliștii, își consideră uneori pacienții ca un fel de domeniu rezervat numai pentru ei.

La câțeva vreme după deznodământul crizei, la sfârșitul unei ședințe, Lacan m-a anunțat:

- Am reușit să îi fac să te admită în Școală.

A insistat pe Am. Această recunoaștere, care mă emoționa profund, sosea atunci când trebuia: nu în momentul revendicării mele, cu câteva luni mai înainte, ci într-un efect retroactiv care nu putea să dea naștere nicif unei exaltări nesănătoase. Ea nu făcea decât să ia act de un fapt dobândit.

Vestea mi-a fost confirmată printr-o scrisoare oficială expediată de secretarul Școlii. Se pregătea o nouă listă a membrilor și numele meu avea să figureze acolo. Am fost întrebat ce titlu trebuia să însoțească datele despre mine. Cunoșteam foarte bine lista precedentă, în care fiecare nume era urmat de titluri universitare. Medici și psihiatri, în imensa lor majoritate; mai erau și mulți psihologi, absolvenți ai Școlii Normale Superioare care reușiseră la concursul de titularizare ca profesori de filosofie sau în matematici și chiar și un fost elev al Școlii centrale. De ce să nu spun și eu fost elev al școlii de la Grignon, singurul titlu academic de care mă puteam prevala atunci? Cineva de la secretariat mi-a telefonat și mi-a cerut, jenat, să renunț la această mențiune. Nu era de bon

ton să incluzi un mârlan într-o adunare atât de selectă. Nu am insistat și m-am mulțumit cu mențiunea vagă, asemănătoare unui nas fals, de psihoterapeut.

* * *

Viața de pustnic în cabinetul meu de pe strada Mayet nu-mi aducea nici unul dintre efectele scontate. Eram cât se poate de prost dispus: clientela nu numai că nu se înmulțise, ci părea pe punctul de a dispărea complet. Adevărul este că A. îmi lipsea, ca și hărmălia plină de viață a copiilor. Încercarea grea prin care trecusem ne apropiase. M-am hotărât, aşadar, să mă întorc și să locuim împreună. Ceea ce nu mi-a simplificat deloc programul. Eram obligat să străbat Parisul și periferia lui de la un capăt la celălalt: locuiam la Maison-Alfort, îmi continuam studiile la spitalul Sainte-Anne, îmi primeam ultimii clienți în strada Mayet, mă duceam la Garges-les-Gonesse, în cabinetul fratelui meu, unde dădeam consultații pentru copii... Evident că o asemenea risipă de forțe și de timp nu se putea prelungi prea mult.

Câteva zile mai târziu, fiul meu cel mare mi-a făcut o declarație la care nu m-aș fi așteptat niciodată și care avea să schimbe totul:

- Am doisprezece ani. În curând voi împlini treisprezece. Este vârsta la care un tânăr evreu primește bar mitzva¹. Când te-ai gândit să o organizezi pentru mine?
- De unde ți-a venit ideea asta cu bar mitzva? Noi suntem ateî, marxiști, nu practicăm nici o religie.
- Ei bine, bunicul mi-a spus că se va ocupa el.

1 Ceremonial de confirmare a maturității rituale a unui băiat de 13 ani (N. t.).

Așadar, autorul loviturii era tatăl meu. Această intervenție în viața mea de familie, și așa destul de complicată, intervenție făcută fără știrea mea, m-a înfuriat. Deși părăsisem Partidul, mă consideram încă un marxist ateu, fără să mă fi gândit vreodată serios la sensul și la consecințele acestei poziții. Nu era, de altfel, prima oară când mă izbeam de problema religiei, și întotdeauna prin intermediul copiilor mei. Cu câteva luni mai înainte, într-o noapte în care credeam că mica mea lume doarme adânc, mi-am surprins fiul cel mic așezat în genunchi în patul lui, cu fața întoarsă spre perete, într-o evidentă atitudine de rugăciune.

- Ce faci?

- Mă rog pentru tine, tată, pentru ca Dumnezeu să te ierte.

- Pentru ce să mă ierte?

- Pentru că e un mare păcat să nu crezi în Dumnezeu.

Într-un cuvânt, un coleg de școală îl învățase catehismul. Cum să explici însă un asemenea ascendent moral dacă sufletul lui de copil nu ar fi fost deja frământat de chestiunea religioasă? Am profitat de ocazie ca să-i debitez obișnuitul cuplet despre opiniile noastre - ale mele și ale mamei lui - și despre refuzul nostru în fața acestor superstiții. Mi-a răspuns că nimic nu-L va împiedica să continue să-și spună, seara, rugăciunile.

În acel moment, fierbeam de mânie împotriva tatălui meu care nu scăpa nici o ocazie de a-mi săpa autoritatea, și așa destul de firavă, în fața odraslelor mele. Între două cursuri, am tras o fugă până la cel mai apropiat oficiu poștal ca să-i telefoniez și să-mi exprim, fără menajamente, furia. Ca de obicei, a primit totul foarte prost. Nimeni din familie nu îndrăznea să-L înfrunte vreodată pe acest adevărat tiran casnic și urletele lui; eu însumi fă-

ceam de obicei același lucru, preferând ruptura unei confruntări. De data asta însă, m-am ținut bine. Ne-am despărțit, încă o dată, foarte supărați.

Curând, m-am dus la ședința mea obișnuită și am povestit episodul. Lacan m-a felicitat. Faptul de a-mi fi înfruntat tatăl - nu legea lui, ci veșnicul lui capriciu narcisist -, ușura mult piatra care îmi atârna de picior.

- Ai avut perfectă dreptate.

O ședință atât de hotărâtoare ca aceasta, în care destinul meu s-a schimbat, nu a durat mai mult de două sau trei minute. Nici nu-i bănuiam, în acel moment, urmăriile; urmări care m-au lovit ca un trăsnet chiar în clipa în care păraseam cabinetul lui Lacan. Ceva s-a mișcat: o hotărâre imperioasă a pus stăpânire pe mine, una dintre acele hotărâri care nu-i permit subiectului altă alegere decât acceptarea forțată: eu, și nimeni altcineva, trebuia să organizez, pentru copii mei, acel bar mițva; trebuia să o fac.

Ce se petrecuse în străfundurile ființei mele în acele câteva secunde? Ceva ce semăna cu asasinarea simbolică a tatălui imaginar, animalic; iar pe cadavrul cald încă, ivirea imediată a instanței Legii.

Nu mai exista în mine nici îndoială, nici ezitare, nici tergiversare. Întors acasă, am pus-o la curent pe A. cu hotărârea pe care o luasem. Reacția ei a fost glacială. Nu agreea deloc ideea.

- Copiii vor acest bar mițva și n-o să mă eschivez.

- Bineînțeles, le-au trecut pe la nas cadouri, o petrecere...

- O petrecere, de ce nu? Dar nu cred că asta este principala lor motivație.

- În definitiv, dacă ții neapărat ...

Eram din nou confruntat cu acea inerție care constituia arma ei cea mai eficientă, cea mai descurajantă. Su-

ferința mea conjugală, dincolo de sindromul Solal deja menționat, era întreținută de această inerție care bloca orice mișcare și care se exprima, în modul cel mai insuportabil, prin contrazicerea sistematică. Judecata cea mai nevinovată, cea mai anodină pe care o puteam exprima în legătură cu un fapt oarecare avea toate șansele să declanșeze imediat, înainte de orice examen, respingerea ei. De când îmi începuse analiza cu Melman, această trăsură supărătoare a personalității ei se accentuase, iar raporturile noastre deveniseră și mai „încântătoare”.

În ziua aceea, răceala ei m-a lăsat și pe mine indiferent.

A doua zi, ca de obicei, m-am dus la ședința de analiză. Cum va primi Lacan hotărârea mea, atât de neașteptată, de a-mi conduce copiii la ceremonialul de confirmare religioasă? Trebuie să clarific și să subliniez un lucru: cu excepția, notabilă și justificabilă, a alegerii momentului în care am început să primesc pacienți, nu l-am întrebat niciodată pe Lacan ce conduită trebuia să adopt sau ce hotărâre trebuia să iau. Ele nu puteau să-mi aparțină decât mie, în întregime și exclusiv. O dată hotărârea luată, îi vorbeam despre ea, iar el o aproba sau nu. Cel mai adesea însă, dădea dovadă de o absolută neutralitate. Mă așteptam în acea zi fie la o atitudine foarte rezervată, mai degrabă ostilă, fie la o perfectă neutralitate. Spre marea mea surprindere, Lacan și-a manifestat un fel de entuziasm ascultându-mă.

„E formidabil!”

Și mi-a strâns îndelung mâna pentru a sublinia importanța momentului. Începând din acea zi, iudaismul a încetat să reprezinte pentru mine un fel de referință îndepărtată pentru a redeveni un dat concret al existenței mele, cu consecințe determinante. Ceea ce a început să transpară era pasiunea pe care o nutrisem, încă din co-

pilărie, pentru iudaism, pentru scrierile legate de el. Lacan, un goi², a fost cel care a știut să întâmpine și să lase să se manifeste această dragoste de tinerețe, refulată cu îngrâncenare, problema tatălui în desăvârșita ei enigmă, fascinația mea pentru perdeaua Sanctuarului.

I-am vorbit lui A. despre reacția surprinzătoare a lui Lacan și a fost, bineînțeles, impresionată. Câteva zile mai târziu, a avut aerul că acceptă mai ușor hotărârea mea. Descoperise, fără îndoială, efect retroactiv, importanța simbolică și avantajele ei pentru copiii noștri debusolați. Cum să nu fii fascinat, amețit de această dragoste maternă, aparent fără limite, și a cărei expresie o observam în felul în care soția mea se comporta față de copii? „A da ceea ce nu ai” avea pentru ea un sens foarte concret. Hotărârea pe care o accepta ascundea o tragedie secretă pe care orbirea mea masculină refuza să o vadă. Pentru ea - care era născută într-una dintre acele familii italiene unde exista un curios sincretism stalinisto-catolic -, iudeizarea copiilor noștri deschidea o criză dureroasă, o ruptură cu propria-i familie. Dar a acceptat-o.

I-a vorbit, bineînțeles, de toată această tevatură lui Melman, analistul ei, deși era clar pentru ea că drumul de urmat era deja ales și problema rezolvată. La sfârșitul ședinței, a fost surprinsă să audă cuvintele lui Melman:

- În legătură cu ceremonialul bar mițva și cu copiii, o să mă gândesc și o să îți spun mai târziu ce cred.

Și într-adevăr, două săptămâni mai târziu, într-o zi în care A. îi vorbea despre cu totul altceva, Melman i-a spus la sfârșitul ședinței:

2 Nume dat de evrei persoanelor străine de cultul lor și, în special, creștinilor (N. t.).

Gérard Haddad

- Așa cum ți-am promis, am reflectat. Mi se pare că prima ta reacție a fost cea bună. Sigur, faci cum crezi...

Urma lamentabila bălmăjeală pseudo-psihanalitică a celui care fuge din fața urmărilor nefaste ale actului său. Prima reacție a lui A. a fost, să nu uităm, negativă, iar el încerca să relanseze tocmai această poziție, ridiculizându-mi în același timp hotărârea.

Repetându-mi aceste cuvinte, soția mea mi-a mărturisit și cât de mult o deranjaseră. Ce face, se întreba ea, doar nu l-am întrebat nimic. Asta nu mai era psihanaliză, ci îndrumare eclezastică a conștiinței, ceea ce va deveni specialitatea lui Melman, așa cum am avut ocazia să observ de mai multe ori.

M-am înfuriat îngrozitor. Nu acceptasem imixtiunea propriului meu tată; aveam să o accept pe cea a unui străin? Ce devenea cuvântul meu, cea dureroasă și incomodă dorință pe care mă străduiam să o regăsesc și să o păstrez?

- Este imposibil să-ți continui analiza cu Melman. Și-a depășit competențele. *

A., ca de obicei, ar fi vrut să calmeze lucrurile, să continue fără să țină seama de această părere. Înțelegeam însă prea bine că un pericol inutil avea să mă pândească de acum înainte și că era cazul să îl înlătur. A. i-a telefonat lui Melman ca să-L anunțe că nu mai vine. L-a auzit spunând cu o voce furioasă înainte de a închide telefonul:

- Te aștept mâine, așa cum era stabilit.

Iată-L dând ordine, învârtind deasupra capului o sabie de lemn. Numai că, a doua zi, eu am fost cel care am avut parte, la ședință, de un Lacan în mod evident mârșos. Era clar, telefonul funcționase. Copleșit, nici măcar nu m-am supărat.

- Ce se întâmplă?

I-am vorbit din nou despre copiii mei, despre bar mif-
va.

- Te-am sprijinit în hotărârea ta.

- Dumneavoastră da, dar Melman.

Și i-am repetat ce îmi spusese soția mea.

- Cu ce drept a făcut-o?

Se vedea bine că ceea îi povestisem îl surprinsese.

- Habar n-am, i-am răspuns, nu fără o urmă de obrăz-
nicie, îl întâlnești mai des decât mine. Întrebați-L când îl
vedeți.

În acel moment, Lacan era cel copleșit. Mi-a strâns
mâna prietenește. În conflictul pe care îl aveam cu unul
dintre elevii lui cei mai apropiați, fusese de partea mea.
Desigur, mărturia mea venea să confirme altele despre
evoluția neliniștitoare a acestuia, despre gustul lui pen-
tru putere și manipulare. Este foarte probabil ca rapor-
turile dintre ei să se fi deteriorat tot în acea perioadă,
ajungându-se în cele din urmă la ruptură.

O altă întâmplare, anodină în aparență, avea să gră-
bească evoluția și întoarcerea mea la iudaism. A avut loc
în seminarul lui Lacan.

Acesta se ocupa din nou de o chestiune care nu-i dă-
dea pace: cea a numerelor, a generării acestora plecând
de la Unu. Evoca adesea numele lui Frege și Cantor. În
ziua cu pricina, locul de onoare era ocupat de triunghiul
aritmetic al lui Pascal. Lacan a scris la tablă primele rân-
duri:

$$\begin{array}{cccc} & & 1 & \\ & & 11 & \\ & 12 & 1 & \\ 13 & 3 & 1 & \end{array}$$

Apoi a început să silabisească numerele scrise: unu, unu  i unu, unu  i doi...

 i, deodată, am fost cuprins de sentimentul de stranie ate care  nso e te revenirea ne steptat  a unor amintiri uitate cu des v r ire. Era vorba, de data asta, despre amintirea după-amiezelor de Kipur, din timpurile îndepărtate ale unei copilării renegate, în ultimele canicule ale toamnei tunisiene. Pe când mă căznesc să rezist durerii provocate de postul care îmi chinuie te stomacul, ofician ul începe să psalmodieze, repet nd de mai multe ori aceste cuvinte aparent lipsite de sens: ehad, ehad ve ehad, ehad ve  taim... unu, unu  i unu, unu  i doi... Ignoram, atunci, sensul acelei litanii. Aveam să aflu curând că face parte din ritul sacrificial îndeplinit în acea zi de marele preot. Acesta, după ce sacrificase animalul desemnat,  i lua s ngele  i stropea cu el Parahetul, celebra perdea a Sanctuarului, urm nd o ordine foarte precisă: se stropea întâi partea de sus a p nzei, apoi partea de jos; după aceea se uda o dată partea de sus  i de două ori partea de jos  i a a mai departe p n  la cifra  apte.

Stropirile erau repetate de mai multe ori, cu s ngele diferitelor animale sacrificate.  n telegeam acum, prin intermediul triumghiului lui Pascal, sensul acestui rit antic, cel mai solemn din ceremonia cea mai austeră a iudaismului, Iom Kipur. Era vorba despre misterul generării numerelor³. Nu mai trecusem pragul unei sinagogi de aproape douăzeci de ani, dar sim team nevoia să-mi procur un ritual al rugăciunilor de Kipur pentru a reg -

3 Mai târziu, Fran ois Rouan mi-a atras atenția că opera ia seamănă cu dripping-ul practicat de pictorii moderni  i, în special de Pollock, un pictor evreu. Să fi regăsit pictura contemporană drumul către această căutare a lui Unu?

și acest text care îmi revenise cu atâta putere în minte. Era, poate, cel care structurase în inconștientul meu fantasma care mă condusese, ca pe un somnambul, în cabinetul lui Lacan, pentru a aduce acolo acea privire îndreptată spre perdeaua Sanctuarului.

Eram în iunie și ziua mea de naștere bătea la ușă. Tata m-a întrebat ce cadou doream pentru aniversare. Din ziua în care hotărâsem că voi accepta ceremonialul bar mitțva pentru copiii mei, relațiile noastre reîntraseră în normal, alternând conflictele violente cu împăcărilor. I-am cerut o Biblie ebraică bilingvă și un Mahzor, cartea ritualului rugăciunilor de Kipur. Cererea mea l-a surprins.

- Aș vrea să găsesc textul acela... știi tu... ehad ve ehad, unu și unu...

- Tocmai a fost publicată o ediție bilingvă a Mahzor...

- Asta este cartea de care am nevoie.

Freud primise, foarte târziu, o Biblie cadou de la tatăl lui. La rândul meu, îi ceream una tatei. Față de cel al lui Freud, actul meu avea avantajul că eu eram cel care ceream Biblia.

Tata mi-a dat foarte repede cele două prețioase lucrări pe care i le cerusem, cărora le-a adăugat o a treia, o Hagada de Pesah⁴, ediție stabilită și comentată de un rabin tunisian. De mai bine de zeci ani, nu mai ținusem în mână, darămite să citesc, o carte scrisă în ebraică, cărți care în copilărie erau prietenii mei de zi cu zi, pe care puteam să le citesc foarte ușor fără să înțeleg, cel mai adesea, nici un cuvânt. Care a fost reacția mea de moment? Emoție? Nu, întoarcerea refumatului este, în general, însoțită de o straniețe, de stânjenală, de acel unheimliche freudian.

⁴ Carte care este citită în ajunul sărbătorii Pesah, Pastele evreiesc (N. L).

, Gerard Haddad

Credeam că am uitat totul. Dar, după câteva clipe, am reușit să descifrez literele ebraice și să găsesc textul pe care îl numeam de pe acum „rugăciunea triumghiului lui Pascal”. Am avut o mică decepție: ediția respectivă nu punea față în față, pentru nu știu ce motiv abscons, traducerea pasajului. Era însă, într-adevăr, nevoie să fii un mare specialist în ebraică pentru a descifra cele câteva nume de cifre, exact acelea care marcau întoarcerea mea definitivă la textul ebraic?

I-am povestit lui Lacan toate aceste peripeții care mă tulburau până în adâncul sufletului: rugăciunea de Kipur, cartea Mahzor pe care i-o cerusem tatălui meu.

- Poți să-mi împrumuți cartea?

- Lipsește traducerea în franceză a pasajului de care vă vorbesc.

- Mă descurc destul de bine în ebraică.

A păstrat cartea mai multe luni și am fost obligat să i-o cer înapoi.

De mai multe ori în cursul seminarului său, Lacan a afirmat că nu știe ebraica. Mărturia mea, împreună cu altele, infirmă această declarație asupra căreia voi reveni atunci când mă voi ocupa de raporturile misterioase pe care Lacan le întreține cu iudaismul. Voi aminti totuși alte două mărturii care o întăresc pe a mea. Un prieten, pacient ne-evreu al lui Lacan, L-a întrebat într-o zi în ce traducere îl sfătuiește să citească Biblia. Răspunsul lui L-a lăsat fără cuvinte:

- E mai bine să o citești în ebraică.

Un alt prieten, Alex Derczanski, mi-a povestit că, la începutul anilor '60, îl văzuse pe Lacan la Școala de limbi orientale, de pe strada Lille, stând de vorbă cu bibliotecarul, Emmanuel Rai'ss. Venise să împrumute dicționarul talmudic Jastrow. Lucrarea nu poate fi folosi-

tă decât de cineva care este destul de versat în textele ebraice.

Între timp, mă confruntam cu o dorință din ce în ce mai vie de a relua studiul textelor ebraice abandonate de atâta vreme și pe care, de altfel, nu le cunoscusem cu adevărat bine niciodată. Învățasem, pe când eram foarte mic, să citesc cu ușurință un text ebraic, fără să înțeleg nici pe departe semnificația textului. Cunoștințele mele actuale în materie - chiar dacă fragmentare și lacunare, dar nu lipsite de consistență - trebuie să fie considerate, prin urmare, un rezultat al analizei.

Trebuia, așadar, să-mi inițiez și copiii în aceste texte, să găsesc un rabin care să-i pregătească pentru bar mitzva. În această revenire nostalgică a memoriei, mi-am adus aminte de chipul bătrânului meu profesor de ebraică, rabinul Mordechai Koskas. Rectitudinea lui, atât morală cât și fizică, afecțiunea statornică pe care mi-o păstrase, mă susținuseră în toți anii mei de rătăcire. Îi întreba destul de des pe părinții mei ce mai fac, iar ei îi răspundeau oftând:

- Ah! Dacă ați ști...

Iar el răspundea mereu, cu o nesfârșită indulgență:

- Băiatul meu - așa îmi spunea - nu poate să facă niciodată ceva rău. Caută...

Ajunsesse centenar, dar mintea îi era încă limpede. În aspectele uneori puerile ale „căutării timpului pierdut” pe care o trăiam, am dorit, pentru o clipă, să-i încredințez copiii pentru ca să le inculce ceva din rectitudinea pe care o admiram.

Am avut atunci un vis. Stăteam, într-o atitudine grotescă, infantilă, pe genunchii rabinului meu. Mi-am dat seama, între altele, de chemarea la ordine pe care o as-

Gérard Haddad

cundea visul. Regresia mea topică nu trebuia să degeneze în puerilitate. Prezentul trebuia trăit. Trebuia, prin urmare, să găsesc un rabin pentru copiii mei. De altfel, câteva luni mai târziu, bravul bătrân a și murit. Nu l-am plâns, iar dispariția lui nu m-a afectat pe moment. Poate că tocmai această suferință înăbușită, ca și atâtea altele pe care nu am știut să le înfrunt în momentul în care au dispărut cei care au întruchipat în mod autentic, pentru mine, credința iudaică, este cea care a izbucnit într-o durere sfâșietoare ani de zile mai târziu, atunci când a murit ultimul meu învățător, Yeshayahou Leibowitz, acest om al lui Dumnezeu.

Grijile financiare - asemenea unei colici care se ostiește din când în când ca apoi să-ți sfâșie din nou mațele - au apărut din nou. Mica sumă obținută din vânzarea cabinetului mi-a permis să supraviețuiesc un an. De data asta, îmi epuizasem întregul patrimoniu. Între timp, Lacan nu găsisese ceva mai bun de făcut decât să crească prețul ședințelor mele. Trebuia să plătesc acum, zi de zi, o sută cincizeci de franci. Trebuia, iarăși și din nou, fie să fac rost de bani, fie să-mi reduc cheltuielile.

Fratele meu, psihiatrul, m-a anunțat că tocmai cum-părase un apartament la Garges pe care dorea să-L transforme într-un mic centru medical. Mi-a propus să-mi desfășor acolo rahitica activitate, fără să-mi ceară nici măcar să contribui la cheltuielile centrului. Aveam să accept această ofertă generoasă, să părăsesc Parisul, frumoasele lui cartiere, pentru acea periferie ingrată unde, până atunci, nici un psihanalist nu se gândise să se instaleze? Aș economisi astfel chiria pentru cabinetul meu.

Relațiile mele cu acest frate erau, încă din copilărie, foarte complexe. Ele alimentau sămburele nevrozelor noastre. Nu numai că am refuzat, dar, sub un pretext futil - câteva cuvinte pe care le-am luat ca pe o jignire - ne-am certat.

Zilele au trecut, anul universitar tocmai se încheiasse, iar eu ajunsesem în anul cinci. Într-o sâmbătă, pe când luam prânzul la părinții mei, tata mi-a vorbit despre Casa de Depuneri care terminase de construit unele imobile noi, mai degrabă luxoase, la Sarcelles, și că le închiria pentru o sumă dintre cele mai modeste, mai mică decât cea pe care o plăteam la Maisons-Alfort. Nu pierdeam nimic dacă mă duceam să le văd. Ziua era frumoasă, însorită, prânzul pregătit de mama copios ca întotdeauna. O plimbare ne va dezmoști picioarele. Noua stradă 8 Mai, cu imobilele ei nou-nouțe, era destul de impunătoare. Periferiile din regiune încă nu se confruntau cu grave probleme de delincvență. Ni s-a permis să vizităm un apartament foarte frumos, încăpător, care nu fusese niciodată locuit. Am fost cucerit. Mi-am dat seama imediat de toate avantajele situației. Aveam să descopăr în curând că inconștientul meu le calculase mult mai bine decât îmi puteam imagina. Apropierea de părinții mei, sprijinul lor îmi ofereau mediul propice pentru a organiza pentru copii ceremonialul bar mițva pe care și-L doreau, proiect care căpătase, pentru mine, dimensiuni metafizice și în care eram total angajat.

Cu acordul lui A., am semnat pe loc contractul de închiriere. Tata era încântat. Nu numai că voi locui acolo, dar cearta cu fratele meu mi-a apărut, deodată, în toată puerilitatea ei. Am hotărât să-i accept propunerea: îmi mutam cabinetul parizian în centrul lui. Această schim-

Gérard Haddad

bare s-a făcut, ca întotdeauna, în momentul în care traversam o criză, un refuz violent aflându-și deznodământul în bucuria unei acceptări, ușurarea de după o mușcătură.

Efortul pe care l-am făcut în acea zi, renunțarea la porțiuni întregi din narcisismul meu steril și din gelozia mea fraternă, era imens. Consecințele alegerii acestui domiciliu au fost foarte importante.

Am povestit, la ședință, toate aceste peripeții. Am ajuns și la acceptarea colaborării cu fratele meu, eu, fratele mai mare, găsindu-mă într-o situație prea puțin glorioasă. Întrezăream în ea, dacă nu dispariția, cel puțin posibilitatea de a depăși rivalitatea frățească, atât de încărcată de ură și de distrugere, atât a celuiilalt cât și a mea. În acel moment, Lacan a țâșnit de pe scaun. Părea foarte emoționat, răvășit chiar. Nu-L văzusem niciodată așa.

- Formidabil, repeta ținându-mă de mână, sunt într-adevăr foarte mulțumit.

În ziua aceea, ceva din fața urâtă, schimonosită a nevrozei obsesionale, poate chiar din tendința mea spre paranoia căzuse o dată pentru totdeauna.

Am pus-o la curent pe M.C., cu care împărțeam cabinetul din strada Mayet, despre hotărârile mele. Și ea avea alte proiecte. Am reziliat cele două contracte de închiriere și i-am informat pe ultimii mei doi pacienți despre noua mea adresă. M. a acceptat să se mute împreună cu mine.

* * *

De luni de zile, analiza trezise în mine o dureroasă nostalgie după țara mea natală, Tunisia. Visam tot timpul la țărmurile ei, la dulcele ei stil de viață, la stră-

zile Tunisului, la toate acele mici nimicuri care îmi alcătuiseră copilăria. Odissea vorbește despre țara de neuitat a Iotofagilor unde Ulise s-a oprit. Conform unei tradiții tunisiene, țara aceea era Tunisia, iar eu trăiam în carnea mea adevărul acelei tradiții. Ceva din durerea mea nevrotică își afla rădăcinile acolo. Nu am știut, pentru încă o bună bucată de timp, că acea nostalgie se suprapune peste cea a mamei, i se substituie. De câte ori, pe divan, nu denunțasem inutilitatea afirmației freudiene despre un libido pro matrem! Acel libido pe care îl căutam orbește, marele secret care îmi va oferi cheia ființei mele, se ascundea, în bună parte, sub această nostalgie.

Tata, inconsolabil după pierderea Mediteranei și care, de mai mulți ani, se întorsese în Tunisia, mi-a propus să-L însoțesc. Închiria la Kram, stațiune balneară nu departe de Tunis, o casă modestă. Am acceptat bucurios. După treisprezece ani de absență, mă întorceam în Tunisia. Am regăsit la Marsilia pachetbotul cu parfum de vacanță pe care, înainte de dezrădăcinare, îl luasem atât de des.

Hotărârea nu s-a dovedit deosebit de fericită. Tunisia copilăriei mele se transformase profund; nu mai regăseam nici un chip cunoscut. Țara traversa, și ea, o perioadă dificilă de repliere și angoasă. Încetul cu încetul, am fost cuprins de aceeași melancolie pe care tatăl meu o trăise când se întorsese prima dată. Pe deasupra, în promiscuitatea acelei case inconfortabile, relațiile mele cu el au redevenit dificile. M-am întors din vacanță trist și descurajat, crezând că am bifat, o dată pentru totdeauna, o nostalgie care nu-și mai avea rostul. Mi s-a părut că Tunisia aparține unui trecut îngropat. Câte astfel de impresii se dovedesc a fi, de fapt,

Gérard Haddad

false! Oedip sau nu, țara natală nu poate fi uitată. O să regăsesc Tunisia mea douăzeci de ani mai târziu, după ce voi fi îndeplinit nenumărate revoluții mentale, cu ocazia unui colocviu organizat la Cartagena unde am putut reînnoda unele fire. Atunci, într-adevăr, ceva din durerea mea, odraslă a unui refuz al dragostei, s-a os-toit.

Convertirea mea

^•""mtoarcerea în Tunisia mi-a lăsat un gust amar.

V / Mi -am reluat postul de extern la spitalul Troustseau, cu epuizantele lui gărzi de noapte. Alesesem pentru al doilea stagiul serviciul de chirurgie infantilă, condus într-o manieră remarcabilă de profesorul Gruner, pe care boala îl va răpune înainte de vreme. Nu doream să răspund acestei definiții a psihiatrului: un medic evreu căruia îi este frică de sânge. Timp de mai multe săptămâni, mi-am îndeplinit îndatoririle în blocul operator, la urgențe; am tăiat, cusut, pus în ghips fără emoții deosebite, încercând să fac totul cât mai bine și să mă familiarizez cu cât mai multe lucruri din panoplia artei medicale.

O dată stagiul terminat, am hotărât să mă inițiez în sfârșit în psihiatrie, în serviciul condus de profesorul Alby care va fi, câteva luni mai târziu, amabilul coordonator al lucrării mele de licență. În același timp, mi-am trecut examenele, fără brio, dar și fără să mă poticnesc. A trebuit să revin în septembrie numai de două ori pentru a corecta o notă insuficientă.

Stagiul meu în serviciul de psihiatrie nu a fost întotdeauna comod. Nu reușeam să admit durerosul meu statut de simplu student. Afișam prin urmare, la modul provocator, într-un mediu în care aceste idei erau puțin apreciate, poziția mea „lacaniană”. Cea care mi-a permis să înregistrez totuși, într-o zi, un mic succes, o mică revanșă.

Într-o dimineață, am aflat că fusese internat un travestit. Poliția îl culesese din pădurea Vincennes într-o stare de puternică agitație și îl adusese la serviciul nostru de urgențe.

- Dacă poți scoate ceva de la el, felicitări! mi-a spus, amabil, internul. Nimeni nu a reușit să-L facă să pronunțe nici măcar un cuvânt. Pare totuși că se simte bine. Examen somatic normal.

Mi-am amintit atunci o scenă la care fusesem martor în biblioteca lui Lacan, în timpul uneia dintre acele interminabile așteptări la care mă supunea. (Minunate așteptări - acum, după atâta vreme -, în care am învățat o mare parte din meseria mea.) Un tânăr își aștepta, cu minte, rândul. Avea un aspect foarte efeminat și am ezitat câteva momente înainte să-mi dau seama că era, într-adevăr, vorba de un bărbat. Lacan a apărut curând și i-a dat mâna.

- Vino, draga mea! i-a spus.

Accentuase imperceptibil cuvântul mea. Am fost surprins și ușor mișcat să observ că se adresa unei ființe de sex masculin întrebuințând femininul. Am învățat astfel că singura speranță pentru a deplasa discursul unui subiect era să intri în acel discurs, să-L accepți așa cum se prezenta...

Am intrat, așadar, în camera bolnavului meu. Se culcase la loc și își trăsesese cearșaful pe față. Nu se vedea de-

Convertirea mea

258

cât un smoc de păr decolorat. Luându-mi inima în dinți, am spus tare:

- Ce mai faci, draga mea?

S-au scurs câteva secunde. Apoi o voce și-a făcut drum de sub pătură:

- Mult mai bine, doctore!

Gheața fusese spartă. Tânărul s-a așezat în capul oaselor, pe pat. Am vorbit, între altele, despre „munca” lui la Vincennes, care mergea foarte bine. Dar se săturase. Perverșii fac adesea depresii teribile. Am putut să-i completez fișa în întregime. Câteva minute mai târziu, i-o prezentam internului care rămăsese cu gura căscată.

- Poftim anamneză!

Am știut să fiu modest în triumful meu.

- Trebuie să intri în discursul subiectului și nu să i-L impui pe al nostru.

* * *

Numai că, în acel an, viața mea se juca în altă parte - pe scena familială, ca întotdeauna. Mă instalasem la Sarcelles și acolo avea să se organizeze noua mea viață. Fratele meu, care m-a primit în cabinetul lui, a jucat un rol important. M-a ajutat să-mi dezvolt clientela și mai ales, grație legăturilor lui strânse cu importante cercuri rabinice din oraș, mi-a permis să duc la bun sfârșit cele două proiecte - pe de o parte, bar mițva pentru copiii mei și, pe de alta, pregătirea în domeniul literaturii religioase. Doream ca toate aceste lucruri să se înfăptuiască în cadrul celei mai stricte ortodoxii religioase. Situația ar fi fost infinit mai ușoară dacă m-aș fi adresat uneia dintre comunitățile evreiești liberale din Paris. Dar nu doream - așa cum o făcusem și pentru angajarea mea politică sau pentru pregătirea mea ca psih-

I

Gérard Haddad

analist - să fac lucrurile pe jumătate și să risc, mai târziu, obiecții umilitoare.

Începuse atunci să circule un zvon - cel despre o influență nebănuită a iudaismului în apariția psihanalizei. O carte a lui David Bakan - inspirată de lucrările lui Gershom Scholem despre mistica iudaică -, în care se susținea că Freud fusese influențat de Cabala, cunoștea un oarecare succes. Cabala, ezoterism, iată subiecte care puteau să facă să viseze minți fragile, ne-coapte, așa cum era mintea mea. Pentru a răspunde la toate aceste întrebări, fratele meu mi-a propus să stau de vorbă cu unul dintre prietenii lui rabini, Abraham E.H.; întâlnirea trebuia să mă scutească de multe rătăcirii.

- Ce v-ar plăcea să studiați? m-a întrebat rabinul, mângâindu-și barba.

- Scrieri precum Zoharul, Cabala.

- Vă descurcați bine în ebraică, în textele noastre importante? Și cunoașteți, evident, Talmudul.

Îi era greu eruditului să-și ascundă ironia. În mod evident, ignoram toate acele lucruri. Ignoranța îmi întreținea disprețul pentru Talmud, această imensă culegere de texte prăfuite și lipsite de interes.

- De unde această apreciere negativă? Ați studiat sau citit măcar o singură pagină din el?

Nu puteam decât să-mi mărturisesc completa ignoranță: nu deschiseseam niciodată un Talmud.

- Nu puteți totuși spune despre un fruct pe care nu l-ați gustat niciodată că are gust rău. Aflați că Talmudul reprezintă fundamentul întregului iudaism, inclusiv al Cabalei. În fiecare sâmbătă după-amiaza, țin un curs despre Talmud la sinagogă. Încercați o dată. Subiectul despre care vorbesc acum n-o să vă intereseze prea tare.

Convertirea mea

260

Dar mai târziu o să vă arăt textele care pot interesa un psihanalist.

Rabinul meu se gândea, cu siguranță, la texte privind sexualitatea, presupusă a fi alfa și omega preocupărilor freudiene.

În ceea ce îi privea pe copii, mi-a propus să-i înscriu duminica următoare la cursul pregătitor pentru bar tnițva.

Sâmbăta următoare, foarte jenat, am trecut, după mulți ani, pragul unei sinagogi. S-ar putea ca marile progrese să se realizeze astfel, mergând înapoi. Mă pregăteam să ascult cursul, apoi să o șterg repede pentru a nu fi obligat să particip la serviciul religios care era oficiat imediat după curs. Acceptam să cunosc textele iudaismului, dar cu nici un preț să devin practicant.

Acest prim curs mi-a provocat una dintre cele mai puternice emoții intelectuale din viața mea. Despre ce vorbea rabinul? Despre o scrisoare pierdută pe un drum public¹. Ce trebuia să facă cel care o găsea? Să o reamită expeditorului sau destinatarului? Textul talmudic vorbea despre asta în cincisprezece pagini foarte dense.

- Dar de ce este o problemă atât de complicată? a întrebat cineva din asistență.

- Pentru că o scrisoare pe care o găsești pe un drum public este, prin esența ei, deosebit de suspectă, a răspuns rabinul.

Impecabila exprimare a unui lacanian impecabil. Tocmai recitisem textul lui Edgar Allan Poe intitulat Scrisoarea furată. Această scrisoare pierdută, cambie și scrisoare de recunoaștere a unei datorii, era încă și mai tulburătoare. Și am avut un fel de coup de foudre pentru Talmud.

Tratatul Baba meția, cap. 1, a 3-a Mișna.

N-am scăpat însă at t de ușor. După curs, imposibil să fugi de la serviciul religios. Cea mai elementară poli-te e mă împiedica s-o fac. Am regăsit, cu o emoție pe care o refuzam, cuvintele pe jumătate uitate ale rugăciunii evreiești.

Lunea următoare, i-am vorbit lui Lacan despre descoperirea mea  i despre furtuna pe care o st rnise în mine. A ascultat atent  i mi-a pus o întrebare.  mi dădeam seama că, în termeni voala i, un dialog se stabilea între noi pe această temă, fără încă să-mi pot da seama, pe moment, de importanța lui, at t pentru Lacan c t  i pentru mine.

Am avut confirmarea acestei impresii citind textul intitulat Radiofonie, pe care îl aveam încă de la apariția lui, cu doi ani mai înainte, dar pe care nu reușeam să-L citesc. Venise în sfârșit timpul acestei lecturi. Am descoperit, cu mare surprindere, apropierea pe care Lacan o făcea acolo între Midra a evreiască  i interpretarea din psihanaliză. Nimeni înainte de el nu îndrăznise să facă această paralelă.  n ceea ce mă privea, nici nu bănuiam existența cuvântului midra   i habar nu aveam ce înseamnă. Am profitat de noile mele legături cu rabinul Abraham E.H. ca să mă dumiresc c tu i de puțin  i să descopăr imensul  i fascinantul univers textual care se deschidea înainte de mine. Într-un anumit fel, Talmudul face parte din corpusul numit Midra . Mai târziu, atunci când Editura Desclee de Brouwer mi-a propus să coordonez o colec ie de c r i despre iudaism, mi-am amintit acest cuvânt magic în care, grație lui Lacan, trecutul  i viitorul meu de psihanalist s-au întâlnit. Am dat colec iei numele „Midra ” ca un omagiu adus lui Lacan.

Mi se pare că totul remarcabil faptul că Lacan, c ut nd o influen   a iudaismului asupra gândirii lui Freud,

Convertirea mea

262

nu a rătăcit în jurul Cabalei, a ezoterismului. Dacă există un efect iudaic în psihanaliză, acesta ține de structura însăși a discursului, deci de Midraș; acesta este textul care trebuie interogată.

A fost începutul unei adevărate răsturnări. Asemenea unui râu în creștere, ea mătura totul în cale. Ori de câte ori se ivea ocazia - discuție cu un rabin, apariția unei lucrări -, mă grăbeam să adun firimituri de învățătură ca să potolesc o sete nouă și mistuitoare, cu exaltarea ce însoțește în mod obligatoriu procesul psihic al convertirii. Lacan se va strădui să îndiguiască acest proces, lăsându-mi în același timp libertatea de a parcurge până la capăt drumul care se deschidea înaintea mea.

Convertirea nu este un fenomen pur intelectual. Se știe că e însoțită, la limită, de apariția unor stigmatizări. Ale mele vor fi mai discrete decât cele ale sfintei Tereza de Avila, fiica unor evrei convertiți la creștinism. La început, vor fi gastronomice. Convertit de decenii la bucătăria europeană sau exotică, chineză sau hindusă, iată că se trezește în mine nostalgia bucătăriei evreiești, tunisiană cu siguranță, dar și așkenază. Am început să frecventez restaurantele de pe strada Richer, ca și pe cele de pe strada des Rosiers. Nu era decât o primă etapă. I-am cerut curând soției mele să nu mai cumpere carne de porc sau alte specii interzise. În cele din urmă, i-am cerut să nu mai cumpere carne decât din măcelăriile cușer. Această ultimă cerință a enervat-o enorm. S-a opus. Am adus o mie de argumente, aparent rezonabile - posibilitatea de a-i invita pe părinții mei, deveniți acum vecinii noștri, la masă. Adevărul este că, puțin câte puțin și în felul meu, deveneam un evreu practicant. Cât despre A., ea se închidea din ce în ce mai mult în ea. Nu-i plăcea, ba chiar

Gérard Haddad

o rănea în adâncul sufletului felul în care, de câteva luni, evoluau lucrurile. Unde vom ajunge?

Îmi amintesc un sfârșit de săptămână pe care l-am petrecut la Etretat. Am fost serviți cu stridii. Adoram fructele de mare și în special stridiile, de pe vremea când eram elev la liceul Montaigne din Bordeaux.

- Savurează cum se cuvine stridiile astea, i-am spus lui A. Sunt ultimele pe care le mâncăm.

- Mă doare în cot de fructele de mare. Le-am detestat întotdeauna și tu ești cel care m-a obligat să le mănânc; ce mă deranjează este restul!

Credeam că glumește. Fraza s-a dovedit însă profetică. De atunci, adică de douăzeci și cinci de ani, n-am mai mâncat niciodată nici fructe de mare, nici vreo altă specie interzisă. Această evoluție ciudată îmi va inspira mai târziu teza expusă în cartea mea *Manger le Livre*.

Replica lui A. prevestea o nouă criză. Cunoscusem atâtea altele, criza fusese chiar modul nostru cotidian de funcționare. Numai că aceasta a fost pe punctul să măture totul în cale. La câțva timp după ce îmi înscriisesem copiii la cursul de învățătură religioasă care trebuia să-i pregătească pentru bar mițva, noul meu prieten rabin, Abraham E.H., a cerut să mă vadă.

- Avem o problemă, mi-a spus. Am aflat că soția dumneavoastră nu este evreică. În consecință, nici copiii nu sunt.

- Cum? S-a convertit de mai bine de cincisprezece ani și am făcut și o căsătorie religioasă. V-am transmis documentul care atestă acest lucru.

- Actul pe care mi l-ați furnizat nu este recunoscut de către rabinatul nostru...

Cuvintele m-au lovit îngrozitor. Am încercat, zădărnice, să negociez.

- Copiii mei au fost circumciși de un rabin.

Am aflat atunci că poți fi evreu fără să fii circumcis și circumcis fără să fii evreu. M-a cuprins o mare durere. Efectul acestor cuvinte era să-i îndepărteze de mine pe copii; nu mai eram decât un tată nelegitim. Rabinul și-a dat seama de deznădejdea mea și a vrut să o atenueze:

- Până când situația lor va fi rezolvată, copiii pot să urmeze cursurile în mod normal.

Câteva minute mai târziu, o puneam la curent pe A. cu situația; singura ieșire era o convertire. Dar a cui? A copiilor, a ei, a mea? În mintea mea, lucrurile erau fără echivoc. Numai o convertire a întregii familii putea să ne ofere o bază clară și solidă care să ne permită să avansăm.

- Refuz categoric! mi-a spus, jignită.

Orb față de lumea exterioară, împins de nu știu ce forță devenită irezistibilă, nu-mi dădeam seama de cruzimea, de barbaria gestului pe care i-L ceream soției mele, de drama pe care o obligam s-o trăiască. Nu voiam să văd decât obișnuitul și rigidul ei refuz sistematic, anterior oricărei reflecții. Din cauza acestei refuz, coabitarea noastră a devenit și mai încordată, un fel de pace sau de război rece, fără acea alternanță de tandrețe, de dorință și de conflict care, până atunci, calma lucrurile.

Un personaj nou a apărut curând pe scena rabinică de la Sarcelles, un rabin ultra-ortodox, Raphael Israel. Remarcabila lui erudiție talmudică, ardoarea și energia lui, firea lui amabilă și jovială aveau să impresioneze repede comunitatea și să o împingă din ce în ce mai mult pe calea ultra-ortodoxiei. Am fost eu însumi fascinat de acest izvor din care țâșnea o învățătură uitată.

- Cred că avem multe lucruri să ne spunem, i-am zis la prima noastră întâlnire.

- Și eu cred la fel! mi-a răspuns.

Nici eu, nici el nu credeam, atunci, să avem atâta dreptate.

* * *

, y

Lună de lună, măsurăm timpul care mă separa de ziua eliberatoare, cea în care, o dată trecută licența, voi fi medic și voi putea accede la o viață profesională demnă și recunoscută. Numai că tot ce făceam trebuia să respecte o anumită regulă: să nu fac nimic de mântuială, să studiez serios, să mă convertesc cinstit, să plătesc întotdeauna scump pentru tot ce realizăm. Regulă valabilă și pentru teza mea de licență.

Studiile de medicină se termină, într-adevăr, cu acest mic memoriu, adesea rasolit: teza de medicină. Doream, în ceea ce mă privea, ca această teză să fie încununarea demnă a lungului meu efort. În același timp, trebuia ca redactarea ei să nu întârzie obținerea diplomei. Pentru a rezolva contradicția dintre acești doi termeni - va apărea, curând, un al treilea - era de ajuns să mă apuc de lucru cu mult timp înainte. Colegii mei de facultate se aruncau cu toate forțele în pregătirea concursului de internat. Am socotit cu înțelepciune că vârsta nu-mi mai permitea să visez la o carieră de spital care, de altfel, nici nu mă interesa. Am avut, prin urmare, un pic de timp ca să mă gândesc la teză. Am hotărât, cu doi ani înainte de terminarea celui de-al doilea ciclu de studii, să mă apuc de lucru. Nu trebuia decât să-mi aleg subiectul.

În timpul stagiului făcut în psihiatrie, reținusem frecvența cu care șefii serviciului puneau un diagnostic, concept passe-partout la modă în acea perioadă: stare limită. Nici psihoză, nici nevroză, nici perversiune, ci o stare incertă în care patologia narcisică s-ar afla pe primul plan.

Această concepție - o știam pentru că frecventasem asiduă prezentările de caz pe care le făcea - îl enerva enorm pe Lacan, pentru care chestiunea paternității, sub numeroasele ei avataruri, rămânea operatorul indispensabil pentru a înțelege întreaga gamă a tulburărilor psihice. Considera că diagnosticul de stare limită era rodul unei anumite lenevii mentale sau al ignoranței. Moștenitorii lui Freud, cei care pretindeau că sunt, nu mai știau să se folosească de instrumentele lăsate de întemeietor. Erau obnubiți fie de „mecanisme de apărare” ale ego-ului, fie de patologia unui narcisism care trebuia rectificat.

Am hotărât, prin urmare, să „zbor în ajutorul tatălui” sau mai degrabă să-i apăr gloria. În acest scop, mi-am propus să-mi consacru teza criticii noțiunii de stare limită, opunându-i eficiența conceptului de Nume-al-Tatălui. Nu-mi dădeam seama cât de mult depășea această încercare - imposibilă și inutilă - propriile mele forțe. Cum trebuia abordată?

M-am întâlnit cu profesorul Alby și i-am vorbit despre proiectul meu pe care L-a reținut, dându-mi chiar câteva referințe bibliografice. Eram așadar gata să-L înfrunt, ca de obicei, pe Lacan, adică să-i supun atenției fără să-i cer în prealabil nici un sfat, un proiect destul de elaborat despre care nu-i suflasem încă nici un cuvânt.

Cu ceva vreme înainte, experimentasem curioasa ceremonie a controlului așa cum o concepea Lacan.

- Vreau să vă supun spre control cazul de care mă ocup, i-am spus.

- Ei bine, poți s-o faci mâine, după ședința ta.

A doua zi, după ședință, așa cum stabilisem, m-a invitat să mă așez în fața lui pe divan.

- Un control, mi-a spus, se face față în față.

Gérard Haddad

După câteva minute de spaimă în care am perceput în fiecare dintre cuvintele mele nulitatea discursului și a competenței mele de analist, Lacan, care până atunci păruse să citească o foaie de hârtie pusă pe birou, m-a întrerupt prin acest sfat simplu:

- Nu forța niciodată lucrurile, lasă-le să vină de la sine.

Apoi a adăugat:

- Pentru control, onorariul meu e dublu.

Cum prețul ședințelor mele ajunsese deja la două sute de franci, m-am trezit ușurat, în câteva minute, de șase sute de franci, adevărată lovitură de măciucă în urma căreia am rămas groggy pe palierul cabinetului. După aceea zi, nu i-am mai cerut niciodată o nouă ședință de control.

Numai că alegerea subiectului tezei era un lucru prea important ca să nu accept un nou sacrificiu financiar.

- Mai am puțin și-mi termin studiile de medicină, i-am spus într-o zi părăsindu-L, aș vrea să vă vorbesc, într-o ședință de control, despre subiectul meu de teză.

- Bucuros, vom vorbi mâine, după ședință.

Tonul era amabil. Poate că se putea ghici în el ceva din acea satisfacție pe care o trăiește artizanul atunci când e pe punctul de a sfârși ce are de făcut.

A doua zi, în timpul scurt și nesfârșit al ședinței, moment aflat în afara timpului, nu mă gândeam decât la un singur lucru: la întrevvedereea față în față care avea să urmeze.

Lacan m-a oprit brusc. Părea mânios.

- Pe mâine!

- Nu căzusem de acord că vom vorbi despre subiectul meu de teză?

A scos acel mormăit de urs furios al cărui sens învățasem să-L descifrez: „degeaba insiști!” și s-a îndreptat, cu pasul lui târșăit de om bătrân, către sala de așteptare unde se înghesuiau mai mulți pacienți.

Am rămas ore întregi consternat, încremenit. De ce o atitudine atât de disprețuitoare? De ce această schimbare brutală? Încrederea totală pe care i-o acordam - excesivă, de bună seamă, dar care mi-a permis să avansez prin provocări aproape imposibile - cerea o explicație.

Seara, m-am întors la Sarcelles. Mă gândeam întruna la noua mea pasiune pentru Talmud. Cele câteva cursuri sau predici, furate ici și colo, nu-mi mai erau de ajuns. Mi-ar fi plăcut să petrec câteva luni într-o ieșivă, o școală talmudică unde, de seara până dimineața, te cufunzi în marile texte ebraice. Bineînțeles, studiile mele de medicină, teza pe care trebuia să o pregătesc mă împiedicau să o fac. Nu puteam, în același timp, să pregătesc teza și să studiez intensiv Talmudul.

Deodată, am avut însă un fel de iluminare. Dar bineînțeles că lucrul era posibil, necesar chiar. Era de ajuns ca subiectul tezei mele să se ocupe de Talmud, de ceea ce se spunea acolo despre bolile mentale; pe scurt, o teză de istorie a medicinei, o arheologie a cunoașterii. Am înțeles, în același timp, de ce mă repezise Lacan. Ghicise, probabil, încotro îmi îndreptam pașii și, interpunându-se, mă obliga să aleg o altă direcție, exact cea pe care o doream, fără să îndrăznesc să mi-o mărturisesc.

Complet ignorant în ale Talmudului, cum aveam să realizez acest vast proiect care impunea consultarea a șaizeci și două de tratate? Cu ajutorul rabinului Raphael Israel. Îmi rămânea să-L conving să accepte o sarcină atât de dificilă. Fără să pierd nici un minut, i-am telefonat,

Gérard Haddad

i-am prezentat proiectul, dar și cererea mea de ajutor.

Dragul de el a acceptat pe loc.

Îmi amintesc cu o precizie uimitoare momentul în care s-a produs această epifanie, ca și cum acele unui ceas misterios s-ar fi oprit la ora aceea: ora nouă și patruzeci de minute seara. Data, în schimb, este neclară: o seară de februarie a anului 1975.

M-am prezentat la ședința de a doua zi, cuprins de o agitație ușoară și veselă. I-am anunțat lui Lacan faptul că abandonam primul subiect de teză și că aveam un nou proiect în care mă lansam.

„Asta e!” exclamă el, ridicându-se în picioare pentru a marca sfârșitul ședinței. Mi-a surâs și, de această dată, am avut dreptul la prieteneasca strângere de mână din zilele importante. Marele arcaș își atinsese ținta. Mijloacele pe care le întrebuința pentru a dezvălui unui subiect ceea ce acesta dorește în secret fără să reușească să și-o mărturisească îmi vor rămâne pentru totdeauna necunoscute. Marea artă.

Mai mult, se adevăra faptul că Lacan, în felul lui, își ținuse cuvântul. Vorbisem în ziua stabilită despre teza mea, chiar dacă întrevădarea noastră s-a rezumat la un mormăit, dar care a fost mult mai eficient decât un lung discurs.

Săptămână de săptămână, mă duceam la rabinul meu care identificase, în prealabil, într-un tratat talmudic, toate referințele privitoare la problema nebuniei. Îi înregistram cuvintele cu ajutorul unui magnetofon, iar apoi, după ce mă întorceam acasă, ascultam banda având sub ochi și tratatul talmudic, după care transcriam ceea ce ascultasem. Făceam progrese în studiul ebraicii, ajutat și de cursuri de ebraică modernă, atât de apropiată de ebraica din Mișna talmudică.

Un fenomen neașteptat s-a petrecut în curând. Am constatat că rabinul meu depășea mult subiectul pe care i-l indicasem. Remarca tot ceea ce, în Talmud, i se părea picant, sugestiv, așa încât cantitatea notelor mele devenea impresionantă. I-am făcut această observație. În zadar. Am înțeles atunci că declanșasem în acest om o operație misterioasă, un parcurs subiectiv personal și am hotărât să-i las mână liberă.

Colaborarea a durat mai mult de un an, perioadă în care a fost examinat întregul Talmud Babilonian, cel mai important dintre cele două Talmuduri. În paralel, parcurgeam singur traducerea franceză a Talmudului din Ierusalim[^] ca și traducerea unor tratate din Talmudul Babilonian care tocmai începeau să fie publicate. Citeam și tot ceea ce îmi cădea în mână referitor la Midraș, din care nu se tradusese nimic până atunci.

Cum oare, după ce trăisem astfel de experiențe, după ce fusesem martor și agent orb al unor incredibile lovituri de șah, al unor strategii atât de rafinate, să mă mai îndoiesc de existența acestei misterioase instanțe pe care Freud o numește inconștient? După atâția ani, descopăr în ce măsură instalarea mea provizorie la Sarcelles făcea parte dintr-o strategie complexă în care s-au amestecat procesele de convertire și elaborarea tezei mele, teză care se va transforma, mai târziu, în lucrarea *L'Enfant illégitime*. *Sources talmudiques de la psychanalyse*, piatră unghiulară a destinului meu de analist. După ce îmi voi îndeplini aceste obiective, ingrata periferie îmi va deveni insuportabilă și nu voi mai întârzia acolo nici o clipă în plus.

Munca noastră pe Talmud mă făcuse să mă împrietenesc cu R. Israel. Îmi cunoștea situația familială. A invitat-o pe soția mea la o discuție, iar ea a acceptat.

Gérard Haddad

Cel puțin aparent, continua să se opună categoric unei convertirii. Nu percepeam, în incomoda mea viață de zi cu zi, fisurile care apăreau sub această mască.

De ce să nu înceapă procesul de convertire care constă în inițierea în riturile iudaismului, în textele sale? Lucrul nu este interesant în sine? Era liberă apoi, la sfârșitul acestui parcurs, să accepte sau să refuze ritul convertirii. Acesta a fost discursul prietenesc și subtil pe care i l-a ținut R. Israel, dar și familia mea, tata în special, care, încă din prima zi, nutrea o afecțiune deosebită pentru soția mea. A acceptat, dar ne-a prevenit că nu se simțea obligată la nimic.

Marele rabin Ernest Guggenheim a primit-o, curtenitor dar rece.

- Vă așteaptă un proces îndelungat și nu vă garantez că, la sfârșit, veți obține convertirea.

- Nici eu nu o doresc.

Pe astfel de baze, lucrurile demarau mai degrabă prost.

A fost totuși încredințată tutoratului, binevoitor și înțelegător, al doamnei H., soția unui alt mare rabin, dar și vecina noastră.

Interesul meu tumultuos pentru iudaism nu putea rămâne multă vreme cantonat în considerații teoretice, documentare. O forță violentă, căreia încercam să-i rezist, mă împingea să reiau practica religioasă, cu riturile alimentare mozaice. Am început să merg din nou la sinagogă. Măneam azimă de sărbătoarea Paștelui, posteam în ziua de Kipur. La fiecare pas pe care îl făceam în această direcție, A. își manifesta opoziția deschisă sau mocnită. Viața în doi, și așa dificilă, devenea cu fiecare zi și mai greu de suportat

Pentru vacanța de vară, am hotărât să-mi realizez visul de moment - să petrec o perioadă de timp într-o ieșivă, cea mai ortodoxă cu putință, aceea de la Aix-les-Bains, înainte de a petrece, în familie, o săptămână în Corsica.

Încă de la sosirea mea în această școală talmudică, am fost aruncat într-o baie de iudaism și de studiu. Deșteptarea în zori, culcarea la miezul nopții; ziua era împărțită între momentele de rugăciune ferventă și lungile ore de studiu intensiv. Această experiență spirituală, această pasiune colectivă pentru studiu m-au îmbătat. Am fost în mod deosebit mișcat de modestia și spiritualitatea lui Yona, un tânăr căruia i-am fost încredințat de către conducătorul școlii pentru a fi inițiat, o jumătate de oră în fiecare dimineață, în textul Midraș.

S-a mai ocupat de mine și un personaj ciudat și captivant, rabinul Besançon, adept al hasidismului lui R. Nachman din Breslau și... Chagall. În ziua în care am sosit, m-a invitat la o lungă plimbare și, ore întregi, mi-a vorbit pe îndelete despre credință, despre poveștile lui R. Nachman, despre propria lui istorie. Fiu al unei mame evreice care îi ascunsese originile, a fost profund mișcat, într-o zi din copilărie, de un tablou al lui Chagall care reprezenta un rabin. „Mi-ar plăcea să semăn cu bărbatul ăsta”, i-a spus mamei sale. „Aceasta a izbucnit în lacrimi și i-a mărturisit care îi erau originile: „Și tu ești evreu!”

La școală, am cunoscut o figură pitorească - doamna Blau. Se spunea despre ea că fusese dansatoare în Pigalle și că apoi, atinsă de har, se convertise la iudaism devenind soția rabinului Blau, șef al Naturei Karta, o ramură a ortodoxiei violent antisionistă și pro-palestiniacă. Un membru al acestui grup aruncase, într-o zi, o bombă în incinta parlamentului israelian. De altfel, toți rabinii din această școală evreiască erau, în grade diferi-

Gérard Haddad

te, ostili statului Israel. Doamna Blau era însoțită de doi tineri ruși, marinari, pe care dorea să-i plaseze la ieșiva ca într-un azil provizoriu:

„I-am smuls din ghearele lui Amalek!”, spunea ea.

Amalek îl desemnează, în tradiție, pe dușmanul de moarte al poporului evreu. Îmi imaginam, prin urmare, că îi ajutase pe cei doi tineri să dezerteze din marina sovietică. Mă înșelam. Amalek era statul Israel, iar cei doi tineri marinari ruși erau soldați din armata israeliană în care, ca proaspeți imigranți, fuseseră încorporați de curând. Nu înțelegeam, atunci, cum era posibil ca niște evrei să urască atât de tare statul Israel. De atunci însă, din păcate, evenimentele mi-au permis să mă conving că poziția aceasta își avea pertinenta ei.

Plasat în acest cazan ciudat, aș fi putut - și am fost tentat un moment să o fac - să las totul baltă și să mă înregistrez în tabăra ultra-ortodoxiei. Lacan, mereu prezent în mintea mea, a știut, cu tact și îndemânare, să mă facă să evit, de-a lungul acestor luni, noua deviere. Va insista astfel să vin la ședința mea din ziua de Kipur. Ceea ce am și făcut, părăsind sinagoga la ora la care era programată ședința, respectând până la capăt regula jocului așa cum o stabilisem între noi.

În ultimele zile ale șederii mele la Aix-les-Bains, au sosit soția și copiii mei pentru ca, împreună, să mergem în Corsica. Am încercat să-i transmit ceva din intensitatea experienței mele. Zadarnic.

„Oameniiăștia trăiesc în afara lumii, mi-a spus ea cu pertinenta, credința lor este o formă de fanatism.”

Nu puteam, în acel moment, să o înțeleg. Unul dintre dascălii mei de la ieșiva îmi spusese într-o zi: copiii cărora nu le poți transmite iudaismul tău sunt oare în-

Convertirea mea

274

tr-adevăr copiii tăi? Observația îmi sfâșia sufletul. Întreaga perturbare iscată de iudaism se învârtea în jurul ches-tiunii, atât de problematice pentru mine, a filiației și a paternității.

Această umbră a planat peste vacanța noastră în Cor-sica. Xenofobia populației m-a enervat nespus, dar mai ales șederea mea la Aix-les-Bains săpase între mine și A. o adevărată prăpastie. Trebuia să ne resemnăm cu gân-dul despărțirii.

Când m-am întors la Paris, după această vacanță po-somorâtă, am găsit un apartament mobilat ieftin, nu de-parte de Barbès, cu mobile bătrâncioase și lipsite de far-mec, între niște ziduri de o infinită tristețe; m-am mutat în el. Respectam acum, în toată rigoarea lor, practicile re-ligioase evreiești, mâneam cușer, mă rugam în fiecare zi purtând acele tefilin nou-nouțe pe care le cumpărasem de curând. Adesea, hohotele de plâns mă înecau în mij-locul psalmodiei mele, val de nostalgie pentru copilăria mea renegată, pentru această dragoste de Dumnezeu as-cunsă în adâncul ființei mele și pe care, plin de cruzime, voisem să o ignor. Ce făcusem cu viața mea? În ce fun-dătură mă rătăcisem? Semănăm cu Iona pe care mon-strul marin tocmai îl vomitase pe uscat.

În postul de Kipur, povestea sacrificiului lui Isaac m-a mișcat până la lacrimi. Duceți-i această cenușă mamei mele, spunea melopeea, și spuneți-i: iată parfumul fiului tău sa-crificat.

Despărțirea de copii era deosebit de dureroasă pen-tru mine, tot așa cum era și despărțirea, nerecunoscută, de soția mea, cu acea dragoste refuzată, excesivă, pen-tru care trebuia să fac un travaliu de doliu. Tragedia cu-plului meu nu era altceva decât tragedia Oedipului.

Studiile mele medicale, pregătirea mea de analist continuau străbătând aceste furtuni; și, în mod misterios, fără nici o piedică. După stagiul în psihiatrie, am ales serviciul de oncologie de la spitalul Tenon. Am hotărât din nou să mă confrunt cu aspectele extreme ale medicinei. Stagiul a fost, într-adevăr, epuizant. Să te trezești într-o bună dimineață în fața patului gol al unui bolnav pe care l-ai ascultat, îngrijit, iubit este o încercare teribilă. După o lună în serviciul profesorului Laugier, am făcut o adevărată mică depresie cu cortegiul ei de insomnii, de prostrație, de hohote de plâns. Apoi depresia a trecut și mi-am putut îndeplini sarcinile zilnice de extern cu distanțarea de rigoare.

Stagiul în oncologie a fost esențial pentru pregătirea mea. Am descoperit deșertăciunea celui „adevăr spus bolnavilor”, fantasmă a celor sănătoși. Cum putea oare să fie ignorat acest adevăr de un bolnav pe care îl conduci la radioterapie și care își pierde părul sub efectul unor medicamente? Și totuși...

Îmi amintesc de un arhitect simpatic de vreo patruzeci de ani, suferind de o formă gravă de cancer la plămâni. Tovarășa lui de viață, credincioasă principiului mai sus menționat, îi dăduse să citească rezultatul final al analizelor: cancer carcinoid cu celule mici. Cum locuia în piața Odeon, vis-à-vis de librăriile în care se vând cărți de medicină, i-a fost foarte ușor să-și procure o lucrare referitoare la această boală și să se edifice asupra sortii funeste care îl aștepta. Șocul a fost îngrozitor, insuportabil. De mila lui echipa medicală a fost obligată să inventeze o minciună. O greșeală de clasare încurcase două dosare. El nu suferea decât de o bronșită urâtă, de

Convertirea mea

276

o gripă cu multe complicații. A crezut această minciună grosolană și moralul lui a devenit mult mai bun. A suportat chimioterapia, radioterapia, injecțiile cu morfină, convins că era vorba despre tratamentul unei gripe.

Minciuna aceasta mi se părea insuportabilă. Într-o zi în care mi-a vorbit din nou despre „gripa” lui, am scos un mormăit. Credea într-adevăr că despre asta era vorba?

Abia ieșisem din salon, când bolnavul a cerut să vorbească cu șeful serviciului. Dorea să i se plângă de tâmpiunile pe care i le spusese. Am fost convocat imediat de profesor:

- Ce i-ai spus arhitectului?

- Am încercat să-i spun o parte din adevăr.

- Dar, băiete, știe tot adevărul! Cum vrei să poată trăi cât mai are de trăit cu acest adevăr?

Spre deosebire de majoritatea studenților, țineam mult la Laugier. Ghiceam, în spatele caracterului destul de dificil, o adevărată omenie. „Perdaful” a fost mai degrabă un sfat și interdicția de a mă mai ocupa, de atunci înainte, de arhitect. Bietul de el ne-a părăsit câteva săptămâni mai târziu.

Am fost martor, în acest serviciu, al unei alte ipocrizii, cea a eutanasiei. Aici, ca și în alte locuri, nu e nevoie de nici o lege pentru a scurta suferința care devine incontrolabilă. Îmi amintesc de o femeie curajoasă - pe parcursul acestui stagiu mi s-a părut că femeile înfruntă moartea cu mai mult curaj decât bărbații - care L-a înțeles într-o zi pe profesor:

- Laugier, mi-ai promis că nu o să mă lași să sufăr inutil.

- Draga mea, ți-am promis și o să mă țin de cuvânt. Când medicina va deveni neputincioasă, o să te ajut.

Gérard Haddad

Și într-adevăr a ajutat-o, atunci când orice tratament a devenit inutil, iar suferința ei insuportabilă.

Mi-am format astfel convingerea că eutanasia legală este o abjecție, mijlocul prin care erau acoperite unele practici, cum e cea la care am fost martor în timpul stagiului de neurologie.

După cele șase luni epuizante la oncologie, am putut alege pentru penultimul meu stagiul de extern - eram student în anul șase - ultimul dintre obiectele de studiu teoretice, consultația la spitalul Tenon. Stagiarii se confruntau prima oară cu adevăratele responsabilități ale unui medic. Primeam bolnavii, indicam examenele complementare și prescriam tratamentul. În fața unui caz dificil sau dacă aveam îndoieli asupra conduitei ce trebuia urmată, ne puteam adresa medicilor din serviciu. Am învățat astfel concret medicina generală, medicina de zi cu zi. Atmosfera angoasantă a stagiului precedent, în care sfârșisem prin a crede că toată lumea suferă de cancer, dispăruse. În cele șase luni, nu am văzut nici un caz atins de acest rău teribil, adevărată nebunie a biologicului.

Mi-am continuat în același timp pregătirea tezei, beneficiind de prețioasa colaborare a lui R. Israel. Între două comentarii pe marginea Talmudului, ni se întâmpla să evocăm și situația mea familială. În mod cu totul surprinzător, el, ortodoxul, nu blama refuzul încăpățânat al soției mele. Nutrea chiar pentru ea, cu mai multă luciditate decât aveam eu, o profundă simpatie. Mă sfătuia să am răbdare.

Și, într-adevăr, lucrul la care nu mă așteptam s-a produs, în momentul în care îmi pierdusem orice speranță,

Convertirea mea

278

A. a cedat. Copiii au jucat un rol hotărâtor în această schimbare.

- Nu ești logică, i-a spus într-o zi cel mai mic. Te-ai măritat cu un evreu, copiii tăi vor să fie evrei. Cum poate să reziste familia noastră dacă fiecare vrea să trăiască în felul lui?

A. a cerut convertirea și a obținut-o. Fără să o fi făcut în mod conștient, strânsesem în jurul meu ajutoare influente și părerea lor a contat.

Ceremonia de convertire a fost deosebit de emoționantă. Mama o asista pe soția mea, în timp ce eu eram prezent la cea a celor trei copii. Complet dezbrăcați și așezați în mikva - bazinul ritual -, cu cel mic căruia numai capul i se mai vedea din apă, urmau să rostească cu toții, rând pe rând, în franceză, fraza rituală: „Vreau să intru în legea lui Moise”, înainte să se cufunde de trei ori în apa caldă. În fața acestui act de dragoste filială a celor trei copii, ar fi trebuit să izbucnesc în plâns. Dar scena mi se părea atât de ireală!

După terminarea sobrei ceremonii, l-am întâlnit pe marele rabin Ernest Guggenheim, care a jucat un rol discret, dar determinant în toate aceste întâmplări.

- Vom putea face acum și căsătoria.

Am crezut că are un lapsus.

- Vreți să spuneți bar mițva pentru cei doi copii mai mari.

- Nu, căsătoria, căsătoria tal

Am rămas câteva minute fără glas. A. și cu mine tăcuserăm deja două căsătorii. O primă căsătorie, religioasă, pe care rabinatul oficial refuza să o recunoască, dar care se desfășurase în fața familiei mele, după toate regulile artei. Apoi căsătoria noastră civilă, câteva luni mai târziu. Și iată că era nevoie de o altă ceremonie. Bine că

Gérard Haddad

nu ni se cerea și o nouă circumcizie pentru copii! Numai că, după primul moment de surpriză, ideea mi-a plăcut și am simțit o adevărată bucurie, neașteptată, din ce în ce mai puternică. I-am vorbit lui Lacan despre toate astea.

„Este perfect legitim!” mi-a răspuns.

M-am străduit să respect toate preceptele unei nunți evreiești, inclusiv propria mea imersiune în baia rituală. Care mi-a lăsat o ciudată impresie de ușor, de fericire; o plutire în lichidul cald, între două ape, în solitudine și în liniște, ca o renaștere.

Căsătoria a avut loc la începutul verii, în sinagoga din Sarcelles, în fața celor mai înalte autorități rabinice de acolo, care de care mai ortodoxă. Doream ca nimeni să nu poată pune în discuție conformitatea acestei căsătorii. Doream, de asemenea, ca ea să fie o adevărată căsătorie; am organizat, prin urmare, o mică recepție în apartamentul nostru, care s-a umplut de lume și de muzică. Am primit chiar și câteva cadouri, ceea ce nu ni se întâmplase la precedentele căsătorii, atât de triste, atât de șterse. Trăiam, așadar, pentru prima oară o plenitudine conjugală care fugise mereu de mine. Toate eforturile noastre, în inumana lor cruzime, nu fuseseră, prin urmare, deșarte.

În plus, această fericire nu sosea singură. Cu câteva săptămâni mai înainte, am primit un telefon de la un coleg, doctorul Lauff, care conducea un serviciu la spitalul de psihiatrie din La-Queue-en-Brie. Lauff căuta un student în ultimul an care să ocupe un post de intern în serviciul lui. În principiu, un astfel de post nu putea fi ocupat decât după terminarea anului șase, iar eu ar fi trebuit să mai efectuez un ultim stagiul de șase luni. Lauff a cerut o dispensă în favoarea mea și a obținut-o.

Propunerea era o mână cerească. Urma să primesc un salariu adevărat, chiar dacă mic, la care se adăugau numeroase supliniri. Ieșeam, în sfârșit, din mizerie, orizontul se lumina și puteam să mă gândesc la un echilibru al bugetului.

M-am aruncat în noua mea activitate cu întreaga ardore a neofitului, atât de multă vreme ținută în frâu. Pentru că nu trecusem examenul de internat, trebuia să mă mulțumesc obligatoriu cu pavilionul cel mai ingrat, botezat cu numele prestigios al lui Paracelsus, pavilion unde fuseseră strânse cazurile cele mai grave - psihotici din copilărie, copii suferind de mongolism, boli neurologice grave, persoane ținute la pat. Era un post pe care, într-adevăr, nu-l voia nimeni.

Am hotărât să încalț din nou „cizmele de agronom”, așa cum o făcusem, odinioară, în Volta Superioară, confruntat cu sterilitatea podișului mossi. Asta însemna să mă ocup serios de acești bieți bolnavi, mai mult sau mai puțin abandonați sorții lor desperate, dar și de asistenții medicali descurajați, să le deschid perspective celor mai puțin afectați. Am reușit să le insuflu entuziasm mai multor membri ai echipei. După epuizante îngrijiri corporale, psihoterapie, întâlniri cu părinții pe care nimeni nu-i mai convoca, am reușit să-i integram pe câțiva dintre bolnavii noștri în structuri de tip CAT (Centru de ajutorare prin muncă). Apatia sumbră care domnea în acest loc uitat de Dumnezeu și de oameni a fost înlocuită de un anume dinamism. Am descoperit, de asemenea, că munca în psihiatrie, această provocare la adresa psihozei, nu era lipsită de pericole. Mobilizând forțele echipei, am provocat și furtuni pasionale, transferențiale, care mi-au scăpat de sub control.

Primele rezultate au justificat prelungirea contractului cu șase luni. Perioada coincidea cu terminarea studiilor mele medicale teoretice. Puteam de acum înainte să înlocuiesc un coleg, să efectuez gărzi și să susțin cele două examene de absolvire care mi-ar fi conferit titlul de medic. Primul consta într-un examen recapitulativ pe care noi îl numeam „clinicile”. Succesul la acest examen îmi dădea dreptul să-mi susțin teza de licență.

Numai că, așa cum se întâmpla întotdeauna și fără să înțeleg sensul actelor mele care nu mi se va dezvălui decât în efect retroactiv, eram din nou în mișcare.

La numai câteva zile după ceremonia de căsătorie, am hotărât, spre marea satisfacție a soției mele, să părăsesc Sarcelles. Cei doi ani pe care îi petrecusem acolo epuizaseră funcția locului: să reușesc grefarea mea și pe aceea a descendenților mei pe trunchiul de care mă desprinsesem, cel al iudaismului, să adun materialul despre Talmud pentru teza mea, lucru pe care nu l-aș fi putut face fără ajutorul rabinului meu. Inconștientul, acest formidabil calculator, mă împingea de acum spre alte orizonturi.

Lacan știuse să declanșeze, apoi să însoțească, acest val uriaș care urca din străfunduri, fără să i se opună vreodată, dar păstrând cadrul precis al curei. Câți analiști nu ar fi tremurat în fața unei asemenea metamorfoze și a riscurilor ei de derapaj?

Traversam o perioadă fastă în care tot ce întreprindeam era încununat de succes. Un chilipir: mi s-a propus, pentru o chirie curios de mică, un apartament foarte mare în arondismentul XVI, pe strada Lauriston. Nu știam nimic despre sinistra reputație istorică a acestei străzi unde, în timpul războiului, milițieni francezi își instalaseră, într-o somptuoasă casă particulară, cartierul

Convertirea mea

282

general... Acolo fuseseră închiși, torturați, omorâți evrei. Această informație, pe care am primit-o curând, m-a făcut să ezit. În cele din urmă am hotărât să nu țin cont de ea. Renunțând la această frumoasă ocazie, le-aș fi acordat - după patruzeci de ani - naziștilor și complicilor lor care ne otrăviseră existența o satisfacție suplimentară.

După o scurtă vacanță petrecută în Italia, m-am instalat în frumosul și noul meu apartament unde cele câteva mobile păreau să plutească în atâta spațiu. Va fi, în același timp, locuința și cabinetul meu; am pus, astfel, capăt activității pe care o desfășuram în cabinetul fratelui meu. Dădeam definitiv pagina perioadei de la Sarcelles.

Mi-am reluat postul de intern la spitalul din La-Queue-en-Brie, suplinirile la dispensar și, după ce am trecut cu bine examenul „clinicilor”, suplinirile ca medic generalist. Eram aproape medic.

Leucemia" doctorului Lacan

^^fnm devii psihanalist? Cum îi vine cuiva ideea
f să joace acest rol? Iată marea întrebare pe care
v^x^Lacan a pus-o celor care declarau că vor să-i
frecventeze cursurile. Aștepta de la fiecare o mărturie de-
spre acest moment de răscruce, pe care L-a numit pasă,
mărturie care ar fi îmbogățit și înnoit teoria analitică.

Câțiva ani mai târziu, în preajma unui sfârșit pe care îl
cunoștea și pe care și-L dorise ca atare (refuzând să se ope-
reze de cancer), în momentul în care era pe punctul să-și
desființeze școala, el a declarat că nu primise nici o mă-
rturie valabilă de la vreunul dintre beneficiari. Ar trebui să
substituim mirajului cuprins în pasă termenul apasă, con-
cept al unei imposibile experiențe căreia m-am supus la
timpul ei?

Pregătirea pe care puteai să o capeți pe lângă Lacan -
cel puțin așa cum am trăit-o eu - era de o complexitate
și de o bogăție imposibil de imaginat astăzi.

În primul rând, a existat această experiență fără de
care nimic altceva nu s-ar fi întâmplat: propria mea ana-
liză. Cu infernala ei scandare zilnică, ea a provocat o răs-

turnare atât în subiectivitatea cât și în existența mea cea mai concretă. Am ajuns astfel la concluzia că, sub masca propriei mele conștiințe, acționează o subiectivitate inconștientă activă, care calculează și elaborează strategii prin care să-și atingă scopurile. Am făcut experiența a numeroase afecte care însoțesc apariția acestui gând, subiectivitate inconștientă pe care o voi regăsi la pacienții mei.

Ședințele de câteva minute, reduse adesea la câteva secunde, se transformau uneori în fulgerări care tulburau mediocrul clipocit al gândurilor mele. Mă străduiam, în acele clipe, să-mi împărtășesc mizeria de zi cu zi, relația conjugală, insuportabilă din cauza unui atașament excesiv, eterna rană deschisă a conflictului cu tatăl meu, momentele de depresie, propria mea dificultate de a fi tată.

Dincolo de această lungă și plictisitoare lamentare, o altă voință își căuta drumul, o ambiție cu caracter preponderent intelectual. Voiam ca descoperirea fundamentală a lui Freud - complexul lui Oedip - să nu fie, pentru mine, un „zvon" cultural, o cunoaștere livrescă, ci o experiență trăită. Mă aflam cu alte cuvinte în situația lui Iov care nu se mai putea mulțumi cu o credință în Dumnezeu transmisă prin tradiție și care își dorea o redescoperire a lui Dumnezeu, radicală și directă.

Această obsedantă voință recupera dorința de a produce, la rândul meu, ceva nou, o teorie încă niciodată articulată, ceva nemaiauzit, dorință care s-a aflat în centrul celor trei sau patru lucrări pe care le-am scris până acum.

Mă deranja îndeosebi conceptul de obiect a despre care Lacan spunea că este singura lui găselniță. În cercurile lacaniene nu azeai repetându-se decât aceste cuvinte: obiect a, obiect a ... fără ca să știe vreodată exact de-

Gérard Haddad

spre ce era vorba. Prin ce era diferit de obiectele pulsionale definite de Freud, sânul, excrementul, privirea? Era un fel de Graal pe care nimeni nu-L văzuse vreodată și pe care toată lumea îl invoca. Odată, la un sfârșit de săptămână, am fost cuprins de dorința violentă de a înțelege. Am pus laolaltă, plin de înfrigurare, diferite texte în care Lacan părea să definească acest concept și le-am „suprapus” mental; am încercat, cu alte cuvinte, să desprind partea comună. Am descoperit că această operație logică nu dădea... nimic. Nu exista o parte comună. Am dedus de aici că obiectul a este nimicul. A fost un fel de epifanie așa cum am mai cunoscut și câteva în cursul analizei mele.

A doua zi, am adus pe divan, încă aburind, „acest copil al unei nopți în Idumeea”, „suprapunerea” mea:

- Și atunci? m-a întrebat Lacan aplecându-se deasupra mea și cufundându-și privirea în privirea mea, ca și cum mi-ar fi cerut o mărturisire:

- Este nimicul!

- Excelent!

Am primit acea lungă strângere de mână care marca orice pas înainte pe care îl făceam. Voi avea mai ales satisfacția, câteva luni mai târziu, să citesc într-unui dintre textele sale că adăuga la seria celor patru obiecte: sân, excremente, privire, voce, al căror ansamblu forma obiectul a, un al cincilea termen, nimicul, acest nimic care se afla, după el, tocmai în centrul dorinței anorexicului mental.

Cel de-al doilea nivel al pregătirii mele era reprezentat de seminarul lui, această aparentă liturghie absconșă, care a fost pentru mine un formidabil stimulent intelectual. Acolo am prins gustul filosofiei - al lucrărilor lui

„Leucemia" doctorului Lacan

287

Platon în special, dar și pentru ale lui Aristotel, Kant și Hegel -, al antropologiei, al logicii matematice, al topologiei (am urmat, mai mulți ani, cursul lui Michel Soury), al lui Joyce. Cu siguranță că acest gust preexista în mine, dar potențial și nu în act. Cum s-ar fi putut opera spontan această transformare, când eu abia debarcam din orezăriile mele din Casamance? Aveam de recuperat o întârziere foarte mare și atât de puțin timp la dispoziție!

Nu am nici un fel de îndoială asupra acestui punct: analiza mea cu Lacan m-a metamorfozat. I-am mărturisit-o într-o zi:

- Nu mai există nici un element al existenței mele, al gândirii mele, care să nu fi fost elaborat în preajma dumneavoastră, care să nu-și afle rădăcinile în dialogul nostru. Ați fost pentru mine, în transfer, în același timp tatăl meu și mama mea.

A fost de acord.

Pregătirea mea comporta și un al treilea nivel: controlul. Am vorbit puțin mai înainte despre această obligativitate pentru orice analist începător - dar și pentru un analist confirmat care se lovește de o dificultate sau care dorește să-și îmbogățească modul de abordare clinică: să supună - pentru a fi avizate - unui confrate mai experimentat unele dintre curele pe care le conduce.

Prima mea ședință de control am efectuat-o cu Lacan, într-un act de o mare încărcătură simbolică prin care mă recunoștea ca analist. Actul s-a dovedit însă ruinător, depășind cu mult mijloacele mele financiare. Așa încât am căutat acest sprijin pentru primii mei pași pe lângă unul dintre elevii lui confirmați. Și de ce să nu încerc cu o analistă? Alegerea mea s-a oprit asupra Ginettei Rimbault, una dintre gloriile Școlii, care a acceptat să mă primeas-

că în luxuosul ei apartament situat aproape de Champs-Élysées. În mod curios, cabinetul lui Lacan, unde erau totuși adunate obiecte frumoase, mi s-a părut deodată de o sobrietate austeră. Aici m-am pomenit între comode și fotolii Ludovic al XV-lea, în cabinetul unui analist care reușise. Plebeul care stă totdeauna treaz în mine s-a simțit jenat, jenă pe care primirea făcută de doamna analistă nu a risipit-o deloc. Stăteam mai degrabă înghețat în fața acestei persoane aproape mute, cu un chip impasibil. A acceptat să mă primească pentru control, indicându-mi și orarul ei. Caracterul prea puțin cordial al primei noastre întâlniri va dispărea, poate, mai târziu, atunci când vom intra în subiect, lăsând locul unei atmosfere puțin mai călduroase. M-am dus la cea de-a doua întâlnire. Dar cu cât vorbeam mai mult, cu atât mă simțeam mai străin de acest loc, de această relație. Lipsa de comunicare era evidentă. La a treia întâlnire, am anunțat că nu voi mai reveni. Doamna nu mi-a pus nici o întrebare, nu a încercat să risipească nici o neînțelegere, nici să analizeze situația. Îmi opunea întotdeauna aceeași mască de ceară. Pentru unii psihanaliști, asta înseamnă psihanaliză. În numele nu știu cărei concepții vagi despre dorință sau despre neutralitate. Am plecat cum venisem. Lacan mă obișnuise cu un alt tip de relație. L-am anunțat a doua zi că pusesem capăt acestui insuportabil exercițiu. „Sunt de acord cu tine.”

Acordul m-a surprins. O dată în plus, într-un diferend cu unul dintre elevii lui, îmi lua partea. Lacan nu-și mai iubea elevii.

Lunile au trecut fără ca eu să mai încerc din nou experiența controlului.

Eram încă la Sarcelles când am fost confruntat cu o gravă dificultate în activitatea mea. Primisem în analiză

un adult, un bărbat de vreo patruzeci de ani, cunoscut în serviciile psihiatrice din regiune, căsătorit și tată a trei copii. Prezenta un tablou clinic complex în care plângerile cu caracter somatic se amestecau cu tulburări de dispoziție. Bărbatul mi-a fost simpatic și începutul curei a produs efecte atât de spectaculare, încât directorul sectorului psihiatric mi-a telefonat. După ce mi-a elogiat activitatea, mi-a cerut să ne întâlnim. Ceea ce nu putea decât să mă emoționeze, avid cum eram de recunoaștere.

Numai că, după câteva luni, acest pacient vindecat parcă printr-un miracol, care începuse din nou să muncească și pusese chiar pe picioare o mică întreprindere de transporturi, a dezvăluit resortul metamorfozei sale: construise un adevărat delir erotic în jurul persoanei mele, îmi auzea în permanență vocea care îl ghida în cele mai neînsemnate acte ale vieții. Curând, castelul de cărți s-a năruit. Am crezut că aveam de-a face cu unul dintre acele cazuri de „isterie masculină" pe care le apreciază atât de mult unii psihanaliști, monstru din Loch Ness pe care mulți cred că l-au zărit. În primele lui lucrări, care mai apoi nu vor fi niciodată dezvoltate, Freud vorbea despre isterie traumatică masculină. În urma unui accident, când organul rănit a fost deja vindecat, subiectul continuă să sufere din cauza acestui organ.

Pacientul meu, în tot cazul, era fain-frumos psihotic. Năvălea în cabinet la orice oră, urla, se tăvălea pe jos. Situația devenea de nesuportat, nu numai pentru mine, ci și pentru ceilalți medici cu care împărțeam cabinetul.

I-am vorbit lui Lacan despre acest caz, cerându-i ajutorul.

- Cum mai stai cu controlul? m-a întrebat, furios.
- N-am mai făcut. Aș vrea să reîncep cu dumneavoastră.

A scos acel faimos mormăit care mă trimitea la plimbare. În aceeași seară i-am telefonat lui Claude Conté pe care Lacan, eram sigur, îl aprecia în mod deosebit. După câteva clipe de reticență, Conté mi-a acceptat cererea și m-a primit. De data asta, în ciuda dislanței necesare într-o astfel de activitate, am simțit că eram primit cu oarecare căldură. Cineva se ocupa de mine și mă susținea în acest început de practică atât de ezitantă și de neîndemânică. Am învățat meserie în mod concret cu Conté; ucenicia implica sfârșitul fascinației mele pentru ședințele scurte ale lui Lacan. Începând de atunci, am învățat să ascult cu răbdare, să înțeleg; am constatat în curând că persoanele care veneau să mă consulte rămâneau. După câteva luni, Conté însuși a început să-mi trimită pacienți, întotdeauna foarte interesați. Din nefericire, după moartea lui Lacan, în convulsiile care au urmat acestei dispariții, omul acesta, pe care îl apreciam, s-a prăbușit și a avut un sfârșit tragic.

Polifonia instaurată de Lacan pentru a lansa pe orbită un nou analist comporta multe alte portative care aveau Școala drept cadru.

Analiști cu state vechi de plată țineau seminarii; am urmat câteva. Mai întâi, pe cel al lui Melman pe marginea textelor lui Lacan, până în momentul în care ne-am certat; pe cel al lui Conté privind textele lui Freud care se ocupă în special de pulsiunea sexuală.

Mai participam și la diferite mici grupuri de lucru numite carteluri. Unul dintre ele mi-a lăsat, pentru mai multe motive, o amintire de neșters. O colegă, Mărie Albertini, invitase cinci persoane să lucreze cu ea pe marginea seminarului lui Lacan intitulat Identificarea, a cărei temă

«Leucemia" doctorului Lacan

291

era propusă pentru un congres al Școlii care urma să se țină, peste doi ani, la Lille.

În astfel de grupuri, schimburile nu rămân multă vreme limitate numai la chestiunile teoretice. Prietenii, dușmăni se țin și se desfac. Uneori se nasc chiar și sentimente mai puternice. Ceea ce mi s-a și întâmplat. În acest cartel am întâlnit o tânără, A.D., care a jucat un rol important și pozitiv în existența mea de-atunci.

Tandrețea care ne lega s-a transformat curând în prietenie. A.D. își pusese în cap un lucru bizar legat de persoana mea: dorea să fie preceptorul meu în materie de bune maniere. Caracterul meu urât, personalitatea mea garnisită cu spini și neîndemânare, eternele mele accese de mânie împotriva a tot și nimic - iată ce și-a propus să corecteze, cu un succes fără îndoială insuficient, dar real. După câteva luni puteam ieși în lume. A.D. credea în mine, găsea că am talent, din nefericire irosit din pricina acestei fațade caracteriale puțin atrăgătoare.

Am avut din nou probleme cu banii. După ce mă privasem de multe lucruri atâtea ani, comisesem câteva abateri. Trebuia să-mi mobilez totuși noul apartament. A.D. mi-a împrumutat bani, mi-a trimis toate persoanele care doreau să consulte un psihanalist, mi-a găsit un post la dispensarul pentru copii de la Montrouge. Mai târziu, i-am datorat publicarea primei mele cărți de analist, L'Enfant illégitime. Ea a fost zâna mea bună în acel moment de răscruce a existenței mele, cel în care metamorfoza mea avea să ajungă la capăt.

Mai rămânea doar problema obositoarelor mele studii de medicină; care m-au costat atâtea eforturi și atâtea sacrificii. Îi sunt însă foarte recunoscător lui Lacan că m-a îndreptat către ele și că m-a încurajat, pentru că ti-

Gérard Haddad

tlul de medic va fi, mai târziu, cea mai bună garanție a independenței mele față de „bisericuțele” de analiști.

Mai aveam totuși un ultim și redutabil obstacol de trecut înainte să-mi susțin teza de licență și să dobândesc titlul salvator: „clinicele” pe care le-am evocat mai înainte. Acest examen recapitulativ a tot ceea ce învățasem în medicină se desfășura pe durata unei întregi zile. Dimineața, i se încredința candidatului un bolnav; candidatul trebuia să-L examineze și să alcătuiască o fișă în care să prezinte cele mai pertinente ipoteze de diagnostic și de tratament. Această lucrare scrisă era susținută, după-amiază, în fața unei comisii formate din cinci sau șase profesori. După care erai supus focului încrucișat al întrebărilor areopagului.

Examenul mă înspăimânta prin volumul de informație care trebuia să fie revizuită și prin efortul de memorie pe care îl cerea: toată medicina, de la a la z! în cazul unui eșec, refăceai examenul patru luni mai târziu, de câte ori era nevoie. Suportam cu greu această perspectivă pentru că amâna momentul în care aş putea să efectuez supliniri și, mai ales, să-mi susțin teza eliberatoare. Trebuia neapărat să reușesc pentru că eram la capătul puterilor. Miza, ca și în ajunul examenului la Agronomie, mă inhiba în așa măsură, încât amânam întruna momentul în care aveam să mă apuc serios să recapitulez materia. Nu-mi mai rămâneau decât două săptămâni până la data fatidică, când s-a produs unul dintre fenomenele cele mai extraordinare și cele mai ciudate ale analizei mele.

Într-o seară, înainte de culcare, am avut una dintre obișnuitele și răutăcioasele mele certuri cu A. Noaptea care a urmat a fost deosebit de dificilă, împărțită între vise agitate și ore de insomnie.

Leucemia" doctorului Lacan

293

Așa încât ședința mea de a doua zi a început cu aceste cuvinte:

- Am avut o noapte!
- Ce? Cum? Ai leucemie¹?

Lacan a pronunțat aceste cuvinte ca și cum i-ar fi fost smulse somnolenței lui de după-amiază. Ce îl apucase? Nu vorbisem niciodată de leucemie! Am protestat.

- Bine, pe mâine!

Părea morocănos și nu mi-a dat nici o șansă nici să-i corectez greșeala, nici să-i povestesc noaptea mea proastă: sfârșitul ședinței!

Am plecat, doborât. Bătrânul își pierduse mințile?

Foarte repede însă, o idee mi s-a furișat în minte, înainte să se impună ca o certitudine: Am leucemie... ca o întrebare care îmi va fi pusă la apropiatul meu examen de „clinici”. Convingerea mea era totală, absolută, neunească. Mi-am procurat nu unul, ci două manuale de hematologie, ramură complexă a medicinei, grea, dar compactă. M-am adâncit în studiu cu o ferveare stranie, începând, bineînțeles, cu capitolele dedicate diferitelor tipuri de leucemie. Apoi, acaparată de interesul brusc pe care îl nutream pentru această disciplină, am asimilat în câteva zile întreaga hematologie și, în mod special, problema anemiilor.

Zilele treceau și nu-mi mai rămâneau decât vreo două sau trei ca să-mi împrăpătez cunoștințele referitoare la celelalte paisprezece ramuri ale clinicii medicale: cardiologie, neurologie, nefrologie etc, sarcină evident imposibilă.

1 Joc de cuvinte imposibil de redat în română, bazat pe pronunția asemănătoare a celor două expresii în franceză: „une de ces nuits” și „vous avez la leucémie” (N. t.).

A venit și dimineața examenului. Studenții erau repartizați în grupe de trei. Trebuia să consultăm un tabel pe care era indicat serviciul unde fiecare urma să se prezinte. Mi-am citit numele. Eram trimis la serviciul profesorului Krulik. Mi-a căzut cerul în cap. După câte știam, profesorul Krulik conducea serviciul de reanimare pentru care nu aveam nici un fel de competență. Meritasem pe drept, din cauza nebuniei mele, acest ghinion. Distrus, mă îndreptam totuși spre „clădirea axială” în care se găsea reanimarea. Pe drum, m-am întâlnit cu alți colegi care își dădeau și ei examenul:

- Ce faci aici? m-a întrebat unul dintre ei.

- Mă duc la serviciul de reanimare, la Krulik.

- Ce te-a apucat? Krulik nu e la reanimare, este la hematologie.

Ciudată confuzie. Era, poate, prea frumos ca să fie adevărat de la bun început. Cu trei ani mai înainte, Krulik ne ținuse cursul despre leucemii. M-a întâmpinat personal și mi-a prezentat o bolnavă, rugându-mă să o examinez, îl priveam cu un surâs ciudat, încercând să nu pronunț cuvintele care îmi veneau pe buze: inutil să o examinez! Știu ce are. Are o leucemie!

Am examinat-o conștiincios și am reușit să identific cu ușurință forma specifică a bolii. Am prescris examenele necesare, terapeutică potrivită și am făcut un pronostic, din nefericire puțin încurajator, al bolii. Totul s-a terminat destul de repede.

După prânz, am înfruntat comisia. Examenul făcut pacientei se distingea prin bogăția de semne clinice pe care le consemnasem.

- Deoarece ești atât de savant, mi-a spus un membru al comisiei, o doamnă despre care știam că este specialistă în anemii, ce părere ai despre această formulă sangvină?

Am examinat câteva minute diferitele cifre pe care le aveam sub ochi. Întâlnisem într-unui dintre manualele mele un tabel analog. Am răspuns sigur pe mine:

- Este vorba despre o anemie la un subiect epileptic tratat cu dihydan².

Asistența a fost impresionată. Nu mai era vorba de medicină, se părea, ci de un fel de clarviziune.

- Dragă domnule, vă gândiți, evident, să vă îndreptați spre hematologie, mi-a spus doamna profesor.

- Nu, doamnă, mă îndrept spre psihiatrie.

Puteam să-i dezvălui secretul meu riscând astfel să fiu imediat închis în pavilionul rezervat alienaților? Sărbătoarea a fost stricată de intervenția singurului membru al comisiei care nu era hematolog, ci oncolog.

- Dacă ne-ați vorbi puțin despre sindromul lui Garcin?

Nu știam aproape nimic despre acest sindrom al lui Garcin, în afară de faptul că era vorba despre o formă rară de cancer. Nu am întâlnit acest semnificant pe divan, m-am gândit imediat. Am bâiguit ceva câteva clipe.

Comisia mi-a cerut să ies pentru câteva momente în care urma să decidă asupra sortii mele. Puțin după aceea, am fost chemat ca să mi se comunice că eram admis, că aș fi meritat mențiunea foarte bine dacă răspunsul meu despre sindromul lui Garcin nu ar fi fost atât de mediocru. Mai mult chiar, eram invitat să mă gândesc bine la vocația mea de psihiatru când era evident că hematologia mă așteaptă cu brațele deschise.

Ce importanță aveau pentru mine toate aceste discursuri? Eram admis, studiile mele medicale se termi-

2 Unul dintre produsele folosite împotriva epilepsiei (N. t.).

Gérard Haddad

nau după șase ani de suferință și de privațiuni. Și apoi, avusesem leucemia. M-am grăbit spre cabinetul lui Lacan căruia nu îndrăznisem să-i vorbesc, în tot acest timp, despre „intuiția mea”. Ce ar fi crezut despre mine?

Am ajuns la el gâfâind din cauza grabei și a emoției și, printr-o întâmplare, am fost imediat primit în birou. Acolo, pe divan, am putut în sfârșit să las să explodeze în cuvinte agitația mea interioară:

- Știți, am avut într-adevăr leucemia, am avut leucemia la examen. E o adevărată magie!

Lacan a renunțat atunci la mușenia lui pentru a pronunța aceste câteva cuvinte care au rămas pentru mine o veșnică enigmă:

- Nu e vorba de minune, ci de logică pură.

Despre ce logică putea să fie vorba? Logica semnificativului, cu siguranță. Dar asta înseamnă să spui, ca Moliere, că fata ți-e mută pentru că nu vorbește. În momentul în care avusesem acest fel de epifanie, cu cincisprezece zile mai devreme, nici subiectele nu fuseseră alese, nici candidații repartizați între diferitele servicii. Și apoi, analiza mea nu fusese tot timpul punctată de astfel de „magii”?

Am făcut cunoștință într-o zi, în sala de așteptare, cu un alt pacient care, ca și mine, se avântase, la bătrânețe, să facă studii de medicină. Numai că el nu reușea să le termine. Pierdea examenele, repeta anul și se gândea serios să abandoneze. Mi-a venit atunci această idee, de data asta absolut delirantă: cum se făcea că Lacan nu-i suflase și lui subiectele de la examene?

Singurul lucru absolut clar din traiectoria mea era forța dorinței mele de a reuși; am lăsat, poate, în această dorință o parte din energia mea vitală.

Succesul la examenul de „clinici” a înlăturat și ultimul obstacol din calea studiilor mele. Puteam acum să înlocuiesc un medic, ceea ce mi-a îmbunătățit veniturile, să mă înscriu la specializare în psihiatrie, să mă gândesc să-mi susțin teza, să scap, în jurul vârstei de patruzeci de ani, de statutul meu umilitor de student întârziat.

Abia închisese un șantier, când am deschis un altul, angajându-mă într-un nou proiect, cel al faimoasei pase. Procedura acestei mărturii, așa cum o codificase Lacan, cerea să explici în fața a doi analiști, ei înșiși în perioada de formare - pasori - cum și de ce ai devenit analist. Într-o a doua etapă, acești pasori repetau mărturia, în absența mea, în fața unui juriu numit juriu de consimțământ. Experiența nu era total dezinteresată. Validarea acestei pase de către juriu conferea candidatului titlul râvnit de Analist al Școlii, consfințind apartenența la o elită. Se spunea că lucrul este periculos. Unii fuseseră atât de răvășiți după această experiență, încât își puseseră capăt zilelor. Ultima afirmație mi s-a părut excesivă și, în orice caz, nu m-a impresionat.

Când l-am pus la curent pe Lacan cu proiectul meu, a păstrat o tăcere mormântală, nu s-a opus, dar a dat dovadă de cea mai extremă și mai vizibilă neutralitate.

L-am telefonat, prin urmare, lui Jean Clavreul, analistul care se ocupa de organizarea ciudatului ceremonial; mi-a fixat întâlnire în cabinetul lui, situat în Place des Vosges. Clavreul era așezat în vecinătatea căminului, distant, scormonind, între două fumuri de țigară, cenușa stinsă din vatră.

Într-un târziu, mi-a întins două plicuri mototolite în care erau niște hârtii îndoite. Îmi imaginasem două urne ceva mai acătării. Apoi, schimbându-și ideea, a scos une-

Gérard Haddad

le bucăți de hârtie și a introdus altele. Toate manevrele acestea mă intrigau.

În incurabila mea naivitate, credeam că, dincolo de ambițiile legitime ale fiecăruia, interesul superior al psihanalizei rămâne prioritar. Adevărul era că - aveam să o descopăr curând - fiecare dintre baronii lacanismului, prevăzând dispariția maestrului destul de bătrân, încerca să-și plaseze oamenii în posturile cheie ale Școlii. Or, n-am fost și nu pot fi, din cauza propriei mele constituții psihice, în serviciul interesat al cuiva. Strategia formării echipelor în vederea preluării puterii nu mă interesează.

În cele din urmă, am extras câte un nume din cele două plicuri, Pierre M. din primul, Catherine M. din al doilea. După câteva zile, i-am contactat pe amândoi și am fixat o primă întâlnire. Pierre M. prefera să mă primească în cabinetul lui situat pe strada Rennes; Catherine M. a ales să-mi facă o vizită. Am avut o lungă întâlnire cu fiecare dintre ei și trebuia să-i întâlnesc din nou, la cererea mea, cam o dată pe lună, timp de aproape un an de zile. Se declanșa astfel un mecanism care se-măna cu o analiză a analizei mele. Le-am vorbit celor doi pasori, în formule diferite, despre momentele nodale ale curei mele. Am insistat asupra a ceea ce a fost marea surpriză și marea lecție a analizei: revenirea inexorabilă a faptului religios, a iudaismului meu, în fața căruia nu am avut altă soluție decât să depun armele. La urma urmelor, antropologia nu definește omul ca animal religios?

În curând s-a produs însă ceea ce refuzasem să cred - faptul că pasa are efecte, uneori violente. Acest al doilea tur al analizei inventat de Lacan avea să-mi tulbure cursul existenței, care părea să devină mai liniștită și mai

confortabilă. Noul act s-a jucat, ca de obicei, pe scena familială. Cei doi fii ai mei mai mari, adolescenți de pe acum, aveau să întruchipeze această furtună.

Cel mai mare, cel care, cerând bar mițva, declanșase întoarcerea mea la iudaism, a început să prezinte manifestări neliniștitoare și, în angoasa mea de tată, am început să-mi imaginez ce era mai rău. Cel de al doilea, care îmi călcase pe urme petrecându-și vacanța la școala talmudică de la Aix-les-Bains, a dorit să-și continue studiile acolo. Asta însemna să se înscrie în mișcarea ultra-ortodoxă, orientare pe care nu o puteam accepta, iar mama lui cu atât mai puțin. Nu era de ajuns să urmeze, la Paris, cursuri de Talmud? Refuzul meu, acest stop and go care a fost frecvent comportamentul meu, L-a descumpănit. S-a repliat în spatele unei liniști și al unei abulii din care nimic nu părea să-L mai poată scoate.

Aceste neliniști au reactualizat tensiunile conjugale. Am acuzat-o pe A., indirect, că este cauza acestor tulburări care o răneau, de altfel, destul de mult. În acea epocă de dostoism triumfător, mama, Marele Altul prin excelență, era desemnată de către o anumită vulgata psihanalitică drept cauza tuturor relelor suferite de progenitura ei.

Situația a devenit repede insuportabilă și amenințarea despărțirii, pe care o credeam exorcizată o dată pentru totdeauna, a apărut din nou. A. se simțea foarte singură, deprimată. Poate că trebuia să reia analiza întreruptă de intervenția supărătoare a lui Melman. Cui să te adresezi, după acest incident? Singurul care părea în stare să elimine toate aceste consecințe era Lacan. Sfătuită de mine, A. i-a telefonat. I se mai întâmpla să primească doi membri ai unui cuplu, nu pentru acele terapii numite „de cuplu" sau „familiale", atât de la modă astăzi,

ci pe fiecare în parte, menținând între ei un zid despărțitor cât mai etanș cu putință.

Lacan mi-a spus că îi telefonase și mi-a cerut acordul înainte să o primească. Am acceptat bucuros; intervenția lui ne-ar permite să ieșim din acest nou vârtej distrugător.

Prima întâlnire a avut efecte imediate și importante. A. mi-a povestit anumite elemente. A primit-o cu o infinită amabilitate, ceea ce a făcut-o să izbucnească în plâns. Acumulase atâtea suferințe în această diabolică viață conjugală! Se acuza, pe deasupra, de toate dificultățile copiilor ei și încerca să le înțeleagă cauzele. Lacan a intervenit extrem de hotărât în legătură cu acest prim punct: nu, nu era o mamă rea, celebra mamă patogenă din care atâția analiști își făceau un capital, ci, dimpotrivă, o mamă excelentă. A. era convinsă că problema noastră, după atâția ani de conflicte și de neînțelegere, va fi rezolvată în parte printr-o oarecare distanțare. Lacan a surprins-o și în legătură cu acest punct. A sfătuit-o, din contra, să rămână foarte aproape de mine; lucrurile s-ar aranja. Apoi a încheiat cu fraza: „Nu vă lăsați impresionată de analiza soțului dumneavoastră.”

Aceste cuvinte, pe care A. mi le-a repetat, m-au mișcat profund. Dacă tulburările copiilor noștri nu i se puteau imputa, atunci care putea fi cauza lor? Am avut nevoie de luni întregi ca să o admit, pe divan, într-o frază pe care literalmente mi-am smuls-o din gât, sfâșiiind platoșa narcisismului meu:

- Sunt un tată patogen.

- Mult ți-a mai trebuit ca să-ți dai seama!

Replica lui Lacan a răsunat ca o palmă. Ea era totuși conformă cu întreaga teorie a lui Freud: tatăl este determinant în simptomele descendenților lui. De altfel, La-

can știa despre ce vorbește - așa cum am aflat mai târziu - în materie de tată patogen. Căci pentru orice analist, sursa cunoștințelor este propriul lui simptom. În ciuda afecțiunii și a admirației pe care i le port încă și astăzi, nu l-am considerat niciodată pe Lacan un model, ci operatorul propriei mele nașteri subiective.

După ce mă lăsase să experimentez nenumărate soluții, Lacan nu a mai tolerat, de atunci înainte, nici o extravaganță. Venise timpul să termin, tot așa cum destiul meu de bărbat era pecetluit în fața unei femei. Cuplul pe care îl formam A. și cu mine constituia cadrul în afara căruia nu puteam decât să rătăcesc. În perioada aceea a emis celebrul lui aforism: nu există raport sexual, care poate fi înțeles în nenumărate feluri, cel mai simplu fiind următorul: orice cuplu se bazează pe o profundă neînțelegere care trebuie acceptată. Începând de atunci, Lacan va avea grijă, cu diabolica lui dibăcie, să-mi torpileze și cea mai mică urmă de sensibilitate.

Revenind într-o zi la problemele copiilor noștri, A. a primit acest sfat:

- Lăsați-vă soțul să se ocupe de asta.

Îmi era imposibil să-i trimit la un coleg; mijloacele noastre nu ne-ar fi permis-o, dat fiind că trebuia să plătim cura lui A. la preț majorat, dublu față de cel pe care îl plăteam eu.

„Asta pentru că el vine în fiecare zi, îi spusese, iar dumneavoastră o singură dată pe săptămână.”

Am înțeles mesajul lui Lacan ca pe o invitație de a deveni analistul propriilor mei copii. l-am cerut să-mi confirme acest lucru; mi l-a confirmat.

Astfel încât în fiecare seară, după ce pleca ultimul pacient, îi „primeam” pe cei doi copii, pe rând, și le ceream să-mi vorbească, promițându-le formal că ceea ce vor

Gérard Haddad

spune acolo nu se va interfera în viața noastră de familie și că nu voi face niciodată aluzie la asta. Animozitatea lor față de mine și-a găsit astfel un derivativ. „Nu ești pentru mine decât un polițist, un nazist!”, mi-a spus într-o zi băiatul cel mare.

Întrevederile față în față au avut efecte importante și pozitive. După câteva luni, când tulburările școlare și caracteriale evoluaseră sensibil, Lacan m-a invitat să pun capăt experienței.

Unii confrăți, la curent cu această experiență, au considerat-o scandaloașă. Reacția lor nu m-a mișcat câtuși de puțin. În fond, Freud fusese analistul fiicei lui, tot așa cum micuțul Hans fusese analizat de propriul lui tatăl, sub controlul lui Freud.

Viața mea se desfășura în contrapunct cu practica mea de analist, cu studiile mele, cu seminariile la care participam, cu întâlnirile cu cei doi confrăți implicați în pasori, cu viața mea de familie.

De câțva timp, Lacan făcuse o pasiune pentru teoria nodurilor, iar eu încercam să țin pasul cu această orientare asistând la cursurile ținute de Michel Soury la facultatea de la Jussieu. Îmi căutam drumul când, de fapt, mi-L găsisem deja: interesul meu pentru problema religioasă, pentru iudaism. Eram însă atât de izolat din cauza acestui interes, obiect chiar al unor sarcasme, încât mă străduiam să-L depășesc, să-L consider un fel de moment tranzitoriu al analizei mele. Lacan mă obliga însă să revin mereu la el.

Reflecțiile mele asupra problemei religioase au devenit, curând, sursa contribuției mele la cea mai originală și cea mai bine fundamentată teorie freudiană, probabil singura adevărată găselniță de după Lacan.

Mai era un an până la congresul de la Lille a cărei temă era Identificarea. Pentru a pregăti această reuniune, doi dintre cei mai eminenți analiști ai Școlii, Claude Conte și Mustapha Safouan, au organizat un seminar în jurul acestui concept la care eu lucram de mai multe luni, în cartel cu A.D.

O chestiune ridicată în seminarul lui Lacan despre Identificare mă intriga în mod special: cea a identificării primare. Freud prezintă acest mod de identificare ca fiind anterior Oedipului: el este consecința unei iubiri primare față de tată - și asta oricare ar fi sexul subiectului - și, pe deasupra, își are rădăcinile în oralitatea canibalică a primei vârste. Ca să rezum, acest important proces psihologic cumulează paradoxurile și enigmele. Problema î se părea atât de delicată lui Lacan încât, după ce i-a arătat complexitatea și aporiile, a declarat conceptul imposibil de înțeles în stadiul actual al reflecției psihanalitice și a hotărât să nu-L mai studieze. Ar trebui să ne îndreptăm privirile, a spus el, către culturile semitice.

O astfel de provocare nu putea fi ignorată. Dar ce era de făcut? Declicul s-a produs într-o seară, în timpul seminarului lui Conte, ascultând prezentarea făcută lucrării Totem și Tabu de un confrate, Eric Porge. În zilele următoare, prezentarea a dezlănțuit în mine o intensă activitate psihică, o efervescență intelectuală cum n-am cunoscut decât de trei sau patru ori în viață.

Ceea ce îmi atrăgea în mod special atenția era interesul pe care Freud îl manifesta față de teoria lui Robertson Smith, veche de un secol, despre praznicul totemic: animalul totemic presupus tabu pentru un clan dat era, o dată pe an, devorat de către același clan în cursul unei ceremonii de o mare importanță pentru grupul uman considerat. De atunci, etnologii, unanimi în păreri, de-

Gérard Haddad

monstraseră că ritul nu exista, că nu era vorba decât despre o eroare de optică a antropologiei aflate încă la început de drum, despre o fantasmă europeană proiectată asupra popoarelor primitive. Și totuși, ca și în cazul lui Freud, praznicul acesta persista ca un ecou în memoria mea.

Aveam în minte amintirea unei ceremonii religioase, a unui praznic ciudat și absurd pe care îl organizam la Tunis, în septembrie, în ajunul importantei solemnități a Roș Hașana sau anul nou religios evreiesc. În acea seară, familia lărgită, „clanul”, se aduna în jurul unei mese pe care erau înșirate o serie de castronașe pline cu felurile de mâncare cele mai eteroclite: miele, felii de măr, curmale, nuga preparată din susan, sâmburi de rodie, căței de usturoi, dovleac, gogoși de spanac, pește... Șeful familiei lua mici bucățele din fiecare fel de mâncare și le dădea fiecărui mesean. După ce pronunțai o anumită formulă, înghițeai acele bucățele. Să fi fost acesta praznicul totemic pe care Freud L-a căutat la popoarele primitive, cu o intuiție corectă și greșită în același timp? Numai că nici unul dintre aceste alimente nu era tabu în restul anului; în plus, exista o mulțime de mâncăruri totemice și nu una singură, așa cum spunea teoria lui.

Gândurile acestea nu mi-au dat pace câteva zile bune. Am discutat cu părinții mei, cu interlocutori despre care se presupunea că sunt tobă de iudaism, întrebându-i care era semnificația acestui rit. Am obținut numai răspunsuri vagi, nesatisfăcătoare. Era, astfel, confirmată legea etnologică potrivit căreia popoarele ignoră, în general, semnificația riturilor lor. „Simboluri, mi se răspundea. Ca să ne urăm la mulți ani.” De ce însă usturoiul sau dovleacul erau de bun augur pentru un nou an fericit?

Deodată, într-un fel de iluminare, am descoperit soluția problemei. Am observat că între felul de mâncare simbolic și formula rituală - sau, mai degrabă, verbul acestei formule ca semnificant principal - exista o omofonie. Ceea ce era mâncat era cuvântul care desemna alimentul, scrierea lui. Praznicul totemic constă în a mânca un anumit text. A fost primul germene a ceea ce voi dezvolta mulți ani mai târziu în lucrarea *Manger le Livre*. Mi-am dat seama imediat de importanța găselniței mele, de ușile noi pe care le deschidea teoriei freudiene și soluționării unora dintre paradoxurile ei, cum ar fi cele ale teoriei Supraeului. Acesta din urmă se manifestă în conștiință prin ordine, prin cuvinte; în același timp, ne spune Freud, Supraeul își are rădăcinile în oralitatea primei copilării. Înțelegem mai ușor metamorfoza alimentară-lui în cuvinte dacă ceea ce am mâncat sunt cuvinte, cuvinte materializate, o scriitură prin urmare.

I-am vorbit lui Claude Conte de această descoperire la ședința de control. A manifestat un interes politicos și m-a invitat să-mi expun ideea, pe scurt de preferință, într-una dintre următoarele ședințe ale seminarului său. Grație acestei reacții, aparent binevoitoare, mi-am dat seama cât de mult agasau pe toată lumea, inclusiv pe psihanalistii evrei, aceste povești evreiești. „Nu mai răscoli aceste povești", mi-a spus într-o zi o colegă. Aveam totuși convingerea că descoperisem o adevărată nouă teorie.

M-am apucat de lucru și am redactat o scurtă notă de trei pagini. În ajunul zilei în care urma să iau cuvântul, l-am informat pe Lacan despre viitoarea mea intervenție la Școală. În noaptea aia, am avut un vis înspăimântător. Eram la acea faimoasă ședință a seminarului. Doi sau trei oratori vorbiseră deja. Orele treceau fără ca or-

ganizatorii să se gândească să-mi dea cuvântul. Asistența începea să părăsească sala. Am încercat o decepție îngrozitoare care m-a deșteptat din somn.

I-am povestit visul prietenei mele A.D. care mă însoțea la acest seminar. Ciudat, dar visul s-a dovedit premonitoriu, într-adevăr, i s-a dat întâi cuvântul unui coleg care a făcut o lungă expunere al cărei conținut părea să scape tuturor celor prezenți. Apoi un alt orator și-a susținut prezentarea într-o pășărească pe atunci în vogă la cenaclurile noastre. Era deja ora unsprezece seara și asistența începea să părăsească sala când Claude Conté și-a amintit brusc că trebuia să vorbesc și eu. M-am aplecat către A.D. ca să-i spun, cu gâtul sugrumat de ciudă:

- Vezi, visul meu era premonitoriu.

M-am întors spre Conté și i-am cerut să-mi amâne intervenția pentru altă dată. Acesta a refuzat: trebuia să-mi prezint ideea în câteva minute. Am început, așadar, să vorbesc în zgomotul asurzitor al scaunelor mișcate din loc, al oamenilor care se ridică și încep să plece. Numai că, după ce mi-am rostit primele fraze, s-a făcut liniște și publicul și-a reluat locurile. Parcă îl văd și acum pe Jacques Hassoun, cu mâna pe clanța ușii, gata de plecare, care s-a oprit și m-a ascultat, în picioare, timp de zece minute cât a durat expunerea. După ce am terminat, a plecat strigându-mi:

- Expunerea ta m-a zgândărit.

În gura lui, era un compliment. Se făcuse prea târziu ca să se mai discute în jurul tezei pe care tocmai o prezentasem, dar mai multe persoane, printre care și Porge, au venit să-mi spună cât de mult îi interesase ceea ce ascultasem.

Așteptam mai ales, cu cea mai mare nerăbdare, reacția lui Lacan. Aveam convingerea stupidă că cineva îi va

povesti ce spuseseam. M-am dus la ședința de a doua zi, angoasat de așteptarea acestei reacții probabile. Lacan m-a primit cu o răceală teribilă. Părea iritat. M-am ridicat atunci când m-a poftit să-mi fac ședința; când am trecut prin fața lui, mi-a suflat în față cu violență, ca și cum m-ar fi scuipat în obraz. Această proastă dispoziție nu putea avea alt motiv decât expunerea mea din ajun, pe care o respingea, o condamna fără putință de apel. Ședința a fost dintre cele mai scurte. Am ieșit complet dărâmat.

Era prea mult. Cu moartea în suflet, am hotărât să-mi întrerup analiza cu el. Deși dezavuat, îmi păstram totuși convingerea că făcusem o descoperire care avea o anumită importanță. Sfârșitul săptămânii a fost sinistru. Nu mai mergeam la ședințe, iar Lacan nu m-a căutat. Marțea următoare își ținea seminarul. Mi-a părut foarte afectat, foarte înfuriat împotriva celor care nu înțelegeau dimensiunea indestructibilă a dorinței. A citat în acest scop ultimul paragraf din Interpretarea viselor a lui Freud. Apoi a hotărât brusc că era de ajuns pentru acea zi și a plecat scurtându-și expunerea. Îmi adresa un mesaj? Mi-ar fi plăcut să cred asta, dar nu mă puteam hotărî să mă duc să-L văd.

Mi-am propus să vorbesc despre toate astea cu Claude Conté pe care îl întâlneam a doua zi, înainte de a lua vreo hotărâre. Acesta a fost surprins de cele ce i-am spus despre atitudinea lui Lacan. El însuși îmi apreciasse expunerea și mi-a propus să o fac încă o dată, la apropiatul congres de la Lille. Prin urmare, nici o anateme nu fusese aruncată împotriva mea. În acei ani, trăiam cu sentimentul foarte pregnant că sunt persecutat și nu fără temei, căci demersul meu enerva pe mai multă lume.

I-am propus lui Conté să-mi continui analiza cu el. Mă săturasem de ședințele de câteva secunde și mi-ar fi

Gérard Haddad

plăcut să dispun și eu de o jumătate de oră. Conte a pronunțat atunci o frază care m-a emoționat prin sinceritatea ei:

- Nu, du-te să-L vezi. Toate lucrurile s-au petrecut împreună cu el. Nu îți schimbi așa analistul, mai ales atunci când lucrurile au ajuns atât de departe.

În aceeași zi, A. avea ședința ei săptămânală cu Lacan. I-a vorbit despre starea nefericită în care mă aflam.

- Ah, da! Bărbatul dumitale! O duce cam prost, într-adevăr! i-a spus.

Mi-a plăcut să ghicesc un semn în aceste cuvinte. I-am telefonat și am vorbit cu Gloria:

- Vi-L dau pe domnul doctor.

I-am auzit atunci vocea, care părea tot foarte mânioasă.

- Când pot să vă văd? "•'>"

- Imediat.

Am alergat spre mașină. Nu am circulat niciodată în Paris cu așa o viteză. Lacan m-a primit cu căldură. Dispoziția lui se schimbase brusc.

- Ei, ce se întâmplă?

- Eu trebuie să vă pun această întrebare. De ce mă tratați așa, cu atâta brutalitate, când știți prea bine care sunt sentimentele mele pentru dumneavoastră?

- Tocmai din cauza asta, căci sentimentele mi se par absolut excesive.

- Asta e! V-ați ales prost momentul, exact a doua zi după ce prezentasem la Școală o comunicare căreia îi acordam o mare importanță.

- Cum puteam să știu că vei face acea comunicare?

- Pentru că vă spuseseam.

Replica mea L-a lăsat fără cuvinte. Adevărul era că mă simțeam liniștit aflând că ratase informația trans-

„Leucemia" doctorului Lacan

310

misă în ajunul expunerii mele. Dezagreabila lui bruf-tuluială nu avea nici o legătură cu ceea ce spuseseam. Primele lui cuvinte mă lămuriseră mai ales asupra sensului atâtor atitudini și acte neprietenoase. Trebuia să reduc acest transfer umflat, exagerat, care mă bântuia și îmi astupa orizontul. Aveam să plec liniștit, încălzit de cuvintele lui. Numai că Lacan nu acorda niciodată o favoare în timpul curei fără să te facă să o plătești imediat.

- Va trebui să-mi plătești câteva ședințe pentru întreaga perioadă în care nu ai venit.

- Ce vreți să spuneți prin câteva?

- Ei bine, să zicem trei, ca să ținem minte.

În săptămânile care au urmat, m-am hotărât să nu aduc în discuție nici incidentul, nici teoria mea despre încorporarea Cărții ca mecanism al identificării primare. Asta nu însemna că îmi dispăruse dorința de a-i afla părerea. După ce a trecut ceva timp, într-o perioadă liniștită a relației noastre, mi-am luat din nou inima în dinți și l-am întrebat dacă accepta să-mi citească textul. Mormăitul pe care L-a scos mi s-a părut favorabil. Mi-am bătut nota la mașină și i-am înmănat-o.

Reacționarea la textele pe care i le dădeam și nu mă așteptam, nici de-această dată, la o atitudine diferită. Cu atât mai mare mi-a fost surpriza câteva zile mai târziu când, ridicându-mă cu greu de pe divan, am auzit aceste cuvinte ale lui Lacan, pronunțate din adâncul fotoliului de pe care nu se mișcase:

- Ți-am citit textul. Este excelent, remarcabil...

Complimentul m-a descumpănit. Curios, dar exista în el ceva insuportabil pentru mine. Așa încât am încercat să-i atenuez importanța:

- Nu e decât o primă schiță, ar trebui precizat...

Gérard Haddad

- Este excelent, mi-a tăiat, sec, cuvântul, nu trebuie schimbat nimic.

L-am privit. Am sesizat cu tristețe marea oboseală a dragului meu maestru, mi-am dat seama cât de mult îmbătrânise în ultimele luni; iar eu care îl credeam de fier! Vocea îi devenise mai gravă și nu prea își mai părăsea fotoliul. Melancolia care a pus stăpânire pe mine era temperată de fericirea de a fi nimerit la țintă, de satisfacția de a fi realizat o piesă care lipsea din puzzle-ul doctrinei lacaniene. Colegii mei nu și-au dat seama de asta nici până astăzi.

* * *

„Am învățat mai mult de la elevii mei decât de la învățătorii mei”, declara unul dintre doctorii în Talmud; am putut verifica de nenumărate ori pertinenta acestui adagiu. Altfel spus, cel mai bun mijloc de a învăța este să-i înveți pe alții. Să mă fi inspirat acesta maximă? Am simțit în curând nevoia să aprofundez cunoașterea textelor lui Freud, să descopăr mecanismul care condusesse la apariția acestor ciudate și uneori neverosimile concepte. Ele fac parte de atât de multă vreme din peisajul nostru cultural, încât nu prea mai acordăm o adevărată atenție lucrurilor incredibile pe care le afirmă. Așa am ajuns să creionez proiectul unui seminar consacrat lecturii acestor texte, dar o lectură puțin specială care presupunea să se citească totul într-o manieră cronologică, începând de la primele lui bâlbâieli, de pe vremea când era studentul lui Charcot la Paris. În acest fel, puteam urmări nașterea și evoluția conceptelor. Instrumentul pentru un asemenea studiu era gata găsit: ediția critică, completă a operelor, în engleză, singura disponibilă la acea epocă, minunată unealtă de lucru în ciuda defec-

„Leucemia" doctorului Lacan

312

telor ei, faimoasa Standard Edition stabilită de James Strachey, adesea criticată de filistinii psihanalizei. Pentru a fi stimulatoare, această lectură avea nevoie de o axă în jurul căreia să se structureze. Axa a fost studiul nevrozei obsesionale în scrierile lui Freud. Este singura categorie clinică pe care Freud a inventat-o dezmembrând o întreagă nebuloasă de noțiuni grupate în jurul neurasteniei. Ea a constituit unul dintre firele conducătoare ale activității lui clinice. În plus, ceea ce mă condusesse spre psihanaliză fusese exact această Zivangneurose, parazitaj compulsiv al gândirii.

Am supus proiectul aprobării direcției de studii a Școlii, care L-a acceptat și mi-a pus la dispoziției propriul sediu. Melman, care coordona programul de învățământ, m-a chemat pentru o întrevedere. Nu ne mai întâlnisem din momentul în care relațiile noastre se răciseră. A fost extrem de curtenitor, ajutându-mă chiar, cu un gest ostentativ, să-mi pun pardesiul. Mâna lui Lacan era evidentă în acceptarea proiectului. Era un mod de a repeta faptul că lozinca întoarcerii la Freud rămânea de actualitate.

Aproape douăzeci de persoane au răspuns la propunerea mea de lectură sistematică, așa încât seminarul s-a ținut aproape trei ani, până în momentul în care Lacan a dizolvat Școala. Am studiat textele de tinerețe ale lui Freud, texte din perioada în care, cu un efort intelectual greu de imaginat, a întemeiat psihanaliza. Am fost nevoit, în acest scop, să parcurg primele cinci volume ale ediției englezești și să ajung la o lucrare majoră: Interpretarea viselor. Să-L citesc pe Freud în engleză - o limbă pe care o înțelegeam cu unele dificultăți - mi-a permis, în mod paradoxal, din cauza asperităților acestei lecturi, să pătrund mai bine gândirea lui Freud. Acolo unde aş fi

Gérard Haddad

alunecat ușor pe deasupra textului tradus în franceză, necesitatea de a mă opri asupra fiecărui pasaj mă obliga să-mi pun întrebări asupra rigorii enunțurilor. Cu siguranță, o lectură în germană ar fi fost de preferat dacă nu aș fi fost aproape nul la această limbă. Exercițiul s-a dovedit, în cele din urmă, pasionant și instructiv. El m-a făcut să descopăr rigoarea implacabilă a lucrărilor tânărului Freud. Am regretat întotdeauna că nu am putut duce la bun sfârșit această experiență.

Nu știam că permisiunea oficială de a ține un seminar în sediul Școlii avea să provoace o adevărată agitație. Alți analiști dintre cei maieminenți ai Școlii - era vorba despre Serge Leclaire și Michele Montrelay - formulară aceeași cerere și răspunsul fusese „nu”. Leclaire, în special, preconizase un seminar pe care să-L conducă împreună cu Antoinette Fouque, egeria feminismului. Lacan a refuzat. Cum se făcea că i se dădea o sală acestui necunoscut (adică eu) pentru un proiect atât de academic și de lipsit de interes când ea le fusese refuzată lui Leclaire și Montrelay?

Acesta este contextul în care s-a ținut în cele din urmă, la Lille, în septembrie 1977, congresul Școlii având ca subiect Identificarea. Dezbaterile au fost deosebit de furtunoase. Școala era agitată de recentul dezacord dintre Lacan și Leclaire. Curentul creștin, mascat până în acel moment, a știut să profite de acest dezacord. Nu mai avea de ce să se ascundă de acum înainte și încerca, fără nici o îndoială, să preia controlul instituției. Față de Asociația Psihanalitică Internațională³, Școala freudiană ar putea întruchipa o psihanaliză de inspirație creștină.

3 IPA- International Psychoanalytical Association (N. t.).

Françoise Dolto a fost prima care a vorbit deschis despre acest lucru, militând în favoarea unui freudo-creștinism care avea, în Școală, o cohortă de alți eminenți reprezentanți, aparținând ordinilor monastice, printre care Pr Michel de Certeau, Pr Bernaërt sau Pr Denis Vasse (care tocmai fusese ales vicepreședinte al Școlii), cărora li se adăugau câțiva alții, răspopiți de curând. Acest proiect coerent nu întâlnea nici un fel de opoziție, cu excepția partizanilor unui vag discurs ininteligibil, anarho-stângist, lipsit de orice perspective.

Mi se întâmplă să mă gândesc uneori că hotărârea lui Lacan de a-și dizolva Școala la câteva săptămâni după ce îl destituise pe Pr Vasse din funcția de vicepreședinte - ceea ce a provocat proteste violente - fusese luată tocmai pentru ca ea să nu devină, sub stindardul lui Dolto și al altor câțiva, o oficină a Bisericii catolice.

Ce greutate aveau vocea și antipaticul meu discurs iudaizant în fața acestei forțe uriașe? Poate că, încurajându-mă în interesul meu pentru iudaism care se născuse pe divanul lui, Lacan încerca să construiască o contraofensivă, oricât de modestă. Psihanaliza, așa cum o concepea el, nu putea să supraviețuiască decât într-o strictă laicitate.

Un incident semnificativ s-a produs, în secret, în tribunele Palatului Sporturilor din Lille unde eram reuniți. A. dorise să participe la acest congres. Am avut grijă să mă așez departe de ea, cu un rând mai sus. Să evităm conjugalul, temă clasică a obsesionalului! Deodată, la o oarecare distanță, l-am zărit pe Lacan; mă privea fix, sever, în cele din urmă, m-am ridicat și m-am așezat alături de soția mea. Satisfăcut, Lacan și-a întors privirea de la mine. Dacă ședințele erau scurte, în schimb, cu el, ana-

liza nu înceta niciodată. Făcusem, fără să-mi dau seama și sub văpaia acelei priviri, un pas important, cel care marca sfârșitul unei dezagreabile neînțelegeri.

Lucrările congresului reuneau câteva zeci de participanți, repartizați în mai multe săli. Eram unul dintre ei, pierdut în această mulțime. Am luat cuvântul în fața unei săli aproape goale, iar puținele persoane care asis-tau nu erau acolo - știam acest lucru - decât pentru a-i asculta pe oratorii care urmau să urce la tribună, în acea dimineață, fie înaintea mea, fie după mine. O serie de incidente tehnice - pană de electricitate, de microfon - mi-au făcut și mai dificilă sarcina. Înfrunt realul, mi-am spus, atins de o paranoia legitimă. În cele din urmă, într-o atmosferă de indiferență aproape generală, am putut să-mi expun teoria.

Doream atât de mult să fiu ascultat! A doua zi, reîntors la Paris și la ședințele mele, m-am întâlnit în curtea imobilului cu un pacient al lui Lacan pe care îl cunoșteam din vedere, dar cu care nu vorbisem niciodată - Jean Guir.

- Vreți să mergem la o cafea, după ședința dumneavoastră? l-am întrebat.

Mi-a acceptat curioasa invitație fără să pară cătuși de puțin surprins. Câteva minute mai târziu, stăteam la o masă și îi vorbeam despre expunerea făcută în ajun la Lille.

- De ce îmi povestiți toate astea tocmai mie? m-a întrebat el, de data asta foarte mirat.

- Nu știu, am simțit nevoia adineauri, când ne-am întâlnit.

- Ciudat. Pentru că și eu, la Lille, am avut o intervenție care este identică cu a dumneavoastră. Am arătat că, luând medicamente, încorporăm, prin numele medicamentelor, și semnificații.

A fost unul dintre acele hazarduri, aproape telepatice, care mi-au punctat analiza. Începând din acea zi, Jean și cu mine am devenit prieteni. Mai târziu, va juca un rol important în întâlnirea mea cu Bernard-Henri Levy, cel care îmi va edita cartea *Manger le Livre*, născută din dezvoltarea acestui prim germene.

* * *

În mai 1978, mi-am susținut teza de licență, marcând sfârșitul unui calvar lung de opt ani. Titlul ei - *La Folie dans le Talmud*. Grație ajutorului pe care l-am primit de la rabinul Raphael Israel, culesesem din masa scrierilor talmudice tot ceea ce avea legătură cu viața psihică, cu patologia ei, cu acea căutare a comorii de care, în pildă, le vorbește copiilor lui țăranul care își ară ogorul. Comoara pe care mi-o închipuiam se putea defini după cum urmează: exista psihanaliza în stare latentă în Talmud și în Midraș? Răspunsul, în frumoasa lui simplitate, devenea evident. Așa cum nu există cu riscul Evangheliei - deși credulii au crezut-o - tot așa nu există „psihanaliză cu riscul Talmudului".

Dar, aidoma cu ce se întâmpla în celebra pildă, munca mea mă pune în posesia unei comori mult mai frumoase, cunoașterea metodelor hermeneutice, metode care semănau în mod ciudat cu cele ale interpretării freudiene a viselor. Uneori erau chiar mai precise, mai bogate; îmi propuneam să le introduc pe unele dintre ele în corpusul freudian. O voi face cu metoda numită *geze-
ra șava*, expresie pe care am tradus-o prin „transferență semnificată"⁴. Nu voi avea însă puterea să mă ocup de

4 Cf. G. Haddad, *Manger le Livre*, op. cit. .fIKâWWB ***

Gérard Haddad

celelalte douăsprezece reguli ale lui R. Israel, care constituie un fel de axiomatică a discursului midrașic.

Susținerea tezei a fost o ceremonie mai degrabă lipsită de strălucire, în fața unui amfiteatru ocupat numai de câteva rude ale celor patru absolvenți care se prezentau în acea zi. Performanța mea a fost considerată mai degrabă bună și mi s-a acordat o medalie. Fiind cel mai vârstnic dintre colegii mei, mi-a revenit sarcina să pronunț, în numele micii noastre trupe, faimosul jurământ al lui Hipocrat. Nu am trăit o jubilație deosebită.

Am sărbătorit evenimentul în jurul unor cești de cafea mai degrabă caldă. Tatăl meu părea ciudat de prost dispus. L-am invitat la masă ca să sărbătorim evenimentul. După câțiva pași pe care i-am făcut împreună spre un restaurant pe care el îl alesese, mi-a spus că prefera să se întoarcă acasă și m-a lăsat singur în mijlocul străzii. Într-un text celebru, Freud povestește tulburarea pe care a trăit-o în cursul unei vizite făcute pe Acropole, la Atena. A interpretat acest sentiment ca pe un afect pe care fiul îl trăiește în momentul în care e pe punctul de a-și depăși tatăl. Freud, spunea Lacan, încerca întotdeauna să-L salveze pe tată. Poate că ar fi trebuit să examineze și sentimentul pe care îl trăiesc tații atunci când fiii îi depășesc din punct de vedere social, situație cu care eram confruntat în acea zi. Savuram evenimentul singur, într-o relativă solitudine, dar cu satisfacția muncii bine făcute, satisfacție care, de când începusem analiza, îmi procura energia necesară ca să continuu. Singur? Două alte persoane mi-au împărtășit sincer bucuria tăcută și mândria. A. mai întâi, a cărei fericire sinceră m-a emoționat; analistul meu apoi, fără îndoială pentru același motiv ca și mine: satisfacția sarcinii asumate și dusă la bun sfârșit.

.Leucemia" doctorului Lacan

318

Mă minunează și astăzi parcurgerea acestui lung drum. Cum am putut îndura atâtea privațiuni, cum am putut finanța, fără avere sau resurse deosebite, această totală schimbare de traiectorie? Sprijinul pe care mi l-a acordat Lacan a fost hotărâtor, deși atât de paradoxal: nu mi-a iertat niciodată vreo datorie, nu s-a sfiit niciodată să mă umilească, nu a încetinit niciodată ritmul infernal pe care mi-l impunea. A reușit astfel, cât de cât, să călească o personalitate gata să izbucnească în lacrimi și să se descurajeze, pradă unor slăbiciuni care de care mai vinovate și sterile.

Umilința preferată era să mă facă să aștept ore întregi în biblioteca lui. Au fost însă ore binecuvântate, în care am putut să consult nenumărate lucrări. Și, mai ales, am fost martorul invizibil al consultațiilor sale, experiență care a constituit pentru mine o lecție prețioasă. Dispunerea camerelor, așa cum am mai spus-o, îmi permitea, în ziua în care hotăra să lase întredeschisă ușa cabinetului, să aud cuvintele pacienților fără însă să-i identific. Am păstrat în memorie unele crâmpie din aceste dialoguri:

- De-a lungul analizei mele am crezut că sunteți evreu; și totuși nu sunteți! îi spunea cineva, cu o evidentă urmă de regret în glas.

- Așa e, răspundea Lacan.

În altă zi, am auzit un psihanalist pronunțând aceste cuvinte uluitoare:

- Profesorul Lucien Israel m-a sfătuit să vă consult.

Problema mea e că adorm profund imediat ce pacientul meu se lungește pe divan.

- Vreți să faceți o analiză de control cu mine?

- Da.

De luni de zile, acest practician confirmat dormea în timp ce pacienții îi vorbeau. Nu știam că acest lucru li se

Gérard Haddad

poate întâmpla celor mai buni analiști. Mi s-a întâmplat și mie, vocea analizandului meu răzbătând până la mine de departe, făcându-mă să tresar atunci când pronunța vreun cuvânt important.

Altă dată, am fost martorul unui dialog ciudat purtat cu un pacient clar de origine africană. Îi auzeam cu greu cuvintele. Dimpotrivă, vocea lui Lacan se auzea perfect, astfel încât ai fi crezut că vorbește pentru a fi auzit:

- Dacă ai fi în țara ta, ai consulta un vraci pentru răul de care suferi. Aici, în Europa, te adresezi unui psihanalist.

Urma o explicație despre determinismul inconștient al simptomului, apoi această concluzie:

- O să te trimit la unul dintre elevii mei care te va ajuta să-ți rezolvi problema.

Lacan anunța, așadar, deschis, fără rețineri, echivalența dintre vraci sau șaman și psihanalist.

* * *

Viața mea își găsisese un alt ritm, mai susținut. Părăsisem spitalul din La Queue-en-Brie și mă angajasem ca intern la serviciul psihiatric al spitalului din Meaux.

Parcurgeam în fiecare dimineață, cu mașina, drumul lung care mă conducea de la domiciliul meu parizian la Meaux. Călătoria nu mi se părea obositoare. Ascultam muzică clasică, ceea ce îmi oferea chiar momente de indispensabilă fericire. Mă întorceam la Paris după masa de prânz ca să mă duc la ședința de analiză. Pe drumul de întoarcere, mă opream foarte rar la un cămin pentru handicapați. Consultația mea începea la cinci după-amiază.

Miercurea și vinerea după-amiază, îi suplineam pe unii colegi la centrul medico-pedagogic de la Montrouge.

Serile mi le consacram pregătirii, frecventării seminariilor Școlii sau cursurilor serale de la spitalul Saint-Antoine; scopul - să obțin diploma de psihiatru.

La vremea aceea, chestiunea religioasă era, ca să zic așa, tabu în mediile analitice. Se vorbea mult despre real, fără ca nimeni să zărească, fie și pentru o clipă, teribilul real care avea în curând să invadeze scena: renașterea religiosului și încă sub formele lui cele mai neliniștitoare. Analistii sunt atât de puțin dotați pentru partea științifică, încât, pentru ei, studierea unui fenomen implică adeziunea la acest fenomen. Avatar, fără nici o îndoială, a unui stalinism de tinerețe niciodată analizat. Pe de altă parte, un analist este obligatoriu ateu, ceea ce este destul de comic dacă te gândești la numărul preoților și al răspopiților nostalgici care bântuiau pe culoarele Școlii, pregătind pe furiș sinteza dintre divan și sfeștoc. Ce înseamnă însă ateism? În ce reprezentare a lui Dumnezeu refuzau să creadă? În dumnezeul lui Baal-Peor, al cărui cult constă în a defeca la picioarele idolului, sau în teologia negativă a lui Maimonide? Există totuși o diferență! Treimea creștină întreține un raport oarecare cu monoteismul gelos al Islamului? Această profesiune de credință atee îl va face de multe ori să rânjească pe Lacan care spunea, aruncând o sfidare, că singurii aței adevărați se află la... Vatican. Adevăratul ateism implică, într-adevăr, cunoștințe solide de teologie. Lacan a adăugat, la unul dintre seminariile la care am asistat: „Religia este complexul lui Oedip.” Dar rumeni nu voia să-L audă, ceea ce reprezintă marca posibilă a unei stânjeneli, o incapacitate de a mânui această concepție novatoare.

Or, subiectul major al analizei mele, principala ei revelație, a fost exact descoperirea importanței faptului religios în inconștient.

Pe acest cer aparent senin, publicarea lucrării lui Françoise Dolto *L'Évangile au risque de la psychanalyse* - titlu pe care ar fi trebuit, logic, să-L inverseze - a fost o adevărată surpriză.

O admiram mult la acea vreme pe Dolto, pe „Francoise”, personaj central al Școlii, magiciana, cea care, se spunea, înfăptuia minuni ascultându-și pacienții. Cei care o apreciau în mod deosebit erau tinerii analiști care trăgeau din greu ca să iasă la liman. îi lăsa într-adevăr pe „copii să vină la ea”. Acest prestigiu a crescut și mai mult după congresul de la Lille, când a anunțat public că ieșea la pensie pentru a-și consacra timpul punerii în ordine a notelor pe care le adunase de-a lungul anilor. Adevărul a fost că a făcut-o pentru a lansa formidabila operațiune mediatică prin care întreaga Franță avea să fie „doltoizată” și al cărei efect a fost să facă din ea papesa de necontestat a unei anumite vulgarizări psihanalitice. Admirația nu a rezistat probei de foc a faptelor.

S-a dezumflat mai întâi magia clinicii ei. Nu scăpăm niciodată, întorcându-mă de la spitalul din Meaux la Paris, emisiunea pe care o anima în fiecare zi, pe postul de radio France Inter, împreună cu Jacques Pradel. Emisiunile erau bogate în sfaturi pe care îmi propuneam să le pun în practică, acum, când dispuneam de un cabinet de consultații pentru copii la centrul din Montrouge.

Cei doi complici au evocat într-o zi problema enurezisului, răul care îi lovește pe copiii care, deși sunt deja mai mari, fac pipi în pat atunci când dorm.

- Este o tulburare ușor de tratat, a anunțat Dolto. Cum? Plasând un pahar cu apă la căpătâiul copilului. Dacă metoda nu dă rezultate, se va înlocui paharul cu un borcan în care se va pune un peștișor roșu.

Eram în așa măsură fascinat de magiciană, încât nu m-am întrebat nici un moment ce era atât de freudian, de psihanalitic în acel bocal fermecat în care înota un peștișor roșu. Mă afluam însă abia la începutul lungului drum al pregătirii mele.

A doua zi - o miercuri -, ziua mea de consultație pentru copii, am primit un băiețel portughez de șase ani care suferea de enurezis. Mi-am frecat mâinile, încântat de această minunată potrivire. După o lungă convorbire cu mama și cu copilul, mi-am scos arma secretă: paharul de apă la căpătâi. Intervenția mea nu a avut nici un efect, ca și bocalul cu peștișor roșu la care am recurs în desperare de cauză. În somn, băiețelul a răsturnat bocalul în pat, udându-se de adevăratelea. Era momentul să pun capăt cheltuielilor. Când le-am vorbit colegilor mei despre nefericita mea aventură, mi s-a repetat remarca deja cunoscută pe culoarele Școlii:

- Adesea, șmecheriile lui Françoise nu-i reușesc decât ei.

Noi, analiștii, experți în dezalienare, rămânem deosebit de alienați idolilor noștri de moment. În ce altă disciplină ar fi crezut cineva asemenea baliverne? Lacan a avut cel puțin meritul de a-mi fi spus într-o zi:

- Nu sunt un taumaturg.

Curios, dar prestigiul lui „Francoise" a rămas neștirbit în fața mea. Credeam în marea ei generozitate și, mai ales, vedeam în ea un aliat. Înțelesese, cel puțin, importanța religioasă în clinică. Pentru că îndrăznise să transgreseze tabuul chestiunii religioase, studiul meu despre Talmud trebuia, cu siguranță, să o intereseze. Îmi propusesem, prin urmare, să-i dau un exemplar din teza de licență.

Școala organiza frecvent zile de studiu la Casa Chimiei. Voiam să profit de cele care urmau să se țină îna-

Gérard Haddad

înte de vacanța de vară, la o lună după susținerea tezei, pentru a-mi prezenta ofranda. Am întâlnit-o pe Dolto pe un culoar care ducea la una dintre săli. Tremurând de emoție, m-am apropiat.

- Doamnă, doresc să vă ofer un exemplar din teza mea.

Bânguiam ceva, încurcat, încercând să-i explic atât conținutul cât și orientarea acesteia. A luat textul multiplicat, a citit titlul câteva clipe - Nebunia în Talmud - și mi l-a înmănat.

- Nu, sunt prea ocupată în acest moment.

Apoi a plecat. Am rămas țintuit locului, stană de piatră. Psihanalista noastră pensionară, în ajunul lungii vacanțe de vară, nu avea timp. În viața mea, nici înainte de asta, nici după aceea, nu am mai întâlnit o asemenea mojiie. Obiceiul e să accepți manuscrisul pe care ți-l face cadou un tânăr confrate, chiar dacă, după aceea, îl uiți în praful vreunei etajere sau îl dăruiești cuiva interesat de subiect. Lacan, bombardat din toate părțile de texte care îi erau adresate, nu a avut niciodată o astfel de atitudine. Pot oricând aduce mărturie în acest sens.

Îndelungații ani de eforturi conduseseră la acest text, imperfect cu siguranță, dar martor al analizei mele. Avea să sfârșească în arhivele facultății? Am trimis un exemplar la Editura Seuil după ce l-am înștiințat pe Lacan; m-a răsplătit cu un surâs complice. Am înghițit refuzul argumentat al lui Francois Wahl. Textul dumneavoastră, mi-a scris el, este un hibrid neîndemânatic de semi-erudiție și de teze nu prea consolidate. Cu siguranță. Un alt exemplar trimis la Gallimard mi-a oferit posibilitatea unei lungi întrevederi cu Pierre Nora. Acesta mi-a mărturisit în ce încurcătură se afla. Textul trebuie publicat,

.Leucemia" doctorului Lacan

324

mi-a spus, dar nu-și află locul în colecțiile mele. L-a trimis lui J.-B. Pontalis, care, la rândul lui, mi-a ținut un discurs asemănător: cartea trebuie publicată, dar nu la mine. Decepția îmi era cel puțin atenuată de curtoazia interlocutorilor mei.

Cea care a pus capăt peregrinărilor textului a fost, din nou, A.D., steaua mea norocoasă. Întâlnise o tânără editoare, Françoise Cibiell, care își făcea ucenicia la Editura Hachette Littérature. Aceasta s-a arătat interesată de lucrare și a acceptat să mi-o publice, „descotorosită” de stilul ei de teză. Am propus păstrarea titlului, dar acesta nu le plăcea editorilor.

- Ce vreți să demonstrați în acest text? m-a întrebat Gassiot-Talabot.

- Vreau înainte de orice să prezint documente.

- Documentele astea spun totuși ceva, dacă nu, de ce le-ați fi reunit?

Omul avea perfectă dreptate. M-a încurajat să depășesc anumite inhibiții și, în special, teama mea de a părea ridicol pe scena analitică.

- Să spunem că Freud, prin anumite aspecte, apare ca un moștenitor, dar un moștenitor eretic, al măștrilor iudaismului, copilul lor nelegitim.

- Am găsit titlul: L'Enfant illégitime, cu un subtitlu mai explicit: Sources talmudiques de la psychanalyse.

Propunerea nu mă entuziasma, dar nu aveam alta mai bună. Cu acest titlu - care închidea în el o oarecare confuzie - și-a făcut cartea mea intrarea pe scena teoriei freudiene. Și eu o dată cu el, copil nelegitim al psihanalizei, eretic la rândul meu.

Faptul că frecventam Editura Hachette Littérature a mai avut, în curând, o altă consecință importantă. Am făcut cunoștință acolo cu istoricul Laurent Theis, care

tocmai înființase o revistă, H Histoire, și dorea să consacre un viitor număr evreilor din Franța. Mi-a propus să colaborez la acest număr, lăsându-mi mână liberă în alegerea subiectului. Propunerea mă emoționa și mă stânjenea. Aveam deja foarte mult de lucru: studiile de psihiatrie, munca la spital, redactarea la L'Enfant illégitime, clientela care sporea. Pe de altă parte, nu aveam nici cea mai mică idee despre subiectul pe care l-aș fi putut trata. Deodată, așa cum mi se întâmpla uneori, o idee mi s-a impus, indiscutabilă, urgentă, necesară. Voi scrie despre ciudata poveste, atât de puțin cunoscută de publicul francez, a lui Aime Pallière, seminaristul din Lyon care a vrut să devină evreu la începutul secolului, și despre legătura lui cu maestrul său, rabinul din Livorno, Elie Benamozegh. Am propus ca titlu: „Cazul Aimé Pallière și adevărata religie.” Titlul închidea în el numeroase aluzii și o puternică încărcătură emoțională. În ceața adolescenței mele, după revolta împotriva schemelor familiale, insuportabile și năucitoare, revoltă care mă lăsa singur în mijlocul câmpului, fără repere, o lectură îmi permisesese, pentru un timp, să mă regăsesc. Urmele adânci ale acestei lecturi nu se șterseseră niciodată. Era vorba despre Le Sanctuaire inconnu, autobiografia lui Aimé Pallière. Fără ca eu să-mi dau seama, titlul însuși al lucrării intra în rezonanță cu fantasma mea despre perdeaua Sanctuarului.

În dureroasa și neînțeleasa lui căutare a iudaismului - căutare, de fapt, a tatălui - Pallière L-a întâlnit pe Benamozegh. Au corespondat și s-au întâlnit o singură dată, la Livorno. Întâlnirea a schimbat radical destinul seminaristului. De la bun început și deși abia îl cunoștea, Benamozegh L-a desemnat pe Pallière ca legatarul său și i-a încredințat, prin testament, publicarea unui opus mag-

num, o ciornă voluminoasă - aproape o mie de file - care va apărea sub titlul *Israël et l'Humanité*. Benamozegh a vrut ca Pallière să devină mijlocitorul lui pe lângă lumea creștină, să inițieze, împreună cu el, o operă de reconciliere între creștini și evrei, operă care nu va da roade decât un secol mai târziu.

Acțiunea lui Pallière va evolua însă într-o direcție neașteptată. El va milita nu în sânul lumii creștine, ci în interiorul comunității evreiești franceze al cărei iudaism își pierduse mult din culori. El, prozelitul, nu va înceta să laude frumusețile iudaismului, ale textelor profeților, ale limbii ebraice pe care o stăpânea.

Deși nu s-a convertit formal la iudaism - la sfatul lui Benamozegh -, Pallière va ocupa mai mulți ani funcția de rabin la sinagoga liberală din strada Copernic. Numai că mesajul lui a fost primit cu răceală de comunitatea evreiască franceză. „Doriți să ne întoarcem la ghetou?”, i se reproșa. Dezamăgit, dezgustat, tulburat de ororile celui de-al doilea război mondial, Pallière se va întoarce la creștinismul în care se născuse și își va sfârși zilele într-o mănăstire din Provence, continuând să practice principalele rituri ale iudaismului.

Citind această mărturie, am descoperit că iudaismul putea să fie purtătorul unei fervori diferite de cea a riturilor îndeplinite fără plăcere.

Cu câteva luni înainte ca Laurent Theis să-mi propună să colaborez la revista lui, a avut loc acea memorabilă prezentare de caz la spitalul Sainte-Anne despre care am vorbit ceva mai înainte - cea a tânărului conceput în lagărele de exterminare, cărora părinții îi ascunseseră originea evreiască. Lectura cărții lui Benamozegh, cunoscută numai de rarii inițiați, îi permisesese să-și organizeze delirul și să dea un conținut psihozei sale. Am descoperi-

Gérard Haddad

rit că Lacan cunoștea această carte și că ea jucase un rol în evoluția lui intelectuală.

Propunerea lui Theis a făcut ca aceste amintiri să se cristalizeze. Titlul articolului meu - „Cazul Aimé Pallière” - conținea un ecou special, trimițând la celebra pacientă din teza lui Lacan Le cas Aimée. Îmi plăcea, într-adevăr, să fac următoarea supoziție: să-i fi dat pacientei sale, Marguerite Anzieu, acest pseudonim în amintirea lui Aimé Pallière? Theis mi-a acceptat proiectul, dar i-a schimbat titlul.

Scrierea articolului a reprezentat pentru mine o miză de mare importanță căreia i-am consacrat întreaga mea energie. Am citit tot ce scrisese Pallière, am petrecut zile întregi la Biblioteca Națională, am împrumutat tot ceea ce mai rămăsese din arhiva, prost întreținută, din strada Copernic unde povestea lui Pallière nu mai interesa pe nimeni. Am cumpărat de la un anticar, și pentru o sumă foarte mare, ediția originală a lucrării Israël et l'Humanité, de două ori mai voluminoasă decât importanta ediție abreviată care a fost reeditată după aceea.

Lacan îmi urmărea cercetările cu interes. În aceste momente de pasiune extremă - am cunoscut câteva de-a lungul existenței mele - mă transform într-un monoman care îi copleșește pe cei apropiați lui și pe orice interlocutor cu obsesia lui de moment. Nu mai vorbeam decât despre Pallière și despre Benamozegh. În așa măsură încât, la ședința ei, A. s-a plâns:

- Soțul meu mă înnebunește cu Benamozegh și cu Pallière ai lui.

Spre surprinderea ei, Lacan a întrerupt-o pe un ton de reproș:

- Ceea ce face soțul tău este extrem de important.

Mi-a repetat aceste cuvinte care m-au îmbărbătat. Rezultatul acestui efort nu a fost, cu siguranță, la înălțimea energiilor investite. Era epoca în care redescopeream, confuz, iudaismul; or, exaltarea nu este niciodată benefică pentru scris. Voi relua redactarea textului cincisprezece ani mai târziu, străduindu-mă să-i elimin slăbiciunile cele mai evidente.

Numele, semnificantul Palliere însuși, închidea în el o parte din nevroza mea, din structura mea. Ca jurnalist, Palliere își alesese pseudonimul Loetmol, traducerea în ebraică a două cuvinte: nu-ieri⁵. Jocul de cuvinte intra în rezonanță cu acea trăsătură a structurii mele care se va manifesta în viața mea sentimentală sub forma sindromului lui Solal.

Aveam fixată o ședință într-o marți după luna Paștelui, zi în care Lacan nu primea pe nimeni. I-am explicat pe scurt unde ajunsesem cu articolul despre Palliere. Mă pregăteam să plec, după ce îmi achitasem ședința, când Lacan mi-a spus:

- Îmi ești dator pentru ședința de ieri!
- Dar ieri...
- Ieri te-am așteptat și nu ai venit.
- Dar nu aveam întâlnire, era zi nelucrătoare...
- O să mi-o plătești!, a hotărât el scrâșnind din dinți de mânie și dându-mă pur și simplu afară din cabinet.

Am întrebat-o pe Gloria: doctorul primise, în ajun, pe cineva? Nu, nu se mișcase din casa lui de la țară, de la Guitrancourt.

Mi-a trebuit ceva timp până să sesizez sensul acestei intervenții, mai degrabă scandaloasă: pas-hier, Palliere, pas

⁵ În limba franceză pas-hier, apropiat ca pronunție de numele propriu Palliere (N. t.).

Gérard Haddad

la hier⁶, această întâlnire ratată din destinul meu care mă aruncase în nevroză. Lacan tocmai tăiase în carne vie; durerea s-a transformat într-un hohot de râs: cuvântul de spirit și raporturile lui cu inconștientul.

Editura Hachette avea să facă să se nască în mine o nouă speranță. Françoise Cibiel mi-a vorbit de intenția ei de a crea o colecție de cărți de psihanaliză și s-a gândit să mi-o încredințeze. Propunerea a stârnit în mine ambiția, ignorată până atunci, de a deveni editor. Legătura mea specială cu cărțile, cu realizarea lor, cu puterea pe care, cu siguranță, o dă funcția de editor, explica această ambiție. Numai că un astfel de rol, într-o editură atât de importantă, nu putea reveni decât unei vedete a Școlii, eu fiind gata să accept și un rol mai modest.

- Mi-ar plăcea foarte mult să anim această colecție, am spus la ședință.

- Ce? Ce?

Lacan avea vocea lui de mânie prefăcută, una dintre armele favorite și familiare ale maieuticii lui. Am sesizat imediat sensul.

-Pe care o voi conduce!

- Asta e!

Mânia s-a transformat pe loc în surâs, cu satisfacția pe care o încearcă orice analist demn de acest nume atunci când reușește să înlăture o inhibiție a clientului său. Am avut dreptul în ziua aceea la strângerea de mână încurajatoare din zilele lui bune, cele care urmau unor lungi perioade de indiferență, dacă nu chiar de ostilitate. Efectul acestor manifestări de proastă dispoziție,

6 Joc de cuvinte, a cărui traducere (nu-ieri, Pallière, nu aici ieri) nu păstrează omofonia din limba franceză {N. t.).

prefăcută sau reală, era imediat. Trebuia să-mi revizuiesc poziția, aderențele mele imaginare. Tensiunea, care friza uneori un climat de teroare, nu putea fi însă suportată multă vreme. După trei sau patru ședințe care semănau a bruftuluială, aveam dreptul la strângerea de mână liniștitoare și consolatoare.

„Voi conduce chiar eu această colecție", i-am spus lui Françoise Cibiel. A acceptat și mi-a cerut să pregătesc un proiect. Ceea ce am și făcut. Din nefericire, nu am depășit stadiul de proiect.

Întoarcerea mea la ebraică, la Talmud atrăsese atenția câtorva colegi evrei care aveau probleme de identitate. O colegă, Perla D., a dorit să înființeze un grup de studiere a textelor ebraice. Printre participanți, Jean-François Steiner, autorul lucrării Treblinka. Grupul, prea eterogen, nu a funcționat mult; suficient totuși ca să mă împrietenesc cu Steiner a cărui carte nu o citisem. Prietenia care începea să ne lege mi-a oferit această ocazie.

Lectura m-a tulburat. M-am adâncit, citind acest text, într-o desperare absolută. O întreagă porțiune refulată a ființei mele revenea cu insistență: Shoah, genocidul evreilor, cauza acelei angoase profunde, acelei tristeți infinite pe care le trăiam încă din copilărie și pe care le uitasem împreună cu iudaismul meu. Unii își închipuie că evreii din Maghreb, care nu au suferit în propria lor carne acesta tragedie, ar fi relativ insensibili față de ea. Experiența personală, observațiile mele de clinician mi-au demonstrat pe deplin falsitatea acestei idei preconcepute. Activitatea de psihanalist mi-a permis să observ de nenumărate ori în ce măsură, dincolo chiar de evrei, subiectivitatea modernă era desfigurată de barbaria acestui genocid. (Poate voi avea într-o zi tăria să o arăt.) Ima-

Gérard Haddad

ginea acelei femei arabe algeriene, medic exilat, care a participat la călătoria organizată de Mișcarea evreiască liberală la Auschwitz, călătorie la care am participat și eu, rămâne pentru mine de neșters. Îmi amintesc frumosul ei chip răvășit de lacrimi în timp ce străbăteam aleile de la Birkenau, amestecând poate în disperarea ei martiriul evreiesc cu cel al poporului ei, cu cel al tuturor popoarelor. Cum aş putea să ader vreodată la această ură etnică întreținută cu grijă, Moloch modern căruia îi sacrificăm propriii noștri copii?

Lacan m-a însoțit cu multă grijă de-a lungul acestei re-traversări a ororii. Stătea acolo, în picioare, lângă mine, plin de interes, suspinând din cauza angoasei, însoțindu-mi hohotele de plâns cu acest simplu „Așa, așa”.

Nu mi-am revenit decât după săptămâni lungi, păstrând totuși o indelebilă urmă a acestei confruntări cu genocidul. Șoah nu era atunci la modă, cu întrebuințarea denaturată care s-a impus mai apoi. Ulterior, momentul s-a dovedit a fi, pentru mine, deosebit de prețios. El mi-a permis să detectez în discursul pacienților mei - fii, nepoți, soți sau soții de deportați, dar și simpli subiecți fără vreo legătură biografică sau familială cu deportarea - cât de profund este acest rău și cât de esențial pentru a înțelege dificultatea de a trăi - faimosul mal de vivre - a omului modern și pentru a elabora o clinică modernă. Vreau să adaug că exploatarea perversă a genocidului devine, la rândul ei, un factor patogen.

La insistențele unui coleg, presupus a avea o mare experiență și care nega importanța patologică a Șoah, am realizat într-o bună zi o statistică destul de aproximativă a pacienților pentru care această chestiune reprezenta centrul propriului simptom. Am constatat, în mod regulat, o proporție destul de importantă: o treime.

De ceva vreme, durata ședințelor mele, și așa destul de scurtă, fusese redusă la minimum. Abia dacă aveam timp să pronunț trei sau patru cuvinte. Uneori, ședința se termina înainte chiar să fi avut răgazul să deschid gura, printr-un „pe mâine" care nu-mi mai lăsa nici o speranță. Observasem mai demult că Lacan folosea această tehnică în momente excepționale, când voia să stăvilească un val de angoasă excesivă, un moment de depresie, sau atunci când percepea o evitare - când, de exemplu, încercam să-i ascund un episod din viața mea sentimentală. Aceste întreruperi brutale acționau atunci ca niște electroșocuri. Numai că acum deveniseră regulă. Din ce cauză? Nu am bănuț nici o clipă că acest comportament trebuia pus în legătură cu pasa mea, în plină desfășurare vis-à-vis de care îl credeam pe Lacan indiferent. Am descoperit, câteva luni mai târziu, cât de mult îl interesa demersul meu și importanța pe care o acorda mărturiei mele despre acest fenomen pe care îl văzuse desfășurându-se sub ochii lui: importanța religiosului în inconștient sau, mai precis, importanța iudaismului ca loc de naștere și de conservare a monoteismului.

Prin brutalitatea intervențiilor sale, Lacan dorea să-mi accelereze demersul. Eram însă orb la toate aceste mize, față de care apăream ca un naiv. Îmi amintesc perfect de o serie de ședințe foarte semnificative pentru această perioadă.

Începutul ședinței:

- Tăindu-mi vorba, vreți să...

-Așa e!

Sfârșitul ședinței.

.-> ■.■■■

Începutul ședinței:

- Că analiza mea trebuie să se termine!

- Așa e!

Gérard Haddad

Sfârșitul ședinței.

Începutul ședinței:

- Să fixăm o dată la care să terminării •

- De acord! (Eram în martie.) ' a

Sfârșitul ședinței.

Începutul ședinței:

- Vă propun să terminăm la începutul vacanței de vară.

- De acord!

Sfârșitul ședinței.

Care era motivul pentru care Lacan mă dădea așa pe ușă afară? Poziția mea în Școală devenea din ce în ce mai incomodă, confruntându-se cu o antipatie obiectivă. Antipatie din ce în ce mai puternică a curentului creștin, așa cum mi-o arătase Dolto, antipatia psihanalizatorilor evrei ca Melman, în stricta tradiție a lui Freud, pentru care chestiunea evreiască suna ca o eroare de gust, antipatia curentului anarho-ateu, avându-L pe Clavreul ca șef, pentru care nu eram decât un delirant printre atâția alții. Care era poziția lui Lacan în această luptă a curentelor în care ambiția personală ocupa, de altfel, un loc important? Imposibil de răspuns. Sfârșisem însă prin a extrapola la persoana lui ostilitatea difuză ce mi se arăta. E clar că Lacan condamna elucubrațiile mele freudo-religioase. Am hotărât să mă edific asupra acestui lucru:

- Vreți să plec ca să nu mai trebuiască să răspundeți pentru tâmpeniile mele.

- Exact din cauza asta. Sfârșitul ședinței.

După atâția ani de analiză, găseam că violența aparentă a acestor replici avea ceva caraghios, lovituri de topor care dezlegau nodul gordian al incredibilei legături transferențiale ce mă lega de el.

Hotărâsem, aşadar, o dată pentru sfârşitul acestei lungi aventuri. Eram încă intern la spitalul din Meaux, teza mea de licenţă fusese susţinută şi era pe cale să fie publicată, diploma de psihiatru era pe jumătate dobândită. Perspectiva sfârşitului apropiat al curei îmi procura un plăcut sentiment de uşurare. Veniturile mele vor creşte foarte mult.

În cele patru luni care mă despărteau de „sfârşitul ei", am avut impresia că analiza mea înainta cu paşi mari. Apăsarea nevrozei scădea, dispoziţia mea nu mai traversa acele goluri depresive care mă însoţiseră dintotdeauna.

- O să fie mai emoţionant decât despărţirea de la Fontainebleau!, îmi spunea A.D., amuzându-se copios.

Ajunsesem în ultima săptămână din iulie cu număratoarea inversă; în sfârşit, ultima şedinţă.

- Când ne revedem? m-a întrebat Lacan, înainte ca eu să pot termina fraza pe care o începusem.

Am rămas mut timp de câteva secunde. Era, aşadar, vorba de o amăgire, de încă una dintre „fentele" lui. Nu am avut nici o obiecţie.

- Ei bine, în septembrie, ca de obicei!

De la Freud încoace şi de la celebrul lui pacient omul cu lupi, devenise ceva clasic să stabileşti un termen pentru o analiză cu scopul de a mobiliza energia pacientului şi de a-i zdrobi rezistenţele. Se ştie că tehnica a fost mai degrabă catastrofală pentru acest pacient. Lacan introdusese o variantă originală a acestei manevre: un sfârşit de cură în trompe l'oeil. Nu ştiu dacă a folosit-o şi în cazul altor pacienţi. Poate că eu eram acela care am impus-o prin întrebările mele, într-un moment în care Lacan, în imensul lui arsenal de viclesuguri, o descoperise pe aceasta: să fii întotdeauna de acord cu discursul

Gérard Haddad

pacientului. Așa e! Chiar așa! Sigur că da! Ai perfectă dreptate! Aceste interjecții aveau un efect paradoxal. Pacientul începea să se îndoiască de propria-i judecată, de poziția, de credințele lui.

Slujba de intern nu îmi permitea decât patru săptămâni de concediu. M-am întors singur din Italia și m-am pomenit, în chip de unic tovarăș, cu Manuela, o persoană care venea, câteva ore pe săptămână, să facă puțină curățenie și să le deschidă ușa pacienților mei.

Într-o după-amiază de august, când m-am întors de la spital, Manuela mi-a spus că promisem un telefon. Nu reținuse numele celui care sunase. Dar notase numărul lui de telefon. Am recunoscut imediat. Era al lui Lacan. L-am sunat.

- Unde ești, Haddad? <

- Acasă, domnule.

- De ce nu vii să mă vezi?

- Nu știam... Nu stabilisem o dată... Credeam că sunteți în concediu... când doriți...?

Mă bâlbâiam. Telefonul, întrebarea mă surprindeau. În plus, trăiam un moment straniu. O ceartă puternică între tata și unul dintre frați, moartea uneia dintre mătușile mele, singurătatea, canicula aceluia august parizian mă aruncaseră într-o dispoziție dintre cele mai proaste.

- Imediat!

- Bine, sosesc.

Ce voia de la mine? De ce această ciudată invitație să mă duc la el imediat?

Fidelitatea mea față de Lacan era dincolo de orice întrebare. Hotărâsem o dată pentru totdeauna să mă conformez directivelor lui, oricât de baroce ar fi fost ele. În lunile din urmă, ceva se schimbase profund în relația dintre noi, dar și în persoana lui. Nu mai era omul stră-

lucitor pe care îl cunoscusem la începutul analizei mele. Nu mai ținea, la seminariile sale, acele lungi conferințe în care nu știai pe cine să admiri mai mult: actorul sau gânditorul de geniu. Vârsta îl ajunsese din urmă. Gemea atunci când urca până la etajul unde se afla cabinetul. Seminarul, de când se lansase în teoria nodurilor, era un lung șir de tăceri în fața schemelor pe care nu mai reușea să le deseneze. Toate astea mă tulburau și au făcut ca dependența mea față de el să se metamorfozeze într-un sentiment filial, sentimentul pentru un tată aflat în declin.

Am ajuns pe strada Lille în câteva minute. Sala de așteptare era goală și am fost imediat introdus în birou. Mă așteptam la o convorbire specială. Nici pe departe; ca de obicei, m-a invitat să mă întind pe divan. I-am vorbit despre marasmul în care mă zbăteam. Ședința s-a prelungit câteva minute.

- Bănuiam, spuse Lacan, înainte să adauge aceste cuvinte ciudate: M-am întors din concediu special pentru dumneata. Eram neliniștit din cauza dumitale... din cauza analizei dumitale, vreau să spun.

Ce însemna această declarație? Această invitație de a relua urgent ședințele? O astfel de grijă pentru persoana mea nu putea în nici un fel să rămână izolată. Trebuia ca efectul ei să fie echilibrat printr-o contramăsură neplăcută.

- Cum am venit special pentru dumneata, o să-mi plătești prețul dublu, adică 400 de franci. Ne revedem miercură viitoare, la aceeași oră.

Lacan părea vesel. Plecând, am observat prezența unui alt pacient în sala de așteptare. Dacă se întorsese din concediu special pentru mine, împărțeam acest privilegiu cu câțiva alții.

Săptămâna următoare, deși am intrat direct în birou, am remarcat că sala de așteptare începea să fie din nou populată. A mai fost o a treia ședință de acest tip, în ultima săptămână din august. De data asta, cabinetul se întorsese la afluența obișnuită.

Lacan își „machia” adesea actele, dându-le o alură de farsă, prefăcându-se mai ales avid de câștig. „Machiajul” acesta nu rezista însă la un examen atent. Ce nevoie avea, la vârsta lui și după ce adunase o avere frumoasă, de cele câteva onorarii plătite în canicula lunii august? Adevărul este că, deși poate iubea mult banii, nu era câtuși de puțin rapace și putea să fie de o generozitate uluitoare. Gloria, secretara, mi-a povestit, după moartea lui, următoarea întâmplare. I-a cerut într-o zi permisiunea să lipsească după-amiază. A întrebat-o pentru ce motiv. Ca să caute un apartament, i-a răspuns; proprietarul apartamentului unde locuia îi pusese în vedere să se mute. Câteva ore mai târziu, Lacan a informat-o că Sylvia, soția lui, îi găsise un apartament.

- N-am să pot niciodată să plătesc o chirie în acel cartier!

- Cine ți-a vorbit de chirie? Dacă îți place, ți-L fac cadou.

Am mai adunat și alte mărturii emoționante despre adevărata generozitate, discretă așa cum șade bine, a lui Lacan, despre care voi vorbi mai târziu.

Motivul acestei întoarceri inopinate din concediu trebuia căutat în altă parte și el era, cu siguranță, tragic. După socotelile mele, aceea este perioada în care Lacan a descoperit cancerul de colon pe care hotărâse să nu-L trateze și care avea să-i curme zilele câțiva ani mai târziu.

J.-A. Miller mi-a povestit următoarele: apropiaților lui,

care îl întrebau de ce refuză să se opereze, le răspundea, cu acel insuportabil surâs ironic pe care îl arbora uneori:

- Pentru că așa poftesc eu.

Trebuia totuși să ducă la bun sfârșit ceea ce începuse, sau cel puțin să încerce să o facă. Intre altele, să încheie anumite analize încă în suferință, printre care și a mea. Asta era în orice caz interpretarea pe care o dădeam eu acestui ciudat episod estival.

Dacă memoria cronologiei nu mă înșală, câteva săptămâni mai târziu am hotărât să-mi termin întrevederile cu pasorii mei. Nu mai aveam nimic de adăugat la ceea ce le spuseseam deja. De acum înainte, juriul era cel chemat să-mi aprecieze mărturia.

Nu știam care trebuia să fie continuarea procedurii. Ignoranța mea a fost de scurtă durată și întreruptă de un nou incident. Mă aflam întâmplător în clădirea Școlii, când secretara m-a informat că domnul Clavreul voia să-mi vorbească de urgență. Întors acasă, A. mi-a spus și ea că același Clavreul mă ruga să-i telefonez cât de repede. Ceea ce am și făcut. La celălalt capăt al firului, secretara lui m-a informat că se pierduseră numele și adresele celor doi pasori ai mei. Lucru foarte ciudat, deoarece aceste informații mi le dăduse chiar Clavreul, marele maestru de ceremonii al paselor. Cum le pierduse? Și de ce atâta urgență? Răspunsul se impunea de la sine. Juriul de consimțământ, cel însărcinat să-mi examineze mărturia, era convocat peste puțină vreme ca să se pronunțe asupra cazului meu. Dureroasa și întortocheata mea poveste, metamorfoza pe care psihanaliza o opera-se în mine, toate acestea vor fi expuse în fața acestui are-opag. Pentru motive pe care nu le înțeleg, vestea mi-a stârnit o puternică emoție. În minte mi-a revenit un text din Biblie, cartea lui Iov, pe care am citit-o și recitit-o. Mi

Gérard Haddad

s-a părut că anumite pasaje, prin lacrimile pe care nu reușeam să le stăpânesc, descriau mult mai bine destinul meu decât toate cuvintele pe care le auziseră urechile celor doi pasori. Mi-a venit ideea să le telefonez, să adaug ceva, o ultimă tușă la mărturia mea. Au fost de acord.

Pierre M. a fost glacial, Catherine M. plină de căldură.

Mi-a confirmat că juriul era convocat peste două zile, într-o miercuri. Ceea ce, în mod normal, ar fi trebuit să nu știu. Am implorat-o ca, înainte de acea reuniune, să citească pasajele din cartea lui Iov pe care i le indicam.

Vorbindu-i, abia puteam să-mi înăbuș hohotele de plâns.

Emoția contrazicea sensul pe care credeam că-L dau demersului meu - acela de galop de probă. Îmi propusesem să încerc din nou această procedură de îndată ce analiza se va fi sfârșit. La urma urmelor, să fiu admis pentru pasă, să devin Analist al Școlii (A.E.7, cum se spune) însemna să obțin bastonul de mareșal când eu nu eram decât un soldat neinstruit.

În cele două zile care au urmat, emoția mi-a dispărut și n-am mai acordat nici o atenție acelei fatidice miercuri seara în care s-a decis soarta mea. M-am dus liniștit la ședința de joi fără să-mi pese de deliberările din ajun, deoarece cunoșteam dinainte concluzia lor. Nici vorbă să-L plictisesc pe Lacan cu asemenea fleacuri. Dacă trebuia să fiu informat despre rezultatele deliberării, acest lucru se va face pe un alt canal.

Nu-mi amintesc deloc cele câteva cuvinte pe care le-am pronunțat în acea zi pe divan. Dar când eram pe punctul să plec, Lacan m-a oprit. Rămăsese așezat în fotoliul lui adânc, cu figura gravă și obosită care devenise

7 A.E. (siglă pentru Analyste de l'Ecole - Analist al Școlii) (N. t.).

.Leucemia" doctorului Lacan

340

de acum obișnuită. Cuvintele pe care mi le-a spus mi-au rămas, ele, gravate în memorie, indelebile:

- Juriul de consimțământ s-a reunit ieri seară ca să-ți examineze pasa. Așa cum ți-ai dat și dumneata seama, elaborarea ei era încă imperfectă...

- Sigur, știam...

Dar Lacan m-a întrerupt pentru că nu asta era esențial și a adăugat:

- Dar asta era. Pasorii dumitale au fost excelenți.

Apoi a urmat fraza cea mai stranie:

- Continuă cu aceiași. Ne vedem mâine.

„Asta era"! Cu alte cuvinte, în ochii lui, trecusem cu bine de faimoasa pasă. Numai că ultimele cuvinte mă lăsa sau perplex: Continuă cu aceiași. Care aceiași? Aceeași Școală? Asta se înțelegea de la sine, pentru că nu exista pasă în afara ei. Același analist? Evident. Numai că pasa nu o efectuezi cu analistul tău, ci cu pasori. Conținutul mesajului nu putea fi, prin urmare, decât acesta: cu aceiași pasori. Or, această prelungire a pasei nu era prevăzută în dispozitivul pe care chiar el îl inventase. Mă întrebam în ce complicații mă băga Lacan.

Când m-am întors acasă, am fost surprins de atitudinea lui A.:

- Ei, ai reușit? m-a întrebat ea, simplu.

- Nu. Nu sunt admis.

Figura ei a exprimat cea mai profundă dezamăgire.

Și eu care credeam că nu-i pasă de nimic din toate acestea! Era mai tristă decât mine în fața a ceea ce semăna cu un eșec. I-am repetat cuvintele lui Lacan care și-au căpătat, dintr-o dată, întreaga importanță.

Am telefonat câtorva „prieteni", câtorva colegi, încercând să înțeleg împreună cu ei cuvintele lui Lacan, acest enigmatic „continuă cu aceiași". Am fost obligat

Gérard Haddad

să ascult discursurile goale, pe-atunci la modă. Discursurile dominante sunt, de altfel, întotdeauna găunoase. Nu se schimbă decât forma. Refrenul lor era: „Pur și simplu te invită să continui să lucrezi!”. „A lucra” este cuvântul fetiș tocmai al celor care nu fac nimic sau, mai exact, al celor care se învârt pe loc, de la un colocviu plictisitor de moarte la un grup de lucru steril. Strălucirea cuvântului lui Lacan era astfel anulată.

Am auzit în curând și alte zvonuri, mai puțin plăcute. Deliberările juriului, asemenea secretului instrucției în justiție, erau considerate confidențiale; și totuși, au fost unele „scurgeri”. „H., se spunea, a rămas atașat tălui ideal, H. este delirant...” Am fost foarte afectat și i-am vorbit despre asta lui Claude Conte, și el membru al juriului. Mi-a mărturisit, în modul său discret, marea lui tristețe: „Se petrec lucruri foarte ciudate în mediul ăsta analitic.”

Spunând „ciudate”, se gândea la urâtenia care domina relațiile dintre colegii din Școală. El însuși fusese interesat de mărturia mea, deși nu mi-a ascuns că, pentru el, spre deosebire de Lacan, „nu era asta”. Nu a spus nimic în legătură cu expresia „continuă cu aceiași”.

Toate miasmele acestea mă obosiseră profund, mă copleșiseră. Am hotărât să-mi acord un răgaz pentru reflecție. O să vedem mai târziu. Astfel încât, întorcându-mă la ședințele mele, am crezut că pun capăt întregii povești prin aceste cuvinte:

- Am hotărât să amân pe mai târziu...

Din nou, și tot spre marea mea surpriză, deși Lacan devenea din ce în ce mai laconic, m-a întrerupt imediat:

- Nici nu poate fi vorba să amâni pe mai târziu. Trebuie să continui imediat...

Injoncțiune fără drept de apel, dintre cele la care nu poți decât să răspunzi, parafrazând expresia biblică, prin cuvintele: Iată-mă. Nu putea fi vorba să mă sustrag acestei injoncțiuni care ascundea - o simțeam în mod confuz - o miză importantă.

Un prieten psihanalist de altă obediență, Benno Rozenberg, mă va întreba câțiva ani mai târziu:

- Nu crezi că Lacan a intervenit prea mult în analiza ta?

Cu alte cuvinte, Lacan nu derogase mult de la regula sacrosanctă - goală de sens concret - a neutralității binevoitoare? Cu siguranță. Fără intervenția lui, aș fi făcut acele studii de medicină care, între altele, m-au pus la adăpost de dependența față de rețelele de clienți, asigurându-mi, în același timp, libertatea de gândire? Interesul meu pentru textele ebraice s-ar fi trezit? Ca să nu mai vorbim de un divorț, din fericire evitat, a cărui necesitate părea înscrisă în stele. Aceste intervenții, înțelept picurate de-a lungul anilor, aveau să degajeze un stil care mi-a fost propriu. Mi-a plăcut întotdeauna expresia clară, sintaxa clasică, fraza scurtă, subiect, verb, nume predicativ, opusul, într-un cuvânt, al „stilului Lacan”. Mi s-a povestit că un coleg, întrebat fiind despre impresia pe care i-o lăsase una dintre conferințele mele, a răspuns: „H. e prea simplist.” Asta pentru că, la Școală, toată lumea „lancaniza”, prefera stilul confuz, abscons, își dezvoltă argumentele în fraze pseudo-mallarmeene. Am plătit și eu tribut acestei înclinații, crezând că astfel voi fi mai „psihanalitic” și mai pe placul lui Lacan, chinându-mi sintaxa și construind fraze pline de emfază. Lacan a fost cel care, foarte repede, prin al său faimos mormăit de urs mânios, a pus capăt acestor maimuțări.

reli. Simplist sunt, simplist rămân. Cel puțin, voi fi fost unul dintre rarii psihanaliști din generația mea care a produs câteva concepte noi încă valabile. Lacan a știut să înăbușe și veleitățile mele de a adopta un look arborat de una sau de alta dintre sub-bisericuțele la modă în Școală - plete și baba cool post-șaizeci-și-opt sau, invers, papion și trabuc răsucit. Toate aceste intervenții nu făceau decât să mă trimită la propriul meu stil, mai degrabă cenușiu și destul de natural. M-a ajutat astfel să depășesc efectele de identificare care apar în toate instituțiile. I-am răspuns, așadar, prietenului Rozenberg că eram foarte recunoscător pentru aceste intervenții care funcționau ca o contragreutate față de efectele de grup. Așa încât, atunci când Lacan m-a invitat să continuu fără întârziere procesul instituțional al psei, această invitație se înscrisa printre manevrele menite să pună capăt curei mele și nu se pune problema să mă eschivez. Nu exista o altă scăpare din această experiență totală pe care o reprezenta o cură cu Lacan decât deznodământul ei. Și alții au depus mărturie în același sens.

Le-am telefonat, prin urmare, celor doi pasori ai mei și le-am repetat cuvintele lui Lacan. Demersul meu i-a stânjenit foarte mult. Se vor gândi, mi-au spus, adică vor consulta mica rețea din care făceau parte și, mai ales, îi vor cere sfatul lui Clavreul în rolul nepotrivit de cerber pe care și-L arogase. Săptămânile au trecut. Într-un târziu, Catherine M. mi-a telefonat ca să-mi anunțe refuzul ei de a continua procesul. Am luat notă. Celălalt pasor a avut o reacție mult mai ciudată. Pentru că nu dădea nici un semn de viață, i-am telefonat din nou. Mi-a răspuns cu tonul distant propriu unui analist demn de acest nume:

«Leucemia" doctorului Lacan

344

- Ceea ce vă trebuie dumneavoastră este un analist.

Cred că asta îmi cereți.

Am avut nevoie de câteva secunde ca să înțeleg această „păsărească”. Bietul om „înțelesese” că îi ceream, lui, o analiză.

- Dar urmez deja o analiză, cu Lacan.

Interlocutorul meu o ținea una și bună. Am înțeles că cei doi „exceleți pasori” își depășiseră, în direcția greșită, limita competenței.

Rămăsesem fără pasori pentru că „aceiași” se eschivau. Nu mai aveam decât o singură soluție. Să mă duc din nou la Clavreul și să extrag alte două nume de pasori. Am fixat o întâlnire.

M-a întâmpinat cu răceală. Și de data aceasta, așezat în fotoliu, Clavreul nu a încetat o clipă să scormonească cu un vâtrai tăciunii stinși din șemineu. Nu am avut parte de nici o privire, de nici un crâmpoi adevărat de dialog. Când i-am repetat cuvintele lui Lacan, am primit următorul răspuns:

- Fiecare îi atribuie lui Lacan tot ce îi trece prin cap!

Acest „fiecare” mă includea și pe mine. Altfel spus, eram un născocitor sau un mincinos.

- Înțelegeți, i-am spus, că demersul acesta îmi este penibil și că aș fi preferat să nu-L fac. Vreau totuși să obțin doi noi pasori.

- Refuz.

Cu ce drept refuza? Clavreul nu era, în definitiv, decât administratorul procedurii. A pronunțat atunci aceste cuvinte care aveau să ridice în mine un imens val de dezgust și de dispreț:

- Pentru că nu ați fost niciodată în pasă, nu sunteți în pasă...

- Sunt de acord.

- ...și nu veți fi niciodată în pasă.

Eram astfel condamnat, prin câteva cuvinte, la veșnicia infernului, la alienare definitivă. Nu voi fi niciodată în pasă însemna, în jargonul nostru, că nu voi fi niciodată un adevărat analist. Era o excomunicare majoră. Nu avusesem niciodată un diferend personal. Așa că nu înțelegeam violența acestui atac, încărcătura lui de ură a cărei sursă prefer să o ignor.

Am fost obligat să vorbesc despre incident în ședință. Lacan a suspinat, rămânând mut. Ajuns în pragul ușii, m-am întors către el: rămăsese așezat în fotoliu. Și atunci am pronunțat aceste cuvinte, cuvinte de adevăr tășnite așa cum se întâmpla adesea în prezența lui Lacan:

- Și ce să fac cu povestea asta cu Clavreul?

Căci nu mai era vorba nici de pasă, nici de psihanaliză, ci de o mică escrocherie și de un joc de putere.

- Ei bine, mi-a răspuns el prompt, povestea asta cu Clavreul o lași baltă!

O dată în plus, Lacan își dezavua în prezența mea pe unul dintre cei mai apropiați locotenenți. Nu puteam ghici că, în spatele acestor cuvinte, soarta însăși a Școlii era de pe acum pecetluită. Luase deja hotărârea de a dizolva acea colcăială de mici clanuri rivale în care se transformase Școala.

Câteva zile mai târziu, în ianuarie 1978, a avut loc, la Deauville, un congres consacrat pasei. Orașul, ca și mințile, era învăluit într-o ceață groasă. Au fost pronunțate acolo discursuri lungi care au avut soarta frunzelor veștede. Dolto a crezut că va galvaniza energiile șovăitoare declarându-se gata să se supună ea însăși pasei și i-a invitat pe analiștii experimentați să-i urmeze exemplul. Lacan i-a replicat că mărturia analiștilor îmbătrâniți în me-

«Leucemia" doctorului Lacan

346

serie nu îl interesa. Ceea ce dorise era mărturia unor tineri analiști, „mai precis ceea ce îi poate trece prin tărtăcuță cuiva pentru a se autoriza să devină analist. Am vrut să am mărturii și bineînțeles nu am avut nici una... într-adevăr, pasa asta este un eșec complet".⁸

Lacan mi s-a părut, în acea zi, deosebit de copleșit. L-am întâlnit, câteva minute mai târziu, în holul hotelului unde se adunaseră toți participanții la congres; purta pe cap o tocă de blană pusă într-o parte. Gérard Miller se învârtea în jurul lui. Ii ceda biletul lui de avion spre Paris. Bătrânelul meu drag mi-a părut deosebit de îmbătrânit; răul care avea să-i curme zilele înainta cu pași mari.

Buletinul intern al Școlii freudiene de la Paris, nr. 23.

Cu toții la azil"

^^ând m-am dus prima dată în casa situată pe
f strada Lille, la numărul 5 - era în toamna lui
KmS 1969 - Lacan, la cei aproape șaptezeci de ani ai
săi și în ciuda părului complet alb, nu avea nimic din-
tr-un bătrân. Eram impresionat de energia lui, de vocea
sigură pe sine, de mersul lui. Își primea primii pacienți
la o oră destul de matinală ^ am avut ședințe în jurul orei
opt dimineața și nu eram primul care aștepta - și închi-
dea cabinetul după ora opt seara. Masa de prânz nu
dura prea mult; la ora unu și jumătate erau deja destul
de numeroși cei care se înghesuiau în sala de așteptare.
Cât despre vacanțe... în afară de luna august, de o săp-
tămână de Crăciun și de Paște și exceptând câteva zile
în februarie, era întotdeauna la post, pe strada Lille, nu-
mărul 5. Spre deosebire de mulți analiști, meseria lui nu
părea să-L obosească niciodată și folosirea ședințelor
scurte (uneori abuzând chiar de ele) îl ajuta să reziste.
Un astfel de mod de viață și de funcționare atestă faptul
că, deși poate iubea banii, nu aceasta era motivația lui
principală.

„Cu toții la azil"

348

Am fost primit mai târziu la ceea ce el numea seminarul lui, deși, cel mai adesea, acesta se reducea la un adevărat monolog. Timp de o oră și jumătate, în picioare, cu mâniile lui, cu bufoneriile lui, cu o rară măiestrie a spectacolului, el își magnetiza publicul care, pentru nimic în lume, nu ar fi ratat această ciudată performanță capabilă să-L epuizeze pe orice tânăr orator.

La prezentările de caz pe care le făcea, asistam la o altă uluitoare performanță care dura, și ea, mai mult de o oră. Cu această ocazie, într-o incredibilă simbioză cu discursul bolnavului, el îi prezenta povestea, delirul, conferindu-i nefericitului un fel de geniu, de metafizică profunzime care îl mișca până în adâncul sufletului pe auditorul atent.

O dată exercițiul terminat - cel al seminarului sau cel al prezentării -, Lacan se grăbea spre cabinet unde îl așteptau deja mulți pacienți, veniți, unii, din Italia, din Spania sau încă și de mai departe. Masa de prânz se reducea atunci la un sandviș sau la un fel de mâncare pe care le consuma în fața primilor interlocutori. Îmi amintesc de biftecul tartar pe care îl mânca vorbindu-mi. Dacă, dintr-un motiv misterios, nu am reținut subiectul discuției din acea zi, am păstrat în schimb în memorie mirosul de ceapă care îi însoțea cuvintele. Nici un pacient, în cele câteva minute care îi erau acordate, nu L-a găsit vreodată absent, distrat, „alături cu drumul", ci, din contra, întotdeauna incredibil de prezent. Acesta a fost uluiitorul fenomen uman pe care l-am frecventat mai bine de zece ani.

Imperceptibil însă, Lacan îmbătrânea, pasul îi devenea șovăielnic și îl auzeam suflând din greu când urca etajul până la cabinet; nu acordam totuși atenție acestor lucruri, atribuind totul unor indispoziții trecătoare sau prefăcute. Pentru mine, era nemuritor, tot așa cum, mai

târziu, l-am crezut nemuritor pe acel alt fenomen care mi-a marcat gândirea și existența, Yeshayahou Leibowitz.

Totuși, încetul cu încetul, a trebuit să înfrunt adevărul. Declinul a devenit evident în seminarul lui începând din clipa în care interesul pentru teoria nodurilor a ocupat cea mai mare parte a discursului său. În curând, acesta s-a transformat în lungi tăceri: cu spatele la public, încerca să deseneze pe niște mari coli albe intersecțiuni de linii a căror importanță era greu de sesizat. Lucrurile se complicau din ce în ce mai mult și se reduceau la un dialog ezoteric cu doi tineri matematicieni, Michel Soury - care s-a sinucis puțin înainte ca Lacan să moară - și Thome.

Ultimul seminar la care a reușit să articuleze un discurs cât de cât coerent a fost cel consacrat lui Joyce - *Le Sinthome*. Cum să atenuezi psihoza într-un spațiu psihic în care metafora paternă este absentă? Prin proteza ego-ului, adică reușind să-ți faci un nume. Acestea au fost teza cea nouă sau recunoașterea unui eșec avansate în seminar. Fără Nume-al-Tatălui, a declarat el într-o zi, ne îndreptăm către o lume concentraționară ai cărei precursori au fost naziștii. Tatăl modern avea acum figura ilustrată de Claudel sub titlul de tată umilit. În curând însă, nu va mai exista deloc un tată. Aceasta a fost, cred, viziunea tragică care i-a ocupat gândirea la sfârșitul vieții și pe care a rezumat-o într-o zi, cu ocazia unei prezentări, prin acel „cu toții la azil” pomenit deja, însoțit de un rânjet înspăimântător.

Una dintre marile ambiții ale psihanalistilor din acei ani - dar lucrul rămânea confuz ca și tot ceea ce întreprindeam - era să găsească un tratament pentru psihoză. Freud și, după el, Lacan au insistat asupra inadecvării curei psihanalitice în acest caz. Lacan precizase ca-

Cu toții la azil"

350

rentele care făceau ca asemenea încercări să fie pentru moment inutile, poate chiar nefaste: ne-înscrierea simbolului patern în structură. Cum să te lipsești de tată, acest tată atât de urât ca simbol de către întreaga noastră civilizație modernă, științifică? Or, nimic măreț nu a fost niciodată produs în cultură decât în numele acestui tată simbolic.

Lacan căutase oare să contracareze această absență din ce în ce mai evidentă folosindu-se de obiectul a, obiect pulsional pentru că absent, apoi de teoria nodurilor? Se poate. Se mai poate ca - este ceea ce cred - sfârșitul vieții să-i fi fost marcat de constatarea lucidă a eșecului tentativei sale. În cursul unei ședințe, după ce pronunțasem cuvintele „chestiunea paternă”, m-a întrerupt cu un oftat:

- în asta constă totul!

Am considerat afirmația o recunoaștere definitivă a unui eșec, cel al tentativei sale de a depăși Oedipul în calitate de cheie de boltă a psihanalizei. Psihanaliza fără Oedip nu este decât un pur delir. Exista în această recunoaștere o teribilă tragedie, cea pe care mi-a concentrat-o, odată, într-un „ești terminat”, pasager pe un imens Titanic unde orchestra continuă să cânte în timp ce aisbergul i-a străpuns deja coca. Dacă Lacan, așa cum cred eu, a manifestat un interes special pentru cura mea, dincolo de simpatia care poate apropia două ființe, acest interes se poate explica prin faptul că îi furnizam, fără să îmi dau seama, acea materie iudaică pe care o chestiona de ani de zile, într-o manieră voalată, convins, încă de la primele lui scrieri despre familie, că acolo, de-a lungul unei filtrări seculare, se cristalizase operatorul patern.

După seminarul Le Sinthome, cuvântul lui Lacan a devenit și mai rar, înainte să cedeze locul unei tăceri peni-

Gérard Haddad

bile care se prelungea o oră întreagă, atât cât dura seminarul. Uneori chiar, după această funebră meditație, rupea foile mari pe care nu reușise să deseneze schema nu se știe cărui nod.

Moda Lacan începea să treacă, iar publicul devenea din ce în ce mai rar. Mi se părea curios că, după ce i se declarase atâta dragoste, oamenii îl abandonau pe bătrânul aflat la ananghie. Același lucru se întâmpla și cu prezentările de caz de vinerea, la care nu voia să renunțe. Numai că lungile și pasionantele dialoguri se redusese-ră la convorbiri în care tăcerile lui Lacan deveneau din ce în ce mai lungi și mai penibile.

A început să circule zvonul că este afazic, că suferă de o tumoră pe creier. Nu acordam însă nici un credit acestor zvonuri insistente. Descopeream în dialogurile lui mute cu ceea ce el numea „rotocoalele lui de sfoară” - ultimul obiect al interesului său - expresia unei autentice tragedii intelectuale, un mesaj mut care trebuia decifrat.

Lacan ar fi putut să se retragă cu mulți ani înainte, aureolat de prestigiu și de afecțiunea pur și simplu religioasă a elevilor săi. Nu a vrut să o facă, preferând, astfel, să-și întunece imaginea de care, în ciuda aparențelor, nu făcea mare caz. Dorea să rămână prezent, ca teoretician și practician, ca un clinician, până la limita extremă a puterilor lui, în serviciul acestei discipline, psihanaliza, care cu siguranță îl îmbogățise - așa cum o repetau, cu plăcere, spiritele mediocre -, dar care a fost pentru el un adevărat sacerdoțiu.

Clientela i se împuțina și ea. Unii elevi preferau să pună capăt curei decât să asiste la agonia vechiului lor idol. Asta dezlănțuia în el mâniile violente care se exprimau în acte - lovituri de pumn aplicate cu putere pe

,Cu toții la azil'

352

umărul dezertorului. Să fi fost o expresie a senilității lui sau ilustrarea acelei practici zen - al cărei interes îl subliniasse de multă vreme -, lovitura de baston dată de maestru elevului a cărui minte se eschivează?

În ceea ce mă privește, hotărârea fusese luată de multă vreme, inspirată de textele lui Platon pe care le apreciam atât: îmi voi însoți maestrul până la capăt. Cu atât mai mult cu cât analiza mea, în acea ultimă perioadă, părea să înainteze cu pași mari. Viața mea cunoștea, pe toate planurile, o primăvară pe cât de tardivă, pe atât de neașteptată. Locuiam și lucram într-un apartament mare și confortabil situat la doi pași de palatul Trocadero, decorat plăcut și fără cheltuieli excesive, mulțumită prieteniei unei decoratoare pe care o cunoscusem cu câteva luni mai înainte.

Copiii mei trăiseră ceremonia bar mițva, evenimentul care declanșase întoarcerea mea la iudaism, întoarcere care nu a fost o simplă speculație, ci o înscriere în realul vieții mele. Interesul pentru ebraică, pentru Talmud nu dispăruse o dată cu susținerea tezei de licență. Dimpotrivă, în fiecare duminică dimineața asistam la cursurile de Talmud organizate la sinagoga din strada Montevideo. Am reluat și studiul ebraiciei. Dobândisem unele elemente în copilărie, în cadrul mișcărilor sioniste ale tinerețului și în timpul studiilor secundare la școala Alianței israelite. Totul era însă foarte departe, acoperit de praful uitării. Cunoștințele uitate reveneau însă la suprafață. Mi-a plăcut întotdeauna ebraica, vibrația ei ciudată, inflexiunile frazei; mai târziu, voi face o pasiune pentru autobiografia omului care a reînsuflețit-o ca limbă vie, Eliezer Ben Yehuda.

Această efervescență continuă a părut să-și găsească expresia naturală în naționalismul evreiesc - sionism -

despre care aveam o reprezentare ideală. Voi avea nevoie de ani și de o experiență directă, trăită pentru a scăpa de această iluzie, ajungând chiar să detest majoritatea formelor ei de expresie. M-am înflăcărat, o vreme, pentru Israel. Îmi făceam frecvent concediile acolo, trăind săptămânile pe care le petreceam pe acel pământ într-o adevărată fericire. Apoi, în momentul în care luam avionul ca să mă întorc la Paris, mă cuprindea o uriașă tristețe, începea să se nască în mine dorința imperioasă de a mă instala, într-o zi, în această țară.

În vara lui '78, am făcut o minunată călătorie în deșertul Sinai, pe jos - un trek -, în munții care înconjoară mănăstirea Sfânta Ecaterina. Să dormi în aer liber, sub extraordinarele constelații ale cerului deșertului, să mănânci, pe o stâncă, o bucată de pâine preparată acolo de beduini și însoțită de câteva măsline negre, să descoperi pe neașteptate un izvor de apă proaspătă, să te scalzi în vecinătatea imediată a minunaților corali din Marea Roșie - iată ce am trăit noi, A. și cu mine; zece zile de mare fericire și de frumoasă prietenie, în tovărășia unui grup de israelieni îndrăgostiți de mersul pe jos și de deșert. Cum să uit că în acel loc se produsese extraordinarul eveniment înrădăcinat în adâncul sufletului meu, revelația Legii, acea Lege care se afla în centrul învățăturii lui Lacan?

Or, tocmai conceptul de Lege, repetat întruna de psihanalistii lacanieni, dar golit de orice conținut concret, se dovedea mai mult stânjenitor decât edificat. Ce să faci cu el? Vulgata freudiană stipula că un analist avea datoria să fie ateu. Școala lui Lacan număra totuși printre membrii ei călugări iezuiți, catecumeni ai lui Dolto și mulți răspopiți. Care era locul iudaismului printre toate acestea? Această ambivalență a discursului, această poziție obsesională colectivă aveau să ducă la destrămarea Școlii.

„Cu toții la azil"

354

Sufeream eu însumi de acest paralizant și nevrotic „între-două". Aveam de pe acum o practică importantă a iudaismului, frecventam sinagoga, posteam de Kipur, mâneam azimă de Pesah, nu mai consumam nici speciile interzise, nici amestecul lapte-carne. Nu îndrăzneau totuși să mă recunosc credincios. Și atunci de ce simțeam nevoia să respect riturile? Analiza mă va lăsa, până la sfârșit, în această poziție incomodă (dar comodă, să o recunoaștem, prin alte aspecte). Numai mult mai târziu, după ce am descoperit teologia maimonidiană și după ce l-am cunoscut pe minunatul Leibowitz, voi face acest pas și voi descoperi o coerență suplă în dezordonata mea căutare de adevăr. Căutarea lui Dumnezeu, inclusiv în această reprezentare fantasmatică a privirii mele ațintite asupra perdelei Sanctuarului, nu era oare, alături de căutarea sexului, marea problemă a vieții mele?

Aceasta este mărturia pe care juriul de consimțământ al Școlii nici nu a știut, nici nu a vrut să o asculte. Lacan mă îndemna să ridic tonul, să străpung surzenia hoardei căreia îi dăduse viață.

În decembrie 1979, la ședința de seminar care preceda vacanța de Crăciun, eram așezat lângă Eric Porge. Lacan a desenat pe tablă două noduri borromeene foarte simple, fiecare format din trei cercuri din sfoară care se amestecau între ele într-un mod aparte. Fiecare dintre cercuri reprezenta fie simbolicul, fie imaginarul, fie realul. A repetat încă o dată ceea ce nu înceta de ani de zile să repete: căderea unuia dintre ele, indiferent care, le reda libertatea celorlalte două și, în același timp, suprima nodul, lucru pe care îl știam cu toții perfect de bine. M-am întors atunci spre Porge și am pronunțat aceste cuvinte care mi-au venit în minte - un fel de inexplica-

Gérard Haddad

bilă epifanie -, așa cum mi se întâmplase uneori în relația mea cu Lacan:

- Acest desen reprezintă Școala. S-a terminat cu ea.

Nici nu știam câtă dreptate aveam. În primele zile din ianuarie, fiecare membru al Școlii a primit o scrisoare în care Lacan ne anunța că părăsea Școala, Școala lui, mai precis, conform topologiei borromeene pe care o construise, că o dizolva. Anunțul a făcut mare vâlvă în ziare, adevărat eveniment național și manifestare a locului proeminent pe care psihanaliza îl ocupa atunci în viața culturală a țării.

Textul - aveam să o aflu mai târziu - fusese redactat de Jacques-Alain Miller, ginerele lui, dar, după părăsirea tuturor, respectând instrucțiunile lui Lacan. Dizolvarea o dorește el, el singur, din tot sufletul, cu furia dureroasă de a-și distruge propria operă. De ce? Fără îndoială, pentru a nu permite să apese asupra psihanalizei, pasiune a vieții lui, greutatea unei noi instituții perverse, cu puteri nemăsurate. Instituțiile lacaniene perverse - instituțiile nu sunt ele oare, prin natura lor, toate perverse? - aveau să prolifereze după el. Dar nici una dintre ele nu se va putea pretinde moștenitoarea legitimă a operei și prestigiului lui, chiar controversat. Fiecare va trebui să-și dea singură propria măsură. Douăzeci de ani mai târziu, nici una nu a reușit să o facă. Preocuparea pentru putere a trecut înaintea necesarei reflecții privind starea actuală a psihanalizei, reflecție în primul rând epistemologică, motiv pentru care nu mă mai alătur nici uneia dintre ele.

Am trăit această dizolvare ca pe o eliberare. Toți baronii lacanismului, drapați în morga lor, s-au pomenit dezavuați. Certurile care îi divizau în vederea unei ilu-

„Cu toții la azil

356

zorii succesiuni au fost reduse la propria deșertăciune. Ginerile avea, fără îndoială, să pună mâna pe avere. Numai că aspectul acela nici nu mă privea, nici nu mă interesa. După umilințele și jignirile îndurate - în legătură cu pasa, cu interesul meu pentru iudaism, cu teza mea despre încorporarea scriiturii în procesul identificării primare -, respiram de ușurare.

În săptămânile care au urmat dizolvării, am avut un vis ciudat și sinistru pe care i l-am povestit lui Lacan. Un camion cu prelată, asemănător cu cele pe care armata le folosește pentru transportul trupelor, staționa în mijlocul Bulevardului Champs-Élysées. Niște bărbați s-au apucat să descarce oribila încărcătură - bucăți de trupuri omenești sângerânde care au format o grămăjoară pe șosea. O voce din off mi-a explicat, chiar în interiorul visului, semnificația ei:

- Este vorba de Școala freudiană de la Paris.
- Așa e, mi-a spus Lacan copleșit, o grămăjoară.

Cu siguranță, juca pe sensul cuvintelor¹: a mic, singurul concept nou, după părerea lui, pe care L-a adăugat teoriei lui Freud.

Lacan și-a reluat seminarul, cu cele două ședințe lunare obișnuite. Bolboroseala, tăcerile despre noduri s-au sfârșit. Lacan citea un text pe care îl întrerupea cu observații, cu intervenții improvizate. Își regăsise verva și umorul, în ciuda unei oboseli din ce în ce mai vizibilă, dar mai ales aceea mare demnitate care va rămâne imaginea mea despre el.

Prietena mea Laurence Bataille, fiica vitregă a lui Lacan, îmi va spune mai târziu că textele fuseseră scrise de

¹ Grămăjoară (petit tas) și a mic (petit a) se pronunță la fel în franceză (N. t.).

J.-A. Miller, Lacan fiind incapabil să scrie. Cum am fost prezent la fiecare ședință a acestui seminar controversat, pot spune că nu am avut nici un minut impresia că mă aflu în fața unui robot manipulat, ci în fața unui subiect care își asuma cuvântul.

Scrisoarea de dizolvare deschisese un alt front, neașteptat, o luptă juridică. Dizolvarea, e drept, nu fusese pronunțată în formele legale, cu convocarea unei adunări generale și cu votarea unei moțiuni cu o majoritate de două treimi. Dar ce putea să însemne o Școală lacaniană dezavuată de Lacan însuși? Cu toate acestea, un grup important de opozanți, susținut de Françoise Dolto, se adresase în mare grabă justiției și dizolvarea a fost blocată, ca și crearea unei noi instituții, Cauza freudiană, menită să preia ștafeta defunctei Școli.

Unii au remarcat că numele dat noii instituții, Cauza freudiană, amintea de numele unei organizații politice anterioare, Cauza Poporului, grupusul maoist al cărui conducători au fost frații Miller și Alain Geismar. Mâna ginerelui era din ce în ce mai evidentă în acest joc de măști aruncate și în care apăreau noi măști. Adevărul e că nu înțelegeam nimic din tot ce se urzea. Foarte curând, a apărut la conducerea acestei „revoluții culturale” un cvintet format din J.-A. Miller, Colette Soler, Catherine Millot, Eric Laurent și Michel Silvestre (care mi-a fost prieten până la moartea lui prematură), avându-L, în fundal, pe „fratele” Gérard Miller. Câțiva ani mai târziu, această micuță companie se va destrăma, răpusă de sciziuni repetate. Gérard Miller nu-și dezvăluise încă talentul de histrion care L-a transformat, de atunci, în inevitabilul animator al jocurilor tele-radiofonice. Rigid, el întruchipa atunci, în Școală, cauza mao-lacanismului. Stranie relația dintre cei doi frați! Gérard avea pentru fratele

„Cu toții la azil"

358

lui, Jacques-Alain, o nesfârșită admirație. Fratele cel mare însă mărturisea că nutrește față de cel mic, a cărui vervă polemică o exploata, sentimente de o mare duritate:

- Lămuriți-mă, dumneavoastră care cunoașteți Biblia, mi-a spus el într-o zi, între Abel și Cain, Abel este fratele mai mare?

- Nu, conform textelor, Cain este cel mare. Dar de ce mă întrebați?

- E ciudat, am văzut întotdeauna în fratele meu Gérard pe ucigașul meu potențial.

Il admiram mult, atunci, pe Jacques-Alain Miller pentru inteligența lui, pentru cultura lui, pentru expunerile lui structurate și argumentate care făceau figură aparte pe lângă pasăreașca găunoasă pe care o auzeam la Școala, chiar din gura celor mai buni. De necaz, aceștia calificaseră în bătaie de joc orice expunere cât de cât articulată ca ținând de discursul universitar. Miller a avut toate condițiile ca să-și avanseze pionii în pânțele moale ale acestui vid epistemologic, iar eu mă regăseam perfect în stilul și demersul lui. Mă și vedeam lucrând alături de el, participând la un efort colectiv în care el va fi primum inter pares. Ceea ce nu-mi puteam imagina era că această persoană foarte dotată nu posedă marea ambiție intelectuală de care îl credeam în stare. Nu visa decât putere absolută, solitară, guru de sectă. Am presupus chiar, în glumă, că are ambiția ignorată sau refulată a unui rebe hasidic, acei rabini carismatici din Polonia, țara de origine a familiei sale, care domneau fără restricții asupra unor comunități evreiești. Nu dobândise oare puterea conform modului de transmitere în vigoare în acele comunități, căsătorindu-se cu fiica unui rebe în funcție - Lacan, în cazul de față - ale cărui putere și avere acumulate dorea să le moștenească exploatând credulitatea „oi-

Gérard Haddad

lor" sale? Pentru moment însă, toate acestea îmi rămăneau ascunse din cauza fidelității mele față de Lacan. Habar nu aveam că grupul Miller funcționa ca un veritabil aparat insurecțional, cu întâlnirile lui secrete - pentru a pregăti etapa care avea să urmeze după Lacan - organizate în nu știu ce castel, așa cum vor povesti singuri într-un număr al magazinului L'Ane pe care îl înființaseră și la care am colaborat vreme de doi ani.

Blocarea dizolvării o transformase într-o luptă pugilistică. Se formaseră clanuri, se schimbau invective, adversarii nu-și mai vorbeau. Lacan le ceruse celor doritori să participe la noua instituție, Cauza freudiană (care nu va vedea niciodată lumina zilei), să-i scrie. A primit mai mult de o mie de scrisori. Și atunci a apărut un curios fenomen epistolar: fiecare și-a scris scrisoarea în sute de exemplare. Astfel încât fiecare dimineață aducea recolta ei de curier.

Miller și grupul lui au înființat un mic buletin, Delenda, unde fiecare putea să-și verse ofurile. Titlul amintea celebra frază a lui Cato după căderea Cartaginei: Delenda est Carthago. Trebuia distrusă orice urmă a frumoasei cetăți punice învinse, cetate care, de altfel, era și orașul meu natal. Au fost redescoperite stilul grupurilor „revoluționare”, stilul „propagandă și agitație” și al proceselor staliniste. Eram eu însumi un militant activ al acestei dizolvări. Nu înțelegeam că se opuneau hotărârii lui Lacan, că voiau să perpetueze o Școală lacaniană fără el. În adâncul ființei mele, mă bucuram că această instituție insuportabilă, unde înțelesesem că nu aveam nici o perspectivă, era distrusă.

Miller încerca să-i adune la un loc pe partizanii hotărâți la această dizolvare și, cum făceam parte dintre ei, mi-a făcut unele avansuri. Mi-a propus, într-o zi, să co-

„Cu toții la azil"

360

laborez la noua formulă a revistei sale *Ornicar*? pe care se pregătea să o lanseze. Am redactat un text intitulat *Transférance* semnificativă, în care puneam în paralel tehnica midrașică ghezera șava cu aceea a interpretării transferului. Articolul i-a plăcut. Mi-a cerut să-L prezint într-o conferință pe care a ținut-o pentru studenții ciclului trei de la Universitatea Paris VIII.²

Acorda astfel studiului meu pe marginea Talmudului un interes, fals sau real, care nu putea decât să mă apropie de el și de grupul lui. Din care făcea parte și Laurence Bataille. Ea va deveni curând primul opozant al cumnatului ei.

Relația mea cu Miller, cu soția lui Judith, fiica maestrului, pentru care nutream afecțiune și stimă, a luat o întorsătură decisivă un an mai târziu, atunci când mi-a apărut cartea *L'enfant illégitime*. Voi reveni asupra acestui subiect. Am visat chiar într-o zi - vis pe care mi-a fost greu să-L povestesc în ședință - că schimbam cu Judith un fel de sărut extatic. Ea îmi spunea, înainte ca buzele noastre să se atingă: „Tu ai vrut-o", ca și cum se comitea astfel o transgresiune ireparabilă, incestuoasă.

Între timp, Lacan își continua seminarul și prezentările de caz la spitalul Sainte-Anne, își primea zecile de pacienți. Sancționa, în mod evident, ceea ce se practica în numele lui. Vorbea din ce în ce mai rar, era din ce în ce mai obosit. Cu toate acestea, prezența lui era incontestabilă.

O primă adunare generală a Școlii s-a ținut sub președinția unui portărel, Zécri. Partizanii dizolvării erau,

2 Acest text se află acum în chip de anexă în lucrarea mea *Manager le Livre*, op. cit.

desigur, majoritari, dar nu cu majoritate calificată. O a doua adunare a fost convocată două luni mai târziu, la Casa Chimiei, loc privilegiat al adunărilor Școlii. Justiția hotărâse astfel: vor lua cuvântul doisprezece oratori, șase pentru fiecare tabără. I-am propus lui Eric Laurent, mâna dreaptă a lui Miller, să fiu unul dintre cei șase care vor apăra dizolvarea. După un scurt moment de ezitare, a acceptat. Timpul de care dispunea fiecare era destul de scurt - zece minute, dacă memoria nu mă înșală. Am ținut un discurs foarte violent, atât de violent încât, după scurgerea vremii, îmi regret unele dintre cuvinte. La urma urmelor, cei care se opuneau dizolvării își mărturiseau angoasa profundă, aceea de a nu admite ca moștenirea lui Lacan să cadă în mâinile unei biserici sectare. La acea epocă, terorismul, cel palestinian în primul rând, alesese ca principal mijloc de acțiune luarea de ostatici. După lagărele de concentrare, despre care Lacan spusese într-o zi că ele constituie realul timpului nostru, luarea de ostatici nu ar reprezenta emergența unui nou real? Într-un cuvânt, după Auschwitz, trăiam într-un univers de ostatici. Oponenții dizolvării, minoritari, impunându-și voința procedurală, nu-i luau oare ostatici pe majoritatea colegilor lor? Acesta a fost argumentul meu. Nedrept poate, dar nu lipsit de adevăr; sunt convins că a contribuit la deznodământul unei crize care nu se mai sfârșea. Pentru moment, puțin le-a lipsit partizanilor dizolvării ca să atingă pragul cerut al majorității.

În pauza dintre aceste înfruntări oratorice, am fost cu toții invitați la un mare dejun organizat la Palatul expozițiilor de la Porte de Versailles. Eram la masă cu câteva persoane din grupul lui Miller, lupii tineri lansați în cu-

„Cu toții la azil"

362

cerirea puterii, Eric Laurent, Nicole Kress-Rosen... Ne aflam la marginea imensului hangar, dar în apropierea mesei de onoare, cea rezervată pentru Lacan și apropiații lui - secretara lui, fiica lui, cei doi frați Miller. Peste puțin, Gérard s-a îndreptat spre masa noastră și a șoptit la urechea lui Nicole, apoi la cea a lui Eric, că „doctorul" îi invita la masa lui.

Stăteam față în față cu Lacan, sub privirea lui fixă și lipsită de strălucire. Cei doi comeseni m-au părăsit și am rămas singur la o masă, în mijlocul vânzolelii a sute de persoane grupate câte șase la masă. Ce să fac? Să mă scol de pe scaun și să mă alătur unei alte mese? Să nu mă mișc și să aștept ca alți convivi să se așeze la masa mea? Reflecțiile mi se îngrămădeau în cap. Puteam, la urma urmelor, să mă gândesc că Lacan dorise această situație, că îmi ghicise insidioasa manevră de infiltrare în noul grup conducător și că voia să o zădărnicească. Mi s-a părut că momentul era încărcat de simboluri, un semn pentru prezent, dar mai ales pentru viitor. Destinul meu era înscris în acea postură, imposibilitatea de a integra un grup, outsider al psihanalizei sub privirea distrugătoare a lui Lacan.

Un chelner a pus capăt acestei dileme:

- Domnule, nu puteți rămâne singur la această masă. Uitați, este un loc liber la masa vecină. Așezați-vă acolo. Ușurat, am acceptat invitația.

O nouă adunare generală a fost convocată la începutul verii. De data asta, nu a avut loc o dezbatere propriu-zisă. Oponenții dizolvării abdicaseră și au anunțat acest lucru. Unii dintre ei își creaseră deja propria lor organizație. Un nou cuvânt magic, un nume de oraș, a dominat adunarea: Caracas, capitala Venezue-

Gérard Haddad

lei. O psihianalistă argentiniancă refugiată în această țară, Sylvia Rabinovitch, organizase împreună cu J.-A. Miller marea adunare a „lacano-americanilor”, a analiștilor sud-americani, argentinieni în imensa lor majoritate, interesați de învățătura lui Lacan. J.-A. Miller, asemenea lui Napoleon la Austerlitzul imaginarului său, construisese o strategie pentru a înfrânge psihanaliza anglo-saxonă în bastionul ei de la International Psychoanalytical Association (IPA), instituția care, în 1964, îl „excomunicase” pe Lacan și învățătura lui: să-i învâluie prin sud, să cucerească America Latină, să urce prin Mexic înainte de a asedia, apoi*de a cuceri New York, sediul IPA.

Mai târziu, Rabinovitch s-a certat cu Miller. Nu după multă vreme, a avut un grav accident de circulație; Miller a declarat atunci public:

- Iată ce li se întâmplă celor care trădează Câmpul freudian!

„Câmp freudian” este metafora prin care îi plăcea să se desemneze pe el însuși. Discurs în principiu rezervat rabinilor integriști: „Iată ce li se întâmplă celor care nu respectă Sabatul”, și care, mai bine decât niște polemici nesfârșite, pune în lumină naufragiul post-mortem al învățăturii lui Lacan.

Între timp, dizolvarea a fost votată cu o majoritate zdrobitoare. Pentru a sărbători evenimentul, cunoscut dinainte, un cocktail fusese organizat în saloanele Casei Americii Latine din apropiere. În superba și însorită după-amiază a începutului de vară, această dizolvare căpăta pentru mine, biet naiv, culorile unei victorii. În saloane, în grădina imobilului, cu paharul în mână, ne felicitam unii pe alții.

- Am reușit, jubila unul.

„Cu toții la azil

364

- Asta e întrebarea, a răspuns un altul, cui îi vine rândul acum³.

Scena cea mai curioasă se petrecea însă în grădină. Lacan era așezat la umbra unui copac și numeroase persoane veneau să-L salute, să-L felicite. Ca să o facă, în picioare fiind, erau nevoiți să se aplece în fața lui. Straniu ritual! Un râs tăcut, asemenea unui șoc electric, îi scutura uneori întregul trup. Eram atât de orb, încât nu realizam cât de gravă era starea lui. M-am întâlnit cu Gloria, secretara lui, care venise să-i ia ceva de băut:

- Ce așteptați de nu vă duceți să-L salutați pe doctor?, mi-a spus.

Într-adevăr, stăteam la o parte, stânjenit. Mi-am luat inima în dinți și m-am dus în grădină ca să-L salut pe bătrânul meu maestru. L-am întins mâna, forțându-mă să surâd și să bâigui câteva cuvinte, ceva care aducea a felițărită: „E formidabil!” M-a privit lung. Nu era nici urmă de bucurie în privirea lui, ci, mai degrabă, un tragism înfinit, o tristețe de dincolo de mormânt. Cum îmi puteam imagina, fie și o singură clipă, că particip la un eveniment fericit când, de fapt, își îngropa opera cu propriile lui mâini, înainte ca el însuși să dispară? Care era victoria pentru care mă bucuram? Această dizolvare, care reprezenta dezastrul unei vieți și al unei opere, era trăită ca atare de Lacan în acel moment. Aș fi putut să citesc pe acest chip epuizat, în acea privire stinsă, semnele unei morți apropiate. Dar refuzam să văd altceva decât oboseală. Câteva săptămâni mai târziu, Lacan a luat avionul spre Caracas. La ultimul seminar, vorbise cu o bucurie evidentă despre această călătorie. Evocase chiar, ca o glu-

3 Joc de cuvinte, imposibil de tradus în limba română, bazat pe pronunțarea identică a celor două sintagme: c'est acquis / c'est à qui (N. t.).

Gérard Haddad

mă, ipoteza că, dacă regiunea o să-i placă, se va instala acolo. Eram convins că, la întoarcere, Lacan va insufla o energie nouă acestei Cauze freudiene, creată de curând, dar blocată până atunci de refuzul dizolvării.

În ultimele luni, dispoziția mea, multă vreme sumbră, se schimbase definitiv. Înțelesesem, atinsesem parcă cu degetul acel soi de complezență pe care o încerci atunci când întreții o stare de spirit dureroasă, morbidă. Constatarea a fost salutăată de Lacan așa cum trebuia. Devenisem vesel, un adevărat om de viață, și mi s-a întâmplat chiar, într-o zi, la Palatul Congreselor unde prezentam o comunicare, să fac întreaga sală să se prăpădească de râs.

Altă dată, privind la televizor un reportaj despre Leopold Trepper și Orchestra roșie, am simțit, fizic, că fascinația pentru acest fel de sacrificii mă părăsise. Nu am mai trăit acele momente de prostrație care îmi punctaseră viața și sterilizaseră atâtea energii. Numai că această frivolitate de dată recentă mă împingea uneori pe panta prostiei; și acesta era sentimentul care mă animase când l-am salutat pe bătrânul zdrobit!

Lunga strângere de mână, privirea tragică a lui Lacan înăbușiseră rapid entuziasmul meu pueril. Nu eram singurul în această situație. Trecând dintr-un salon într-altul, m-am întâlnit cu o prietenă, Nicole Sels, distinsa bibliotecară a Școlii cu care evocam uneori amintiri despre țara noastră de baștină, Tunisia. „Nu mai suport ambianța, mi-a spus, ai chef să mergi cu mine la cinema?”

Am acceptat și, câteva minute mai târziu, un taxi ne-a lăsat pe Champs-Élysées. Am cumpărat două bilete pentru un spectacol care începea imediat, puțin la întâmplare, o întâmplare care, uneori, aranjează bine lucrurile. Era vorba despre cea de-a doua serie a Nașului, filmul

Cu toții la azil"

366

lui Francis Ford Coppola. Nu aveam nici un fel de chef să văd filmul; totuși, după primele secvențe, am fost fascinat. Această garden-party, acești convivi care bântuie aleile cu un pahar în mână pentru ca, apoi, să se ducă să se încline în fața bătrânului naș Don Corleone a cărui mână o sărutau în timp ce umbra fiului se profila în spațele lui - toate astea m-au făcut să cred, pentru o clipă, că nu părăsisem Casa Americii Latine. Structurile instituțiilor psihanalitice, inclusiv ale celor care se reclamă de la Lacan, au oare ceva mafiot în ele?

Mafia prezintă, e drept, unele trăsături pe care noi, psihanaliștii, le cunoaștem foarte bine: familia, cu tragediile ei incestuoase, cu distrugătoarele ei rivalități frățești, patima banilor și puterea cu orice preț, Cosa Nostra, Cauza noastră freudiană, transferul poate... Câtiva ani mai târziu, am făcut această remarcă în fața unuia dintre acei guru ai post-lacanismului, care, de altfel, se pricepea foarte bine la manipularea credulităților. De ce să nu organizăm un congres, zile de studiu având ca temă „Structuri freudiene ale Mafiei ca instituție fundamentală a societăților moderne”. Omul a crezut că glumesc.

La urma urmelor însă, agitația instituțională nu-mi afecta viața decât la periferia ei. Aveam atâtea lucruri de dus la bun sfârșit. Transformarea tezei mele de licență în lucrare publicabilă mai întâi, ceea ce m-a obligat la modificări profunde și la nopți lungi de muncă.

Trebuia, pe de altă parte, să mă gândesc la lucrarea de psihiatrie care mi-ar fi permis să-mi termin definitiv studiile. Fiul meu cel mai mare se înscriesese în primul an de medicină la aceeași facultate și proximitatea mi se părea ușor nelalocul ei. Lucrarea avea drept subiect gă-

Gérard Haddad

selnița mea despre identificarea primară pornind de la riturile alimentare. Ca să o fac cât mai bogată, m-am afundat în lectura cărții lui Claude Lévi-Strauss *Crud și gătit*, care m-a pasionat. Fericite timpuri cele în care o lucrare atât de aridă devenea un best-seller! Vai de epoca noastră, când vânzările cele mai bune sunt înregistrate de așa-numitele „cărți”! Găseam în lucrarea lui Lévi-Strauss confirmări solide ale tezei mele conform căreia „a mânca text” este un fenomen universal, text nefiind, eventual, decât tradiție orală incarnată în rituri culinare.

Munca mea s-a materializat într-o mică broșură; m-am grăbit să-i înmânez un exemplar lui Lacan. Câteva zile mai târziu, la sfârșitul unei ședințe, Lacan mi-a spus, ținând broșura în mână:

- Lucrarea dumitale e remarcabilă.

De data aceasta, aprecierea maestrului meu m-a emoționat profund. Lucrarea cu coperte de culoarea nisipului, prost tipărită, a rămas multe săptămâni, la vedere, pe biroul lui. Datorită lui Bernard-Henri Lévy, ea a fost publicată după câțiva ani sub titlul *Munger le Livre*.

Graba cu care desfășuram, simultan, toate aceste activități, când zilele îmi erau foarte ocupate - intern la spitalul din Meaux, consultații la centrul medico-pedagogic de la Montrouge, clientela - mi se pare, astăzi, simptomatică. Dacă, la nivelul conștiinței, refuzam să văd semnele declinului analistului meu, inconștient le integrasem perfect. Doream ca schimbul excepțional care îmi bulversase viața în extraordinara întâlnire cu bătrânul să-și găsească încununarea în aceste activități.

Viața mea devenise incomparabil mai confortabilă, finanțele se echilibrău și începeam să-mi plătesc datoriile, atât cele făcute la bănci cât și micile împrumuturi pe

„Cu toții la azil

368

care mi le acordase tatăl meu. Analiza mea, ca și cea a lui A., „ușura” totuși bugetul familiei.

În legătură cu A., Lacan adoptase o atitudine curioasă. I se întâmpla (și asta din ce în ce mai frecvent) ca, la sfârșitul ședințelor mele, după rituala lui întrebare „Când ne vedem?” și după nu mai puțin ritualul meu răspuns „Păi mâine, domnule!”, să adauge această întrebare, mai degrabă ciudată: „Dar pe Ea, când o văd?”

Ea era A., soția mea. Știam că venea la Lacan o dată pe săptămână, miercurea.

- Nu știi, cred că vă vedeți miercurea viitoare. Nu ați fixat o întâlnire?

Mă întrebam ce sens avea această întrebare obsedantă, ce recunoaștere voia să obțină din partea mea prelungind acea privire de la congresul de la Lille care mă obligase să mă așez lângă ea. Ce legătură indisolubilă voia să cimenteze între noi? Gloria, credincioasa secretară, îi va spune remarca lui A., după decesul lui Lacan:

- Ah, ce mult v-a dorit prezența!

Nu era nici un echivoc în această insistență și eram adânc mișcat: ca de un mesaj patern la apusul unei existențe.

Anul universitar a reînceput în curând. Am realizat imediat că situația se schimbase foarte mult. Lacan părea să-și fi cheltuit ultimele puteri în călătoria la Caracas. Nu mai putea fi vorba, acum, nici de seminar, nici de prezentări de caz. Facultățile lui mentale, memoria lui păreau serios alterate. Înainte de a introduce un pacient, Gloria îi spunea numele acestuia ca și onorariul pe care îl plătea de obicei - varia de la simplu la triplu. Unii pacienți au fost anunțați că nu-și mai puteau continua analiza cu doctorul. Alții, analiști în formare, elevi con-

form expresiei consacrate, au hotărât singuri să pună capăt analizei cu el. Nu suportau decrepitudinea maestrului.

„Așadar, mă lași baltă”, le va spune el unora.

Îmi traversasem analiza luptând zi de zi împotriva tentației deșarte de a o opri. În această ultimă perioadă, tentația m-a părăsit. Hotărârea mea era luată: oricât m-ar fi costat, îmi voi însoți până la capăt bătrânul maestru, analistul meu care îmi dăruise atâtea.

Perinde ac cadaver, i-am spus într-o zi lui Eric Laurent, pe care l-am întâlnit pe scară.

Boala lui Lacan, chiar dacă păstram speranța nebună că va reuși să scape, fie și pentru o vreme - cât pentru o ultimă conferință testamentară -, mă cufunda într-o adâncă tristețe.

- Îmi plânge inima, domnule, i-am spus, să vă văd în această stare.

Am schimbat între noi o privire în care se citea ceva din atașamentul nostru reciproc. Știam că fidelitatea ultimilor lui elevi îi era de mare ajutor.

Prezența mea alături de Lacan nu se explica totuși numai prin această pietate filială. Contrar celor ce povesteau fideliile elevi din ajun deveniți, peste noapte, gropari, eu, care îl vedeam pe Lacan în fiecare zi, nu aveam impresia de a mă afla în prezența unui strigoi sau a unui figurant. E adevărat că i se întâmpla câteodată să cadă într-o scurtă letargie din care ieșea însă repede. Vorbea rar, dar cuvântul lui nu-și pierduse nici relevanța, nici incisivitatea.

Mă confruntam, cu tristețe, dar senin, cu agonia celui care, în transfer, a ocupat locul tatălui. Referința mea - imaginea elevilor lui Socrate, însoțindu-și maestrul până la ultima picătură de cucută băută.

„Cu toții la azil

370

Ultimele luni de viață au fost, pentru el, pur și simplu îngrozitoare, iar pentru mine, o lecție dură despre josnicia comportamentului psihanaliștilor de toate obedițele, individual sau instituțional.

Ne despărțiserăm după votarea dizolvării cu speranța ca, la reînceperea anului universitar, să ne lansăm într-o nouă aventură instituțională, cea a Cauzei freudiene. Școala freudiană se dovedise a fi un conglomerat de persoane care găsiseră că este comod să aparții Școlii și pentru care doctrina lui Lacan nu avea, în mod obligatoriu, un caracter esențial, referențial. Cauza freudiană ar fi trebuit să-i reunească pe „adevărații” elevi. O nouă generație apăruse, din care făceam și eu parte. Aliind entuziasmul nostru de începători cu experiența vechii gărzi, am fi putut, cu siguranță, face lucruri mari. Aveam să scriem o pagină nouă a psihanalizei, să dăm un impuls nou unei vieți culturale franceze care dădea primele semne de declin.

Candoarea mea e ușor de explicat. Nu am avut niciodată un gust excesiv pentru putere. Cu atât mai mult în acest cadru în care reflecția teoretică, producerea de concepte, adevărul mi se păreau a fi idealuri capabile să ne unească. Ce ambiție mai frumoasă, în ochii mei, decât să lucrezi la înfăptuirea unei opere care va candida la un loc în marea Carte a spiritului? Cel pentru care cursa pentru putere ar fi fost prioritară nu putea fi decât un spirit mediocru, lipsit de o ambiție autentică. Contemplarea abisalei mele erori îmi va pricinui, ceva mai târziu, o amețală de care nu am scăpat cu adevărat niciodată.

Cerul avea să se întunece foarte repede. J.-A. Miller și credinciosul lui adjuncț, Eric Laurent, au lansat un proiect ciudat: Delenda. Ceea ce, cu un an înainte, era un

Gérard Haddad

mic buletin, s-a transformat în reuniuni importante, în mitinguri care s-au ținut pe strada Las Cases.

De la bun început, aceste reuniuni nu mi-au plăcut. Câștigasem bătaia dizolvării; oare nu venise vremea liniștii, a muncii de reconstrucție? Mi s-a dat de înțeles că... nu înțelesesem nimic. Spiritul defunctei Școli freudiene era încă prezent în mințile oamenilor. Ne aflam cu adevărat în „propagandă-agitație”, în acea ucigașă afirmație a lui Stalin conform căreia cu cât socialismul înaintează și triumfă, cu atât rezistența dușmanilor lui se întărește. Paranoia!

Miller ura cu o ură de-a dreptul patologică EFP creată de socrul lui, Lacan. Mai târziu, cu ocazia fiecărei crize a grupului de psihanalisti reuniți în jurul lui, crize pe care el însuși le suscita, va evoca spectrul EFP. Această ură ascundea, fără îndoială, ura paradoxală pe care i-a purtat-o lui Lacan, care, e adevărat, nu îl menaja întotdeauna. Dovada: slaba tragere de inimă și lipsa de grijă cu care Miller se achita de sarcina pe care i-a încredințat-o Lacan, aceea de a tipări textul seminariilor. Am fost martorul surprins al acestei atitudini în legătură cu seminarul III, Les Psychoses, la care am avut, în ultimul moment, o contribuție neașteptată. Mi-a mărturisit într-o zi că nu împărtășea admirația analiștilor pentru scrierile lui Freud. Ce ar fi însă doctrina psihanalitică fără operele lui Freud?

Ura ar fi putut, ar fi trebuit să se rezolve sau cel puțin să se tempereze în timpul propriei lui cure, pe care o continua de mai mult de patru ani cu Charles Melman, fratele lui siamez din multe puncte de vedere, cel de care m-am izbit și eu în momentul întoarcerii mele la iudaism, între cei doi bărbați, analistul și pacientul - doi rivali, de fapt -, o ură de moarte, lipsită de sens a izbuc-

„Cu toții la azil"

372

nit în curând, sub pretextul unei povești încurcate legată de sediu, cel al fostei Școli.

Reuniunile Delenda au servit drept detonator pentru teribila explozie care avea să-i împrăștie în cele patru vânturi, definitiv, pe elevii lui Lacan. Fiecare dintre aceste reuniuni se ocupa, în principiu, de una dintre marile chestiuni ale psihanalizei și tenorii din vechea gardă erau invitați să facă o expunere asupra stadiului actual al chestiunii. Asemenea dezbateri nu se desfășoară decât în grupuri mici de lucru, în calmul unei reflecții documentate. Or, ele erau organizate în fața unei săli pline ochi în care era greu, cel puțin la primele ședințe, să poți măcar să intri. Într-un astfel de climat, reuniunea, presupusă teoretică, se transforma în miting, dacă nu chiar în tribunal al poporului. Cei îmbătrâniți în meserie nu puteau decât să le sublinieze carența. Aveai impresia că te uiți la un stand de tir, într-un bălci de provincie. Care a durat destul de puțin.

Revolta vechii gărzi nu avea să întârzie. A fost de o violență nemaiîntâlnită și a condus la naufragiu tânăra Causă freudiană. Semnalul a fost dat de Melman. Analyst al mai multor membri ai familiei, începând cu J.-A. Miller, el a profitat de bogata informație culeasă pe divan pentru a scrie, în stilul caracteristic al epocii, o lungă scrisoare presupus confidențială și adresată câtorva apropiați, difuzată, de fapt, în sute de exemplare și pe care toată lumea a citit-o. Acest text incredibil ne aducea la cunoștință următoarele:

Lacan nu mai era. Trupul care se afla pe strada Lille, numărul 5 (seara, se ducea să doarmă în casa fiicei și a ginerelui său), care mai primea încă pacienți (printre care și eu), nu mai era decât un semi-cadavru, care și-a pierdut mintea, un dement în vocabularul medical. Misive-

Gérard Haddad

le pe care le primeam din când în când, redactate în pur stil Lacan și semnate de el, dând instrucțiuni generale în vederea demarării Cauzei freudiene, erau, de fapt, concepute și redactate de J.-A. Miller. Pseudo-epigrafii, cu alte cuvinte.

Între timp, fiecare primise o scrisoare, la fel de lacaniană în formulare, care dezavua Cauza freudiană. S-a aflat curând că era vorba de un fals, de un adevărat fals, spre deosebire de falsurile-false care erau, deci, adevărate. Stilul aparte al lui Lacan se dovedea a fi, prin urmare, perfect imitabil și nu mai garanta autenticitatea misivelor pe care ni le adresa. Pe scurt, eram marionetele unei sumbre mașinațiuni, ale unui teatru de umbre, a cărui regie era semnată de Miller. Atmosfera devenea shakespeariană, pumnalele ieșiseră din teacă.

Lectura acestei scrisori m-a tulburat și m-a scandalizat. Ea confirma răul ireversibil care avea să-L răpună curând pe Lacan. Dar cum să declari public mort un om care mai trăia încă? Mai ales atunci când ai fost unul dintre elevii lui cei mai apropiați, când îi datorai rolul pe care îl jucai în lume, averea, totul? Oricare ar fi fost temeiul acestei informații, pudoarea, respectul nu impuneau reținere, tăcere? O astfel de barbarie arunca asupra psihanalizei o lumină neașteptată. Nu ne mai aflam într-o arenă științifică, ci în cea a celor mai sălbatice lupte politice.

În plus, Cauza freudiană își avea forurile ei conducătoare, un birou în care Miller și ai lui erau în minoritate. De ce să nu ridici și să rezolvi democratic problema într-o adunare generală convocată legal? După mulți ani, Melman va spune că psihanaliza și democrația sunt incompatibile. Tirania, am replicat, sau, și mai rău, structurile totalitare i se potrivesc mai bine?

,Cu toții la azil

375

Au apărut imediat două grupuri - pro-Melman și anti-Melman -, ambele opunându-se în aceeași măsură Cauzei freudiene. Grupul de baroni ai lacanismului care făceau parte din direcție au demisionat, cu excepția unuia, Claude Conté, președintele, care era, pe deasupra, și controlorul meu și ale cărui modestie și discreție le admiram în mod deosebit. O vreme, Conté a dezmințit zvonurile colportate de „scrisoare”: mutismul, demența lui Lacan.

Am avut o convorbire cu Conté, care și-a confirmat public spusele câteva săptămâni mai târziu. Nu, Lacan nu era acel strigoi pe care îl descriesese Melman. Îl întâlnea, îi vorbea, iar Lacan îi dădea unele scurte directive. Pe de altă parte, mi-a spus, ședințele biroului Cauzei freudiene se desfășurau cât se poate de democratic.

„Conte, ajută-mă”, i-a spus într-o zi Lacan, total confuz.

Totuși, Conté nu a mai putut nici el rezista multă vreme. A rămas singurul membru al biroului, toți prietenii lui plecaseră și exercitau presiuni asupra lui. A sfârșit prin a li se alătura. M-a informat direct despre acest pas și m-a invitat la o reuniune care s-a ținut la hotelul Pont-Royal. Urma să se constituie un nou grup și m-am dus ca să fiu la curent. Gérard Miller, care era pacientul lui Conté, era și el prezent.

Pentru a rezolva criza distrugătoare pe care o traversa lacanismul, a fost convocat un „Forum” la Palatul Congreselor. Cei care i se opuneau lui Miller au refuzat să participe.

La reuniunea de la hotelul Pont-Royal, mi-am permis, ca un neștiutor, să întreb: dat fiind că acești opozanți prezintă majoritatea zdrobitoare a membrilor Cauzei freudiene, de ce să nu mergem la Forum și să impunem

voința majorității? Pierre Legendre, un expert în analiza structurilor de putere, mi-a spus că sunt naiv. Cu câteva săptămâni mai înainte, mă aflam împreună cu el la tribuna Delenda. Disecase acolo statutul propus pentru organizarea Cauzei freudiene. Nu am întâlnit niciodată, a spus el în esență, o mașină juridică atât de perversă și atât de blocată, pe scurt totalitară. Ce ne împiedica în momentul votului, la înființarea instituției, să respingem acest statut, să-L amendăm? La urma urmelor, Miller nu dispunea nici de forțe armate, nici de amulete magice. Totuși, câteva luni mai târziu, analiza lui Legendre mi-a fost confirmată de experiență. Fusesem, între timp, ales în biroul Școlii Cauzei freudiene. Am constatat atunci, dinăuntru, cum „au fost” organizate forurile conducătoare. „S-a făcut” statutar în așa fel încât să nu existe vreun loc - și cu atât mai puțin acel birou al cărui membru eram - unde să se poată discuta despre problemele importante ale Școlii: orientare, politică, lucrări, tema congreselor. În schimb, am avut dezbateri lungi despre culoarea mobilierului din bibliotecă, despre numărul de stilouri și despre marca de materiale de birou pe care să le cumpărăm. Eram, noi, psihanaliști distinși, reduși la rolul de cumpărători. Ciu-data structură a noii „școli”, făcută din cercuri goale, era dublată la un alt nivel. Pe lângă Școala Cauzei freudiene (ECF), Miller și clanul lui multiplicaseră sateliții: Câmpul freudian, centru de pregătire cu plată care drena sume importante, un departament de psihanaliză la universitatea Paris VIII, o secție clinică și multe alte instituții care apăreau și dispăreau o dată cu anotimpurile. Pentru funcționarea lor, aceste cochilii goale foloseau ca pe niște pioni pasivi aceleași persoane, membre ale ECF. Există totuși un singur punct de intersecție al diferitelor instanțe: era... Jacques-Alain Miller. Eram puși să valsăm

„Cu toții la azil'

377

Într-un vârtej care părea întotdeauna măgulitor la început, dar care se dovedea a fi nimic altceva decât o manipulare a oamenilor și o exploatare financiară. Ne aflam la ani-lumină de învățătura lui Lacan.

Nu dispuneam atunci de nici un concept pentru a putea înțelege acest joc instituțional. Numai mult mai târziu, după ce am citit cartea lui Hannah Arendt intitulată *Le Systeme totalitaire*, am avut ciudata impresie că descrierea pe care o face structurilor totalitare - explozia și vacuitatea structurilor formale ale puterii astfel încât aceasta să fie atributul exclusiv al unei singure persoane, Fiihrer, Duce, big brothers - coincidea perfect cu cele instituite la ECF. Nu am știut, la început, să înțeleg analiza făcută de Pierre Legendre, tot așa cum nici el nu a știut, nici nu a vrut să-mi răspundă.

Trei grupuri își disputau de-acum ceea ce mai rămăsese din Lacan. Dar lucrurile nu aveau să rămână așa. Fosta șefă a bibliotecii defunctei Școli, Solange Falade, până atunci foarte apropiată de Miller, a declarat că va păstra biblioteca și va înființa propria ei instituție în jurul acestor lucrări. Fiecare dintre aceste grupuri a explodat la rândul lui într-o deflagrație, o îmbucătățire fără sfârșit care nu a încetat nici acum. Fiecare dintre baronii lacanismului se grăbea să-și croiască un mic fief (însoțit de corelativul lui monetar) din hlamida fostului imperiu. Spectacol grotesc și lipsit de demnitate, desfășurat sub privirile muribundului care se afla la originea acestei adunări. Dar și spectacol tragic. În aceste luni agitate, Michel Soury, cel care îl însoțea pe Lacan în reflecția lui asupra nodurilor, s-a sinucis.

Am fost eu însumi martor la o scenă uluitoare. Participam la o reuniune a responsabililor Școlii Cauzei freudiene încă în fașă. Îl așteptam pe Marcel Czermak,

Gérard Haddad

considerat pe bună dreptate steaua în ascensiune a psihatriei lacaniene și prieten apropiat al lui J.-A. Miller. Înființaseră, împreună, Secția clinică. Începusem să ne punem întrebări în legătură cu întârzierea lui Czermak când acesta a apărut, tulburat. După ce auzise de la Melman revelații îngrozitoare, venea să-i arunce în față lui Miller propria demisie. (La vremea aia, toată lumea demisiona.) Miller a dat dovadă de un calm impresionant.

- Vorbește, L-a înfruntat el, povestește-ne aceste lucruri teribile.

- Cei care vor să știe nu trebuie decât să mă urmeze. Le voi explica.

- De ce să nu vorbești de față cu toată lumea?

- Îți cunosc stratagemele, Jacques-Alain!

Czermak era de nerecunoscut, ca posedat. Nimeni nu L-a urmat.

Cum Conté se certase și el cu Miller, mi-am întrerupt, dintr-un scrupul de coerență, controlul cu el. Traectoria mea, pentru moment, însemna să-L urmez pe Miller care părea să întruchipeze fidelitatea față de Lacan.

Cartea mea intitulată *L'Enfant illégitime. Sources talmudiques de la psychanalyse* a apărut în această perioadă tulbure, în ianuarie 1981, departe de preocupările generale, atât ale psihanalizatorilor cât și ale lumii culturale. I-am dedicat-o lui Lacan și învățăturii lui și m-am grăbit să-i duc un exemplar. Ședința mea se terminase și eram amândoi în pragul ușii. Lacan a privit câteva secunde coperta cărții, fără să reacționeze în mod deosebit. Dar eu dispărașem deja.

Această apariție m-a aruncat într-o puternică angoasă, pe care o împărtășea și editoarea mea, Françoise Ciel. Ne întâlneam în fiecare săptămână și urmăream

„Cu toții la azil'

379

curba mai degrabă plană a vânzărilor. Tăcerea presei era aproape totală, în ciuda numeroaselor demersuri pe care le întreprindeam și eu, și editoarea. A fost un mic rânjel, de două rânduri, în Le Nouvel Observateur, câteva rânduri în Le Monde. Să apropii Talmudul de psihanaliză, ce idee ciudată, blasfematorie pentru un ateu de bună calitate! Ne îndreptam către eșecul perfect care va pune capăt pentru mult timp experienței schițate în această lucrare propedeutică.

Deodată, un articol neașteptat a început să schimbe datele situației. Eminentul psihanalist Lucien Israel, un elev al lui Lacan care formase, la Strasbourg, generații de psihiatri și de psihanalisti, a publicat în micul săptămânal Tribune juive un articol lung și elogios. Prestigiul bărbatului, elogiile din articol au avut cel puțin meritul de a atrage atenția publicului evreu. Telefonul fără fir a funcționat, vânzările au crescut puțin.

La scurt timp după aceea, ieșind din cabinetul lui Lacan, m-am întâlnit cu prietena mea Laurence Bataille. De câteva luni, de când tornada împrăștiase aristocrația lacaniană în funcție, mă apropiasem din ce în ce mai mult de cercul familial, iar Laurence devenise o prietenă. Ea mi-a spus că lucrarea îi plăcuse mult lui Judith care nu o lăsase din mână.

Câteva zile mai târziu, s-a ținut Forumul unde s-a născut, din cenușa Cauzei freudiene, noua Școală a Cauzei freudiene. Intervenția pe care am prezentat-o cu această ocazie a fost apreciată. Miller a respins totuși categoric propunerea mea de a participa, în cadrul unui colectiv, la rapida editare a seminariilor lui Lacan. Cartea este instrumentul puterii, am teoretizat eu în curând. Nici nu se punea problema de a o scăpa din mână, fie chiar și o părticică. , <*) . ir.w •-<- -

O interven ie făcută la Forum mi-a atras atenția: cea a lui Charles Mela, specialist în literatură medievală, nor-malian  i prieten cu J.-A. Miller, care a evocat Talmudul  i pe rabinii masore i. Nu mai eram singurul care sus i-nea ciudatul meu discurs despre iudaism.

Judith Miller tocmai lansase o revistă luxoasă, L'Ane. Mi-a telefonat ca să-mi propună o convorbire pe margi-nea cărții cu Charles Mela, pe o pagină dublă a mensu-alului  i, în plus, însoțită de fotografia mea. Mă b lb -iam de bucurie. Convorbirea era precedată de o scurtă  i elogioasă introducere a lui Charles Mela. El i-a asigu-rat definitiv cărții un onest succes de librărie  i a făcut să înceteze sarcasmele colegilor mei care considerau că lucrarea nu putea să apar in  „C mpului freudian”, nu era cușer din punctul de vedere al lacanismului. Ei bine, devenise cușer prin harul botez tor al lui Judith.

Pe bună dreptate, familia Miller mă r sf  a. Sprijinul lor nu a avut însă întotdeauna efectul scontat. Intervenția lui Judith pe lângă Catherine Clement, pe atunci critic la ziarul Le M lin  i cronicar la L'Ane, în vederea unei recen-zii a întâmpinat un refuz brutal. Cartea  i căzuse din m ini, a spus. Am aflat mai târziu adevăratul motiv al acestui refuz. Eram o „canalie sionistă”. Anecdota ilustra-z  reacția simptomatică pe care le-o provocam anumitor evrei care se lepădaseră de iudaism. Să vorbesc despre Tal-mud în legătură cu Freud  i scotea din min i. La urma ur-melor, faimosul tobogan al lui Canguilhem care antrenea-z  elitele din strada Ulm în amuzanta alunecare a reuși-tei sociale nu  i depune pe toți în pubelele Prefecturii.

Voi avea curând confirmarea acestei ciudate reacții. Laurence Bataille, care aprecia ce scrisesem, a crezut de cuviin  să mă invite la cină în compania lui Elisabeth Roudinesco, aceeași care, mai apoi, s-a autopromovat is-

„Cu toții la azil'

381

toric al psihanalizei, caudillo al recenziilor mediatice ale lucrărilor care se ocupă de chestiunea freudiană. Draga de Laurence avea o manie simpatică și supărătoare. Când două persoane îi plăceau, trebuia ca cele două să se întâlnească și, fatalmente, să se aprecieze. Consecințele au fost dintre cele mai neplăcute. Abia ne așezaserăm la masă, când a trebuit să suport furia „istoricului și memorialistului psihanalizei". Ce mă apucase de îi plictiseam pe toți cu poveștile mele despre iudaism? Psihanaliza nu are nimic de-a face cu iudaismul! Lacan nu are nimic de-a face cu iudaismul! Cuvinte pronunțate ca un diktat și care nu tolerau nici o replică. Laurence s-a străduit, cu blândețea ei obișnuită, să explice proiectul meu, să șteargă, convivial, asperitățile. Prea mult, era prea mult. Irascibila cotoroanță s-a ridicat de la masă, târându-L după ea și pe cel care o însoțea și care, jenat, nu scosese nici un cuvânt în fața acestui surogat de terorism stalinist. Laurence, după ce ușa a fost trântită cu zgomot, va spune, oftând: „Așa e ea!", un așa din cauza căruia psihanaliza nu încetează nici astăzi să sufere, dată fiind puterea editorială și mediatică acaparată de acest cenzor. Cuiva care a întrebat-o de ce numele meu era exclus din a sa Histoire de la psychanalyse en France, ea îi va da acest răspuns rafinat: „Pentru că ceea ce povestește el este nul și neavenit."

Aceste reacții verifică remarca foarte pertinentă a lui Henri Meschonnic: „Să aduci referința iudaică... în centrul teoreticului înseamnă pentru unii, sau poate pentru mai mulți, în peisajul nostru à la française, să dai dovadă de o insuportabilă greșeală de gust."⁴

4 H. Meschonnic, L'Utopie du juif, Paris, DDB, colecția Midrash, 2001.

Gérard Haddad

Voi avea parte și de reacții mai subtile. Eric Laurent, primul director al Școlii Cauzei freudiene, a crezut de cuviință să mă pună prietenește în gardă:

- Nu ți se pare că exagerezi pretinzând că Lacan se interesa de iudaism? Nimic altceva decât cuvântul „talmudist” în Propunerea din octombrie 1967, într-o operă de mai multe zeci de volume...

- Dar cuvântul ăsta nu este deja important în sine? Și asta nu e tot, în fiecare seminar...

Dar colegul îmi întorsese deja spatele. Un cuvânt... De atunci, o examinare aproape exhaustivă a ansamblului operei⁵ mi-a pus în mâini sute de pagini de note despre care voi vorbi mai târziu.

* * *

Criza instituției lacaniene avusese și alte efecte. Corpul profesoral al departamentului de psihanaliză de la Paris VIII a fost și el măturat de o tornadă de demisii. J.-A. Miller devenise un ciumat, ceea ce îl făcea și mai simpatic în ochii mei.

Gérard Miller mi-a telefonat într-o zi din februarie 1981 pentru a-mi propune un post de lector la Paris VIII: un curs despre „psihanaliză și iudaism”. Am crezut că recunoșteau temeinicia direcției de cercetare pe care o propuneam pe urmele lui Lacan, a celor afirmate de el la Bruxelles în cursul unei emisiuni radiofonice, emisiune care se ocupa de legăturile dintre midraș și psihanaliză.

Eram prea fericit, prea flatat pentru a-mi da seama că nu reprezentam decât un paliativ într-un moment de cri-

5 Întreprins timp de luni de zile cu ajutorul hotărâtor al lui Antonietta, soția mea.

„Cu toții la azil”

383

ză. Eroarea mea a fost să cred că așteptau de la mine exercitarea unei critici constructive și nu o funcție ancilară. Din cauza acestei erori, doi ani mai târziu și la primul pretext găsit, am fost dat afară. Am fost alungat din departament. Îmi pierdusem deja, la acea epocă, orice iluzie despre această pseudo-Școală și am profitat, susținut fiind de Laurence Bataille, pentru a-mi da demisia din pretensele mele funcții de răspundere, goale de orice conținut.

Dar nu ajunsesem încă acolo. Trăiam, pentru moment, o lună de miere nesperată care, aparent, nu avea să se sfârșească niciodată. Am fost cooptat în comitetul de redacție al revistei L'Ane, în care am scris regulat. Psihanalist, medic psihiatru, scriitor, profesor la universitate, membru în redacția unei prestigioase reviste, colaborator la revista Ornica?, ce onoare mai mare așteptam? Dizolvarea EFP permisesese aceste luni exaltante, adumbrite totuși de tristețea și de angoasa pe care le suscita starea de sănătate a lui Lacan.

În ciuda programului meu foarte încărcat, m-am aruncat cu entuziasm în aventura învățământului. Mi-am format în curând un mic grup de fideli care mă va urma tot timpul cât voi rămâne în universitate.

Reflecția mea în legătură cu ciudata dizolvare a EFP s-a dezvoltat plecând de la reproșurile pe care Lacan i le-a făcut lui Freud. În primul rând, reproșul că nu a îndrăznit să se confrunte cu El Shaddai, zeu al părinților lui. De unde cercetările mele asupra iudaismului. Apoi, reproșul de a-și fi creat propria Biserică, Asociația psihanalitică internațională (IPA) pe care o poreclise Societate de asistență împotriva discursului analitic (SAMCDA). Cele două reproșuri erau strâns legate. Conform lui Lacan, Freud luase act de faptul că cei mai buni elevi ai

Gérard Haddad

lui, intimei lui, ca Ferenczi sau Otto Rank, nu păreau să fi sesizat singularitatea doctrinei sale; și atunci, a preferat să o îmbălsămeze într-o instituție creată după modelul Bisericii, cu speranța că, într-o zi, un spirit novator o va trezi pe frumoasa adormită. Lacan, la sfârșitul vieții, își dădea seama că elevii lui, asemenea celor ai lui Freud, nu-i „pricepeau” prea bine învățătura - faimoasa lui lamentare: „Am eșuat în învățătura mea!” - și a preferat, poate, și el să o îmbălsămeze. Necazul este că actul lui nu a dat naștere uneia sau mai multor Biserici, ci uneia sau mai multor instituții totalitare.

Freud și comentatorii lui, inclusiv Lacan, au glosat mult asupra a două forme de organizare umană care le păreau paradigmatică: Biserica catolică și armata. Nici unul, mi se pare, nu a băgat de seamă că o nouă formă de organizare bântuie de pe acum toate instituțiile, mai exact sistemul totalitar, așa cum L-a descris Hannah Arendt. Această ignorare s-a întors în real.

S-ar putea ca Lacan să fi fost fascinat de melancolia de care s-a lăsat cuprins sfântul Toma d'Aquino la sfârșitul existenței lui. Chiar în actul fondator al EFP, Propunerea din octombrie 1967, el a inclus acest citat pentru a caracteriza sfârșitul unei analize așa cum o concepea el: sicut pălea, pe care Lacan îl traducea prin „ca bălegarul” (corect, „ca paiele”). La capătul parcursului său, subiectul își consideră opera un căcat. Dizolvarea a fost, poate, sicut pălea al existenței lui.

* * *

Oponenții lui Miller erau din ce în ce mai activi: Lacan, spuneau ei, este dement, sechestrat de fiica și gine-rele său. Se cerea o dezmințire. Familia a inventat atunci o comedie murdară. De două ori, Lacan a apărut în pu-

„Cu toții la azil”

386

blic. Prima dată a fost la acele „obosi-îngrozitoare” reuniuni ale Delenda. Toată lumea L-a văzut intrând în sală ca un Oedip la Colonnos, sprijinit de Judith-Antigona.

S-a așezat în primul rând, cu trupul scuturat când și când de ciudatul râs tăcut care apăruse o dată cu boala.

Scena la care am asistat a fost, pur și simplu, absurdă.

Unii care, până de curând, se afixau drept elevii lui, au îndrăznit să ceară nici mai mult, nici mai puțin decât o expertiză psihiatrică efectuată acolo, imediat, în public. Demnitatea, respectul pentru un maestru adulat până mai ieri erau înlocuite cu un comportament de nebuni.

Cea de-a doua apariție a avut loc într-un spațiu mai controlat, cel al Secției clinice unde Catherine Millot prezenta o conferință. Eram așezat nu departe de Lacan.

Asistam, jenat, la lupta lui cu măsuța rabatabilă care-i servea drept pupitru și pe care nu putea să o fixeze. În cele din urmă, Judith a fixat-o în locul lui și a pus acolo un carnețel nou-nouț și un stilou. Era vorba, de fapt, de un simulacru. Lacan nu și-a luat nici un fel de notițe, era de-acum absolut incapabil să o facă și foile au rămas albe. Am constatat cu durere că fiica lui îl trata ca pe un copil căruia îi ceri să fie cuminte.

Nu credeam că sfârșitul era atât de aproape. Totuși, în ipoteza că Lacan ar fi fost în stare să-și mobilizeze energiile, ce ar mai fi avut de adăugat după treizeci de ani de activitate? Nu mă resemnam să-L văd dispărând într-un asemenea dezastru.

Mai aveam puțin și terminam specializarea mea ca psihiatru. Susținerea lucrării era fixată pentru toamna următoare. Cum postul de intern de la spitalul din Meaux nu mai era disponibil, mi-am făcut ultimul stagiul la Aulnay-sous-Bois, în serviciul doctorului Castets.

În luna iulie, așa cum era obiceiul, ne-am luat rămas bun înainte de vacanță. Am fixat următoarea întâlnire pentru prima luni din septembrie. În dimineața acelei zile, Gloria mi-a telefonat ca să-mi spună că „doctorul este bolnav” și că trebuia să revin cu un telefon spre sfârșitul săptămânii. Familia hotărâse să respecte până la capăt această regie. În dimineața zilei de 10 septembrie, Jacques-Alain Miller mi-a telefonat ca să-mi anunțe moartea lui Lacan, analistul meu, trecut la cele veșnice în ajun.

Am simțit o durere teribilă, o suferință sfredelitoare, cum nu mai simțisem niciodată și cum n-o să mai simt decât de două ori în viața mea, la moartea lui Yeshayahou Leibowitz și la moartea tatălui meu. Îl pierdusem pe cel care a fost pentru mine în transfer, așa cum i-am spus într-o zi, un tată și o mamă de substituție, un maestru iubit care îmi îngăduise să ajung la regiuni ale minții pe care, fără el, nu le-aș fi cunoscut niciodată.

I-am dat vestea și lui A. și amândoi am izbucnit în plâns înainte de a ne putea stăpâni. Câteva minute mai târziu, mi-am primit primii pacienți din acea zi, înainte de a merge la spital. Mi-am amintit de modul în care mă primise Lacan în ziua în care își pierduse fiica cea mai mare, călcată de o mașină. A fost, în acea zi, aparent destins, aproape surâzător, după ce, cu o clipă mai devreme, fusese zdrobit de durere, așa cum îmi mărturisise Gloria. M-am străduit să imit acest stoicism. Dar nu trebuia să pronunț sau să gândesc aceste trei cuvinte: Lacan a murit; căci altfel nu mai eram stăpân pe durerea mea.

Disparația lui Lacan a fost un eveniment național. Toată presa, în special ziarele, au anunțat-o pe prima pagină. Adevărul este că - și trecerea timpului o con-

„Cu toții la azil'

388

firmă - această moarte marca sfârșitul unei epoci a vieții culturale franceze în ansamblul ei, epocă mai degrabă strălucitoare. În curând, mediocritatea se va năpusti asupra vieții intelectuale înghițite de vanitatea media-tică.

Foarte repede, a avut loc un fenomen curios, ignorat de etnologi și de bunele maniere. Regula cere ca, la moartea unui mare om, să se respecte, cel puțin până la funeralii, un moment de tăcere și de omagiu, să se insiste pe aportul lui pozitiv. De data asta însă, presa a fost invadată de articole veninoase, datorate unor foști elevi care se despărțiseră de mult de el, dar și, lucru mai curios, unor discipoli de ultimă oră. Ziarul Liberation va publica o pagină întreagă cu reacțiile unor membri ai defunctei Școli freudiene. Intervenția atașatului meu de presă mi-a permis să mă număr printre aceștia. Am adus un omagiu operei maestrului meu, subliniind tot ce îi datoram. A doua zi, citind ziarul, am fost consternat să constat că intervenția mea era singura care omagia fără ambiguități sau rezerve dispariția celui care ne dăruise atâta. Elevi care s-au numărat printre apropiații lui au găsit de cuviință ca, în cele câteva rânduri care le erau puse la dispoziție, să-L critice pe dispărut.

Textul meu, singular în acel straniu concert, a emoționat familia. Laurence Bataille mi-a telefonat ca să mi-o spună și ca să mă informeze că și Judith îl apreciașe și că aștepta să-i fac o vizită.

Singur, nu aș fi îndrăznit niciodată. În ciuda legăturilor care se stabiliseră în ultimele luni, nu mă simțeam, pe bună dreptate, ca aparținând cercului de intimi. M-am dus, așadar, însoțit de A., pe strada Assas, la locuința familiei Miller, acolo unde Lacan își petrecuse ultimul an de viață. Am fost primiți cu multă prietenie.

Gérard Haddad

- Va mulțumesc pentru articolul din Liberation, mi-a spus de la bun început Judith al cărei chip, foarte slăbit, era răvășit de durere.

- De când i-a murit tatăl, nu mai mănâncă, mi-a spus Gloria.

Jacques-Alain Miller era de față, ca și Pierre Martin, președinte al noii Școli a Cauzei freudiene înainte să se certe, câțiva ani mai târziu, ca atâtea alții, cu Miller.

După ce am schimbat câteva cuvinte, Miller ne-a condus în dormitorul unde era depus trupul lui Lacan. Vederea unui cadavru nu mă mai impresiona de mult. Totuși, în fața acestui trup care mi s-a părut, deodată, foarte mic, am avut un fel de spasm, poate un hohot de plâns avortat. La urma urmelor, acolo nu se afla Jacques Lacan, ci un simplu cadavru. Lacan nu mai era, iar eu pe el îl plângeam. Am fost conduși după aceea în salon, pentru o scurtă conversație.

Funeraliile aveau loc a doua zi, într-o sâmbătă, în cimitirul din Guitrancourt unde Lacan avea o casă. Doream să particip. Miller s-a opus categoric. Intorcându-se spre Pierre Martin, i-a cerut, parcă, o mărturie.

- în cursul călătoriei la Tokyo, nu ți-a spus: fără flori, nici coroane?

Ce legătură avea această poveste cu flori și coroane? Eram noi, ultimii lui elevi, reduși la statutul de vegetale de ornament? Numeroși am fost cei care nu l-am iertat pe J.-A. Miller pentru că ne-a refuzat acest ultim act de doliu și de fidelitate. Pierre Martin și un mic trio de fideli (nu vor rămâne multă vreme) au reprezentat, pasămite, întreaga Școală.

Două săptămâni mai târziu, m-am dus împreună cu A. la Guitrancourt. Nu ne-a fost greu să găsim micuțul cimitir și mormântul. Acesta era acoperit de un munte

„Cu toții la azil'

390

de jerbe și de coroane deja ofilite. Mi-am amintit atunci ironia cuvintelor lui Miller, fără flori, nici coroane. Printre jerbele veștejite, cu celofanul mototolit, una mi-a atras atenția, răvășită și ea de ploile puternice de toamnă. O panglică pe jumătate ascunsă purta o inscripție în ebraică.

Am vrut să scot acea jerbă la suprafață, să citesc inscripția, dar, în acel moment, mi s-a părut că fac un sacrilegiu. Cine o trimisese? Era omagiul uneia dintre acele persoane cu care, discret, aproape în secret, fără ca apropiatului lui să o știe, Lacan studia texte ebraice, persoane a căror existență o voi descoperi mai târziu, din întâmplare?

În fața acestui mormânt pe care nu era încă așezată nici o piatră, durerea mea a reînviat și m-am surprins murmurând primele cuvinte din kadiș, rugăciunea pentru morți a evreilor, eu, necredinciosul, dar a cărui necredință devenea cu fiecare zi mai suspectă.

Campania de presă nu înceta. Ziarul Le Monde a publicat un articol plin de venin al psihanalistului André Green care, ani de-a rândul, a fost un fidel al seminarului. Dar un asemenea comportament pare frecvent printre psihanaliști: să urăști cu sălbăticie ceea ce, în ajun, ai adorat. Va fi, mai târziu, și comportamentul „biografei” Roudinesco, ani de-a rândul membră a Școlii. Pentru Green, Lacan nu era, pur și simplu, un clinician, cu alte cuvinte, nu era un analist. Acesta este un alt obicei al celor din profesie: asasinatul mental al colegilor. „Nici nu ești măcar unul dintre ei!” Suferisem și eu, la nivelul meu, aceeași execuție simbolică din partea lui Clavreul. Lacan îi formase totuși pe mai mult de jumătate dintre analiștii de renume ai acelei generații: Anzieu, Laplan-

Gérard Haddad

che, Pontalis, Widlocher și tutti quanti. J.-A. Miller mi-a telefonat a doua zi după apariția acestui scandalos articol.

- Ai remarcat, ca și mine, infamiile din presă, mi-a spus. Ai putea redacta, plecând de la experiența dumitale, un text de vreo trei foi? Il vei semna cu numele dumitale, psihanalist, autor al cărții L'Enfant illégitime și îl vei trimite la Le Monde.

- O să încerc.

- E urgent. Încearcă să mi-L aduci înaintea duminică seara.

Sarcina nu era ușoară. M-am înghămat de îndată, scriind și rescriind de mai multe ori cele trei foi pe care le-am intitulat Lacan, un clinician. Două zile mai târziu, în după-amiaza zilei de duminică, am lăsat o copie a textului acasă la Miller și am trimis originalul la Le Monde.

Dacă articolul meu i-a plăcut lui Miller, Le Monde a refuzat să-L publice. Cineva hotărâse brusc, după ce lăsa-se ca un puhoi de injurii să se reverse asupra lui Lacan, să pună capăt dezbaterii.

- O să găsim ce să facem cu textul dumitale, mi-a spus Miller.

Relațiile noastre erau, atunci, dintre cele mai bune. Se întunecase și Miller m-a rugat să-L însoțesc la magazinul Drugstore de pe Champs-Élysées ca să cumpere presa.

- Ar trebui să citești lucrarea lui Paul Ricoeur despre Interpretare, m-a sfătuit. Cât despre studiul dumitale despre Talmud, vezi ce spune Aristotel despre analogie.

Adevărul era că voia să mă informeze despre ceva, de o cu totul altă importanță.

- Știi, mi-a spus el în cele din urmă, am luat o hotărâre importantă, încep să lucrez ca analist.

- Ai așteptat moartea lui Lacan ca să o faci?

„Cu toții la azil'

392

Reacția mea L-a surprins prin promptitudinea ei.

Ani de zile, J.-A. Miller fusese întruchiparea unui simbol pe care Lacan dorise să-L înrădăcineze în Școală - asemenea unui om de veghe printre analiști -, întruchiparea non-analistului, informat prin cunoștințele lui (chiar printr-un curs analitic) asupra problematicii freudiene. Prezența non-analistului îl va împiedica pe psihanalist să cedeze înclinației lui naturale, cea a unui autism ezoteric, a unui jargon. El era somat să dea socoteală pentru practica lui. Iată că acest simbol, care mă fascinase, dispărea. Cu ce ochi ar fi privit Lacan hotărârea ginerelui său, el, care spusese apăsător că „analistul nu se autorizează decât prin el însuși”? Nimeni n-ar putea răspunde la această întrebare. Era, în orice caz, vorba de încheierea unei experiențe, de sfârșitul unei tensiuni fecunde.

Pleca a doua zi, însoțit de Eric Laurent, într-un turneu de conferințe în Argentina, noul teren de vânătoare și de expansiune. Mii de persoane se înghesuiau să-i asculte. În acel moment, interesul argentinienilor pentru psihanaliză și pentru Lacan era de-a dreptul uriaș. Zece ani mai târziu, am fost eu însumi invitat la Universitatea din Buenos Aires. Când voi intra în amfiteatrul care îmi fusese indicat, în fața sutelor de persoane îngrămădite, așezate pe jos, pe aleile dintre rândurile de bănci sau rămase în picioare, voi avea impresia că am greșit sala.

Judith m-a invitat la cină împreună cu A. Am mâncat în vasta ei bucătărie. Mi-a vorbit despre turneul triumfal efectuat de „Jacques-Alain și Eric”. Voia să vadă cât de fidel îi eram soțului ei? Probabil că i-am inspirat încredere, pentru că m-a invitat din nou, la întoarcerea celor doi misionari. Plecând, i-am cerut permisiunea să fac o vizită pe strada Lille, la numărul 5, locul unde trăisem momente atât de esențiale. A fost de acord.

- Mi-ar plăcea să fac din acel loc un muzeu dedicat memoriei tatălui meu. Din nefericire, avem mari probleme cu Thibault și Sybille, fratele și sora mea.

Așa că m-am întors într-o dimineață în cabinetul bunului doctor, pustiu acum. M-a întâmpinat Gloria. Am revăzut mica sală de așteptare, biblioteca imensă, spațiul care le separa, ocupat și el de o bibliotecă, cabinetul în care, timp de peste zece ani, mă lungisem în fiecare zi pe divan, unde credeam, zi după zi, că îmi joc viața pe un zar.

Vizita mi-a oferit o oarecare surpriză. Locul adăpostea un mare număr de obiecte frumoase, de picturi, printre care un tablou mare al lui Balthus, dar mai ales bibelouri pe care, la drept vorbind, nu le remarcasem nicio dată. Crisparea și angoasa pe care le trăisem în lungile ore de așteptare mă împiedicaseră să o fac.

Mă chinuia însă o altă curiozitate, puțin bolnăvicioasă. O ușă rămânea închisă, cea care dădea spre partea privată a apartamentului, ușă prin care Lacan sau secretara lui dispăreau atunci când nu erau nevoiți să se ocupe de pacienți; acea parte a casei avea propria ei ușă care dădea pe palier. Mi-am înfrânt jena și am cerut să trec dincolo de această ușă. Gloria a ezitat câteva clipe, apoi a cedat în fața rugăminții mele.

- Nu las să intre aici decât persoanele care îi erau foarte apropiate și știu cât de mult l-ați iubit.

În spatele acelei uși, nu exista decât o mică încăpere care îi servea Gloriei drept secretariat. Acolo, în acel spațiu strâmt și întunecos, și-a petrecut această persoană credincioasă atâția ani din viață, bătându-i la mașină textele, primind și filtrând apelurile telefonice, fumând fără încetare. Lângă această chichineață de doi sau trei metri pătrați, se afla micul dormitor al lui Lacan, ocupat aproa-

„Cu toții la azil”

394

pe în întregime de un pat mare, adevărată chilie de călugăr.

- I se întâmpla să lucreze aici până la ora trei dimineața. De câte ori nu l-am găsit dormind printre hârtiile pe care lucrase...

Modestia locului m-a emoționat adânc. Corespundea, mi s-a părut, cu ceea ce înțelegeam eu din adevărata persoană a lui Lacan, dincolo de alura - barocă, provocatoare, arogantă - pe care o afișa în lume, lumea aceas- ta de iluzoriu spectacol. Dar eu știam, sesizasem de ne- numărate ori modestia adâncă a omului, modestie fără de care nu este posibilă nici o viață autentică a spiritu- lui; iar această modestie era întruchipată de locul unde a trăit, singur, cea mai mare parte a ultimilor lui ani.

I-am mulțumit Gloriei pentru încredere și am părăsit pentru ultima dată în existența mea locuința situată pe strada Oile, numărul 5, care s-a întors astfel la banalita- tea ei de apartament burghez. Da, păraseam, real, dar și simbolic, acel loc care fusese cabinetul lui Lacan.

A sosit și seara dineului oferit de familia Miller. Prin- tre convivi se aflau colegi de la Școala normală, precum și Ahmed Sinaceur, pe atunci ambasador al Marocului la UNESCO înainte să devină ministru al regelui Hassan al II-lea, însoțit de soție. Eram așezat în fața lui Miller. Îl evocam pe Canguilhem, filozoful, când, deodată, Miller m-a fixat cu privirea și a făcut, cu voce tare, această sur- prinzătoare remarcă:

- Am găsit printre hârtiile lui Lacan documente pe care i le-ai adresat. Sunt acum în posesia mea.

Îi înmănasem, într-adevăr, lui Lacan romanul pe care îl scrisesem în adolescență, două plachete de poezii, di- verse alte texte și mai ales câteva scrisori - cele câteva

Gérard Haddad

secrete ale mele -, pe care numai el, cunoscând contextul, putea să le înțeleagă. Ce însemnau aceste cuvinte? Ascundeau o amenințare voalată? Nu m-am lăsat impresionat. Nu aveam nimic de ascuns, în afară, poate, de o anume durere intimă. Pe de altă parte, lăsând frecvent ușa cabinetului său deschisă, Lacan își obișnuise pacienții cu această situație de non-secret. În principiu însă, cuvintele lui J.-A. Miller erau de-a dreptul scandaloase, o violare a celei mai elementare deontologii.

- Fă ce vrei cu ele, i-am răspuns, totul aparține de acum unui trecut dispărut.

Sicut pălea, la rândul meu.

Voi afla curând după aceea, prin Laurence Bataille, a cărei dispută cu sora și cu cumnatul ei se acutiza, că J.-A. Miller refuzase să restituie, cuiva care i le ceruse, hârtiile și scrisorile pe care acesta i le adresase lui Lacan în timpul analizei.

Mă aflam încă în inerția traiectoriei mele și nu acordam prea multă importanță acestor meschinării. Dimpotrivă, mă simțeam obligat, din prietenie și curtoazie, să întorc familiei Miller recenta lor dublă invitație la cină. Mi s-a părut inteligent să-L invit și pe fratele Gérard împreună cu frumoasa lui soție. Nu era el superiorul meu ierarhic la Universitatea din Saint-Denis?

- Este potrivit? obiectă Jacques-Alain care continua să se prefacă certat cu fratele lui. A acceptat însă, și data cinei a fost fixată pentru începutul lui noiembrie.

Între timp, am fost ocupat cu două evenimente importante. Primele zile de studiu ale noii Școli a Cauzei freudiene s-au ținut la sfârșitul lui octombrie la Palatul Congreselor, în fața unei asistențe formate din câteva sute de persoane. Cum vechea gardă dezertase în bloc, luând cu ea și reputația de experiență clinică a Școlii,

„Cu toții la azil'

396

ne-am trezit numai între „boboci", lungiți încă, cu numai câteva luni înainte, pe divanul lui Lacan și neavând decât puține „ore de zbor" la activ. Trebuia să contracaram persiflajul foștilor noștri colegi. Aceste zile au fost prin urmare botezate „Zilele Clinice". În ceea ce mă privea, aveam să prezint un caz care mă tulburase profund, cel al unei femei de aproape patruzeci de ani, care nu era evreică și care avea serioase dificultăți în viața ei conjugală pentru că soțul își dezvăluise brusc, și hotărâse să-și asume, homosexualitatea.

Într-o zi, pe când vizita o expoziție la Beaubourg, a fost dintr-o dată confruntată cu imagini vorbind despre deportare și, în special, cu o fotografie reprezentând un morman de cadavre de femei. Câțiva pași mai încolo, într-o vitrină, obiecte care aparținuseră unor bărbați celebri - după ce s-a interesat, a aflat că obiectele erau false, un fel de deriziune macabră. Brusc, privirea i s-a oprit pe un obiect ciudat, steaua galbenă a lui Max Jacob. Este cuprinsă de o puternică angoasă care o face să se gândească serios să se arunce în apele Senei. Ceva o oprește însă: ideea de a consulta, înainte, un psihanalist, Claude Conte mai precis, care a trimis-o la mine. A fost o cură pasionantă. Ea m-a făcut să înțeleg, între altele - ceea ce va deveni o caracteristică a propriei mele clinici - importanța genocidului evreilor în formarea subiectivității omului modern, importanța lui asupra dificultății de a trăi - mal de vivre - inclusiv la non-evrei. La Auschwitz nu au fost omorâți numai evrei și țigani; ființa omenească, ea însăși, a fost grav rănită. Nimic din biografia acestei femei nu o destina unei asemenea cumplite suferințe. Era fiica unui modest învățător din munții Jura care nu fusese nici în Rezistență, dar care nici nu „colaborase".

S »

Am luat cuvântul la capătul celor două zile de studiu, epuizante, plictisitoare, a a cum sunt toate congresele; suportasem, în plus,  i p s reasca lacanoid  care părea necesară afirmării unei fidelit  i doctrinare  i de care Lacan însuși mă vindecase definitiv într-o bună zi. Vorbeam deja de câteva minute când sala întreagă a izbucnit într-un hohot uria  de r s. Nu avea nimic ostil în el, dar nu-i  n telegeam rostul. Pe deasupra, cazul pe care îl prezentam era deosebit de tragic. Oare felul meu simplu de a vorbi distona cu tot ce se spusese până atunci? Asisten a părea să evacueze prin acest r s enorm, nestăvilit, toată angoasa acumulată în cele două zile. De cum re ncepeam să vorbesc, r sul pornea  i el din nou. A fost nevoie de intervenția lui J.-A. Miller, care prezida, ca să pot ajunge la capătul expunerii mele. Am citit mai târziu rezumatul expunerii. Nimic din ce figura acolo nu putea explica reacția mul imii. Eram  ncurcat.

Miller  i alte persoane din conducerea  colii au venit să mă felicite pentru performanță. A spus atunci:

- Ai un stil care ar merita să fie cultivat.

Câteva zile mai târziu, cu ocazia reînceperii anului universitar, J.-A. Miller a organizat - la două luni de la moartea lui Lacan, două luni atât de pline de evenimente-o seară-omagiu în memoria maestrului dispărut. Sub pre edin ia lui, trei oratori aveau să ia cuvântul  i să dezvolte anumite aspecte importante ale operei lacaniene. Francois Regnault a vorbit despre raportul lui Lacan cu teatrul, Eric Laurent a încercat să schi eze portretul lui Lacan teoreticianul, iar eu însumi, relu nd textul refuzat de Le Monde, am vorbit despre Lacan clinician. Dintre cei trei oratori, eram singurul medic psihiatru, diplomă pe care o obținusem cu două săptămâni mai înainte  i care

„Cu toții la azil”

398

era în curs de înregistrare pe lângă Consiliul ordinului medicilor. Intervenția mea simplă, mărturie emoționată asupra propriei mele experiențe, a fost deosebit de apreciată de asistență. Am fost singurul, într-adevăr, care am evocat omul real, în practica lui de zi cu zi. Mi-a revenit astfel marea onoare de a fi pronunțat elogiul funebru al lui Lacan vis-à-vis de această activitate care îl interesa mai presus de orice, care L-a preocupat până în pragul morții, dincolo de suferințele cancerului - clinica. Nu era oare acest semnificant, în echivocul lui, în al său prost-bine-înțeles, cel care mă dusesse spre el, cel prin care, într-o buclă închisă, îi salutăm mormântul? Cele trei intervenții au fost publicate în magazinul L'Ane.

De la moartea lui Lacan, în mod simptomatic, J.-A. Miller nici nu scrisese, nici nu spusese nimic care să stea mărturie pentru datoria lui față de maestru. Această datorie, fără îndoială imensă, îl strivea.

M-am întâlnit, la sfârșitul serii, cu Judith care mi-a mulțumit pentru omagiul adus tatălui ei. I-a amintit soțului ei că, două zile mai târziu, într-o joi, erau invitați la cină la mine acasă. Am profitat de acest moment plin de har ca să-i cer lui Miller îngăduința să particip la seminarul lui. A refuzat categoric. Dincolo de efuziunile de circumstanță din ultimele zile, de care mă lăsam încă înșelat, Miller nu avea încredere în mine, încredere în supușenia mea. Il ghicea în mine pe radicalul nesupus, pe incontrollabil.

- Pe joi, i-am spus.

Cina a fost o idee proastă, dar care m-a ajutat să-mi regăsesc drumul. În acea seară, dincolo de eforturile noastre de convivialitate, falsitatea raporturilor dintre noi mi-a sărit în ochi. Nu făceam altceva decât să joc un rol tranzitoriu pe o imensă tablă de șah pe care nu o ve-

Gérard Haddad

deam, dar pe care începeam să o ghicesc. Am fost stingerit toată seara - presentimentul gravei crize care avea să mă determine, câteva luni mai târziu, să mă despart definitiv de această Școală; eram unul dintre conducătorii ei, în același timp fondator și om de paie. I-am mărturisit lui Miller cât de mult mă simțeam atras de Israel, țara în care mă duceam din ce în ce mai des. Nu înțelegea nimic nici din această atracție, nici din interesul meu pentru textele ebraice. Ne-am despărțit civilizat, dar a fost ultima noastră întâlnire amicală, în afara reuniunilor colective de lucru. Ceva, în acea seară, se rupsesse definitiv; sau, poate, lăsase să se vadă spărtura. Nu aparțineam aceleiași lumi, în ciuda originilor noastre comune iudaice.

Ciudat lucru psihanaliza! În fiecare dintre crizele pe care le-am cunoscut mai apoi, Lacan avea să-mi apară mereu în vis, iar apelul nostalgic la amintirea lui avea să mă ajute să le depășesc. În acea noapte, am avut un vis straniu.

Lacan - era prima dată când îl visam după moartea lui - stătea pe marginea unei canapele-pat, o mobilă impresionantă, înaltă, în stil Ludovic al XV-lea, care ne servea drept pat conjugal. Părea foarte bătrân și picioarele nu-i ajungeau la podea. Lacrimi mari i se rostogoleau pe față. L-am întrebat de ce era supărat.

- Pentru că nu am rezolvat toate problemele dumitale, mi-a spus.

L-am liniștit, reafirmându-mi afecțiunea și gratitudinea pe care i le purtam.

- Oh, ați rezolvat multe.

A pronunțat atunci această frază tulburătoare:

- Ești fiul meu adoptiv. ; . ; •

Cuprins

Memorii în marginea unui transfer	9
O vocație precoce.....	16
Agronom în devenire.....	28
În Africa.....	58
„Clinica” doctorului Lacan	80
Redevenind eu însumi	99
Răsucirea morților	139
Una și Cealaltă	194
Kipur sau Triumphiul lui Pascal.....	222
Convertirea mea.....	257
„Leucemia” doctorului Lacan.....	284
„Cu toții la azil”	346

CV

na

o-

H

n

3

e

S5 o

3 3

» » a

il M -3

c S.

? «s »

3 SS 8!

g * B

" " |

— ?3 ^

ffi g Ol

2- 3 «i

s ase

-l -l 3

M C ffi

A- rr îs

2 S &

M re

-<

Sic

l

65c

3

Ni O

N> 3

3,

•0

3.

9

2 «>

— <

Si

— 65

ăU

W ss

l/l

-l

65c

a

2. *a

as a

3*

a 3,

° 3

" s.
«r —
S: w
5 a:
"O ST
® 2
3 O.
•t/î
îi. o
a's:
CA fS

Pl țg.
a s;
=; «
-i
Si
X
A

EDITURA TREI
CP. 27-40, BUCUREȘTI

Tel./Fax: (01) 224 55 26; email editura-trei@fx.ro, web: www.edituratrei.ro

CARTEA CARE TE AJUTĂ

Editura TREI vă oferă următoarele titluri încă disponibile:

- ☐ S. Freud Opere, voi VIU. Comicul și umorul.....149 000 lei
- ☐ Jean-Paul Bled. Franz Joseph.....199 000 lei
- ☐ Pascal Bruckner. Mizeria prosperității.....119 000 lei
- ☐ Mihaela Vldsceanu. Organizațiile și cultura organizării.....19 000 lei
- ☐ Sébastien Haffner. În luptă cu .statul.....99 000 lei
- ☐ Edgar Morin. Gândind Europa.....99 000 lei
- ☐ Ion Ianoși. Thomas Mann.....99 000 lei
- ☐ D.L. Haineault. J.Y. Roy. Publicitate și psihanaliză.....149 000 lei
- ☐ Irina Stănciugelu. Prefixul „post” al modernității noastre.....64 000 lei
- ☐ Marguerite Duras. Durerea.....119 000 lei
- ☐ Angus McLaren. Sexualitatea secolului XX. O istorie.....199 000 lei
- ☐ Marie-Noëlle Schurmans. Loraine Dominique\ iubirea-fulger.....149 000 lei
- ☐ S. Freud. Opere. vol. VII Nevroză, psihoză, perversiune.....149 000 lei
- ☐ S. Freud. Opere. vol. VI Studii despre sexualitate.....149 000 lei
- ☐ S. Freud. Opere. vol. V Inhibiție, simptom, angoasă.....149 000 lei
- ☐ S. Freud. Opere. vol. IV Studii despre societate și religie.....249 000 lei
- ☐ S. Freud. Opere. vol. III Psihologia inconștientului.....149 000 lei
- ☐ S. Freud. Opere. vol. II Nevroza la copil.....149 000 lei
- ☐ S. Freud. Opere. vol. I Eseuri de psihanaliză aplicată.....149 000 lei
- ☐ Elisabeth Roudinesco. Michel Pion. Dicționar de psihanaliză.....799 000 lei
- ☐ Gerhard Wehr. Doi giganți: Jung și Steiner. Confruntare și sinopsis ...149 000 lei
- ☐ Janine Chasseguet-Smirgel. Psihanaliza artei și a creativității.....149 000 lei
- ☐ Elisabeth Roudinesco, La ce bun psihanaliza?.....119 000 lei
- ☐ Mihaela Minulescu. Introducere în analiza jungiană.....149 000 lei
- ☐ Erik H. Erikson, Psihanaliză și istorie. Tânărul Luther.....149 000 lei
- ☐ Aldo Carotenuto, Un triumf psihanalitic. Sabina Spilrein
între Jung și Freud.....119 000 lei
- ☐ Pascal Bruckner, Căpcăunți anonimi.....119 000 lei
- ☐ Pascal Bruckner. Euforia perpetuă.....149 000 lei
- ☐ Pascal Bruckner. Luni de fiere.....149 000 lei
- ☐ Pascal Bruckner. Hoții de frumusețe.....149 000 lei
- ☐
- ☐
- .149 000 lei
- .149 000 lei
- Gottfried Fischer. Peter Riedesser. Tratat de psihotraumatologie.....449 000 lei

H. Thoma. H. Kächele. Tratat de psihanaliză contemporană.	
Volli. Practică.....	499 000 lei
Nigel Warburton. Cum să gândim corect și eficient.....	119 000 lei
George H. Green. Carolyn Cotter. Cum să neutralizați agresorii, șefii și brutele din viața voastră. Recâștigați-vă puterea personală.....	149 000 lei
Christophe André. Patrick Légeron Cum să ne eliberăm de frica de ceilalți? Tracul, timiditatea, inhibițiile, fobia socială.....	
Francois Lelord. Christophe André, Cum să te iubești pe tine pentru a te înțelege mai bine cu ceilalți.....	
Francois Lelord, Christophe André. Cum să ne purtăm cu personalitățile dificile.....	149 000 lei
Nicole Bacharan și Dominique Simonnet. Cum să explicăm iubirea copiilor noștri.....	79 000 lei
Mielu Zlate. Eul și personalitatea.....	149 000 lei
Wilhelm Stekel, Psihologia eroticii feminine.....	149 000 lei
Wilhelm Stekel. Psihologia eroticii masculine.....	149 000 lei
Marie Cardinal. Cuvinte care eliberează. Romanul unei psihanalize ...	149 000 lei
John S. Kafka. Realități multiple în psihanaliză.....	149 000 lei
Jacques Catfn și Brigitte Anselme, ieri dimineață luna a dispărut. Scurt tratat de dezvrăjire.....	99 000 lei
Benno Rosenberg. Masochismul morți fer și masochismul gardian a! vieții.....	149 000 lei
J.-B. Pontalis, După Freud.....	149 000 lei
Elisabeth Roudinesco, Jacques Lacan. Schița unei vieți, istoria unui sistem de gândire.....	199 000 lei
C. Bennett. Dicționar de asigurări.....	399 000 lei
Paul Hirst. Grahame Thompson. Globalizarea sub semnul între-	
bării. Economia internațională și posibilități de guvernare.....	149 000 lei
Christopher Bennett, Sfârșitul sângeros al Iugoslaviei.....	149 000 lei

Linda Weiss. Mitul statului lipsit de putere. Guvernarea economiei
în era globalizării.....
Susan Strânge, Retragera statului. Difuziunea puterii în econo-
mia mondială.....■.....

☐
☐

☐
☐
☐
☐
☐

☐
☐
☐
☐
☐
☐

Iordan Gheorghe Bărbulescu, Uniunea Europeană — Aprofundare
și extindere. De la Comunitățile Europene la Uniunea Europeană...
Costică Bulai. Excepții de neconstituționalitate admise de Curtea
Constituțională în materie penală.....

C. Bulai. A. Filipaș, C. Mitrache, Instituții de drept penal. Curs
selectiv pentru examenul de licență 200L-2002 cu ultimile modifi-
Florin Lobonț. „Noua metafizică engleză” -
o regretabilă necunoscută.....

Tzvetan Todorov, Grădina nedesăvârșită.....

Karl R. Popper. Conjecturi și infirmări. Creșterea cunoașterii

Vasile Deni. Zamfirescu, Filosofia inconștientului. Voi. !..

Vasile Dem. Zamfirescu. i

☐
149 ☐
000 lei

☐
149 D
000 lei
119 ☐
000 lei

☐
99 000 ☐
lei
99 000 ☐
lei
199 ☐
000 lei

☐
299 ☐
000 lei

☐
☐
399 ☐
000 lei
99 000 ☐
lei
119
000 lei

☐
199 ☐

000 lei	
149	☐
000 lei	
149	☐
000 lei	
119	☐
000 lei	
119	☐
000 lei	
119	☐
000 lei	
79 000	
lei	
Martin Hollis. Introducere în filosofia științelor sociale.....	119 000 lei
Ted Honderich. Cât de liber ești? Problema determinismului.....	1 19 000 lei
***. Dicționar de filosofia cunoașterii, voi. 1.....	199 000 lei
***. Dicționar de filosofia cunoașterii, voi. II.....	199 000 lei
Bryan Wilson. Religia în perspectivă sociologică.....	119 000 lei
Hermann Rorschach. Manual de psihodiagnostic.....	149 000 lei
Simion Mehedinți. Civilizație și cultură.....	199 000 lei
Mihaela Miroiu, Societatea retro.....	79 000 lei
Adrian Miroiu, Constructe formale.....	79 000 lei
Lucica Iancu. Constantin Greco, Logică și ontologie.....	99 000 lei
Alvin Plantinga, Natura necesității.....	99 000 lei
R.G. Collingwood. O autobiografie filosofică.....	79 000 lei
Irenäus Eibl-Eibesfeldt, Iubire și ură.....	119 000 lei
Ilie Dogaru, Sistemul de finanțare a învățământului preuniversitar.	
Răspunderile directorului de școală.....	79 000 lei
Mihaela Miroiu și Gabriela Blebea Nicolae, Introducere în etica profesională.....	79 000 lei
Lazăr Vlăsceanu. Politică și dezvoltare. România încotro?.....	79 000 lei
Adrian Miroiu (editor). Reforma sectorului public în România.....	79 000 lei
Andrei Popescu. Și cu noi cum rămâne?.....	99 000 lei
Brîndușa Palade, Amurgul Leviathanului.....	79 000 lei
Max Scheler. Omul resentimentului.....	99 000 lei
Claude Sahel (coordonator), Toleranța.....	99 000 lei
Ilany Kogan. Strigătul copiilor mitți.....	99 000 lei
Comandând cel puțin trei titluri beneficiați de o reducere de 15% plus un număr gratuit din revista Psihanaliza.	

Cheltuielile de expediere prin poștă sunt suportate de editură.

Editura își rezervă dreptul de a modifica prețul cărților în funcție de rata inflației.

Cărțile comandate de dumneavoastră și neprimite considerați-le epuizate între

timp.

NUME.....

PRENUME

ADRESĂ

X

Str.....

Sector/Județ.

Localitate.....

Cod poștal....

Telefon.....

.bl.

.sc.

.et.

.ap.